

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО
Кафедра кримінального процесу

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА
КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
Кафедра юстиції

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
Кафедра організації судових, правоохоронних органів та адвокатури
НІМЕЦЬКО-УКРАЇНСЬКЕ ОБ'ЄДНАННЯ ЮРИСТІВ
ГО АПЦ «СТАЛЕ ПРОВОСУДДЯ»

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУДОВОГО ПРАВА

Матеріали XI міжнародної науково-практичної конференції
(24 квітня 2026 р.)

Харків
«Право»
2026

Відповідальна редакторка *Л. М. Москвич*

Актуальні проблеми судового права : матеріали XI міжнар. наук.-практ. конф. (24 квіт. 2026 р.) / [відп. ред. Л. М. Москвич] ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Каф. кримін. процесу ; Навч.-наук. ін-т права Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка, Каф. юстиції ; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.», Каф. орг. суд., правоохорон. органів та адвокатури ; Нім.-Укр. об'єднання юристів ; ГО АПЦ «Стале правосуддя». – Харків : Право, 2026. – 446 с.

ISBN 978-617-8848-78-1

Збірник містить матеріали Одинадцятої міжнародної науково-практичної конференції з актуальних проблем судового права, у якій взяли участь відомі вітчизняні та зарубіжні науковці та практики. Організаторами заходу виступили кафедра кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, кафедра юстиції ННІ права Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кафедра організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія», Німецько-Українське об'єднання юристів і ГО АПЦ «Стале правосуддя». В основу видання покладено доповіді, виголошені учасниками конференції, які торкаються різноманітних аспектів судового права.

УДК 349.42

Матеріали викладено в авторській редакції.
Відповідальність за їхню якість, достовірність,
відсутність текстових запозичень несуть автори.

© Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, 2026

ISBN 978-617-8848-78-1

© ТОВ «Видавничий дім «Право», 2026

НАУКОВЦІ ТА ПРАКТИКИ

Бакаянова Н. М.,

*завідувач кафедри організації судових, правоохоронних
органів та адвокатури Національного університету
«Одеська юридична академія», доктор юридичних наук,
професор, адвокат, секретар дисциплінарної палати
Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії Одеської області,
голова Комітету з адвокатської етики Ради адвокатів
Одеської області, член Робочої групи
з питань удосконалення законодавства
у сфері адвокатури та адвокатської діяльності*

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРГАНІВ АДВОКАТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Без належної фінансової моделі – такої, що унеможливило б тиск на органи адвокатського самоврядування у будь-якій спосіб, чи можна гарантувати незалежність адвокатури, яка проголошується ч.2 ст. 131–2 Конституції України та є визнаним міжнародним стандартом? Чи сучасні джерела фінансування органів адвокатського самоврядування відповідають вимогам незалежності адвокатури та забезпечують надання адвокатами правничої допомоги без втручання і перешкод? Зазначені питання є важливими та актуальними, виходячи з ролі адвокатури у системі захисту прав і свобод людини й громадянина.

У 2012 році, коли був прийнятий новий профільний закон – Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05.07.2012 р. № 5076-VI (далі – Закон), питання фінансування адвокатського самоврядування вперше були врегульовані з чітким окресленням фінансової незалежності адвокатури. Ст. 58 Закону встановлено перелік джерел, за рахунок яких здійснюється утримання органів адвокатського самоврядування. Відповідно до змісту вказаної законодавчої норми, визначення розміру плати за складання кваліфікаційного іспиту, щорічних внесків адвокатів, відрахувань кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури на забезпечення діяльності Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури визначається адвокатами самостійно у встановленому

законом порядку та не передбачає участі держави або органів місцевої влади. Розпорядження коштами та майном органів адвокатського самоврядування, так само, як і фінансування їхньої діяльності, здійснюється адвокатурою у порядку та відповідно до кошторисів, що затверджуються конференціями адвокатів регіонів та з'їздом адвокатів України. Брати участь у роботі органів адвокатського самоврядування та бути обраними до їх складу можуть лише адвокати України.

Роль органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб щодо адвокатури встановлюється, відповідно до ст.5 Закону, яка має назву «Адвокатура і держава», містить положення про незалежність адвокатури, а також про те, що держава створює належні умови для діяльності адвокатури та забезпечує дотримання гарантій адвокатської діяльності.

П. 3 Основних принципів про роль адвокатів проголошує: «Уряди мають забезпечити необхідне фінансування та інші ресурси для юридичної допомоги бідним та іншим незаможним людям. Професійні асоціації адвокатів мають співробітничати в організації та створенні умов подання такої допомоги» [1]. Ці ідеї відображені в законодавстві України, насамперед, в Законі «Про безоплатну правничу допомогу» від 02.06.2011 р. № 3460-VI, і формують механізм забезпечення реалізації права громадян на отримання правничої допомоги за рахунок держави, але не стосуються фінансування органів адвокатського самоврядування та здійснення ними повноважень.

Стан правового регулювання фінансового забезпечення органів адвокатського самоврядування окреслює, таким чином, незалежність адвокатури в аспекті відсутності будь-якого фінансування з боку держави: адвокатура не фінансується державою, адвокатське самоврядування функціонує за рахунок внесків, які надходять від адвокатської спільноти (адвокатів, адвокатських бюро, адвокатських об'єднань, органів адвокатського самоврядування), від осіб, які мають намір набути статусу адвоката, у тому числі й стажистів та помічників адвокатів, або від інших осіб, у порядку, що не підриває незалежність адвокатури.

Відповідно до євроінтеграційних зобов'язань України, Кабінет Міністрів України своїм розпорядженням від 14.05.2025 р. №475 схвалив низку дорожніх карт [2], у тому числі Дорожню карту з питань верховенства права (далі – Дорожня карта), якою визначено й актуальні завдання у сфері адвокатського самоврядування [3]. На виконання Дорожньої карти Постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2026 р. №42 було створено Робочу групу з питань удосконалення законодавства у сфері адвокатури та адвокатської діяльності (далі – Робоча група) [4]. Робоча

група приступила до виконання завдань, внаслідок чого з'явилася низка пропозицій з удосконалення правового регулювання фінансування органів адвокатського самоврядування.

Надані членами Робочої групи пропозиції відображають плюралізм та дискусійність поглядів на подальший розвиток адвокатського самоврядування. Особливо привертають увагу рекомендації визначити на рівні Закону максимальні розміри плати за складення кваліфікаційного іспиту та щорічних внесків адвокатів, проводити щорічний зовнішній аудит фінансової діяльності Національної асоціації адвокатів України (далі – НААУ), розширити межі законодавчого регулювання й зовнішнього контролю за фінансовою діяльністю органів адвокатського самоврядування. Окреслені пропозиції потребують наукового осмислення.

Адвокатське самоврядування ґрунтується на засадах, які відображують його сутність, визначають його зміст та значення. Відповідно, до ст. 43 Закону, такими засадами є виборність, гласність, підзвітність, обов'язковість для виконання адвокатами рішень органів адвокатського самоврядування, заборона втручання органів адвокатського самоврядування у професійну діяльність адвоката.

Як керівна ідея організації самоврядної професії, підзвітність в діяльності органів адвокатського самоврядування міститься у різних положеннях Закону, та діє у безпосередньому зв'язку із принципом гласності.

Фінансова звітність органів адвокатського самоврядування щорічно оприлюднюється, відповідно до Порядку оприлюднення фінансової звітності органами адвокатського самоврядування, затверджені Рішенням Ради адвокатів України № 253 від 17.12.2013 р. [5], включає баланс, фінансові результати з розшифровкою витрат і надходжень за звітний період, і є необхідною умовою довіри адвокатів до органів адвокатського самоврядування. Відповідно до пунктів 5.1.7, 5.1.8 Статуту НААУ, члени НААУ мають право обговорювати будь-які питання її діяльності та вносити пропозиції щодо вдосконалення цієї діяльності, одержувати повну та достовірну інформацію про діяльність НААУ [6].

Фінансова звітність повинна відповідати стандартам в цій сфері, якими, як вбачається, є відкритість та доступність інформації про фінансовий стан, своєчасність її подання, а також достовірність відображених результатів фінансової діяльності. Вказані стандарти повинні забезпечуватись внутрішнім контролем, прозорістю структури управління, ефективною взаємодією в системі органів адвокатського самоврядування, реалізацією прав адвокатів, відповідно до Статуту НААУ. Виходячи з засад адвокатського самоврядування, його природи, підзвітність не повинна

трансформуватися в режим зовнішнього контролю. За чинним законодавством, як *принцип виборності в адвокатському самоврядуванні означає вибір серед адвокатів, так і принцип підзвітності обґрунтовано варто розуміти як звітування перед спільнотою, за рахунок якої забезпечується фінансування адвокатури, тобто перед адвокатами.*

У зв'язку з цим *ідея заміни внутрішнього контролю на зовнішній аудит достовірності фінансової звітності органів адвокатського самоврядування містить ризики формування важелів, здатних забезпечити тиск на незалежну адвокатуру, створити умови для встановлення обмежень самостійності у діяльності самоврядних органів.*

Закон визначає засади адвокатського самоврядування, які деталізуються в регуляторних актах органів адвокатського самоврядування та реалізуються адвокатською спільнотою у різних формах. У зв'язку з цим *пропозиція відібрати ці можливості у адвокатів та передати їх державі, щоби рівні закону було визначено межі бюджетного ресурсу системи органів адвокатського самоврядування, не відповідає логіці фінансування за рахунок специфічних джерел, встановлених Законом, незалежності адвокатури, її самоврядності і самостійності.*

Удосконалення положень Закону щодо фінансування адвокатського самоврядування можна запропонувати за наступними напрямками:

1) *відображення в Законі джерел фінансування адвокатури, які на теперішній час у ст. 58 Закону не містяться, проте за рахунок яких фактично здійснюється фінансове забезпечення органів адвокатського самоврядування.* Такими, зокрема, є: – плата за заходи, що проводяться з метою підвищення професійного рівня адвокатів Вищою школою адвокатури Національної асоціації адвокатів України; – внески сторонніх операторів підвищення професійного рівня адвокатів за опрацювання й облік залікових годин та видачу відповідних сертифікатів; – плата за адаптаційні курси, які проводяться Вищою школою адвокатури Національної асоціації адвокатів України та є складовою професійною підготовки стажистів та помічників адвоката; – одноразовий внесок для адвокатів іноземних держав на організаційно-технічне забезпечення кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури регіонів та Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури;

2) *закріплення в Законі нових підходів до фінансування органів адвокатського самоврядування – плати за організаційно-технічне здійснення дисциплінарного провадження та його фіксацію технічними засобами; відрахування адвокатів до автономного страхового фонду, створення якого є необхідним з метою належного пенсійного забезпечення адво-*

катів, виплат у разі непрацездатності, інвалідності та в інших випадках, гарантуючи соціальний захист адвокатів; встановлення фінансового стягнення (штрафу) як виду дисциплінарної відповідальності адвоката;

3) *уточнення порядку внесення адвокатами, адвокатськими бюро, адвокатськими об'єднаннями, а також фізичними і юридичними особами добровільних внесків як джерела фінансування з метою забезпечення незалежності, неупередженості та об'єктивності в діяльності органів адвокатського самоврядування.* Такий порядок повинен визначатися рішенням Ради адвокатів України, відповідати основним принципам організації й діяльності адвокатури;

4) *забезпечення відкритості та доступності інформації про кошторис витрат, зміст розрахунків, розподіл коштів та інших фінансових питань діяльності професійної асоціації адвокатів та органів адвокатського самоврядування.*

Самодостатність фінансового забезпечення органів адвокатського самоврядування та їх самостійність у питаннях фінансової політики у межах повноважень, що на них покладаються, є проявами інституціональної незалежності адвокатури. Належне регулювання фінансового забезпечення органів адвокатського самоврядування означає такий стан законодавства, за якого забезпечується фінансова прозорість без втручання в бюджетну автономію самоврядної професії, мінімізуються правопорушення в цій сфері та зберігається довіра адвокатів до сформованих ними органів.

Список використаних джерел:

1. Основні положення про роль адвокатів: прийняті *VIII Конгресом ООН по запобіганню злочинам у серпні 1990 р. Офіційний портал Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_835#Text

2. Деякі питання забезпечення переговорного процесу про вступ України до Європейського Союзу за кластером 1 “Основи процесу вступу до ЄС”: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.05.2025 року № 475-р. *Офіційний портал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475-2025-%D1%80#n6>

3. Дорожня карта з питань верховенства права: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.05.2025 року № 475-р. *Офіційний портал Верховної Ради України*. URL: <file:///C:/Users/ASUS/Downloads/f545253n16-2.pdf>

4. Про утворення робочої групи з питань удосконалення законодавства у сфері адвокатури та адвокатської діяльності: Постанова Кабінету Міністрів України від 12.01.2026 р. № 42. *Офіційний портал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/42-2026-%D0%BF#Text>

5. Порядок оприлюднення фінансової звітності органами адвокатського самоврядування: затверджено Рішенням Ради адвокатів України № 253 від 17.12.2013 р. *Офіційний веб-сайт Національної асоціації адвокатів України*. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/poryadki/2019-04-12-poryadki-54_5cebec1ad7321.pdf

6. Статут недержавної некомерційної професійної організації «Національна асоціація адвокатів України»: затверджено рішенням Звітно-виборного з'їзду адвокатів України 09.06.2017 р. *Офіційний веб-сайт Національної асоціації адвокатів України*. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/inshi-dokumenty/statut_naau%2009.06.2017.pdf

Беспалько І. Л.,
кандидатка юридичних наук, доцентка,
асистентка кафедри кримінального процесу
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, м. Харків

ЗАВДАННЯ ПРОКУРОРА ЯК ПУБЛІЧНОГО ОБВИНУВАЧА В ПІДГОТОВЧОМУ СУДОВОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Як учасник судового провадження з боку сторони обвинувачення, який ініціює судове провадження у першій інстанції з метою вирішення загальних завдань, закріплених у ст. 2 КПК, прокурор у підготовчому судовому провадженні вирішує власні завдання. Відповідно до ст. 1 ЗУ «Про прокуратуру» «Прокуратура України становить єдину систему, яка в порядку, передбаченому цим Законом, здійснює встановлені Конституцією України функції з метою захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави». Завдання прокурора в підготовчому судовому провадженні підпорядковані меті його процесуальної функції і полягають у забезпеченні вирішення завдань цієї стадії кримінального провадження, а саме – встановлення підстав для призначення судового розгляду і здійснення для цього підготовчих дій, у тому числі застосування заходів забезпечення кримінального провадження чи продовження строку їх дії (у випадку звернення прокурора до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування ПЗМХ або ПЗВХ); врегулювання кримінально-правового конфлікту до судового розгляду (при зверненні

прокурора до суду з обвинувальним актом разом з угодою або клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності).

При проведенні конституційної реформи законодавцем позитивно сприйнята позиція щодо правосуддя у 2016 році, в результаті чого захист публічних інтересів шляхом підтримання прокурором публічного обвинувачення в суді увійшов до переліку тих функцій, які делеговані суспільством та державою прокуратурі. Замість сьомого розділу Конституції України «Прокуратура» в Основному законі з'явилася нова стаття 131¹, яка визначає, що в Україні діє прокуратура, яка здійснює підтримання публічного обвинувачення в суді.

Водночас слід відзначити, що й досі аналогічних змін не внесено до ЗУ «Про прокуратуру» та КПК України. З огляду на це, актуальним видається розгляд питання щодо співвідношення термінопонять «публічне обвинувачення» та «державне обвинувачення», з'ясування їх змісту та впливу ситуації неоднакового правового регулювання функцій прокурора на конституційному та законодавчому рівні на правозастосовну практику.

Згідно до Рекомендації REC (2000)19 Комітету Міністрів державам-членам «Про роль служби публічного обвинувачення в системі кримінальної юстиції» «публічні обвинувачі» – це державний орган, який від імені суспільства й у суспільних інтересах забезпечує правозастосування, в разі, якщо порушення закону має наслідком кримінальне покарання, з урахуванням, з одного боку, прав особи, а з другого – потрібної дієвості системи кримінальної юстиції [1].

Зважаючи на наведене визначення поняття «публічні обвинувачі», можна дійти висновку про те, що в його основі знаходиться інтерес, який виступає предметом захисту в діяльності обвинувача та її рушійною силою. Саме публічний інтерес визначає спрямованість діяльності обвинувача, його посадово-процесуальну активність та відповідальність за ефективність кримінальної юстиції. Тому, можна констатувати, що конституційна термінологія, використана законодавцем при визначенні функцій прокуратури як «підтримання публічного обвинувачення в суді», відповідає європейській термінології та базується на публічному інтересі, що захищається під час здійснення прокурором своєї процесуальної функції. Проте в цьому контексті виникає питання щодо співвідношення публічного та державного інтересу, адже, як зазначалося вище, й досі лишається проблема неоднакового регулювання функцій прокуратури в Конституції України та КПК і ЗУ «Про прокуратуру».

Термін «публічне обвинувачення» є близьким, однак не тотожним поняттю «державне обвинувачення». Очевидно, що різниця цих понять

полягає у визначенні пріоритетності інтересів, на захист яких спрямована відповідна обвинувальна діяльність прокурора. Від того, чи будуть це інтереси держави, чи суспільства, і залежить розуміння обвинувачення як державного чи публічного.

Термінологічна колізія в частині конституційно-правового та галузевого регулювання функції прокуратури, перш за все, пояснюється гармонізацією конституційно-правового регулювання з відповідними міжнародними стандартами. При цьому слід звернути увагу на те, що згідно із п. 12 Керівних принципів ООН щодо ролі обвинувачів, прийнятих восьмим Конгрессом ООН з профілактики злочинності і поведінки з порушниками (27 серпня – 7 вересня 1990 р.), при виконанні своїх обов'язків обвинувачі захищають державні інтереси, діють об'єктивно, належним чином враховують положення підозрюваного та жертви і звертають увагу на всі обставини, що мають відношення до справи, незалежно від того, вигідні або невигідні вони для підозрюваного [2]. Тож, предметом захисту обвинувальної діяльності є державні інтереси, які з огляду на концепцію загального інтересу, прав і свобод людини, по суті, є тотожними публічним інтересам.

Початковим моментом підтримання прокурором публічного обвинувачення в суді є його звернення до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру, клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності. З моменту скерування до суду підсумкового процесуального акту досудового розслідування, на нашу думку, прокурор набуває статус публічного обвинувача.

Процесуальна діяльність прокурора в підготовчому провадженні за своєю правовою природою є складовою функції підтримання публічного обвинувачення, яка на даному етапі кримінального провадження реалізується шляхом здійснення ним відповідних повноважень, спрямованих на вирішення завдань підготовчого провадження. Беручи участь у підготовчому судовому провадженні, прокурор діє з метою захисту державних і суспільних інтересів, що, фактично, робить його виразником волі держави і захисником прав і свобод конкретних осіб, які є учасниками кримінального провадження; при цьому він реалізує функцію публічного обвинувачення. Тому існує необхідність приведення КПК та ЗУ «Про прокуратуру» у відповідність Конституції України. Перейменування підтримуваного прокурором обвинувачення є логічним та обґрунтованим сучасними тенденціями розвитку правової держави та тлумачення верховенства права.

Список використаних джерел:

1. Рекомендації REC (2000)19 Комітету Міністрів державам-членам «Про роль служби публічного обвинувачення в системі кримінальної юстиції». Ухвалена Ком. Міністрів 06.10.2000 р. на 724-му засід. заст. Міністрів –
2. Керівні принципи щодо ролі осіб, які здійснюють судове переслідування: прийняті 8 Конгресом ООН по попередженню злочинності та повожденню з правопорушниками 27 серпня – 7 вересня 1990 р.

Бондар І. В.,

доктор юридичних наук, доцент,

доцент кафедри юстиції

Навчально-наукового інституту права

Київського національного університету

імені Тараса Шевченка

Малярчук Л. С.,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри юстиції

Навчально-наукового інституту права

Київського національного університету

імені Тараса Шевченка

ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ

Наразі, на жаль, важко вести мову про вдосконалення виконавчого провадження. Вагома частина викликів України у сфері прав людини спричинена військовою агресією сусідньої держави, яка, в свою чергу, пригальмувала й євроінтеграційні процеси та створила додаткові перешкоди на шляху подолання системних проблем в сфері правосуддя.

Однак проблема невиконання та тривалого виконання залишається сталою в Україні вже тривалий час. Зазначена проблема, за визначенням Європейського суду з прав людини у рішенні «Юрій Миколайович Іванов проти України» ще у 2009 році [1], є системною в нашій державі, а її існування становить загрозу для верховенства права. У 2017 році, у рішенні «Бурмич та інші проти України» [2], здійснюючи оцінку виконання пілотного рішення у справі Іванов, Комітет міністрів Ради Європи розглянув заходи, вжиті Урядом України та зазначив, що, незважаючи

на цілий ряд законодавчих й інших важливих ініціатив, поки що досить мало зроблено для того, щоб подолати існуючу структурну проблему невиконання рішень національних судів.

Враховуючи те, що вище наведені справи стосувалися грошової заборгованості, яка не виплачувалася через низку факторів, ЄСПЛ відмежовував справи зобов'язального характеру, як такі, що непов'язані із зазначеними системними проблемами та здійснював їх розгляд. Наприклад, у справі «Сафонов та Сафонова проти України» [3] Суд вказав, що невиконання державним органом влади рішень, якими його зобов'язали здійснити адміністративну реєстрацію, не пов'язане із системними проблемами, вказаними у попередніх рішеннях [1, 2], відтак, продовження розгляду вбачається необхідним.

Таким чином ЄСПЛ відмежовував невиконання рішень немайнового характеру, акцентуючи увагу, що виконання зазначених рішень, іноді може зайняти більше часу, ніж у випадку з виплатою грошей, присуджених за рішенням суду [4]. Однак, необхідно пам'ятати, що право на виконання судового рішення без неналежних затримок є невід'ємною складовою права на ефективний судовий розгляд. Затримка при виконанні судових рішень у виняткових випадках може бути виправдана та допускається на час, що є необхідним для вирішення проблем публічного порядку. Проте, позитивний обов'язок держави щодо виконання судових рішень залишається незмінним та зобов'язує вживання всіх можливих заходів. Окрім справи «Сафонов та Сафонова проти України» ЄСПЛ розглянув ще ряд справ, відокремлюючи їх від групи справ типу Бурмич.

Однак з часом такий підхід був змінений у справі «Ряска проти України» [5]. ЄСПЛ зазначив про припинення практики поділу заяв проти України за ст.6 Конвенції що стосуються питань невиконання національних рішень в цивільних справах, винесених проти держави або органів, підконтрольних державі. Суд зауважив, що продовження розмежування заяв на дві окремі групи, ті що стосуються немайнових та майнових зобов'язань, та продовження розгляду заяв, які підпадають під першу групу, буде суперечити основним завданням діяльності ЄСПЛ, оскільки держава зобов'язана вжити заходів щодо усунення першопричин порушень у тих самих випадках. Відтак, приходиться до висновку щодо необхідності застосування до вищезгаданої справи процедури, передбаченої у рішенні «Бурмич та інші проти України» та виключення її зі списку справ та передачу до Комітету міністрів Ради Європи, щоб вона розглядалася в рамках загальних заходів виконання, викладених у пілотному рішенні «Юрій Миколайович Іванов проти України».

Таке рішення, по суті констатує той факт, що проблема невиконання рішень в Україні стосується не лише рішень майнового характеру, а й рішень немайнового характеру, яким приділялося значно менше уваги.

Для вирішення окреслених вище питань ще у 2020 році була схвалена Національна стратегія розв'язання проблеми невиконання рішень судів, боржниками за якими є державний орган або державне підприємство, установа, організація [6], яка була продовжена на період до 2027 року. Стратегія спрямована на подальше узгодження законодавства України та практики його застосування зі стандартами Ради Європи у сфері виконання судових рішень.

Для втілення визначених напрямів було затверджено План заходів щодо реалізації Національної стратегії розв'язання проблеми невиконання рішень судів, боржниками за якими є державний орган або державне підприємство, установа, організація, на період до 2027 року [7]. Даний План передбачає виконання таких завдань, як створення механізму обліку і верифікації рішень судів для визначення загальної суми боргу та її погашення або компенсації; перегляд соціально орієнтованого законодавства; створення додаткових механізмів виконання рішень судів щодо підприємств, які перебувають під дією мораторіїв.

Разом з тим є і позитивні зрушення у виконанні міжнародних зобов'язань у сфері захисту прав людини навіть в умовах війни, що свідчить про послідовну роботу держави з усунення системних проблем у сфері прав людини. Зокрема за офіційними даними у 2025 році Комітет міністрів Ради Європи припинив нагляд за виконанням 97 рішень ЄСПЛ у справах проти України. Кількість закритих справ зросла на 29,3% порівняно з 2023–2024 роками та на 44,8% – порівняно з 2022 роком [8]. У світлі окресленого варто згадати й Річний звіт ЄСПЛ за 2025 [9], де попри негативні підсумки за статтею 6 (право на справедливий суд), за якою встановлено 92 порушення, які складають майже половину всіх виявлених порушень, які розподілилися у внутрішній диференціації між правом на справедливий суд – 34 порушень та тривалістю судового процесу – 58, порушень за категорією невиконання судових рішень проти України не зафіксовано. Утім, попри те, що кількість таких справ формально скоротилась, зокрема після рішення у справі «Бурмич та інші проти України», проблема невиконання не була вирішена, було змінено лише форму розгляду, перемістившись під контроль Комітету міністрів Ради Європи. Системна проблема невиконання залишається, а такі статистичні дані встановлених порушень не сприяють зростанню довіри до винесених рішень, а відтак, і їх належному виконанню.

Вирішення проблеми невиконання судових рішень залишається нагальним, особливо під час дії воєнного стану. В цьому контексті варто згадати справу, що розглядається Великою палатою КСУ за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо перевірки на конституційність аб.22 п.10–2 розд. XIII “Прикінцеві та перехідні положення” Закону України “Про виконавче провадження” [10], оскільки дана норма унеможливує примусове виконання судових рішень немайнового характеру, боржниками за якими є визначені суб’єкти сектору оборони. Відтак, зазначений припис фактично запроваджує абсолютний мораторій на виконання рішень пов’язаних із зобов’язанням вчинити певні дії, зокрема, виключення з військового обліку, звільнення з військової служби тощо.

Отже, попри численні реформаторські зміни, питання невиконання залишається одним із найактуальніших і найскладніших для вирішення, потребує комплексного підходу, що має стосуватися виконання як рішень майнового, так і немайнового характеру. Державі необхідно розв’язати проблеми як виконання рішень національних судів, так і рішень ЄСПЛ, здійснюючи виконання заходів загального характеру незважаючи на воєнний стан та всі перешкоди, що з цим пов’язані.

Список використаних джерел:

1. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Юрій Миколайович Іванов проти України» (Заява N 40450/04) від 15.10.2009. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_479#Text (дата звернення: 15.03.2026 р.)
2. Рішення у справі «Бурмич та інші проти України» (Заява № 46852/13 та інші) 12 жовтня 2017 року URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-192193>
3. Case of Safonov and Safonova v. Ukraine (Application № 24391/10) 18 червня 2020 року. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-218585> (дата звернення: 15.03.2026 р.)
4. Case of Tonyuk v. Ukraine (Application no. 6948/07) 1 June 2017 URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-173767> (дата звернення: 15.03.2026 р.)
5. Case of Ryaska v. Ukraine (Application no. 3339/23) 10 October 2024 URL: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-236203> (дата звернення: 15.03.2026 р.)
6. Національна стратегія розв’язання проблеми невиконання рішень судів, боржниками за якими є державний орган або державне підприємство, установа, організація: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 1218-р (зі змінами внесеними 21.01.2025 р.) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1218-2020-p#Text> (дата звернення: 17.03.2026 р.)

7. План заходів щодо реалізації Національної стратегії розв’язання проблеми невиконання рішень судів, боржниками за якими є державний орган або державне підприємство, установа, організація, на період до 2027 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 березня 2021 р. № 210-р (в редакції від 21.01.2025 р.) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/210-2021-r#Text> (дата звернення: 17.03.2026 р.)

8. Україна демонструє важливі результати у виконанні рішень ЄСПЛ: 97 справ закрито у 2025 році. Новини міністерства. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/ukraina-demonstrue-vajlivi-rezultati-u-vikonanni-rishen-espl-97-sprav-zakrito-u-2025-rotsi> (дата звернення: 20.03.2026 р.)

9. Annual report European Court of Human Rights 2025. URL: <https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/annual-report-2025-eng> (дата звернення: 20.03.2026 р.)

10. Уповноважений Верховної Ради України: Конституційне подання про визнання таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним) положення абзацу двадцять другого пункту 10–2 розділу XIII “Прикінцеві та перехідні положення” Закону України “Про виконавче провадження” від 02.06.2016 № 1404-VIII URL: [konstituciyni-podannya-ombudsmena](https://konst.ukr.ua/konstituciyni-podannya-ombudsmena) (дата звернення: 30.03.2026 р.)

Бондарєва М. В.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри юстиції Навчально-
наукового інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

Остапенко О. І.,

*студент 2 групи 2-го курсу ОР Магістр
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

ПОНЯТТЯ СУДОВОГО ТЛУМАЧЕННЯ

Дослідження нових підходів до розуміння судового тлумачення та їх практичної реалізації набуває особливого значення в контексті як справедливості й неупередженого характеру судових рішень, так і їх відповідності принципу юридичної визначеності. Поняття судового тлумачення

в доктрині розглядається в якості одного з видів судової діяльності, яка передбачає «з'ясування і роз'яснення смислу норм права, що здійснюється судами» [1, с. 73]; «казуальне тлумачення органу, що застосовує норми права, та тлумачення органу, який перевіряє законність і обґрунтованість правозастосовного акта» [2, с. 209]. Названа концепція також деталізується: 1) «казуальне тлумачення має місце там, де у процесі правозастосування виникає спеціальна мета роз'яснити норму права, щоб правильно вирішити справу»; 2) казуальне тлумачення може бути судовим і адміністративним. Відповідно до іншого підходу і нормативне, і казуальне тлумачення можуть мати статус як офіційного, так і неофіційного [2, с. 209].

Конституційний Суд України послідовно розмежовував офіційне тлумачення норм законодавства та правозастосування. Наведену тезу можна наочно проілюструвати таким: «у зверненні Голови Вищого арбітражного суду України фактично йдеться про надання консультації щодо застосування норм права для вирішення конкретної судової справи, що було б втручанням у здійснення правосуддя судами загальної юрисдикції» (*абзац восьмий пункту 3 мотивувальної частини, Ухвала Конституційного Суду України від 01 червня 1999 року № 20-у/99*) [3]; «Вищий арбітражний суд України прагне отримати від Конституційного Суду України своєрідну юридичну консультацію, роз'яснення правил і порядку застосування положень, які не узгоджуються з положеннями, сформульованими законодавцем раніше. Вирішення таких питань не належить до повноважень Конституційного Суду України (стаття 14 Закону України «Про Конституційний Суд України»)» (*речення друге, третє пункту 4 мотивувальної частини, Ухвала Конституційного Суду України від 13 квітня 2000 року № 32-у/2000*) [4]; «Перегляд рішень судів загальної юрисдикції, надання роз'яснень щодо застосування законодавства України відповідно до статті 150 Конституції України та статей 13, 14 Закону України «Про Конституційний Суд України» не належить до повноважень Конституційного Суду України» (*абзац шостий пункту 3 мотивувальної частини, Ухвала Конституційного Суду України від 29 червня 2005 року № 26-у/2005*) [5].

В ухвалі від 31 березня 2010 року № 15-у/2010 Конституційний Суд України деталізував: 1) «офіційне тлумачення і застосування правових норм є різними видами юридичної діяльності»; 2) «офіційним тлумаченням вважається діяльність компетентного органу державної влади щодо з'ясування і роз'яснення волі законодавця, матеріалізованої в нормі права (усвідомлення та роз'яснення смислу норм права з метою найбільш

правильної їх реалізації»; 3) «Правозастосовна діяльність полягає в індивідуалізації правових норм щодо конкретних суб'єктів і конкретних випадків, тобто в установленні фактичних обставин справи і підборі правових норм, які відповідають цим обставинам. Пошук та аналіз таких норм з метою їх застосування до конкретного випадку є складовою правозастосування» (абзац 2 пункту 3 мотивувальної частини, Ухвала Конституційного Суду України від 31 березня 2010 року № 15-ж/2010) [6].

З наведеного можна висувати єдність підходів теоретиків [7, с. 493] (хоча, загалом, палітра не є абсолютно одноманітною) і практиків, що: 1) правозастосовна діяльність не передбачає компоненти офіційного тлумачення; 2) судове тлумачення поширюється на конкретну справу та її сторін (учасників), тобто, не має загальнообов'язкового, безвідносно до інших суб'єктів, значення. У цьому зв'язку казуальне тлумачення виступає як синонім індивідуального.

Одночасно варто звернути увагу, що Конституційним Судом України визначено алгоритм правозастосування: встановлення фактичних обставин справи плюс підбір до них відповідних правових норм.

Новітньою тенденцією є звернення (повернення) до герменевтики як методологічного напрямку у юриспруденції [8].

Зокрема пропонується така постановка проблеми: нормозастосовний, а, особливо, судовий процес не визначається як такий, що «зводиться до підведення під норму ситуації, що розглядається, і виведення з цієї норми рішення за правилами логічного силісмізму» [9, с. 363]. Так, зазначалось, абсолютно очевидно, що «норми права мають загальний, абстрактний, неперсоніфікований характер» [10, с. 251], тому наявна потреба наближення їх змісту до цілком конкретних життєвих ситуацій, фактів і персон, щодо/відносно яких така норма права реалізується. На додачу до названої, було сформульовано перелік причин необхідності застосування тлумачення: технічна недосконалість нормативно-правових актів, відсутність термінологічної уніфікації, колізії правових норм і прогалини у законодавстві, формулювання норм з використанням оціночних суджень та вплив норм міжнародного права і правотлумачної практики міжнародних судових органів [10, с. 251].

В практичній площині питання розуміння судового тлумачення потребує, очевидно, акцентування на суті судового процесу, його стадійності та уповноважених суб'єктах. Процес має враховувати, відповідати чи мати результатом наступні ефекти: судовий процес має результатом ухвалення справедливого та неупередженого рішення; нормозастосування має творчий характер; сутнісне наповнення судового процесу задають

сторони, вирішує спір суддя; норма закону є динамічним інструментом, який допускає можливість врахування різноманітних факторів; на судовий процес накладається «суттєвий відбиток позараціональних, психологічних чинників», оскільки «непрофесійність, недоосвіченість й недобросовісність» учасників процесу здатні знівелювати найдосконаліше формулювання норм процесуальних законів [9, с. 365].

Реалізація наведеного підходу презюмує суддівську мудрість, логіку й професіоналізм. А ще – беззаперечну довіру до суду в силу не тільки його інституціоналізованого статусу, але й гаранта справедливості.

Список використаних джерел:

1. Палешник С. І. Судове тлумачення норм права // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО. Вип. 23. Частина 1. Том 1, 2013. С. 73–76.

2. Білозьоров Є. В., Кривицький Ю. В. Казуальне тлумачення норм права: теоретичні та практичні аспекти розуміння // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 18 : Економіка і право. 2015. Вип. 27. С. 207–215.

3. Ухвала Конституційного Суду України про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за зверненням Голови Вищого арбітражного суду України щодо офіційного тлумачення частини другої статті 2 Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про систему оподаткування» від 01 червня 1999 року № 20-у/99. URL: <https://ccu.gov.ua/sites/default/files/ndf/20-u/99.pdf> (дата звернення 28.12.2024 р.)

4. Ухвала Конституційного Суду України про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням Вищого арбітражного суду України щодо офіційного тлумачення частини третьої статті 25 Закону України «Про Державний бюджет України на 1997 рік» від 13 квітня 2000 року № 32-у/2000. URL: <https://ccu.gov.ua/docs/847> (дата звернення 28.12.2024 р.)

5. Ухвала Конституційного Суду України про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційними зверненнями Горбаченка Віктора Петровича та Горбаченко Валентини Василівни щодо офіційного тлумачення положень частини сьомої статті 248–6 Цивільного процесуального кодексу України, частини другої статті 118 Земельного кодексу України, статті 15 Закону України «Про звернення громадян» від 29 червня 2005 року № 26-у/2005. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/26-u_2005.pdf (дата звернення 30.12.2024 р.)

6. Ухвала Конституційного Суду України про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням Кіровської міської ради Донецької області щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 19, частин першої, другої статті 143 Конституції України, частини першої статті 10, частини першої статті 11, підпункту 2 пункту «а» статті 28 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», частини третьої статті 31 Закону України «Про житлово-комунальні послуги», абзацу сьомого статті 13, частини третьої статті 20 Закону України «Про теплопостачання», пункту 7 статті 18 Закону України «Про місцеві державні адміністрації» від 31 березня 2010 року № 15-у/2010. URL: <https://ccu.gov.ua/docs/1315> (дата звернення 28.01.2025 р.)

7. Ляшенко Р. Д. Казуальне судове тлумачення: поняття та принципи // Правова держава. 2019. Вип. 30. С. 492–498.

8. Балинська О. М. Проблеми тлумачення правових норм : посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 392 с.

9. Козюбра М. І. Практична філософія права: Монографія. – К.: «ДУХ І ЛІТЕРА», 2024. 496 с.

10. Загальна теорія права: Підручник / За заг. ред. М. І. Козюбри. – К.: Ваіге, 2015. 392 с.

Гансецька В. В.,
кандидатка юридичних наук,
асистентка кафедри юстиції
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В СУДОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ЕТИЧНІ РИЗИКИ

Стрімкий розвиток цифрових технологій суттєво впливає на трансформацію системи правосуддя, зумовлюючи поступове впровадження інструментів штучного інтелекту в діяльність судових органів. У сучасній правничій доктрині штучний інтелект (*Artificial Intelligence, AI*) розглядається як сукупність технологій, здатних аналізувати великі масиви даних, виявляти закономірності та формувати аналітичні висновки, що можуть використовуватися для ухвалення процесуальних рішень. Використання

таких технологій створює нові можливості для підвищення ефективності судочинства, оптимізації судового адміністрування, забезпечення більш швидкого доступу до правової інформації та формування єдиної судової практики. Зокрема, інструменти штучного інтелекту можуть застосовуватися для аналізу судової практики, обробки великих масивів процесуальних документів, управління судовими справами та допомоги суддям у пошуку релевантної правової інформації [1].

У різних країнах світу такі технології вже активно впроваджуються. Наприклад, у США застосовуються алгоритмічні системи оцінки ризиків у кримінальному судочинстві, тоді як у країнах Європейського Союзу розробляються системи прогнозування судових рішень та інструменти автоматизованого аналізу судової практики, що дозволяють значно підвищити ефективність правосуддя.

Водночас інтеграція штучного інтелекту у судову діяльність породжує низку складних правових та етичних викликів, пов'язаних із забезпеченням принципів верховенства права, незалежності суддів та гарантій справедливого судового розгляду. Однією з найбільш обговорюваних проблем є алгоритмічна упередженість (algorithmic bias). Вона полягає в тому, що алгоритми штучного інтелекту навчаються на вже існуючих даних, у яких можуть міститися певні соціальні або інституційні упередження. У результаті такі системи можуть не лише відтворювати ці упередження, але й посилювати їх, що створює ризик отримання несправедливих або дискримінаційних результатів під час аналізу судових справ чи прогнозування можливого рішення суду.

Іншим важливим викликом є непрозорість системи, оскільки багато моделей штучного інтелекту функціонують за принципом так званої «чорної скриньки», що ускладнює розуміння логіки їх роботи та може створювати проблеми з обґрунтуванням судових рішень.

У зв'язку з цим міжнародні організації розробляють етичні стандарти використання штучного інтелекту у сфері правосуддя. Одним із ключових документів у цій сфері є Європейська етична хартія щодо використання штучного інтелекту в судових системах, ухвалена Європейською комісією з ефективності правосуддя Ради Європи у 2018 році, яка передбачає, що штучний інтелект має використовуватися лише як допоміжний інструмент і не може замінювати суддю при прийнятті рішення у справі [1].

У національному праві України питання використання штучного інтелекту у діяльності суддів прямо пов'язане із дотриманням норм Кодексу суддівської етики. Зокрема, відповідно до статті 16 Кодексу суддівської етики суддя може використовувати сучасні інформаційні технології, у тому

числі інструменти штучного інтелекту, лише як допоміжний інструмент, за умови що таке використання не впливає на незалежність і неупередженість судді, не стосується оцінки доказів та не підміняє процес ухвалення судового рішення [2]. Отже, суддя не може покладати на штучний інтелект функції, які пов'язані з формуванням внутрішнього переконання при вирішенні справи, оскільки відповідальність за ухвалені рішення несе саме суддя. При цьому результати роботи штучного інтелекту повинні підлягати обов'язковій перевірці та не можуть використовуватися без належної верифікації, а конфіденційні матеріали судової справи не повинні передаватися до відкритих систем штучного інтелекту [2].

У практиці українських судів уже з'являються випадки, що демонструють ризики безконтрольного використання таких технологій. Так, Верховний Суд у низці справ звертав увагу на ситуації, коли у процесуальних документах містилися вигадані посилання на судову практику, які могли бути результатом використання генеративних систем штучного інтелекту. У таких випадках суд визнавав подібні дії порушенням принципу добросовісного користування процесуальними правами та наголошував на необхідності перевірки інформації, отриманої за допомогою штучного інтелекту [3].

У професійному середовищі також обговорюються випадки, коли неналежне використання штучного інтелекту може призвести до дисциплінарної відповідальності судді. Наприклад, зафіксовано ситуацію, коли у тексті судового рішення залишився фрагмент автоматичної підказки системи штучного інтелекту, що свідчило про використання генеративних інструментів під час підготовки судового акта. [4]

Подібні випадки демонструють, що використання технологій штучного інтелекту в судовій діяльності повинно здійснюватися з дотриманням принципів професійної етики та належної правничої обачності. Водночас більшість науковців вважають, що штучний інтелект має значний потенціал для модернізації системи правосуддя, зокрема в сфері аналізу судової практики, підвищення ефективності судового адміністрування та забезпечення доступу до правосуддя. Однак його застосування повинно здійснюватися у межах чітко визначених правових і етичних стандартів, що гарантуватимуть збереження незалежності судової влади, пріоритет прав людини та відповідальність судді за ухвалені рішення. Таким чином, розвиток технологій штучного інтелекту потребує формування комплексної системи правового регулювання та етичних гарантій, які дозволять забезпечити баланс між інноваційним розвитком судочинства та фундаментальними засадами справедливого правосуддя.

Список використаних джерел:

1. European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ). European Ethical Charter on the Use of Artificial Intelligence in Judicial Systems and their Environment. Strasbourg, 2018. Електронний ресурс: <https://rm.coe.int/ru-ethical-charter-en-version-17-12-2018-mdl-06092019-2-/16809860f4> (дата звернення: 10.03.2026)
2. Кодекс суддівської етики України. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. Електронний ресурс: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001415-13#Text> (дата звернення: 10.03.2026)
3. Огляд судової практики Верховного Суду щодо використання технології штучного інтелекту в судовому процесі (актуальна судова практика станом на 22.07.2025). Електронний ресурс: <https://court.gov.ua/storage/portal/sud5023/Scintelekt.pdf> (дата звернення: 10.03.2026)
4. Від дипфейку до дисциплінарної скарги: юристи про ризики штучного інтелекту в адвокатурі. Закон і бізнес. Електронний ресурс: https://zib.com.ua/ua/171319-vid_dipfeyku_do_disciplinarnoi_skargi_yuristi_pro_riziki_sht.html?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 10.03.2026)

Григоренко Юрій,
*адвокат, керуючий АБ «Litigant»,
лектор Вищої школи адвокатури
Національної асоціації адвокатів України*

АДВОКАТСЬКА ТАЄМНИЦЯ В ЦИФРОВОМУ СУДОЧИНСТВІ: ПРАКТИЧНІ РИЗИКИ ТА СТАНДАРТИ ЄСПЛ

Слідчий приходить до адвоката з ухвалою слідчого судді – і вилучає ноутбук разом з усіма матеріалами клієнтів за останні п'ять років. Або: клієнт надсилає конфіденційний документ через Telegram – і виявляється, що листування зберігається на серверах поза юрисдикцією України. Або: адвокат використовує ШІ-інструмент для підготовки клопотання – і цитує неіснуюче судове рішення. Кожна з цих ситуацій є не гіпотетичною, а реальною практикою цифровізованого судочинства. Ключове питання не в тому, чи можна використовувати цифрові інструменти – вони вже стали невід'ємною частиною адвокатської роботи. Питання в тому, які

правила захисту адвокатської таємниці діють у цифровому просторі і як адвокат має на них спиратись у суді.

Практика ЄСПЛ виробила три стандарти, які безпосередньо захищають адвоката у цифровому судочинстві. Перший – стандарт «Särgava» [1]: під час вилучення електронних носіїв адвоката слідчий зобов’язаний суворо обмежити обшук, а будь-який доступ до матеріалів, які не стосуються справи, є порушенням ст. 8 Конвенції. Це означає: адвокат має право вимагати негайного «запечаткування» носія та його передачі слідчому судді для вирішення питання про допустимість вилучення. Другий – функціональний принцип [2]: адвокатська таємниця зберігається навіть якщо відповідне листування знаходиться на телефоні або ноутбукі самого клієнта – захист слідує за змістом комунікації, а не за місцем її зберігання чи власником пристрою. Третій – стандарт «Laurent» [3]: будь-яка кореспонденція між адвокатом і клієнтом – незалежно від каналу передачі – є конфіденційною, а її перехоплення без обґрунтованої підозри у вчиненні злочину є порушенням Конвенції. Суд ЄС у 2024 р. [4] додав: адвокатська таємниця поширюється на консультації у будь-якій галузі права, не лише у кримінальній.

У практичному вимірі зазначені стандарти виявляють три системні вразливості адвоката у цифровому середовищі. Перша – вразливість електронного кабінету в ЄСІТС: законодавство не встановлює процедурних гарантій щодо доступу до нього під час кримінального провадження, хоча там зберігаються процесуальні документи всіх справ адвоката. Конвенція Ради Європи про захист правничої професії від 12 березня 2025 р. [5] прямо підтверджує, що такі гарантії є обов’язковими незалежно від форми зберігання інформації. Друга – вразливість комунікаційного каналу: використання месенджерів без наскрізного шифрування для обговорення деталей справи є порушенням стандарту «Laurent» незалежно від того, чи знає про це сам адвокат. Третя – вразливість ШІ-інструментів: «галюцинації» великих мовних моделей – посилання на неіснуючі рішення – не лише підривають позицію в суді, але й можуть кваліфікуватись як порушення стандарту належної правничої допомоги. Відповідальність за помилку ШІ у процесуальному документі несе адвокат – незалежно від того, хто розробив модель.

З урахуванням викладеного, адвокату варто дотримуватися кількох практичних правил цифрової безпеки. По-перше, під час обшуку – посилатись на стандарт «Särgava» і вимагати участі представника органу адвокатського самоврядування; заперечувати доступ до будь-яких матеріалів, що не стосуються предмету обшуку; наполягати на запечатуванні

носія до вирішення питання слідчим суддею. По-друге, у комунікації з клієнтом – використовувати лише канали з наскрізним шифруванням (Signal, ProtonMail) і нагадувати клієнту, що збереження листування на його пристроях не знімає з нього охорони адвокатської таємниці. По-третє, при роботі з ШІ – верифікувати кожне посилання на судову практику за офіційними реєстрами; не покладатись на ШІ при підготовці правових позицій без перевірки первинних джерел. По-четверте, документувати всі заходи інформаційної безпеки: у разі претензій до якості правничої допомоги наявність задокументованих протоколів безпеки є важливим аргументом захисту.

Цифровізація судочинства не є самоціллю – вона є інструментом ефективнішого захисту прав клієнта. Проте ефективність цього інструменту безпосередньо залежить від того, чи знає адвокат правила його безпечного використання. Стандарти ЄСПЛ щодо захисту адвокатської таємниці вже сформовані та діють – вони захищають адвоката, але лише якщо адвокат на них посилається, їх знає і відповідно будує свою цифрову практику. Технологічна компетентність адвоката – це не опція, а елемент стандарту належної правничої допомоги.

Список використаних джерел:

1. Sărgava v. Estonia: рішення ЄСПЛ від 16.11.2021, заява № 698/19. HUDOC. URL: <https://hudoc.echr.coe.int>.
2. Адвокатська таємниця на пристроях клієнта: узагальнення практики ЄСПЛ 2025–2026 рр. НААУ. URL: <https://unba.org.ua/news/11160-advokatska-taemnicya-die-i-na-pristroi-klienta-espl.html>.
3. Laurent v. France: рішення ЄСПЛ, заява № 28798/13. HUDOC. URL: <https://hudoc.echr.coe.int>.
4. Court of Justice of the European Union. Judgment of 26 September 2024. Attorney-client privilege in EU law. URL: <https://portolano.it/en/newsletter/litigation-arbitration/court-justice-reiterates-that-attorney-client-privilege-must-be-protected-under-eu-law>.
5. Конвенція Ради Європи про захист правничої професії: CM(2024)191-add1final, прийнята 12 березня 2025 р. Council of Europe. 2025.
6. Kruglov and Others v. Russia: рішення ЄСПЛ від 04.02.2020, заяви № 11264/04 та ін. HUDOC. URL: <https://hudoc.echr.coe.int>.
7. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>.
8. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

Завальнюк І. В.,
*доктор юридичних наук,
суддя Одеського окружного адміністративного суду,
професор кафедри державно-правових дисциплін
Міжнародного університету, м. Одеса*

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У СУДОЧИНСТВІ: МІЖ ЕТИЧНИМ РЕГУЛЮВАННЯМ ТА ЗАКОНОДАВЧИМ ІМПЕРАТИВОМ

Цифровізація правосуддя давно вийшла за межі дискусії про доцільність – сьогодні вона є реальністю, що формує нові виклики для юридичної доктрини і практики. Принципово важливим залишається питання: чи забезпечує наявна система етичних норм достатні гарантії для законного й безпечного використання штучного інтелекту (ШІ) суддями в умовах відсутності спеціального закону?

Стратегічне підґрунтя для впровадження ШІ у сферу правосуддя було закладено ще у 2018 році разом зі створенням Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС). Проте концептуального виміру ця робота набула після схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні (Розпорядження КМУ від 02.12.2020 № 1556-р), яка визначила правосуддя пріоритетною галуззю для реалізації державної ШІ-політики [1]. Умови повномасштабної збройної агресії перетворили цифровізацію з прогресивного вектора на критичну умову безперервності судочинства.

Якісно новий крок – внесення змін до Кодексу суддівської етики рішенням 3'їзду суддів України у вересні 2024 року. Цим актом Україна приєдналася до вузького кола держав, що офіційно легітимізували застосування ШІ суддями на рівні корпоративних норм. Дозвіл, однак, обумовлено жорсткими межами: ШІ-інструменти не можуть підмінювати внутрішнє суддівське переконання, використовуватися для оцінки доказів або порушувати режим нарадчої кімнати [2]. Паралельно Верховний Суд запровадив внутрішні положення, які забороняють передачу конфіденційних матеріалів до зовнішніх ШІ-систем (Наказ від 08.12.2025 № 117).

Поряд із цим, судова практика Верховного Суду демонструє послідовний підхід до розмежування допустимого й неприйнятного. Так, в ухвалі від 08.02.2024 у справі № 925/200/22 Суд кваліфікував засто-

сування ChatGPT для спростування правових висновків ВС як зловживання процесуальними правами, наголосивши, що генеративні моделі не є джерелами «надійно доведеної наукової інформації» у правовому розумінні [3]. Це рішення – важливий прецедент, що окреслює межу між допоміжною функцією ШІ і його недопустимою роллю арбітра у правових дискусіях.

Водночас регуляторна модель, що формується в Україні, потребує співставлення з міжнародними стандартами. Регламент ЄС 2024/1689 (AI Act), що набрав чинності у серпні 2024 року, класифікує системи ШІ, які застосовуються в судочинстві для оцінки доказів або визначення вини, як такі, що становлять «високий ризик» (Додаток III). Це тягне за собою обов’язкові вимоги до прозорості, технічної документації, незалежного аудиту та забезпечення людського контролю [4]. В Україні аналогічні вимоги наразі реалізовані лише частково – переважно через м’яке право (soft law), а не через механізми примусового виконання.

Спільним знаменником українського підходу та стандартів AI Act є принцип «human-in-the-loop» (людина в контурі управління): ШІ оптимізує збір і аналіз інформації, проте остаточне рішення і правова оцінка завжди залишаються виключно за суддею. Цей принцип відтворює і Європейська етична хартія CEPEJ (2018), яка задає п’ять фундаментальних координат: дотримання основних прав, недискримінація, якість і безпека, прозорість та право на людський перегляд [5].

На практиці впровадження ШІ вже дає відчутні результати: контекстний пошук у Базі правових висновків ВС, автоматичне знеособлення судових рішень перед публікацією в реєстрі, транскрибування аудіозаписів засідань. Перспективним є пілотний проєкт, що ініціюється Вищою радою правосуддя, з автоматизованого розгляду справ про адміністративні правопорушення з формальним складом, де ШІ готуватиме проєкт постанови, а суддя – верифікуватиме дотримання процедури [6]. Це модель, яка органічно поєднує технологічну ефективність із незмінною роллю судді як гаранта справедливості.

Разом із тим залишаються невирішеними системні ризики: загроза порушення адвокатської таємниці при використанні публічних хмарних ШІ-сервісів, проблема «галюцинацій» (генерування посилань на неіснуючі акти), а також нові форми цифрового шахрайства з використанням діпфейків, що вимагають розробки стандартів верифікації електронних доказів.

Отже, узагальнення проведеного аналізу дозволяє стверджувати:

1. Відсутність спеціального закону про ШІ в судочинстві є системною прогалиною. Чинне регулювання, побудоване на концептуальних документах, етичних нормах і внутрішніх положеннях, не забезпечує повноцінних гарантій захисту прав учасників процесу та незалежності суддів від алгоритмічного впливу.

2. Євроінтеграційний курс України обумовлює неминучу гармонізацію з AI Act ЄС. Майбутній закон повинен запровадити класифікацію ризиків, обов'язкову сертифікацію систем ШІ для судочинства та механізми незалежного нагляду.

3. Поетапна модель легітимізації – від концепцій і етичних норм до спеціального закону – є виправданою стратегією, що дозволяє накопичити регуляторний досвід. Критично важливо, щоб законопроект, запланований до внесення у IV кварталі 2026 року, відповідав стандартам AI Act і закріплював принцип «human-in-the-loop» як конституційну гарантію, а не лише етичну декларацію.

4. Пріоритетом залишається захист конфіденційності: розбудова власної закритої інфраструктури ШІ для потреб судочинства є умовою збереження таємниці судового рішення та процесуальної незалежності.

Список використаних джерел:

1. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні: розпорядження КМУ від 02.12.2020 № 1556-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text>

2. Кодекс суддівської етики із змінами від 18.09.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001415-13#Text>

3. Ухвала Верховного Суду від 08.02.2024 у справі № 925/200/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116984639>

4. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council (Artificial Intelligence Act). OJ L, 2024/1689, 12.07.2024. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32024R1689>

5. Європейська етична хартія про використання штучного інтелекту в судових системах. *CEPEJ*, 2018. URL: <https://rm.coe.int/ethical-charter-en-for-publication-4-december-2018/16808f699c>

6. ВРП ініціює запуск пілотного проекту щодо застосування штучного інтелекту на базі суду першої інстанції. *Вища рада правосуддя*. URL: <https://hcj.gov.ua/news/vrp-iniciyuye-zapusk-pilotnogo-proyektu-shchodo-zastosuvannya-shtuchnogo-intelektu-na-bazi-sudu>

ВІЙСЬКОВА АДВОКАТУРА В СИСТЕМІ ПРАВОСУДДЯ, ЩО РЕФОРМУЄТЬСЯ

Після початку широкомасштабної збройної агресії РФ проти України й стрімкого збільшення кола проблем та загального навантаження на органи кримінального переслідування та суди у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності за військові й воєнні злочини, а також суміжні кримінальні правопорушення серед учених і практиків активізувалася дискусія стосовно вдосконалення системи військової юстиції.

На законопроектному та доктринальному рівнях чимало правників висловлюють пропозиції щодо істотного переформатування наявної моделі забезпечення законності в армійському середовищі шляхом створення військових судів, військової поліції, законодавчого оформлення статусу військової прокуратури, запровадження військової адвокатури. Свою розгорнуту позицію з цього приводу ми виклали в одній з останніх статей [1].

Аналізуючи світовий досвід розвитку військової юстиції, можна спостерігати тенденції до її «оцивілення», звузнення сфери персональної та предметної юрисдикції військових судів, запровадження універсальних рис, що є властивими цивільним судам [2, с. 730].

Цей тренд став відповіддю на внутрішні суперечності військової юстиції, представники якої, з одного боку, мають глибокі знання та розуміння специфіки військової служби, є територіально наближеними до місць вчинення злочинів і дислокації учасників кримінального провадження.

З іншого боку, у різних країнах спостерігається їх обмежена здатність функціонувати незалежно й безсторонньо в ієрархічному військово-му співтоваристві, де панівною є командно-адміністративна культура, а основоположними засадами є підкорення наказам, лояльність і дисципліна.

У зв'язку із зазначеним провідні представники військової юстиції від держави (судді, прокурори), як убачається, не повинні мати статус військовослужбовця (перебувати «в погонах»), що, зокрема, визначає

пріоритетність запровадження обов'язкової спеціалізації суддів загальних судів щодо розгляду кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби та кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства й міжнародного правопорядку (замість створення інституційно відокремлених військових судів) [1, с. 49].

Якщо державний чиновник (поліцейський, суддя) не може розпочати виконувати свої повноваження без достатньої правової регламентації, то практика адвокатської діяльності сигналізує про появу значної кількості осіб, які позиціонують себе як військові адвокати. Стихійно в Україні сформувалося доволі масове явище військової адвокатури, представники якої пропонують широкий спектр послуг у чутливій для країни військовій сфері. На жаль, окремі з них недобросовісно виконують взяті на себе зобов'язання та зловживають процесуальним статусом, що завдає репутаційних втрат системі правосуддя загалом й адвокатури зокрема.

Для того щоб зрозуміти, чи є поява військової адвокатури маркетинговим кон'юнктурним кроком або відображенням закономірних процесів в умовах війни, слід з'ясувати наявність об'єктивних підстав для запровадження адвокатами «військової» спеціалізації.

Однією з традиційних у сучасному світі є спеціалізація адвокатів на наданні правничої допомоги певним категоріям клієнтів. Отже, чи є у військового адвоката окремий тип довірителів?

Відповідаючи на це запитання, слід урахувувати, що загальна протяжність лінії фронту в Україні на початок 2026 року становила понад 3000 км, а довжина лінії фронту, де тривають інтенсивні бойові дії, становить близько 1000 км. Чисельність національних сил безпеки та оборони становить близько 1 млн осіб, з іншого боку фронту за різними оцінками на окупованих територіях фіксують присутність близько 700 тис. російських військовослужбовців, частина з яких регулярно набуває статусу військовополоненого. Експоненційне збільшення чисельності українських військових формувань після початку повномасштабного вторгнення РФ 2022 року зумовило закономірне зростання й кількості кримінальних правопорушень у їх лавах [1, с. 49].

Аналіз статистичних даних засвідчує, що 2025 року, згідно з відомостями Єдиного звіту про кримінальні правопорушення, було обліковано 5404 кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України, 6005 кримінальних правопорушень у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації, 56 968 кримінальних правопорушень проти миру, безпеки

людства та міжнародного правопорядку, серед яких 55 883 воєнні злочини, водночас тільки від воєнних злочинців (ст. 438 КК України) цього-річ зареєстровано 84 389 потерпілих осіб [3]. Нині Офіс Генерального прокурора обмежив доступ до статистичної інформації про військові кримінальні правопорушення, передбачені розділом XIX КК України, й оприлюднив лише загальну кількість кримінальних правопорушень (219 576), досудове розслідування в яких здійснює Державне бюро розслідувань [3], до підслідності якого віднесено розслідування основного масиву цих суспільно небезпечних діянь.

Слід ураховувати, що тільки за військові кримінальні правопорушення, згідно зі ст. 401 КК України, можуть бути притягнені до кримінальної відповідальності військовослужбовці (ЗСУ, СБУ, ДПСУ, Національної гвардії України, Державної спеціальної служби транспорту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України), поліцейські поліції особливого призначення НПУ, які під час дії воєнного стану залучені до безпосередньої участі в бойових діях, а також військовозобов'язані та резервісти під час проходження зборів. Чималим, на жаль, є й обсяг загальнокримінальних злочинів, учинених військовослужбовцями, розслідування яких віднесено до підслідності органів Національної поліції. Отже, потенційна клієнтська база військових адвокатів, що формується як за рахунок підозрюваних (обвинувачених), так і потерпілих й інших учасників кримінального провадження (а також їх родичів та близьких осіб), може бути доволі широкою.

Абсолютне ігнорування і систематичне грубе порушення росією правил і звичаїв війни зумовило появу серед клієнтів адвокатів осіб, які вчиняли або потерпіли від вчинення кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, передусім воєнних злочинців. Ідеться про такі визначені Гаазькими та Женевськими конвенціями категорії осіб, як військовополонені, комбатанти *hors de combat* (поранені, хворі або такі, що зазнали корабельної аварії), некомбатанти (духовний і медичний персонал, військові кореспонденти, юристи та інші), цивільні особи (жителі окупованої території, працівники цивільних об'єктів), партизани, шпигуни, найманці та ін. Викладене засвідчує наявність особливої чисельної групи клієнтів, зацікавлених у допомозі адвокатів, які мають спеціалізацію у військовій сфері [1, с. 50].

У цьому контексті постає питання, чи має ця сфера правовідносин такий рівень складності та самобутності, що вимагає залучення вузько-профільного фахівця, а не універсала?

Попри дискусійність питання про військове право як окрему галузь національного права, в Україні функціонує розгалужене військове законодавство, що охоплює частину нормативних приписів адміністративного, кримінального, фінансового, пенсійного законодавства тощо. Актуалізується потреба в поглиблених знаннях з питань застосування військових статутів, забезпечення дотримання дисципліни, розуміння внутрішньої структури сил оборони та специфіки бойових дій, особливостей використання конкретних видів озброєння, правової оцінки рішень осіб начальницького та рядового складу щодо дій в умовах мінливої бойової обстановки й обмежених ресурсів.

На жаль, поширеною стала необхідність належного розуміння складних аспектів реалізації міжнародного гуманітарного права, зокрема, розмежування цивільних осіб і комбатантів, військових та цивільних об'єктів, військової хитрості (маскування, дезінформації тощо) і віроломних методів ведення війни (перевдягання російських військовослужбовців, зокрема диверсантів, у цивільний одяг або використання форменого одягу з розпізнавальними знаками ЗСУ, доставка зброї під виглядом гуманітарних вантажів із застосуванням відмітних емблем Червоного Хреста тощо), вибору цілей для атаки й оцінювання пропорційності використання різноманітних засобів ураження, правового аналізу застосування гібридних форм агресії (кібератаки, залучення приватних військових компаній) тощо [1, с. 50].

Отже, характер, складність й оригінальність предметної сфери правового регулювання засвідчує наявність об'єктивних передумов для запровадження адвокатами спеціалізації з військових питань. За рахунок систематичної роботи над питаннями певної категорії адвокат спроможний швидше, глибше, якісніше та з меншими витратами ресурсу опрацювати правові проблеми, що виникають.

Нами було проведено контент-аналіз рекламних повідомлень адвокатів, які позиціонують себе як «військові адвокати» (у межах цієї спільноти виявлено вужчі підгрупи – «адвокати з питань мобілізації», «адвокати щодо СЗЧ» тощо) у національному сегменті мережі Інтернет. З'ясовано перелік типових видів допомоги, яку вони пропонують, які класифіковано залежно від типу клієнта на послуги для: а) військовослужбовців (захист у кримінальних провадженнях, зокрема в разі самовільного залишення частини або дезертирства; оформлення статусу учасника бойових дій; оскарження незаконних дій чи бездіяльності командування; супровід переведення в іншу військову частину або звільнення із ЗСУ; отримання компенсації за невикористану відпустку або неотримане речове майно

тощо); б) родичів і близьких осіб військовослужбовців (оформлення документів для отримання матеріальної компенсації у випадку загибелі чи поранення військового; оскарження висновків про причину смерті; оформлення та зміна статусу безвісти зниклого чи загиблого; встановлення факту родинних відносин; правовий супровід отримання пенсії із втрати годувальника; встановлення факту спільного проживання без шлюбу тощо); в) військовозобов'язаних і резервістів (оскарження незаконних дій ТЦК та СП й поліції; оформлення відстрочки від мобілізації; оскарження висновків ВЛК; екстрений виїзд адвоката на місце затримання особи; уточнення даних у системі «Оберіг»; супровід в оформленні військово-облікових документів; оскарження розшуку особи згідно з базою даних «Армор»; юридичний супровід перетину кордону військовозобов'язаним), бізнесу (супровід й оформлення документації для визнання підприємства критично важливим для економіки; бронювання військовозобов'язаних осіб; освітні вебінари з військовозобов'язаними працівниками компанії тощо) [1, с. 51].

Окрім звичайної реклами, на початку 2025 року було зафіксовано й більш агресивні форми просунення таких послуг, зокрема, в соціальних мережах активно поширювалися відеозаписи (з YouTube, TikTok тощо) й повідомлення про так званих військових адвокатів на мікроавтобусах, які за гроші «відбивають» людей у службовців територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки [4].

На резонансну ситуацію була змушена терміново відреагувати Національна асоціація адвокатів України (далі – НААУ), яка у своїй відкритій заяві зазначила, що в Україні немає ні «військової адвокатури», ні осіб із правовим статусом «військові адвокати». НААУ зазначила, що діяльність «військових адвокатів», які силоміць «відбивають» мобілізованих військовозобов'язаних у ТЦК, не має жодного стосунку до адвокатської практики, що ґрунтується на принципах верховенства права та законності. Створення «військової адвокатури» як окремої інституції є ризиковою для усталених професійних стандартів адвокатури та загрожує незалежності правозахисної діяльності й ефективному захисту прав військовослужбовців [4].

Формулюючи власне бачення можливості (доцільності) існування військової адвокатури та використання її представниками недобросовісних рекламних практик або незаконних методів діяльності, слід урахувувати, що Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» не містить згадок про військових адвокатів, але встановлює імперативну заборону щодо суміщення адвокатської діяльності та військової служби (п. 2 ч. 1 ст. 7).

Із цього, по-перше, випливають неможливість перебування адвокатів на військовій службі («адвокатів у пікселі», «адвокатів у погонах») й аргумент НААУ щодо безпосередньої загрози втрати незалежності від військового командування є слухним, проте не новим, адже в світовій практиці це однаково стосується суддів і прокурорів, які перебувають на військовій службі.

По-друге, Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» допускає можливість вільного проголошення будь-якої спеціалізації адвоката, наприклад, визначення себе як «військового адвоката», «сімейного адвоката» або «медичного адвоката», адже в зазначеному законодавчому акті встановлено широкий (відкритий) перелік видів адвокатської діяльності й прямо дозволено надання «інших видів адвокатської діяльності, не заборонених законом» (ст. 19). Отже, не згадуючи про військову адвокатуру (як, наприклад, і про податкову адвокатуру), профільний закон і не забороняє (допускає) її існування, причому як за загальним найменуванням «адвокат», так і з використанням спеціалізованих варіацій вужчого профілю, зокрема «військовий адвокат».

Єдина важлива вимога – адвокат зобов'язаний дотримуватися правил адвокатської етики (п. 1 ч. 1 ст. 21 Закону). Правила адвокатської етики покладають на адвоката обов'язок надавати професійну правничу допомогу клієнту, здійснювати його захист і представництво компетентно й добросовісно, що передбачає знання відповідних норм права, наявність необхідного досвіду їх застосування (ст. 11), а також встановлюють заборону здійснювати ведення справи, що не відповідає його рівню компетенції, без участі та за згодою клієнта в ній іншого адвоката, який володіє необхідною компетенцією (ст. 17).

Попри чіткі нормативні обмеження, практика рекламування адвокатами власних фахових здібностей може бути різною, у зв'язку з чим О. З. Хотинською-Нор слушно звертається увага на такі ризики й недоліки позиціонування адвокатів в інформаційному просторі, як неконтрольованість належного рівня кваліфікації, неякісне надання послуг, професійна містифікація тощо [5, с. 100].

Отже, у разі наявності знань і необхідного досвіду в галузі військових правовідносин та повідомлення адвокатом про сферу своєї основної або додаткової спеціалізації («військовий адвокат», «адвокат з військового права», «адвокат з військових питань» тощо), такі дії є законними й не вимагають створення інституційно відокремлених структур в адвокатурі, зокрема військової адвокатури.

Якщо ж адвокат надає потенційним довірцям недостовірні відомості про рівень своєї компетентності в аналізованій царині, наявні підстави для притягнення його до різних видів юридичної відповідальності (за порушення законодавства про рекламу, вчинення дисциплінарного проступку тощо).

Слід визнати, що проблема недобросовісного інформування клієнтури протягом тривалого часу знаходиться у фокусі уваги органів адвокатського самоврядування зарубіжних країн. Однією з ефективних форм протидії цьому явищу у ФРН, Франції та деяких інших державах стала чітка регламентація процедури ідентифікації адвоката як спеціалізованого. Наприклад, у Німеччині дозвіл на використання найменування спеціалізованого адвоката (у сфері адміністративного, податкового, трудового права тощо) надає комісія, членів якої для кожної зі спеціальностей призначає правління палати адвокатів.

На відміну від ліберального (вільного від процедурних обмежень) підходу, що використовують в Україні, світова практика правового регулювання зазначеного інституту підтверджує дієвість застосування й іншої моделі – стандартизованого (нормованого) підходу. Якому з цих підходів віддати перевагу – дискусійне питання, яке потребує широкого обговорення та вирішення в законодавчій площині й на рівні актів корпоративної нормотворчості органів адвокатського самоврядування.

Список використаних джерел:

1. Іваницький С. О., Кулик М. Й., Ушканенко Е. О. Військова адвокатура: pro et contra. *Наука і правоохорона*. 2026. № 1. С. 46–56.

2. Ziv N. Navigating the judicial terrain under israeli occupation: palestinian and israeli lawyers in the military courts. *Fordham international law journal*. 2018. Vol. 42. № . 2. P. 729–760.

3. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень – грудень 2025 року. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>

4. Відкрита заява Національної асоціації адвокатів України щодо діяльності «військових адвокатів». URL: <https://unba.org.ua/news/10111-vijs-kovi-advokati-ne-mayut-nichogo-spil-nogo-z-advokaturoyu-zayava-naau.html>

5. Хотинська-Нор О., Денисюк Р. Спеціалізація адвокатів України в умовах війни: стан і перспективи розвитку. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2022. № 5. С. 97–101.

Іванцова Альона
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри кримінального процесу
Національного юридичного Університету
імені Ярослава Мудрого
м. Харків

ВИДИ КІБЕРЗЛОЧИНІВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ТА ПРОБЛЕМИ ЇХ ДОКАЗУВАННЯ

У сучасному світі стрімкий розвиток інформаційних технологій зумовив появу нових форм злочинної діяльності, що здійснюються у кіберпросторі. Кіберзлочинність стала глобальною проблемою, яка не має територіальних меж і характеризується високим рівнем латентності (прихованості), складністю виявлення та доказування. Це створює значні виклики для правоохоронних органів, особливо на стадії досудового розслідування.

Особливості кіберзлочинів полягають у використанні інформаційно-комунікаційних технологій, а також у специфіці об'єктів посягання-інформації, інформаційних систем, електронних даних. Відповідно, досудове розслідування таких злочинів потребує спеціальних знань, технічних засобів та міжвідомчої та міжнародної співпраці.

Необхідно зазначити, що являє собою кіберзлочинність. Так, кіберзлочини – це протиправні дії, що вчиняються з використанням інформаційних технологій, комп'ютерних систем або мереж, які становлять загрозу для безпеки даних, фінансів, репутації та державної інфраструктури [1].

В залежності від об'єктів посягань, методів та цілей їх можна поділити на такі види:

1. Злочини проти інформаційних систем. До цього виду відносяться дії, які призводять до порушення роботи комп'ютерних систем чи мереж.

- Хакерство
- Створення та розповсюдження “шкідливого” програмного забезпечення

- DDoS-атаки

2. Фінансові кіберзлочини. Спрямовані на незаконне отримання грошей через обман чи маніпуляцію фінансовими даними.

- Фішинг
- Скімінг

- Кібершахрайство (памп і дамп, пут та APP)
- 3. Крадіжка даних. Незаконне отримання конфіденційної інформації.
 - Вішинг
 - Кардинг
- 4. Злочини проти честі, гідності та репутації. Завдають шкоди психологічному стану чи репутації особи.
 - Кібербулінг
 - Дифармація
 - Шилінг (шеймінг)
- 5. Кіберзлочини проти держави та суспільства. Злочини які загрожують національній безпеці та суспільному порядку.
 - Кібертероризм
 - Кібершпигунство
 - Дезінформація

Кіберзлочинність постійно розвивається разом із новими технологіями, що перетворює її на суттєву загрозу для різних сфер суспільного життя. Усвідомлення основних видів таких правопорушень дає змогу ефективніше їм протидіяти та зменшувати ризики їх виникнення.

В Україні питання кіберзлочинів передбачена Кримінальним кодексом (зокрема статтями 361, 361–1, 361–2, 362, 363, 363–1), а їх протидія є одним із ключових напрямів діяльності правоохоронних органів [2].

Але, щоб притягнути винну особу до відповідальності, перед правоохоронними органами, в першу чергу, постає проблема щодо встановлення цієї особи. Це є один із найскладніших етапів розслідування, оскільки правопорушники часто діють анонімно, використовуючи технічні засоби маскування та можуть, взагалі, перебувати в іншій країні.

Оскільки цей етап є ключовим, і від правильного встановлення особи залежить подальше притягнення винного до відповідальності, виокремлюють основні методи:

1. *Зробити аналіз IP-адресу.* Цей метод дозволяє визначити приблизне місцезнаходження пристрою; встановити провайдера та точки доступу до мережі.

2. *Отримання даних від інтернет – провайдерів.* Даний метод дозволяє отримати інформацію про абонента; журнали підключень (лог-файли); час і тривалість сеансів доступу до мережі.

3. *Аналіз цифрових слідів.* А саме: електронні листи, метадані файлів, історія браузера; активність у соціальних мережах; використання однакових нікнеймів, паролів або шаблонів поведінки; цифрова форензика (дослідження носіїв інформації).

4. *Метод маніпулювання людьми (соціальна інженерія).* Встановлення контакту з підозрюваним або його оточенням; отримання інформації шляхом психологічного впливу; психодіагностична характеристика особи.

Також, можемо додати до основних методів, ще й додаткові, такі як:

1. *Співпраця з міжнародними організаціями, наприклад, Інтерполом, Європолом передбачає:*

- на міжнародному рівні діє єдина база даних (відбитки пальців, міжнародний розшук осіб);

- оголошення «червоних карток» (red notices) для затримання осіб, які знаходяться у міжнародному розшуку. Це міжнародний запит до правоохоронних органів всього світу про розшук та тимчасове затримання осіб, які переходять від кримінальної відповідальності [3]. Дана інформація поширюється серед правоохоронних органів 196 країн-членів для локалізації та арешту особи.

- на рівні Інтерполу існує Національне центральне бюро (НЦБ) в Україні, яке є спеціальним підрозділом Департаменту міжнародного поліцейського співробітництва Національної поліції України, що забезпечує взаємодію українських правоохоронців з іншими країнами-членами Інтерполу. Однією із функцій НЦБ – є оцінка рівня транснаціональної злочинності та моніторинг діяльності українців за кордоном [4].

2. *Аналіз криптовалютних транзакцій.* Включає в себе перевірку даних, щодо передачі цифрових активів між гаманцями у мережі блокчейн (наприклад, Bitcoin). Цей метод включає адресу відправника та отримувача; суму транзакцій; цифровий підпис (якщо такий є); комісію мережі.

3. *Використання спеціалізованого програмного забезпечення (stalkerware/spyware) для кіберпереслідування.* Цей метод полягає у прихованому встановленні додатків на пристрої для моніторингу листування, дзвінків, геолокації, перехоплення повідомлень в месенджерах та інше.

Нажаль, всі вищезазначені методи не дають сто відсотковий результат у пошуках винної особи. Насамперед це пов'язано з тим, що на даний час існує проблема, щодо технічної складності (спеціальні знання, швидке оновлення технологій), недостатньої кваліфікації кадрів (нестача спеціалістів у сфері кібербезпеки), транскордонності злочинів та ідентифікації злочинця, тощо.

Підводячи підсумок, необхідно зазначити, що кіберзлочинність є складним і багатогранним явищем, що потребує комплексного підходу до її протидії. Досудове розслідування таких злочинів має специфічний характер, обумовлений особливостями кіберпростору та цифрових доказів. Для ефективності розслідування необхідно щоб належним чином

працювала «система», яка складається з інноваційного технічного забезпечення, професійної підготовки висококваліфікованих кадрів, посилена міжнародна співпраця та вдосконалення правової бази.

Список використаних джерел:

1. Види кіберзлочинів: класифікація та пояснення [Електронний ресурс] – URL: <https://cybersec.net.ua/kiberzlochyny/856-vydy-kiberzlochyniv-klassyfikatsiia-ta-poiasnennia.html> (дата звернення 10.04.2026).
2. Кримінальний кодекс України / Відомості Верховної Ради України, 2001, № 25–26, ст. 131 – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 10.04.2026).
3. Міжнародний розшук Інтерпол [Електронний ресурс] – URL: <https://migration.live/uk/mizhnarodne-kryminalne-pravo/mizhnarodnyj-rozshuk/> (дата звернення 10.04.2026).
4. Національна поліція України – Офіційний вебпортал [Електронний ресурс] – URL: <https://npu.gov.ua/news/natsionalne-tsentralne-biuro-interpolu-v-ukraini-32-roky-mizhnarodnoi-spivpratsi-ta-borotby-zi-zlochynnistiu> (дата звернення 10.04.2026).

Капліна О. В.,
*доктор юридичних наук, професор,
завідувачка кафедри кримінального процесу
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ОСОБИ НА СУД ПРИСЯЖНИХ В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Конституція України в 1996 році завершила тривалу концептуальну дискусію вчених та практиків щодо необхідності запровадження інституту суду присяжних, закріпивши у статтях 124, 127 та 129 участь народу у здійсненні правосуддя та можливість розгляду справ судом присяжних [1]. Відтак науковий фокус змістився з питання про доцільність/недоцільність існування цього інституту до проблематики забезпечення належної процедури його реалізації.

Засадничі конституційні положення знайшли своє відображення у Закон України «Про судоустрій і статус суддів» [2], Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК, КПК України) [3], а згодом – у Цивільному процесуальному кодексі України [4].

Загальновідомо, що інститут участі народу в здійсненні правосуддя у кримінальному провадженні покликаний слугувати додатковою гарантією реалізації права обвинуваченого на справедливий судовий розгляд. Залучення громадян до процесу здійснення правосуддя ґрунтується на переконанні, що народ, спираючись на життєвий досвід і суспільні моральні засади, здатен ухвалювати рішення, які сприйматимуться як важені та справедливі в очах суспільства.

У цьому сенсі суд присяжних виконує не лише процесуальну, а й важливу легітимаційну функцію, адже забезпечує довіру суспільства до правосуддя, підсилює його демократичний характер і виступає своєрідним інструментом контролю за реалізацією судової влади.

Функціонування суду присяжних не лише підсилює прозорість і змагальність судового розгляду, а й стимулює підвищення якості досудового розслідування. Усвідомлення тяжкості можливого покарання та перспективи розгляду справи судом присяжних спонукає органи досудового розслідування до більш ретельного, професійного й неупередженого виконання своїх обов'язків, підвищує їхню увагу до забезпечення прав людини, дотримання належної правової процедури, ретельного збирання та фіксування доказів, що мінімізує ризики помилок.

Упродовж десятиліття суд присяжних діяв у запровадженій законодавством моделі. За цей час було сформовано доктринальну базу його функціонування, напрацьовано правозастосовну практику та накопичено певний досвід реалізації присяжними функцій судової влади. Разом із тим у наукових джерелах така модель суду присяжних переважно піддавалася критиці, оскільки за своїми характеристиками була ближчою до суду шефенів, ніж до класичного англо-американського суду факту. Таке майже одностайне сприйняття інституту суду присяжних у державі сприяло ініціативі Міністерства юстиції України щодо його подальшого реформування, що й було реалізовано в низці законопроектних пропозицій. Втім, вони не були запроваджені в життя у зв'язку з початком збройної агресії проти України.

У зв'язку із запровадженням воєнного стану та об'єктивною неможливістю забезпечити повноцінне функціонування окремих елементів системи правосуддя законодавець ухвалив низку змін до чинного кримінального процесуального законодавства, спрямованих на підтримання

її безперервної дії. Однією з таких норм є частина десята статті 615 КПК, яка встановила: «Кримінальне провадження в суді першої інстанції щодо злочинів, за вчинення яких передбачено довічне позбавлення волі, здійснюється колегіально судом у складі трьох суддів, крім здійснення кримінального провадження у суді, в якому до моменту введення воєнного стану та набрання чинності цією частиною було визначено склад суду за участю присяжних.» [3].

Можна припустити, що законодавець, запроваджуючи тимчасове обмеження функціонування суду присяжних, не прагнув спростити процесуальний прядок судового розгляду чи звузити процесуальні гарантії. Насамперед його метою було забезпечити присяжних від реальної загрози їхньому життю та здоров'ю, особливо тих громадян, які проживають на територіях, наближених до районів ведення бойових дій. Крім того, була врахована можливість потенційної відмови присяжних від участі у судових засіданнях через обстріли, евакуацію, погіршення психоемоційного стану та інші об'єктивні обставини воєнного часу.

У науковому та професійному середовищі висловлюється позиція, відповідно до якої положення ч. 10 ст. 615 КПК України слід тлумачити обмежувально, зводячи сферу її застосування до територій, наближених до району ведення бойових дій. Проте ані буквально, ані логічно тлумачення цієї норми не дає підстав для такого висновку. Законодавець не встановив жодних територіальних меж чи додаткових умов, що обмежували б дію відповідних процесуальних приписів, а відтак поширив їх на всю територію держави. Такий підхід видається концептуально виправданим, оскільки сучасні засоби ураження створюють потенційну загрозу для будь-якого регіону України, а отже, жоден громадянин не перебуває в умовах гарантованої безпеки.

Крім того, заслуговує на увагу те, що, попри фактичне перспективне обмеження функціонування суду присяжних у період дії воєнного стану, законодавець не надав відповідним положенням ч. 10 ст. 615 КПК України ретроактивного характеру. Навпаки, у тексті норми прямо зазначено, що кримінальні провадження, у яких до моменту введення воєнного стану та набрання чинності цією частиною статті було визначено склад суду за участю присяжних, підлягають розгляду саме судом присяжних [3]. Такий підхід законодавця засвідчує його прагнення забезпечити стабільність процесуальних гарантії та непорушність уже сформованого складу суду, хоча й не є бездоганним та залишається вразливим для критики.

Водночас таке законодавче конструювання відповідної норми права дало підстави окремим представникам правничої спільноти поставити під

сумнів доцільність запровадженого обмеження права на суд присяжних в умовах воєнного стану, та висловити сумніви щодо її конституційності. Отже, вказана доктринальна дискусія актуалізує потребу у з'ясуванні ключового питання: чи відповідає таке обмеження права на суд присяжних конституційним засадам та чи забезпечує право на справедливий суд у кримінальному провадженні.

У контексті розглядуваного питання звернення до практики Європейського суду з прав людини дає підстави стверджувати, що Європейська конвенція з прав людини (далі – ЄКПЛ) не покладає на держави-учасниці обов'язку запроваджувати саме інститут суду присяжних в національних правових системах. ЄСПЛ послідовно наголошує, що стаття 6 ЄКПЛ гарантує не певну організаційну модель здійснення правосуддя, а справедливий, незалежний і неупереджений судовий розгляд. Ключовим є забезпечення таких процесуальних гарантій, які дозволяють особі розраховувати на ретельний, об'єктивний та безсторонній розгляд її справи, незалежно від того, чи здійснюється правосуддя професійними суддями, змішаними складами або присяжними [5].

Зокрема, у справі *Taxquet v. Belgium* ЄСПЛ наголошує, що держави-учасниці Конвенції застосовують різні моделі судового розгляду кримінального провадження, і Конвенція не встановлює обов'язку запроваджувати будь-яку конкретну форму суду, включно із судом присяжних. Натомість держави мають широкую свободу розсуду у виборі організаційної моделі суду за умови дотримання стандартів справедливого судового розгляду (пп. 84, 90, 92) [6]. Аналогічний підхід простежується у справах *Holm v. Sweden* (1993), *Pullar v. the United Kingdom* (1996), *Sander v. the United Kingdom* (2000) та *Zammit and Attard Cassar v. Malta* (2015), у яких Суд аналізував не сам факт існування чи відсутності інституту присяжних, а питання неупередженості, незалежності та достатності процесуальних гарантій [7, 8, 9, 10].

Таким чином, практика ЄСПЛ підтверджує, що право на справедливий суд не отожднюється з правом на суд присяжних, а вибір конкретної моделі кримінального судочинства належить до компетенції держави за умови забезпечення фундаментальних гарантій, передбачених статтею 6 ЄКПЛ.

Що стосується можливості держави обмежити застосування суду присяжних, то в цьому контексті слід звернутися до статті 64 Конституції України, яка встановлює, що права і свободи людини і громадянина можуть бути обмежені лише у випадках, прямо передбачених Конституцією України. В умовах воєнного або надзвичайного стану допускається

встановлення окремих обмежень прав і свобод із зазначенням строку їх дії. Водночас Конституція визначає перелік прав, які не можуть бути обмежені за жодних умов. До них належать права людини, передбачені статтями: 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55–63 [1]. Як бачимо, право на суд присяжних до цього переліку не належить, що відкриває можливість його тимчасового обмеження за умови дотримання конституційних критеріїв необхідності та пропорційності.

Відповідно до міжнародних стандартів, ключовими ознаками справедливого судочинства є незалежність і неупередженість суду, його легітимність з точки зору закону, змагальний характер процесу, відкритість судового розгляду та рівність сторін у реалізації своїх процесуальних прав. Колегія з трьох професійних суддів, яка здійснює розгляд кримінального провадження, санкція статті за вчинення якого передбачає довічне позбавлення волі, за умови дотримання зазначених принципів здатна забезпечити належний рівень судового захисту, сумірний зі стандартами справедливого судочинства.

Особа користується гарантією на справедливий судовий розгляд відповідно до статті 6 ЄКПЛ. Розгляд кримінального провадження колегією з трьох професійних суддів, як це передбачено КПК, забезпечує реалізацію права на доступ до суду та не суперечить вимогам Конвенції щодо незалежності, неупередженості та інституційної спроможності суду.

Тимчасове обмеження участі присяжних не порушує сутності права на суд, оскільки є пропорційним заходом, спрямованим на забезпечення безперервності здійснення правосуддя в умовах обмежених ресурсів, підвищених ризиків для безпеки та об'єктивної неможливості залучення присяжних до судового розгляду. Такі обмеження встановлені законом і мають чітко визначений тимчасовий характер, обмежений дією воєнного стану в країні.

Отже, за умови дотримання інших вимог, передбачених ЄКПЛ, а також наявності належних інституційних, процесуальних і компетенційних гарантій, положення частини десятої статті 615 КПК України не позбавляють особу права на справедливий судовий розгляд і, відповідно, відповідає вимогам Конституції України.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>

2. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02 червня 2016 р. № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
4. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
6. *Taxquet v. Belgium* (Grand Chamber), application no. 926/05, judgment of 16 November 2010. HUDOC. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-101739>
7. *Holm v. Sweden*, application no. 14191/88, judgment of 25 November 1993. HUDOC. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57851>
8. *Pullar v. the United Kingdom*, application no. 22399/93, judgment of 10 June 1996. HUDOC. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=002-9143>
9. *Sander v. the United Kingdom*, application no. 34129/96, judgment of 9 May 2000. HUDOC. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58835>
10. *Zammit and Attard Cassar v. Malta*, application no. 1046/12, judgment of 30 July 2015. HUDOC. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-156504>

Karpenko R. V.,
*associate Professor at the department
of civil law disciplines,
candidate of legal sciences, docent
Dnipro State University of Internal Affairs*

CHALLENGES OF DIGITIZING THE JUDICIAL SYSTEM IN UKRAINE DURING THE WAR AND UNDER MARTIAL LAW

Information and communication technologies (ICT) and their widespread implementation in the public sector, particularly in the judicial system, play a crucial role in Ukraine's achievement of its sustainable development goals. They open up new prospects for individuals and businesses in a future that will increasingly be shaped by digital technologies. The use of ICT helps accelerate the delivery of public services, frees practitioners from a large volume of technical tasks, allowing them to focus on the creative aspects of their work,

reduces the costs of administrative activities, increases the efficiency and predictability of processes, and creates a user-friendly environment for those accessing judicial services.

However, given the judicial system's key role in safeguarding the rights, freedoms, and legitimate interests of citizens, its organization requires a carefully structured and controlled approach to digitalization. A chaotic or decentralized implementation of information technologies in this critically important sphere of public life is unacceptable. All software products, technical solutions, and legal procedures in the field of judicial digitization must be clearly regulated by normative acts and accompanied by enhanced security measures at every stage of implementation.

This involves developing appropriate technical specifications, ensuring oversight of information system operations, and maintaining multi-layered database security with real-time synchronization with primary public databases. This approach guarantees the stability, reliability, and security of digital solutions in the judicial sector.

The digitization of case proceedings, particularly in civil litigation, is transforming traditional mechanisms for ensuring the transparency of the judicial system, the public nature of court hearings, and the parties' right to present their positions. However, these changes give rise to new challenges, including insufficient technical equipment in courts, unequal access to digital technologies among citizens, and the so-called "digital divide." The latter directly depends on the population's level of digital literacy and the availability of necessary technical resources. As a result, digital inequality is increasingly affecting the provision of equal opportunities in access to justice.

A particularly pressing task is to identify ways to strike a balance between technological advantages and adherence to the fundamental principles of civil procedure. Moreover, alongside digital accessibility, it is important to ensure the protection of personal data, information regarding the functioning of the judicial system, and the security of the Unified Judicial Information and Communication System (UJICS). This requires the urgent strengthening of cybersecurity systems and the overall protection of the digital infrastructure of the justice system.

The interconnection between the principle of open court proceedings, the technical recording of those proceedings, and the digitization of the justice system manifests itself in several ways. On the one hand, digital technologies expand the possibilities for ensuring the principle of openness and access to justice. On the other hand, new challenges arise related to the need to ensure confidentiality, data protection, and cybersecurity. Additionally, issues

regarding the transparency of the use of artificial intelligence algorithms and control over them are becoming increasingly relevant, as public trust in the judicial system directly depends on this.

This requires the development of new legal mechanisms in the digital age to maintain a balance between modernization and the fundamental principles of civil procedure. In doing so, it is necessary to uphold the rule of law, adapt national legislation to European standards of e-justice, and adjust civil procedural rules in accordance with the conditions of martial law.

Conclusions. The process of digitizing the judicial system in Ukraine has been underway for over 25 years, and experts who experienced the Soviet judicial system firsthand but have also had the opportunity to observe the modern development of the judicial process can confidently note significant progress in this area. The journey from entirely paper-based case proceedings to the introduction of court computerization, the creation of judicial web platforms, a number of online registers (in particular, the Unified State Register of Court Decisions) and the ability to interact remotely with the court at all stages of case proceedings (including the submission of procedural documents, remote court hearings via videoconference, and electronic enforcement documents), has contributed to increased transparency and efficiency in the judicial system.

However, the existing e-justice system still faces challenges that can be described as “growing pains.” These include both technical obstacles and the conservatism of some participants in the process, as well as the imperfections of the existing regulatory framework, particularly at the level of subordinate legislation. It is anticipated that, provided there is sufficient funding, active public awareness and education efforts, and gradual improvements to legislation in the field of procedural law and related areas, e-justice will see significant development. In particular, the expanded use of information technology will allow for the complete elimination of paper-based document flow.

At the same time, given the judicial system’s critical role in safeguarding the rights, freedoms, and legitimate interests of citizens and organizations, the organization of its work requires a systematic and controlled approach to its digital transformation. The state cannot allow chaotic or decentralized processes in this key sphere of public life. To this end, it is necessary to ensure strict regulation of software and technical solutions, as well as the legal procedures for their implementation. High security standards must be applied at all stages of implementing digital solutions: from formulating high-quality technical specifications to monitoring the proper functioning of information systems. Particular attention should be paid to creating reliable backup copies

of databases with real-time synchronization with the main databases to ensure the system's resilience and uninterrupted operation.

To achieve an optimal balance between the principle of transparency and the protection of privacy in civil proceedings, it is necessary to clarify through legislation the limits of access to personal data in the public domain. This applies both to the disclosure of information about court proceedings, including broadcasts, and to the publication of data regarding the scheduling of cases. Court decisions regarding the restriction or expansion of access to the personal data of participants in court proceedings must be properly justified, based on the principle of proportionality. The information disclosed must be strictly limited to that which is necessary to ensure the transparency of justice, while avoiding undue interference in private life.

The introduction of artificial intelligence technologies into judicial proceedings has significant positive potential, but requires a clear definition of its areas of application. These areas include case management, the automation of court hearing scheduling, the conversion of spoken language into text, the anonymization of court decisions, and automatic translation within the framework of cross-border cooperation.

These technologies should be implemented to promote the transparency of the justice system, but only under appropriate human oversight. Accordingly, the Civil Procedure Code of Ukraine must enshrine provisions regarding algorithmic transparency in the use of artificial intelligence in civil proceedings. These provisions must require the mandatory disclosure of information regarding the use of automated systems in procedural decision-making and provide for the possibility of appealing such decisions.

Without proper legal regulations, it is premature to discuss the integration of artificial intelligence into civil proceedings, as only under conditions of clear legal certainty is it possible to ensure a balance between the effectiveness of technologies and the observance of human rights.

References :

1. European e-Justice Strategy 2024–2028. Official Journal of the European Union. C series C/2025/437. 16.1.2025. <https://eur-lex.europa.eu/eli/C/2025/437/oj>
2. Individuals' level of digital skills (2015–2019). 17/06/2024. Official website of the European Union. URL: [https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/isoc_sk_dskl_i\\$DV_317/default/table?lang=en](https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/isoc_sk_dskl_i$DV_317/default/table?lang=en)

3. European e-Justice Portal. URL: <https://e-justice.europa.eu/home?plang=en&action=home>

4. Brown A. Don't blame AI. Digital Leaders : website. 9 December 2024. URL: <https://digileaders.com/dont-blame-ai/>

5. Bangle J. Making justice more accessible through technology. Digital Leaders : website. 21 March 2024. URL: <https://digileaders.com/making-justice-more-accessible-through-technology/>

Кісліцина І. О.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри організації судових,
правоохоронних органів та адвокатури
Національного університету
«Одеська юридична академія»*

СУДДІВСЬКА ЕТИКА ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ СУСПІЛЬНОЇ ДОВІРИ ДО СУДОВОЇ ВЛАДИ

У сучасному суспільстві питання суддівської етики перестало бути виключно сферою внутрішньокорпоративного регулювання та набуло статусу критично важливого соціально-політичного чинника. В умовах постійних трансформацій, зумовлених євроінтеграційними прагненнями України та необхідністю зміцнення державності в період воєнного стану, дотримання суддями етичних норм розглядається як фундамент, на якому будується легітимність усієї гілки судової влади. Суспільна довіра не є статичною величиною, — це динамічний показник, який прямо корелює з відповідністю поведінки представників судової влади встановленим високим стандартам доброчесності, незалежності та справедливості.

Становлення інституту суддівської етики в Україні відбувалося під значним впливом норм міжнародного права. Ключовим орієнтиром у цьому процесі стали Бангалорські принципи поведінки суддів, які на сьогодні визнані універсальним документом, що застосовується в усьому світі [1]. Бангалорські принципи не лише декларують теоретичні засади, а й встановлюють конкретні показники, за якими оцінюється професійна придатність та моральна відповідність судді.

До таких показників належать незалежність, об'єктивність, чесність і непідкупність, дотримання етичних норм, рівність, а також компетентність і старанність [2]. Кожен із цих елементів є невід'ємною частиною поняття «справедливий суд», гарантованого статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Система правосуддя, чесність і непідкупність якої не підлягає сумнівам, є основою для дотримання принципів демократії та верховенства права [2].

У вітчизняному законодавстві ці міжнародні стандарти знайшли своє відображення в Конституції України та Законі України «Про судоустрій і статус суддів» [3]. Стаття 126 Конституції України гарантує незалежність і недоторканність суддів, підкреслюючи, що вплив на них у будь-який спосіб забороняється [4]. Водночас ця незалежність не є синонімом безконтрольності. Вона нерозривно пов'язана з концепцією підзвітності, яка реалізується через механізми дисциплінарної відповідальності [2].

Закон України «Про судоустрій і статус суддів» визначає, що правосуддя здійснюється на засадах верховенства права, забезпечуючи кожному право на справедливий розгляд справи незалежним та безстороннім судом [3]. Стаття 56 цього Закону покладає на суддю прямий обов'язок дотримуватися правил суддівської етики, включаючи виявлення та підтримання високих стандартів поведінки у будь-якій діяльності [3]. Це робиться з конкретною метою, зокрема, для укріплення суспільної довіри та забезпечення впевненості громадян у чесності суду.

Процес набуття повноважень суддею завершується складенням присяги, текст якої є концентрованим вираженням етичних вимог до професії. Згідно зі статтею 57 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», особа, вперше призначена на посаду, урочисто присягає Українському народові здійснювати правосуддя об'єктивно, безсторонньо, неупереджено та справедливо [3]. Присяга – це офіційне урочисте зобов'язання, що береться з нагоди отримання певних особливо відповідальних обов'язків чи вступу в особливий соціальний стан [5, с. 63]. Текст присяги судді містить зобов'язання дотримуватися етичних принципів і правил поведінки, не вчиняти дій, що порочать звання судді або підривають авторитет правосуддя [3]. Варто підкреслити, що присяга судді є не лише формальним елементом набуття правового статусу судді, а й додатковим інструментом, за допомогою якого суддя публічно бере на себе відповідальність за збереження престижу професії. Недотримання присяги є підставою для припинення повноважень, що підкреслює її вагу як морально-правового фундаменту діяльності. Важливо зазначити, що порушення присяги

часто розглядається у нерозривному зв'язку з етичними проступками. Наприклад, постановлення завідомо незаконних рішень (вироків) або неправомірний вплив на інших суддів прямо суперечить клятві діяти «підкоряючись лише закону».

Динамічний розвиток суспільства вимагає постійного оновлення етичних стандартів. 18 вересня 2024 року XX черговий з'їзд суддів України затвердив нову редакцію Кодексу суддівської етики [6] (далі – Кодекс). Цей крок був зумовлений необхідністю адаптації правил поведінки до реалій цифрового світу та підвищених очікувань громадян.

Однією з новел Кодексу стала стаття 21, яка регулює участь судді у соціальних мережах та інтернет-форумах. Кодекс визнає таку участь допустимою, проте встановлює жорсткі межі: користування мережею має бути стриманим, поміркованим та обережним [6]. Суддя може розміщувати та коментувати лише ту інформацію, яка не завдає шкоди авторитету судової влади. Це положення враховує кращі міжнародні практики, зокрема Висновок Консультативної ради європейських суддів (КРЕС) № 25 щодо свободи вираження поглядів суддів [7].

Вказана норма означає, що суддя повинен уникати публікацій, які можуть бути сприйняті як упереджені, політизовані або такі, що демонструють спосіб життя, невідповідний його доходам чи статусу. Важливим аспектом є також цифрова безпека: суддя зобов'язаний вживати розумних заходів для захисту своїх акаунтів, наприклад, використовувати складні паролі та двофакторну автентифікацію [8].

Стаття 16 оновленого Кодексу вперше врегулює використання технологій штучного інтелекту (далі – ШІ). Допустимість використання ШІ обмежена умовою, що це не впливає на незалежність та неупередженість судді, не стосується безпосередньої оцінки доказів та процесу ухвалення рішень [6]. Такий підхід гарантує, що правосуддя залишається «людяним» за своєю суттю, а відповідальність за остаточне рішення не може бути перекладена на алгоритми. Це критично важливо для збереження довіри до суду як інституції, де кожна справа розглядається з урахуванням індивідуальних обставин та людської гідності [7].

Оновлена стаття 1 Кодексу ставить перед суддею завдання бути прикладом неухильного дотримання принципу верховенства права і вимог закону, присяги судді. Це вимагає від нього не просто формального виконання обов'язків, а формування такої моделі поведінки, яка б зміцнювала віру громадян у чесність суду [7]. Суддя має уникати конфлікту інтересів та проявляти стійкість до будь-якого тиску чи втручання, що безпосередньо корелює зі статтею 2 Кодексу суддівської етики.

2 березня 2026 року Рада суддів України затвердила оновлений Коментар до Кодексу суддівської етики [9] (далі – Коментар). Цей документ роз’яснює складні етичні ситуації через призму конкретних прикладів та рішень Європейського суду з прав людини [9].

Ключовою методологічною інновацією Коментаря є використання критерію «звичайної розсудливої людини» як орієнтиру для оцінки поведінки судді [9]. Цей інструмент дозволяє відійти від суб’єктивізму та оцінювати дії судді з позиції того, як їх сприймає сторонній спостерігач. Якщо певна дія чи висловлювання можуть викликати сумнів у неупередженості суду у розсудливої особи, така поведінка вважається етичним порушенням [9].

Коментар також приділяє увагу аспектам публічної комунікації. Суддям, а особливо суддям-спікерам, рекомендовано бути розважливими у мові та її тоні, уникати формулювань, які провокують подвійне тлумачення судових рішень [9]. Це сприяє розумінню суті правосуддя для широкого загалу та запобігає маніпуляціям.

Поведінка судді під час судового засідання є найбільш видимим аспектом роботи судді. Згідно з Коментарем та міжнародними стандартами, суддя повинен однаково ставитися до всіх учасників: це стосується навіть невербальної комунікації, поглядів та жестів [2]. Вимоги ввічливості та тактовності (ст. 8 Кодексу) є не просто правилами гарного тону, а інструментами забезпечення рівності сторін перед законом [6]. Суддя не має права піддаватися емоціям, виявляти гнів чи нетерплячість, оскільки це дискредитує його роль як безстороннього арбітра [2].

Стан суспільної довіри є лакмусовим папірцем ефективності етичних норм. Соціологічні дослідження Центру Разумкова за період 2025–2026 років демонструють складну динаміку, яка відображає як наявні проблеми, так і певні позитивні зрушення. Станом на лютий 2026 року баланс довіри-недовіри до судової системи України становить –35,2. Хоча цей показник залишається негативним, він демонструє суттєве покращення порівняно з попередніми періодами [10]. Зниження рівня сукупної недовіри з 71,1% до 58,3% протягом березня 2025 року – лютого 2026 року свідчить про поступове відновлення авторитету судів [10]. Важливо зауважити, що водночас зріс відсоток тих, кому «важко відповісти» (до 18,7%), що вказує на наявність значної групи громадян, які очікують на подальші результати реформ та очищення судової влади [10].

Можна виділити такі основні чинники, що впливають на довіру суспільства до судової влади: 1) запит на справедливість: згідно із статистичними дослідженнями 72% громадян вважають принциповим питання відповідальності за воєнні злочини, де роль судів є ключовою [10]; 2) прозорість та відкритість: гласність судового процесу, гарантована статтею 11 Закону, дозволяє громадянам особисто переконуватися у чесності правосуддя; 3) ефективність дисциплінарної системи: суспільство позитивно реагує на реальне притягнення суддів-порушників до відповідальності. Проте, варто підкреслити, що по кількості оскаржених рішень не можна робити висновок про рівень довіри до судової влади, оскільки це в першу чергу свідчить про рівень навантаження суддів. Справжня довіра базується на переконанні у доброчесності судді, а не лише на відсутності апеляційних скарг.

Етичні норми мають бути підкріплені реальними санкціями. У 2025 році Вища рада правосуддя притягнула до відповідальності 118 суддів [11], для порівняння, у 2024 році – 145 суддів [12], ця позитивна динаміка свідчить про зменшення кількості дисциплінарних правопорушень, вчинених суддями за останні роки. Згідно зі статтею 106 Закону, підставою для дисциплінарної справи може бути поведінка, що порочить звання судді або підриває авторитет правосуддя, зокрема у питаннях моралі, чесності, непідкупності та відповідності способу життя статусу судді застосовуються стягнення від попередження до звільнення з посади [3]. Ефективність дисциплінарних механізмів безпосередньо залежить не лише від їх нормативного закріплення, а й від послідовності та невідворотності їх застосування. Водночас належна реалізація дисциплінарних санкцій сприяє зміцненню довіри суспільства до судової влади та утвердженню принципу верховенства права.

Можна зробити висновок, що суддівська етика в сучасній Україні є не просто набором моральних настанов, а дієвим інструментом формування суспільної довіри. Оновлення Кодексу суддівської етики у 2024 році та розроблення оновленого коментаря до цього Кодексу у 2026 році створили чіткі орієнтири для поведінки суддів у нових реаліях. Зміцнення суспільної довіри до судової влади можливе лише за умови безкомпромісного дотримання етичних принципів кожним суддею. Це вимагає постійного самовдосконалення, підзвітності суспільству та усвідомлення високої місії правосуддя як гаранта демократичного розвитку держави.

Список використаних джерел:

Чесна і невідкупна судова система – основа демократії і верховенства права. Коментарі щодо Бангалорських принципів поведінки суддів. *Судова влада України*. 01 серпня 2018. URL: <https://court.gov.ua/archive/531583/>

ВККС оприлюднила переклад коментарів щодо Бангалорських принципів поведінки суддів. *Юридична Газета*. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/vkks-opriilyudnila-pereklad-komentariv-shchodo-bangalorskih-principiv-povedinki-suddiv.html>

Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>

Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

Кравчук В. Присяга суддів як складова частина їх конституційно-правового статусу. *Історико-правовий часопис*. 2018. №2 (12). С. 63–67. URL: <http://chasopys.hl.vnu.volyn.ua/index.php/chasopys/article/download/239/214/468>

Кодекс суддівської етики: затверджений рішенням Ради суддів України від 16 березня 2018 року (зі змінами від 18 вересня 2024 року). URL: <https://rsu.gov.ua/ua/news/kodeks-suddivskoi-etiki>

Шляхи оновлення Кодексу суддівської етики. *Судова влада України*. URL: https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/prezentacii_2025/Prezent_onovl_Kodeksy_sud_etuku.pdf

Методичні рекомендації щодо належної поведінки суддів в соціальних мережах. 2024. URL: <https://nsj.gov.ua/files/1729664017metod.pdf>

Коментар до Кодексу суддівської етики / упоряд. Є. Краснов, О. Хотинська-Нор. Київ : ВАІТЕ, 2026. 268 с. URL: <https://rsu.gov.ua/uploads/article/komentar2603061320pbkce-af35f4321b.pdf>

Результати соціологічного дослідження «Оцінка громадянами ситуації в країні, бачення шляхів вирішення безпекових проблем». Разумков-центр. 17 лютого 2026 року. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-bachennia-shliakhiv-vyrishennia-bezpekovykh-problem-sichen-liutyi-2026r>

У 2025 році до дисциплінарної відповідальності притягнуто 118 суддів. Вища рада правосуддя. 28.01.2026. URL: <https://hcj.gov.ua/news/u-2025-roci-do-dyscyplinarnoyi-vidpovidalnosti-prytyagnuto-118-suddiv>

Протягом 2024 року до дисциплінарної відповідальності притягнуто 145 суддів. Вища рада правосуддя. 17.01.2025. URL: <https://hcj.gov.ua/news/protyagom-2024-roku-do-dyscyplinarnoyi-vidpovidalnosti-prytyagnuto-145-suddiv>

Костенко С. К.,
доктор філософії в галузі права
НУ «Одеська юридична академія»,
професор кафедри організації судових,
правоохоронних органів та адвокатури

ВИКЛЮЧНІ ВИПАДКИ ПРЕДСТАВНИЦТВА ПРОКУРАТУРОЮ ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ В СУДІ: ПРОПОЗИЦІЇ ЗМІН ДО ЗАКОНУ

Рішенням Конституційного Суду України (далі – КСУ) від 03.12.2025 № 6-р(П)/2025 [1] приписи абзацу першого частини третьої статті 23 Закону України «Про прокуратуру» [2] (далі – Закон) у тій частині, в якій вони дозволяють прокурору представляти інтереси держави «у зв’язку з нездійсненням або неналежним здійсненням» захисту інтересів держави компетентним органом, визнані неконституційними. Ключова правова логіка цього рішення полягає в тому, що поняття «не здійснює» та «неналежним чином здійснює» є оцінними, а Закон не задає критеріїв (ознак) для їх встановлення.

КСУ відтермінував втрату чинності нормами Закону, які визнані неконституційними, до 1 січня 2027 року. Отже, до цієї дати законодавець має усунути дефекти конституційної легітимності Закону.

Проблеми законодавчого забезпечення представницької функції прокуратури неодноразово ставали предметом досліджень багатьох науковців. Так, О. Г. Свида пропонує вважати, що ситуації коли компетентний орган «не здійснює» або «неналежним чином здійснює» свої повноваження «*цілком підпадають під ознаки «виключний випадок»*» [3, с. 297]. Цю думку не заперечує КСУ [1, абзац перший пункту 7.2], але подальша логіка Суду співзвучна позиції М. М. Стефанчук, яка вважає, що «*у законодавстві відсутнє як визначення цієї правової категорії (виключні випадки – прим. авт.), так і перелік таких випадків: орієнтовний чи вичерпний*» [4, с. 54].

В ході здійснюваного нами наукового пошуку, «судовий активізм» Верховного Суду (далі – ВС) може виступати засобом валідації ідей, направлених на отримання кінцевого продукту у вигляді законодавчих ініціатив, оскільки завдяки правовим позиціям ВС на практиці не було допущено виходу за конституційні межі позакримінальних функцій прокуратури. З огляду на це, нами для аналізу використані постанови ВС від 11 червня 2024 року у справі № 925/1133/18 [5], а також від 05.02.2026 у спра-

ві №420/287/24, від 26.06.2019 у справі №587/430/16-ц, від 08.11.2023 у справі №607/15052/16-ц та інші.

На підставі проведеного дослідження пропонуємо:

1. Викласти частину 3 статті 23 Закону в наступній редакції:

«Прокурор здійснює представництво в суді законних інтересів держави у виключних випадках:

1) у разі порушення або загрози порушення інтересів держави, якщо суб'єкт владних повноважень, який уповноважений здійснювати функції держави у спірних правовідносинах, не здійснює відповідні повноваження у розумні строки або неналежним чином їх здійснює через невжиття необхідних та достатніх заходів;

2) у разі порушення або загрози порушення інтересів держави, якщо відсутній суб'єкт владних повноважень, який уповноважений здійснювати функції держави у спірних правовідносинах, або у нього відсутні повноваження щодо звернення до суду, або якщо вказаний суб'єкт є учасником спірних правовідносин та порушує або створює загрозу порушення інтересів держави;

3) у разі, якщо суб'єкт владних повноважень, який уповноважений здійснювати функції держави у спірних правовідносинах, за умов, вказаних у частині 4 цієї статті, не звернувся до суду з позовом на захист інтересів держави в межах кримінального провадження;

4) у справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави.»

(перелік випадків, коли не допускається здійснення прокурором представництва в суді інтересів держави залишити без змін).

2. Викласти частину 4 статті 23 Закону в наступній редакції:

«Обґрунтування наявності виключних випадків для представництва має бути здійснено прокурором у суді, крім випадку передбаченого пунктом 4 абзацу першого частини 3 цієї статті.

Прокурор здійснює представництво інтересів держави в суді виключно після підтвердження судом наявності виключних випадків для представництва.

Для встановлення судом наявності випадку, зазначеного у пункті 1 абзацу першого частини 3 цієї статті, прокурор має:

1) попередньо, до звернення до суду, направити письмове повідомлення компетентному суб'єкту владних повноважень, яке має містити інформацію про встановлені прокурором фактичні дані про порушення або загрозу порушення інтересів держави, їх юридичну оцінку та правові підстави для здійснення судового захисту суб'єктом владних повнова-

жень, якому направляється повідомлення; обґрунтування розумності строків, протягом яких мають бути вжиті цим суб'єктом заходи судового захисту після отримання повідомлення прокурора; дані про спосіб судового захисту, суб'єктний склад учасників судової справи, предмет позову та інші відомості;

2) довести невжиття або неналежне вжиття органом державної влади, органом місцевого самоврядування чи іншим суб'єктом владних повноважень, який уповноважений здійснювати функції держави у спірних правовідносинах, необхідних та достатніх заходів протягом розумного строку після того, як цьому суб'єкту стало відомо або повинно було стати відомо про порушення або можливе порушення інтересів держави.

Розумність строку визначається з урахуванням на скільки невідкладно потребували захисту інтереси держави, значимості порушення, можливості настання невідворотних негативних наслідків, наявності об'єктивних причин, що перешкоджали захисту. Необхідність та достатність заходів визначається з урахуванням того чи вжито такі заходи, які об'єктивно необхідні для захисту державного інтересу і достатні для досягнення відповідного правового результату, за відсутності менш обтяжливих альтернатив.

У разі підтвердження судом наявності випадку для представництва, зазначеного у пункті 1 абзацу першого частини 3 цієї статті, прокурор користується процесуальними повноваженнями відповідної сторони процесу.

У разі здійснення представництва згідно пункту 2 абзацу першого частини 3 цієї статті, прокурор обґрунтовує це в заяві (позові, скарзі, поданні) та в такому разі набуває статусу позивача.

Прокурор здійснює представництво інтересів держави згідно пункту 3 абзацу першого частини 3 цієї статті, якщо суб'єкт владних повноважень, який уповноважений здійснювати функції держави у спірних правовідносинах, визнаний потерпілим або цивільним позивачем та не звернувся до суду з цивільним позовом до призначення судового розгляду. У такому разі прокурор користується процесуальними повноваженнями цивільного позивача.

Наявність виключних випадків для представництва може бути оскаржена в суді суб'єктом владних повноважень.

Представництво інтересів держави у суді у випадку, зазначеному у пункті 4 абзацу першого частини 3 цієї статті, здійснюється прокурорами Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, а у визначених

законом випадках – прокурорами Офісу Генерального прокурора в порядку та на підставах, визначених Цивільним процесуальним кодексом України.

Приводами для встановлення прокурором випадків представництва в суді, які передбачені пунктами 1 та 2 абзацу першого частини 3 цієї статті, є виключно:

1) отримання відомостей про порушення або загрозу порушення інтересів держави від суб'єкта владних повноважень, який уповноважений здійснювати функції держави у спірних правовідносинах або має контрольно-наглядові повноваження у відповідній сфері, а також від державних або комунальних підприємств, установ та організацій, які є учасниками спірних правовідносин;

2) отримання відомостей про порушення або загрозу порушення інтересів держави в ході виконання, згідно законодавства, повноважень у кримінальному провадженні.

У разі наявності вказаних приводів, а також у разі вирішення питання щодо представництва у випадку, передбаченому пунктом 4 абзацу першого частини 3 цієї статті, прокурор вправі вимагати від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, військових частин, державних та комунальних підприємств, установ і організацій письмові пояснення їх посадових і службових осіб, додаткові відомості, копії документів і матеріали, які необхідні для звернення в суд, а також у порядку, визначеному законодавством, вправі мати доступ до автоматизованих інформаційних і довідкових систем, реєстрів та банків даних, держателем (адміністратором) яких є державні органи або органи місцевого самоврядування, опитувати громадян за їх згодою.

Орган прокуратури (крім Офісу Генерального прокурора та Спеціалізованої антикорупційної прокуратури) зобов'язаний не пізніше п'яти днів з дати направлення першого запиту письмово повідомити вищестоящий орган прокуратури про початок встановлення відомостей щодо наявності випадків для представництва в суді, передбачених пунктами 1 та 2 абзацу першого частини 3 цієї статті».

Список використаних джерел:

1. Рішення Конституційного Суду України від 25 лют. 2025 р. № 6-п(П)/2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-25#Text> (дата звернення: 03.04.2026).

2. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text> (дата звернення 02.04.2025).

3. Свида О. Г. Проблемні аспекти реалізації функції представництва прокуратурою інтересів держави в суді. Legal Novels. 2024. № 22. С. 293–300. DOI: <https://doi.org/10.32782/ln.2024.22.40>

4. Стефанчук М. М. Представництво інтересів держави в суді як функція прокуратури: особливості законодавчої регламентації. Правова держава. 2024. № 55. С. 52–65. DOI: <https://doi.org/10.18524/2411–2054.2024.55.311954>.

5. Постанова Верховного Суду від 11 черв. 2024 р. у справі № 925/1133/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120396091> (дата звернення: 03.04.2026).

Кравченко М. О.,
*доцент кафедри організації судових,
правоохоронних органів та адвокатури
Національного університету
«Одеська юридична академія»*

СУДОВИЙ ЗБІР ЯК ПРОЦЕСУАЛЬНА ПЕРЕШКОДИ У ДОСТУПІ ДО СУДУ У ПРАКТИЦІ ЄСПЛ

Відповідно до Закону України «Про судовий збір», судовий збір – збір, що справляється на всій території України за подання заяв, скарг до суду, за видачу судами документів, а також у разі ухвалення окремих судових рішень, передбачених цим законом [1].

У науковій літературі підкреслюється, що судовий збір доцільно розглядати як елемент загальнодержавних податків і зборів. Зокрема, він характеризується як універсальний обов’язковий платіж податкового характеру, який справляється у зв’язку зі зверненням до судів системи судоустрою.

Разом із тим, відносячи судовий збір до податкової системи, дослідники звертають увагу на те, що він відсутній у вичерпному переліку загальнодержавних і місцевих податків та зборів, визначеному ст. 9, 10 Податкового кодексу України. Це може свідчити або про наявність суттєвої прогалини у податковому законодавстві (з огляду на заборону встановлення податків і зборів поза межами ПК України), або про свідоме рішення законодавця не включати судовий збір до складу податкової системи України [2, с. 130].

Щодо поняття «права на доступ до суду», то спочатку під ним розуміли можливість ініціювати судовий розгляд справи. Відповідно, порушенням цього права вважалися обставини, що унеможливлювали подання справи до суду або її перегляд, зокрема, виключення окремих категорій справ із судової юрисдикції, відсутність коштів для сплати судового збору, надмірна складність процедур чи відсутність безоплатної правової допомоги.

Водночас з часом це право почали тлумачити ширше – не лише як можливість звернутися до суду, а й як право на реальний розгляд справи. У зв'язку з цим порушенням права на доступ до суду визнаються також ситуації, коли провадження було відкрито, але особа фактично не могла домогтися розгляду справи по суті та ухвалення судового рішення [3, с. 60–61].

Європейський Суд з прав людини у своїх рішеннях неодноразово звертав увагу на те, що право на доступ до суду не є абсолютним і може бути обмежено рішеннями суду. Однак, застосовані обмеження не можуть обмежувати чи зменшувати право доступу до суду таким чином або до такої міри, що порушується сама сутність права [4].

Конституційний Суд України зауважував, що сплата судового збору як одна з умов доступу до суду не суперечить суті права на судовий захист, гарантованого ч. 1 ст. 55 Основного Закону України. Приписами закону може бути встановлений обов'язок зі сплати судового збору. Водночас ці приписи закону мають бути чіткими та зрозумілими за змістом, мати правомірну мету та відповідати вимозі домірності [5].

Така ідея відповідає Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо заходів, що полегшують доступ до правосуддя від 14.05.1981 р. № R (81) 7: «У тій мірі, в якій судові витрати становлять явну перешкоду доступу до правосуддя, їх треба, якщо це можливо, скоротити або скасувати» [6].

Щодо безпосередньої практики ЄСПЛ, то у рішенні («Креуз проти Польщі») зазначено, що судові збори є допустимим обмеженням доступу до суду, якщо вони не є надмірними та не позбавляють особу ефективного доступу. У рішенні «Юлін проти Естонії», зауважено, що оцінка пропорційності розміру судового збору здійснюється з урахуванням фінансового становища заявника. Утім, надмірні збори або вимога сплати коштів за отримання рішення можуть порушувати статтю 6 Конвенції (рішення «Чакіджи проти Туреччини»).

Погоджуємося, що судовий збір є обмежувальним заходом, який попереджає подання необґрунтованих та безпідставних позовів та перенавантаження судів [7].

Отже, судовий збір є важливим елементом функціонування судової системи, який, з одного боку, виконує фіскальну функцію та сприяє запобіганню поданню безпідставних позовів, а з іншого – виступає потенційним обмеженням права на доступ до суду. Його правова природа залишається дискусійною, що зумовлено невизначеністю місця судового збору в системі податків і зборів України.

Аналіз національного законодавства та практики ЄСПЛ свідчить, що встановлення обов'язку сплати судового збору є допустимим лише за умови дотримання принципу пропорційності. Такий платіж не повинен бути надмірним або створювати реальні перешкоди для реалізації права на судовий захист. Визначальним є баланс між інтересами держави щодо ефективного функціонування правосуддя та правом особи на ефективний доступ до суду.

Список використаних джерел:

1. Про судовий збір: Закон України від 08.07.2011 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3674-17#Text>

2. Устюшенко С. Е. Поняття та функції судового збору в цивільному процесі. *Право і суспільство*. 2019. № 3. С. 129–133. URL: https://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2019/3_2019/part_1/24.pdf

3. Цувіна Т. Право на доступ до суду: підхід ЄСПЛ. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 3. С. 60–69. URL: <https://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/4/11.pdf>

4. Доступ до суду. Ст.6 ч.1 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод має на меті гарантію не теоретичних чи ілюзорних прав, а прав практичних та ефективних. *Вебсайт Судової влади*. URL: https://oda.court.gov.ua/sud4813/inshe/implementaciya_sydom/dostup_do_sydy

5. Доступ до суду. *Вебсайт Конституційного Суду України*. URL: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/4391-dostup-do-sudu#:~:text=Ніхто%20не%20може%20бути%20обмежений,процесі%2C%20або%20позбавлений%20такого%20права.>

6. Майнова перепона доступу до правосуддя. URL: <https://raro.in.ua/attachments/article/2217/МАЙНОВА%20ПЕРЕПОНА%20ДОСТУПУ%20ДО%20ПРАВОСУДДЯ.pdf>

Легких Кирило Вікторович
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри юстиції Навчально-наукового
інституту права Київського
національного університету
імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

ВИСНОВКИ ВЕРХОВНОГО СУДУ PER INCURIAM ТА МЕХАНІЗМ «СКАСУВАННЯ ПОПЕРЕДНІХ ПРЕЦЕДЕНТІВ»

У відповідності до вимог частин 5 та 6 статті 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [1] висновки щодо застосування норм права, викладені у постановах Верховного Суду, є обов'язковими для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить відповідну норму права; висновки щодо застосування норм права, викладені у постановах Верховного Суду, враховуються іншими судами при застосуванні таких норм права.

Зазначене вище свідчить про недвозначні ознаки судового правотворення Верховним Судом, або, як влучно сформулював суддя Верховного Суду К. Пільков, «значення висновків Верховного Суду для практики правозастосування і правової визначеності в цілому значне. Воно навіть виходить на рівень, який справедливо можна охарактеризувати як квазірегулювання» [2]. В розвиток ідеї про те, яка саме частина постанови Верховного Суду є висновком щодо застосування норм права, К. Пільков дійшов висновку про те, що ані доктрина, ані практика не сформували принаймні превалюючий підхід до визначення змісту поняття «висновок щодо застосування норм права у постанові Верховного Суду» [2].

Серед постанов Верховного Суду, в яких може бути сформульовано висновок щодо застосування норм права можна виділити висновки *per incuriam*, тобто (1) висновки як не мають прецедентної ваги через те, що вони зроблені внаслідок незнання або неврахування деяких несумісних з висновком положень закону або обов'язкових прецедентів, в результаті чого певна частина рішення є очевидно помилковою [3], (2) висновки, що не мають надалі обов'язкової сили, так як надані судом в умовах, коли його увагу не звернули на важливі для вирішення справи джерела права [4].

У відповідності до п.п. 49, 50 постанови Великої Палати Верховного Суду від 24.04.2024 року у справі N 304/1035/20, інститут «*overruling of precedent*», який використовується у системі загального права, з метою дотримання балансу між юридичною визначеністю та розвитком права визнає за можливе не слідувати прецеденту у таких випадках: у разі зміни правових відносин або відповідних правових принципів; якщо попередній висновок суду ґрунтується на неправильному застосуванні положень закону чи прецедентів, у тому числі зумовленому їх помилковим тлумаченням, і визнаний неправильним; якщо він не діє на практиці. З огляду на зазначене, з метою забезпечення єдності та сталості судової практики Велика Палата у своїх постановах послідовно керується підходом, за яким для відступу від висловлених раніше правових позицій вона повинна мати ґрунтовні підстави: її попередні рішення мають бути помилковими, неефективними, необґрунтованими, неузгодженими, чи застосований у цих рішеннях підхід повинен бути очевидно застарілим унаслідок розвитку в певній сфері суспільних відносин або їх правового регулювання. [5].

Розвиваючи наведені вище висновки, Велика Палата Верховного Суду в постанові №907/882/22 від 15.10.2025 року (п.п. 8.26, 8.27, 8.28) висувала про те, що з метою забезпечення єдності та сталості судової практики причинами для відступу від висловленого раніше висновку можуть бути вади попереднього рішення чи групи рішень (їх неефективність, неясність, неузгодженість, необґрунтованість, незбалансованість, помилковість); зміни суспільного контексту, через які застосований у цих рішеннях підхід повинен очевидно застаріти внаслідок розвитку суспільних відносин в певній сфері або їх правового регулювання. Отже, механізм відступу від попередніх висновків Верховного Суду (близький за змістом до інституту *overruling of precedent*) має застосовуватись для виправданої зміни практики або виправлення лише тих суперечностей (помилки), що мають фундаментальне значення для правозастосування. Водночас коли про фундаментальну помилку не йдеться, а відповідна правозастосовча практика сформована, однак колегія Верховного Суду сформулювала інший висновок (зокрема, внаслідок застосування не-сумісних положень закону або положень, які не містились у редакціях закону, на який посилається суд), палата (об'єднана палата або Велика Палата Верховного Суду), вирішуючи передане на її розгляд питання відступу від такого висновку, може без застосування механізму відступу

кваліфікувати його як висловлений *per incuriam* з вказівкою, зокрема, в ухвалі про повернення, що він надалі не підлягає врахуванню судами (не формує нову практику) [6].

Зазначене вище, у системному взаємозв'язку, дає підстави сформулювати висновок про те, що Великою Палатою Верховного Суду напрацьовано механізм подолання висновків *per incuriam*. Однак застосування зазначеного механізму передбачає (1) наявність в провадженні касаційного суду конкретної справи, в межах якої є підстави ідентифікувати окремі висновки як такі, що сформульовані *per incuriam*, (2) справа має бути передана на розгляд палати, (3) об'єднана палата або Велика Палата Верховного Суду в ухвалі про повернення можуть кваліфікувати висновок як *per incuriam*.

Відкритим та таким, що потребує додаткового опрацювання, є питання можливості застосування механізму скасування попередніх прецедентів (*overruling of precedent*) за зверненням осіб, які не мають процесуального інтересу та процесуального статусу в конкретному провадженні (справі), але, в силу приписів законодавства, мають обов'язок дотримуватися висновків Верховного Суду, які можуть бути ідентифіковані як *per incuriam*.

Список використаних джерел:

1. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 07.07.2010 №2453-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2453-17#Text> (дата звернення: 09.04.2026).
2. Пільков К. Висновки Верховного Суду: формула висновку, його обов'язковість та механізм відступу. Юридичний науковий електронний журнал. № 8/2023. 2023. С. 201–209.
3. Valentine D. G. The Meaning of “Per Incuriam”. *The Modern Law Review*. 1955. Vol. 18. P. 602–604.
4. Eng S. The Doctrine of Precedent in English and Norwegian Law-Some Common and Specific Features. *Scandinavian studies in law*. 2000. No. 39. P. 275–324.
5. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 24 квітня 2024 року, справа № 304/1035/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119045334> (дата звернення: 09.04.2026).
6. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 15 жовтня 2025 року, справа № 907/882/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/131130798> (дата звернення: 09.04.2026).

Макаренко Олександр
*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративного права та процесу
Навчально-наукового інституту права
та соціального менеджменту
Донецького державного університету внутрішніх справ
м.Кропивницький, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3020-0658>*

Морозов Євгеній
*кандидат юридичних наук
старший викладач кафедри
адміністративного права та процесу
Навчально-наукового інституту права
та соціального менеджменту
Донецького державного університету внутрішніх справ
м.Кропивницький, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-4200-929X>*

Крикун Павло
*аспірант 3-го курсу,
Донецький державний університет внутрішніх справ
м.Кропивницький, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-2570-2211>*

ПРАКТИКА ОСКАРЖЕНЬ ППР ЩО СТОСУЮТЬСЯ ПИТАНЬ ОПОДАТКУВАННЯ ІНОЗЕМНОГО ДОХОДУ, НАЧЕБТО ОТРИМАНОГО ВІД БРИТАНСЬКОГО СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ «FENIX INTERNATIONAL LTD» ЗА СТВОРЕННЯ КОНТЕНТУ НА ПЛАТФОРМІ ONLYFANS

1. Нажаль, з початком повномасштабного вторгнення на територію України, життя всіх без виключення докорінно змінилось. . Звісно, потреба у врегулюванні відповідних суспільних відносин не зникла, а навіть збільшилась [1,2].

Разом із тим, податкове законодавство, практика перевірок, спроби оскарження податкових повідомлень рішень [3], також не залишили наше життя.

Більше того, погіршення економічної ситуації в країні, необхідність наповнення бюджету, змішує податкову проявляти певну креативність

в своїй роботі, а державу все ж підштовхує до усунення «сірих зон» в окремих питаннях внутрішньої політики з питань податкового та кримінального законодавства.

Так в межах наданої роботи, автори хочуть звернути увагу на питання оподаткування діяльності ймовірно моделей платформи OnlyFans.

З одного боку, є дискусійним питанням, чи не є така діяльність кримінально караною, і чи не підпадають дії відповідних моделей під кваліфікацію за статтею 301 КК України[4], чи є «діяльністю яку потрібно декриміналізувати», подякувавши моделям за сплату «достатньо великих податків», як вважає Данило Гетьманцев [5].

Доречі, в єдиному реєстрі судових рішень, за період з 01.03.2022 року, по дату написання тез доповіді, наявна інформація тільки стосовно восьми вироків, по справам, кваліфікованим за статтею 301 КК України (в тому числі наявна угода про визнання винуватості[6]).

Але повертаючись до теми роботи, та з врахуванням обмежень відносно об'ємів дослідження, ми хотіли б все ж звернути увагу на більш усталену практику спроб податкової здійснювати перевірку ймовірно моделей OnlyFans, винесення ППР по діяльності останніх та оскарження відповідних ППР.

Аналізуючи відповідну практику, доцільно зазначити, що здебільшого, податкові органи здійснюють податкові позапланові перевірки, з питань оподаткування іноземного доходу, начебто отриманого громадянами України від британського суб'єкта господарювання «Fenix International Ltd» за начебто створення контенту на платформі OnlyFans.

Також заслуговує на увагу той факт, що про результати перевірки, громадянки дізнаються в переважній більшості випадково, адже податкові органи з незрозумілих причин не доводять до громадян інформацію відносно дати проведення такої перевірки, точного предмету перевірки, її результатів, у випадку звернення платників податків, радять звернутись з відповідним письмовим запитом до ГУ ДПС регіону, з метою одержання вказаних документів. На наш погляд, це як мінімум не сприяє комунікації між платниками податків та державною податковою службою, а як максимум, створює практику розгляду позовів по оскарженню ППР не на користь ДПС.

Так значна кількість аналогічних справ характеризуються спільними негативними рисами. Дуже часто платники податків, які дізнаються про винесені ППР, кореспонденції від податкового органу не отримували, як і не отримували інформації про надходження кореспонденції до поштового відділення, не відмовлялись від отримання такої кореспонденції.

А в окремих випадках, платники податків що звертаються до окружних адміністративних судів з позовами про оскарження ППР стверджують, що грошових коштів у вказаний період від британського суб'єкта господарювання «Fenix International Ltd» за створення контенту на платформі OnlyFans не одержували та навіть не реєструвались на платформі OnlyFans, не створювали контенту для розміщення на платформі та не розміщували його.

Що ж особливого в подібній категорії справ. Тут варто зазначити, що Державною податковою службою України у порядку передбаченому Конвенцією між урядом України і Урядом Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії про усунення подвійного оподаткування та запобігання податковим ухиленням стосовно податків на дохід і на приріст вартості майна, яка набула чинності 11.08.1993 (далі – Конвенція) та Конвенції про взаємну адміністративну допомогу в податкових справах зі змішаними, внесеними Протоколом про внесення змін і доповнень до Конвенції про взаємну адміністративну допомогу в податкових справах від 27.05.2010, яка ратифікована Верховною Радою України із застереженням Законами України від 17 грудня 2008 року № 677-VI та від 1 січня 2013 року № 21-VII та є чинною з 01.07.2009 (зі змінами – з 01.09.2013) [7] від компетентного органу Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії отримує податкову інформацію щодо доходів, які отримали громадяни України від британського суб'єкта господарювання «Fenix International Ltd» за створення контенту на платформі OnlyFans. Порядок обміну податковою інформацією з компетентними органами іноземних країн, затверджено наказом Мініфіна від 16.04.2022 №118 [8].

Нажаль, судова практика апеляційних судів підтверджує, що скасування ППР відбувається в переважній кількості випадків через порушення процедури проведення перевірки, її підстав, наслідком чого є визнання протиправними її результатів, до аналізу інших обставин, що слугували підставою ухвалення суб'єктом владних повноважень індивідуальних актів, суд може навіть не переходити, (з огляду на сталу і послідовну практику Верховного Суду, відступу від якої у встановленому законом порядку не здійснювалося) [9].

Окрім цього, адміністративними судами під час розгляду відповідних позовів, дуже часто встановлюється, що в ході перевірок, податковим органом не використовуються первинні документи та не підтверджується твердження щодо начебто отримання платником податків іноземних доходів, не встановлюється реальне надходження грошових коштів на рахунки платників податків (позивачок). Аналогічно встановлюється

чисельне підтвердження фактів про не повідомлення платників податків про початок відповідних перевірок, не надається можливість надати пояснення чи підтверджуючі документи. Відтак, наявні факти неналежного повідомлення платника податків про проведення щодо нього документальної позапланової перевірки.

Враховуючи здійснене дослідження, аналіз судової практики з відповідного питання та практики адвокатської діяльності авторів, які є саме практикуючими адвокатами, доцільно зробити наступні висновки.

Потрібно підвищити результативність роботи державної податкової служби. Але здійснити це не через штучне збільшення винесених ППР, з колосальними сумами, а шляхом проведення аудитів здійснених перевірок, кількості винесених ППР та результативності оскарження останніх в судах першої та апеляційної інстанції. Особливої уваги заслуговує аудит виплачених заробітних плат співробітників ДПС, сумами сплаченого судового збору та результативності стягнення до бюджету сум вказаних у ППР, винесених за результатами відповідних перевірок та з врахуванням їх оскарження в судах апеляційної інстанції.

Необхідно здійснити аудит наявних порушень з боку співробітників ДПС при здійсненні перевірок суб'єктів господарювання та в прив'язці до результативності оскарження ППР суб'єктами господарювання в судах апеляційної інстанції.

На нашу думку, результат такого аудиту може дозволити отримати вкрай неприємну інформацію відносно як якості роботи ДПС так і раціональності використання державних коштів на забезпечення діяльності ДПС та сплати судового збору, особливо для подання апеляційних скарг.

За результатами відповідних аудитів, потрібно досконало переглянути нормативно-правове регулювання діяльності ДПС, відмовитись від формалізованого підходу в здійсненні перевірок та винесенні ППР, що може в свою чергу дозволити мінімізувати нераціональні витрати, та збільшити фінальний результат в роботі ДПС.

Список використаних джерел:

1. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/64/2022> (дата звернення: 26.01.2026);
2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/389-19> (дата звернення: 26.01.2026);

3. Податковий кодекс України : від 02.12.2010, № №2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 10.03.2026);
4. Кримінальний кодекс України : від 05.04.2001, № №2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 15.03.2026)
5. Гетманцев подякував моделям OnlyFans за сплатені податки: Ми спілкуємося в соцмережах. Hromadske. URL: <https://hromadske.ua/ekonomika/244048-hetmantsev-podiakuvav-modeliam-onlyfans-za-splacheni-podatky-my-spilkuyemosia-v-sotsmerezakh> (дата звернення: 15.03.2026);
6. Вирок по справі №211/1442/25. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/133583080> (дата звернення: 16.03.2026);
7. Конвенція про взаємну адміністративну допомогу в податкових справах : від 27.10.2005. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_325#Text (дата звернення: 16.03.2026).
8. Про затвердження Порядку обміну податковою інформацією з компетентними органами іноземних країн : Наказ Міністерства Фінансів від 16.04.2022, № №118. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0606-22#Text> (дата звернення: 16.03.2026).
9. Вирок по справі №160/12523/25 Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132297963> (дата звернення: 16.03.2026).

Мельник І. С.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри юстиції ННІ права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

ВИЩІ СУДИ В СИСТЕМІ СУДОУСТРОЮ УКРАЇНИ: ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

В Конституції України в статті 125 зазначено, що найвищим судом в системі судустрою України є Верховний Суд, а також можуть діяти вищі спеціалізовані суди, відповідно до закону [1]. В Законі України «Про судуострій і статус суддів» передбачено, що вищі спеціалізовані суди утворюються для розгляду окремих категорій справ і, на сьогодні, в законі вказано про можливість утворення чотирьох вищих спеціалізованих судів:

- Вищий суд з питань інтелектуальної власності;
- Вищий антикорупційний суд;
- Спеціалізований окружний адміністративний суд;
- Спеціалізований апеляційний адміністративний суд [2, ст. 17, 31]

З чотирьох судів сформований і здійснює правосуддя з 5 вересня 2019 року лише Вищий антикорупційний суд.

Вищий суд з питань інтелектуальної власності зареєстрований в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських організацій (далі – ЄДР) з 13 лютого 2020 року на підставі Указу Президента України «Про утворення Вищого суду з питань інтелектуальної власності» [3], але досі перебуває на стадії формування і не здійснює правосуддя. Наразі навіть дискутується питання про його ліквідацію у зв'язку з недоцільністю функціонування [4, 5].

В 2025 року прийнято Закон України «Про утворення Спеціалізованого окружного адміністративного суду, Спеціалізованого апеляційного адміністративного суду» [6]. Обидва суди зареєстровані в ЄДР 07 листопада 2025 року і наразі перебувають на стадії формування, а 29 жовтня 2025 року Вища кваліфікаційна комісія суддів України оголосила конкурсів на зайняття вакантних посад суддів цих судів.

В Конституції України лише зафіксовано нормативне положення про можливість утворення таких судів в системі судоустрою України відповідно до закону. І немає жодної характеристики цих судів. Зміст термінів *вищі* і *спеціалізовані* в Конституції України не розкрито, в статті 125 Конституції України лише зазначено, що найвищим судом в системі судоустрою України є Верховний Суд. Вищий і найвищий це ступені порівняння прикметників, що вказують на інтенсивність ознаки. Вищий ступінь порівнює предмети, а найвищий вказує на граничну міру серед усіх подібних [7]. Отже, назва Верховний Суд цілком логічна, оскільки він здійснює правосуддя переважно як суд касаційної інстанції і його рішення є остаточним. Що ж до вищих спеціалізованих судів, то тут є питання щодо ступеня порівняння: з чим порівнювати вищий спеціалізований суд, над якими судами він вищий або в чому його вищість. Законом України «Про судоустрій і статус суддів» закріплене нормативне положення про те, що вищі спеціалізовані суди утворюються для розгляду окремих категорій справ і діють на всій території України як суди першої та апеляційної інстанції. Якщо аналізувати ці нормативні положення з точки зору реалізації принципу територіальності, то ступінь порівняння полягає

в тому, що територіальна юрисдикція вищих спеціалізованих судів поширюється на всю територію України і це «вище» у порівнянні з територіальною юрисдикцією інших місцевих і апеляційних судів. Ще один аспект «вищості» може проявляється у вимогах до кількісних і якісних вимог до стажу кандидатів на посади суддів вищих спеціалізованих судів у порівнянні з вимогами до кандидатів на посади місцевих судів і апеляційних судів. Якщо ж аналізувати ці нормативні положення з точки зору реалізації принципу спеціалізації і інстанційності, то тут важко знайти ступінь порівняння. З точки зору реалізації принципу спеціалізації вищі спеціалізовані суди скоріше «вужчі», ніж «вищі» порівняно з іншими місцевими та апеляційними судами, оскільки предметна і суб'єктна юрисдикція вищих спеціалізованих судів вужча порівняно з іншими спеціалізованими судами. А до 26 березня 2025 року ця «вужкість» проявлялась і в реалізації принципу інстанційності, оскільки діяло нормативне положення про те, що в структурі вищого спеціалізованого суду обов'язково діє апеляційна палата за принципом інституційної, організаційної, кадрової та фінансової автономії і саме ця апеляційна палата виконує повноваження апеляційної інстанції. По суті вищий спеціалізований суд це був суд «два в одному». І саме за таким принципом створений і функціонує Вищий антикорупційний суд в Україні. Але 26 березня 2025 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких інших законодавчих актів України щодо правових засад утворення та функціонування Спеціалізованого окружного адміністративного суду та Спеціалізованого апеляційного адміністративного суду» [8], і серед змін, які внесені цим законом в Закон України «Про судоустрій і статус суддів», є положення, що утворення апеляційної палати в структурі вищого спеціалізованого суду є не обов'язкове, а можливе [2, п.4 ст.31]. Такі зміни надали можливість Верховній Раді України утворити два нових вищих спеціалізованих суди різних інстанцій: Спеціалізований окружний адміністративний суд як суд першої інстанції і Спеціалізований апеляційний адміністративний суд як суд другої інстанції. Але з назви цих двох нових вищих спеціалізованих судів зник термін *вищі*. Чому? Можливо тому, що тут явно прослідковується «вищість» одного суду над іншим з точки зору принципу інстанційності і термін *вищий* не доречний для Спеціалізованого окружного адміністративного суду, а називати один суд вищим спеціалізованим, а інший ні теж некорек-

тно, відповідно до змісту статті 31 Закону України «Про судоустрій і статус суддів». Хоча і те, що ми зараз бачимо в законі не є логічним і послідовним в аспекті вимог законодавчої техніки. В пункті 2 статті 31 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» зазначений перелік вищих спеціалізованих судів, які мають бути утворені і здійснювати правосуддя в Україні. Два з них в назві мають термін *вищий*, а два інших не мають такого терміну в назві. Один з цих судів вже здійснює правосуддя з 2019 року як суд першої і апеляційної інстанції, ще один зареєстрований як юридична особа, і має бути сформований як суд першої та апеляційної інстанції, а третій і четвертий суди утворені, зареєстровані як юридичні особи і формуються як окремі інстанції: перша і друга. Довести, що в пункті 2 статті 31 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» дотримано таку вимогу юридичної техніки як точність і визначеність термінів та юридичних конструкцій вкрай складно. Хоча слід відмітити, що вчені висловлювали позицію щодо недоцільності поєднання в одному суді двох інстанцій через обов'язкове формування апеляційної палати [9].

Першопричиною усіх цих термінологічних негараздів з вищими спеціалізованими судами є невдале використання юридичної конструкції *вищі спеціалізовані суди* в Конституції України в процесі внесення змін у 2016 році.

Юридичні конструкції *вищі суди* і *вищі спеціалізовані суди* використовувалась в тексті Закону України «Про судоустрій і статус суддів» 2010 року і в тексті Конституції України до внесення змін у 2016 році, але на той час законодавчо була закріплена інша система судоустрою України і вищі спеціалізовані суди дійсно виконували функцію вищих судів. Вони переглядали рішення апеляційних судів. Механічне перенесення цієї конструкції в нову систему судоустрою України є вкрай невдалою ідеєю, оскільки «вищості» в аспекті реалізації принципу територіальності і вимог до стажу кандидатів на посаду судді таких судів явно недостатньо, щоб використовувати в назві суду порівняльний прикметник *вищий*. Юридична конструкція *вузькоспеціалізований суд* є доречною для характеристики, але не для назви суду. Як варіант вдалої юридичної конструкції для загальної назви цих судів можна підтримати назву *спеціалізовані суди з розгляду окремих категорій справ*. Але через те, що *вищі спеціалізовані суди* зазначено в Конституції змінити цю юридичну конструкцію буде вкрай проблематично.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 54к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-D0%B2%D1%80#n4761> (дата звернення: 8.04.2026).

2. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 року № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> (дата звернення: 8.04.2026).

3. Про утворення Вищого суду з питань інтелектуальної власності: Указ Президента України від 29 вересня 2017 року № 299/2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/299/2017> (дата звернення: 8.04.2026).

4. Хринуп В. Буде проведено вивчення доцільності функціонування Вищого суду з питань інтелектуальної власності – Офіс Президента. *Судово-юридична газета*. 07 березня 2025 року. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/325049-vyshhiy-sud-po-voprosam-intellektualnoy-sobstvennosti-budet-likvidirovan-ofis-prezidenta> (дата звернення: 08.04.2026).

5. Відкрита позиція Комітету АПУ щодо доцільності існування Вищого суду з питань інтелектуальної власності від 14 березня 2025 року. URL: <https://uba.ua/ukr/news/vdkrita-pozicija-komtetu-apu-shhodo-doclnost-nuvannja-vishhogo-sudu-z-pitan-ntelektualnoi-vlasnost> (дата звернення: 08.04.2026).

6. Про утворення Спеціалізованого окружного адміністративного суду, Спеціалізованого апеляційного адміністративного суду: Закон України від 16.09.2025 року № 4602-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4602-20#Text> (дата звернення: 08.04.2026).

7. Ступені порівняння якісних прикметників. URL: <https://www.miyklas.com.ua/p/ukrainska-mova/6-klas/prikmetnik-47431/stupeni-porivniannia-iakisnikh-prikmetnikiv-46718/re-b0534b68-9b30-464f-9946-58b6770adfb> (дата звернення: 8.04.2026).

8. Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких інших законодавчих актів України щодо правових засад утворення та функціонування Спеціалізованого окружного адміністративного суду та Спеціалізованого апеляційного адміністративного суду Закон України від 26.02.2025 року № 4264-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4602-20#Text> (дата звернення: 8.04.2026).

9. Свида О. Г. Проблемні питання запровадження нових вищих спеціалізованих адміністративних судів в Україні. *Юридичний електронний науковий журнал*. 2025. Вип. 4. С.564–567. URL: https://lsecj.org.ua/4_2025/4_2025.pdf

Москвич Лідія,
*доктор юридичних наук, професор,
доцент кафедри кримінального процесу
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

СУДДІВСЬКА ВИНАГОРОДА ТА ДОВІЧНЕ ГРОШОВЕ УТРИМАННЯ ЯК ОБ'ЄКТИ ЗАХИСТУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ ТА ГАРАНТІЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ СУДОВОЇ ВЛАДИ

Однією з актуальних проблем сучасного конституціоналізму є визначення меж бюджетної дискреції законодавця у сфері матеріального забезпечення суддів. Особливого значення це питання набуває в умовах, коли законодавчі зміни, формально спрямовані на досягнення цілей бюджетної політики, фактично впливають на конституційні гарантії незалежності судової влади.

Суддівська винагорода та довічне грошове утримання суддів у відставці традиційно розглядаються як складові матеріального забезпечення суддівського корпусу. Водночас їх правова природа не обмежується сферою соціального забезпечення. Конституція України розглядає належне матеріальне забезпечення суддів як одну з інституційних гарантій незалежності судової влади. Саме тому будь-які зміни механізму визначення суддівської винагороди потребують оцінки не лише з позицій бюджетної доцільності, а й крізь призму конституційних гарантій незалежності суддів та захисту права власності.

Стаття 41 Конституції України гарантує кожному право володіти, користуватися та розпоряджатися своєю власністю. Водночас сучасне розуміння права власності не обмежується виключно речовими правами. У практиці Європейського суду з прав людини поняття «майно» має автономний характер та охоплює не лише наявні матеріальні активи, а й майнові вимоги та законні очікування щодо отримання певних виплат.

У рішенні Великої палати ЄСПЛ у справі *Kopecký v. Slovakia* Суд зазначив, що право може вважатися майном лише за умови існування достатнього підґрунтя у національному законодавстві для відповідної майнової вимоги. Подальший розвиток ця позиція отримала у справі *Bélané Nagy v. Hungary*, у якій Суд наголосив, що право на отримання встановлених законом виплат може становити майно у розумінні статті

1 Першого протоколу до Конвенції, якщо воно має достатньо визначений характер і не є суто гіпотетичним.

Застосування наведених підходів до правового статусу суддів дає підстави для висновку, що право на отримання суддівської винагороди та довічного грошового утримання відповідає критеріям майнового права. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» не лише гарантує відповідні виплати, а й визначає порядок їх обчислення, умови отримання та механізм перегляду. Отже, йдеться про чітко визначений майновий інтерес, який має достатнє нормативне підґрунтя для захисту як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Особливого значення у цьому контексті набуває концепція легітимних очікувань. На відміну від випадків, коли законодавство залишає державі широкий розсуд щодо визначення розміру соціальних виплат, у сфері суддівської винагороди законодавець самостійно встановив спеціальний механізм її визначення у Законі України «Про судоустрій і статус суддів». Саме тому у суддів та суддів у відставці виникають законні очікування щодо застосування такого механізму. Відповідно, зміна одного з його ключових елементів поза межами спеціального закону може розглядатися як втручання у сформовані майнові очікування осіб. Довічне грошове утримання судді у відставці також істотно відрізняється від звичайних пенсійних або соціальних виплат. Воно має подвійну правову природу. З одного боку, воно становить майновий інтерес, що підлягає захисту відповідно до статті 41 Конституції України та статті 1 Першого протоколу до Конвенції. З іншого боку, воно є елементом системи конституційних гарантій незалежності судової влади. Саме ця особливість відрізняє його від інших видів соціального забезпечення.

Конституційний Суд України неодноразово наголошував на особливій природі матеріального забезпечення суддів. У Рішенні від 4 грудня 2018 року № 11-р/2018 Суд зазначив, що належне матеріальне забезпечення суддів і суддів у відставці є складовою гарантій незалежності судової влади. Аналогічний підхід був підтверджений у Рішенні від 11 березня 2020 року № 4-р/2020, у якому Конституційний Суд України наголосив на особливому конституційному статусі суддівської винагороди та її зв'язку з гарантіями незалежності суддів.

Особливість правового регулювання суддівської винагороди полягає в тому, що розмір довічного грошового утримання судді у відставці безпосередньо залежить від розміру винагороди діючого судді. У зв'язку з цим будь-які зміни механізму визначення суддівської винагороди автоматично впливають на обсяг майнових прав суддів у відставці. В даному контексті

в якості прикладу розглянемо спосіб, у який законодавець реалізував свою дискрецію під час ухвалення Закону України «Про Державний бюджет України на 2024 рік». Він не змінив загальний прожитковий мінімум для працездатних осіб, який становив 3028 грн та застосовувався до інших категорій осіб. Натомість було встановлено окрему розрахункову величину у розмірі 2102 грн, яка використовувалася виключно для визначення базового розміру посадового окладу судді. Фактично законодавець не здійснив загального перегляду соціальних стандартів, а створив спеціальний механізм, спрямований виключно на зменшення суддівської винагороди порівняно з рівнем, передбаченим Законом України «Про судоустрій і статус суддів». У результаті судді були поставлені у відмінне правове становище порівняно з іншими суб'єктами бюджетних правовідносин. Така нормативна конструкція свідчить не про нейтральне здійснення бюджетної політики, а про адресне втручання у систему матеріального забезпечення судової влади. Важливо підкреслити, що об'єктом впливу став не загальний рівень соціальних гарантій у державі, а саме механізм визначення суддівської винагороди, який відповідно до статті 130 Конституції України належить до сфери спеціального законодавчого регулювання. Наслідком такого рішення стало не лише зменшення винагороди працюючих суддів, а й автоматичне зменшення розміру довічного грошового утримання суддів у відставці. Отже, реалізуючи бюджетну дискрецію, законодавець фактично здійснив вибіркового впливу на дві категорії суб'єктів, правовий статус яких безпосередньо пов'язаний із конституційними гарантіями незалежності судової влади.

Практика ЄСПЛ визнає, що держави мають широкий простір розсуду у сфері соціальної та економічної політики. Це підтверджується, зокрема, рішеннями у справах *Koufaki and ADEDY v. Greece* та *Da Conceição Mateus and Santos Januário v. Portugal*, у яких Суд визнав можливість обмеження окремих соціальних виплат в умовах економічної кризи. Проте зазначені справи стосувалися загальних заходів соціальної та бюджетної політики і не торкалися гарантій незалежності судової влади. Саме тому механічне перенесення сформульованих у них підходів на сферу суддівської винагороди видається необґрунтованим. Як підкреслив Суд у справі *Baka v. Hungary*, гарантії незалежності суддів існують не в інтересах самих суддів як професійної групи, а в інтересах суспільства та забезпечення належного здійснення правосуддя. З огляду на це будь-яке втручання у статусні гарантії суддів повинно оцінюватися не лише з позицій індивідуальних прав, а й з точки зору його впливу на незалежність судової влади як конституційної інституції.

Саме тому при оцінці законодавчих дій та ініціатив, які впливають на суддівську винагороду, вирішальне значення має питання про те, чи не створює відповідне регулювання передумов для залежності судової влади від поточних бюджетних або політичних рішень інших гілок влади.

Список використаних джерел:

1. Baka v. Hungary Judgment of 23 June 2016. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-163113%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-163113%22]})

2. Béláné Nagy v. Hungary Judgment of 13 December 2016. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-169663%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-169663%22]})

3. Da Conceição Mateus and Santos Januário v. Portugal Decision on admissibility of 8 October 2013. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-128106%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-128106%22]})

4. Kopecký v. Slovakia Judgment of 28 September 2004. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-66758%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-66758%22]})

5. Koufaki and ADEDY v. Greece Decision on admissibility of 7 May 2013. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22appid%22:\[%2257665/12%22\],%22itemid%22:\[%22001-120092%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22appid%22:[%2257665/12%22],%22itemid%22:[%22001-120092%22]})

6. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин третьої, десятої статті 133 Закону України „Про судоустрій і статус суддів“ у редакції Закону України „Про забезпечення права на справедливий суд“ URL: <https://ccu.gov.ua/docs/2453>

7. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень законів України „Про судоустрій і статус суддів“ від 2 червня 2016 року № 1402 – VIII, «Про внесення змін до Закону України „Про судоустрій і статус суддів“ та деяких законів України щодо діяльності органів суддівського врядування» від 16 жовтня 2019 року № 193 – IX, „Про Вищу раду правосуддя“ від 21 грудня 2016 року № 1798 – VIII URL: <https://ccu.gov.ua/docs/3050>

8. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статей 29, 36, частини другої статті 56, частини другої статті 62, частини першої статті 66, пунктів 7, 9, 12, 13, 14, 23, 29, 30, 39, 41, 43, 44, 45, 46 статті 71, статей 98, 101, 103, 111 Закону України „Про Державний бюджет України на 2007 рік“ URL: <https://ccu.gov.ua/docs/553>

Нестерчук Л. П.,
*старший викладач кафедри організації судових,
правоохоронних органів та адвокатури
Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Карп А. Р.
*студентка 1 групи 1 курсу факультету
судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська
юридична академія»,*

РОЛЬ ТА ПОЗИЦІЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ ЩОДО СУДОВОГО ІМУНІТЕТУ ДЕРЖАВИ-АГРЕСОРА ЯК УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВИХ ЗАСАД ФУНКЦІОНУВАННЯ СУДОВОЇ ВЛАДИ

Сучасний стан миропорядку характеризується безпрецедентним викликом, спричиненим повномасштабною збройною агресією Російської Федерації проти України. Одним із найбільш гострих юридичних питань, що постали перед національною та міжнародною системами правосуддя, є подолання судового імунітету держави-агресора для забезпечення реального відшкодування збитків потерпілим. Традиційна доктрина абсолютного державного імунітету, що базується на принципі *par in parem non habet imperium* (рівний над рівним не має юрисдикції), виявилася неспроможною забезпечити захист прав людини у випадках грубого порушення норм.

Верховний Суд, реагуючи на обставини війни, здійснив не на диво фундаментальний перегляд підходів до застосування статті 79 Закону України «Про міжнародне приватне право», якою регулюється розуміння судового імунітету в сучасних умовах євроінтеграції як векторного напрямку удосконалення правових засад функціонування судової влади. В положенні вказаної норми Закону зазначається «пред'явлення позову до іноземної держави, ... можуть бути допущені лише за згодою компетентних органів відповідної держави, якщо інше не передбачено міжнародним договором України або законом України» [1]. Цей процес став не лише внутрішньодержавним юридичним актом, а й сигналом для всієї міжнародної спільноти щодо необхідності обмеження суверенних привілеїв держав, які стають інструментами тероризму та агресії.

В основі класичного міжнародного права лежить ідея про те, що держава як суверенна організація не може бути піддана суду іншої держави без її явно вираженої згоди. Цей принцип закріплено у статті 2 Статуту ООН [2] та розкрито у Декларації про принципи міжнародного права [3]. Однак протягом XX століття доктрина еволюціонувала від абсолютної до обмеженої (функціональної), де імунітет зберігався лише для актів державних владних повноважень і не поширювався на акти приватно-правового характеру.

Верховний Суд у своїх постановах 2022 року пішов далі, вказавши, що вчинення збройної агресії не є і не може бути реалізацією суверенних прав держави. Навпаки, такі дії є порушенням міжнародно-правових зобов'язань щодо поваги до територіальної цілісності української держави, що автоматично позбавляє агресора права на захист імунітетом у цивільних спорах про відшкодування шкоди.

Ключовим правовим інструментом, на який спирається Верховний Суд, є «деліктний виняток», кодифікований у статті 12 Конвенції ООН про юрисдикційні імунітети держав та їх власності 2004 року [4]. Хоча ця Конвенція формально не набрала чинності, її положення визнаються нормами звичаєвого міжнародного права.

Згідно з концепцією вказаної Конвенції ООН, держава не користується імунітетом у суді іншої держави у справах, що стосуються грошового відшкодування за смерть або заподіяння тілесного ушкодження особі, а також за завдання шкоди майну, якщо:

1. Дія або бездіяльність мали місце повністю або частково на території держави суду.
2. Автор дії (агент або орган іноземної держави) перебував на цій території в момент вчинення акту.
3. Заподіяна шкода є результатом протиправних дій згідно із законодавством держави суду.

Верховний Суд підкреслив, що оскільки агресія РФ здійснюється безпосередньо на території України, всі перелічені умови виконуються автоматично, що дає українським судам право розглядати такі позови без будь-якої додаткової згоди з боку РФ.

Постанова Верховного Суду від 14 квітня 2022 року у справі № 308/9708/19 [5] стала точкою відліку нової судової практики. Позивачка звернулася з вимогою про відшкодування моральної шкоди, завданої смертю її чоловіка внаслідок збройної агресії РФ. Суд дійшов висновку, що підтримання імунітету РФ у такій ситуації зробило б право на доступ до суду ілюзорним «РФ, вчинивши неспровокований та повномасштабний

акт збройної агресії проти української держави, численні акти геноциду українського народу, не вправі надалі посилалися на свій судовий імунітет, заперечуючи тим самим юрисдикцію судів України на розгляд та вирішення справ про відшкодування шкоди, завданої такими актами агресії фізичній особі – громадянину України» [5]. Суд прямо вказав, що Російська Федерація, порушуючи статут ООН, не діє як суверенна держава у межах закону, а отже, її дії не охороняються судовим імунітетом.

А ось у постанові Верховного Суду від 18 травня 2022 року у справі № 760/17232/20-ц Верховний Суд деталізував логіку ігнорування імунітету. Тут судді додали, що імунітет РФ не діє, бо агресія – це не державні справи, а грубе порушення нашого суверенітету: «Судовий імунітет РФ не підлягає застосуванню з огляду на порушення Російською Федерацією державного суверенітету України» [6]. Важливим висновком стало те, що українські суди не зобов'язані надсилати запити до РФ щодо згоди на участь у справі, оскільки сам факт агресії є відмовою держави від поваги до суверенітету та імунітету в системі міжнародних відносин.

У червні 2024 року Верховний Суд у справі № 216/5657/22 підтвердив сталість своєї позиції, зазначивши, що майнова шкода, завдана в результаті воєнних дій, є деліктом, на який не поширюється імунітет [7]. Суд також акцентував на тому, що підтримання імунітету РФ суперечило б зобов'язанням України у сфері боротьби з тероризмом.

З огляду на складність виконання рішень українських судів за кордоном, у 2023–2025 роках було розбудовано міжнародну архітектуру репарацій. Основним елементом став Міжнародний реєстр збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України (RD4U), розташований у Гаазі. Як зауважила Олена Шуляк «Кожен завданий збиток фіксується, перевіряється та стає частиною майбутніх рішень Компенсаційної комісії в Гаазі» [8].

Найбільшим викликом залишається наповнення Компенсаційного фонду. Основним джерелом фінансування розглядаються заморожені суверенні активи РФ, обсяг яких у країнах заходу перевищує 300 млрд доларів. Процес їх конфіскації стикається з правовими дискусіями щодо державного імунітету в іноземних судах (наприклад, у Сінгапурі чи країнах ЄС).

Однак ратифікація Україною Римського статуту міжнародного кримінального суду (набрав чинності 1 січня 2025 року) та рішення Великої палати ЄСПЛ від 9 липня 2025 року у справі «Україна та Нідерланди проти Росії» суттєво посилюють доказову базу для міжнародних судів.

Встановлення факту агресії на рівні МКС та ЄСПЛ є преюдиційним для цивільних позовів, що полегшує подолання імунітету в третіх країнах [8].

Проведений аналіз демонструє, що Україна створила унікальний юридичний прецедент подолання судового імунітету держави-агресора. Позиція та роль Верховного Суду 2022–2025 років базується на балансі між міжнародними звичаями та фундаментальними правами людини [9].

Верховний Суд встановив повну відмову від судового імунітету РФ, оскільки збройна агресія та порушення суверенітету виключають можливість посилання на нього у справах про делікти. Це дозволяє національним судам застосовувати «деліктний виняток» та реалізовувати повну юрисдикцію при розгляді позовів щодо шкоди життю, здоров'ю та майну, вчинених на території України. Процес інтеграції в міжнародні механізми, зокрема створення Реєстру збитків (RD4U) [10] та підписання Конвенції про Claims Commission у грудні 2025 року [11], закладає основу для реальних виплат компенсацій вже з 2027 року. При цьому принципи справедливості та пропорційності вимагають судового контролю і над діями української влади, що гарантує належну компенсацію власникам у випадках реквізиції майна. Правова позиція Верховного Суду вже стала фундаментом для нової глобальної доктрини відповідальності держав за міжнародні злочини.

Список використаних джерел:

1. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 №2709-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text>.
2. Статут Організації Об'єднаних Націй URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text
3. Декларації про принципи міжнародного права, прийнята 25-ю сесією ООН 24.10.1970. URL: https://www.google.com/search?sca_esv
4. Конвенції ООН про юрисдикційні імунітети держав та їх власності 2004 року. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU04277>
5. Про відшкодування моральної шкоди, завданої внаслідок збройної агресії РФ проти України: постанова Верховного Суду від 14.04.2022 у справі №308/9708/19. URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=104086064>.
6. Про відшкодування моральної шкоди: постанова Верховного Суду №760/17232/20 від 18.05.2022, URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=120065557>
7. Про відшкодування шкоди: постанова Верховного Суду №216/5657/22 від 20.06.2024, URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=120065557>.

8. Розмір репарацій для українців, які постраждали через повномасштабну агресію Росії, визначатиме Компенсаційна комісія у Гаазі : новини комітетів Верховної Ради України від 23.01.2026. URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/270047.html.

9. Судова практика Верховного Суду щодо судового імунітету рф : презентація Верховного Суду (15 березня 2024 р.). URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2024_prezent/Prezent_Sud_imun_rf_15_03_2024.pdf.

10. Реєстр збитків для України. URL: <https://rd4u.coe.int/uk/>

11. Конвенція про Claims Commission, проєкт. URL: <https://rm.coe.int/qa-draft-convention-establishing-an-international-claims-commission-fo/488028e271>

Нор Артем

*викладач кафедри конституційного права
Навчально-наукового інституту права та психології
Національної академії внутрішніх справ
м. Київ, Україна*

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИЙ ВЕКТОР РОЗВИТКУ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

У Дорожній карті з питань верховенства права, яка є «всеохоплюючим стратегічним документом, що визначає комплекс реформ у межах переговорного процесу щодо членства України в ЄС за переговорними Розділом 23 «Судова влада та основоположні права» та Розділом 24 «Юстиція, свобода і безпека» [1], чільне місце відведено крокам на шляху розвитку незалежності та інституційної спроможності Конституційного Суду України (далі – КСУ). Серед них акцентовано увагу на:

- законодавчому удосконаленні конституційної процедури (врегулюванні тривалості конституційного провадження, його прозорості; удосконалення процесів розподілу справ та їх обговорення, обґрунтованості рішень);

- удосконаленні зовнішніх і внутрішніх електронних сервісів КСУ та запровадженні Автоматизованої системи документообігу;

- удосконаленні порядку притягнення до дисциплінарної відповідальності та процедури відводу та самовідводу суддів КСУ;

- підвищенні спроможностей Секретаріату КСУ;

– низці заходів, пов’язаних із затвердженням Кодексу етики судді КСУ, імплементації його положень (зокрема, проведення навчання, тренінгів, круглих столів тощо), а також моніторингом способу життя суддів КСУ.

З точки зору «предмету», на який спрямований вплив того чи іншого вказаного вище заходу, напрямки розвитку КСУ можна поділити на ті, які стосуються його діяльності – конституційної процедури, та ті, які стосуються статусу суддів КСУ. За такого підходу можна диференціювати євроінтеграційний вектор розвитку КСУ на: (а) процедурний, (б) статусний.

Окрім кроки на шляху реалізації заходів за останнім вектором вже було зроблено. Так, наприклад, Постановою КСУ від 22 липня 2025 року №21-п/2025 було затверджено Правила професійної етики судді Конституційного Суду України (далі – Правила етики) [2]. Слід відзначити, що перш за все необхідність їх прийняття зумовлена положеннями Закону України «Про Конституційний Суд України» (далі – Закон). Зокрема, частина друга його статті 11 передбачає, що суддя КСУ у своїй діяльності та поза її межами дотримується встановлених КСУ стандартів професійної етики судді КСУ [3].

Безпосередньо у преамбулі Правил етики закріплено, що їх ухвалення зумовлено незворотністю європейського курсу України. Також, закріплено їх зв’язок із Бангалорськими принципами поведінки суддів і міжнародними та європейськими стандартами етики суддів (без відповідної конкретики щодо останніх). Ураховуючи значення преамбули (хоча як структурна частина саме так вона у Правилах етики не позначена) як певного вступного слова, яке задає тон усьому наступному тексту та є значущим орієнтиром для розуміння змісту всіх його положень [4, с.15], можна припустити, що етичні норми, які сформулювали для себе судді КСУ, віддзеркалюють етичні цінності європейської спільноти суддів.

Утім, вкрай необхідним кроком у реалізації статусного вектору розвитку КСУ є вдосконалення інституту дисциплінарної відповідальності суддів КСУ, який повинен бути балансиrom між їх незалежністю, незалежністю інституції та підзвітністю суспільству. Положення профільного Закону наразі врегульовують його з високим ступенем фрагментарності. Так, у ст. 21 Закону, яка відтворює положення ст. 149–1 Конституції України, передбачено, що вчинення суддею КСУ істотного дисциплінарного проступку, грубе чи систематичне нехтування своїми обов’язками, що є несумісним зі статусом судді КСУ або виявило його невідповідність займаній посаді, є підставою для звільнення судді КСУ з посади. Тобто,

мова йде про застосування до судді найбільш радикальної санкції. Але при цьому жодної чіткості в цьому питанні Закон не містить. Так само як і не містить норм, спрямованих на врегулювання процедури притягнення судді КСУ до дисциплінарної відповідальності. Свого часу на це звертала увага Венеційська комісія у Терміновому висновку щодо реформування Конституційного Суду (2020 р.) [5].

Відтак, існуючу модель дисциплінарної відповідальності суддів КСУ варто охарактеризувати як таку, що відзначається вакуумом регулювання та відсутністю правової визначеності, що і сукупно, і поодиночки створює високі ризики використання інституту дисциплінарної відповідальності як карального інструменту, або ж навпаки – цілковитої безкарності суддів.

Звісно, це доволі поверхнева оцінка ситуації. Проте вона є достатньою, щоб відзначити актуальність законопроекту № 14321 від 19 грудня 2025 року «Про внесення змін до Закону України «Про Конституційний Суду України» щодо удосконалення законодавчого врегулювання окремих положень функціонування конституційного Суду України та встановлення дисциплінарної відповідальності суддів Конституційного Суду України» [6]. Ним пропонується доповнити чинний Закон сукупністю нових статей (ст.ст. 21–1–21-10), якими визначатимуться підстави, строки притягнення судді КСУ до дисциплінарної відповідальності, процедура дисциплінарного провадження, види дисциплінарних стягнень і гарантії прав суддів КСУ у дисциплінарній процедурі.

Таким чином, законотворчий процес щодо удосконалення статусу та діяльності КСУ відбувається у руслі євроінтеграційного поступу, сприяючи досягненню різних цілей: вступу України до ЄС та інституційній модернізації органів конституційної юрисдикції.

Список використаних джерел:

1. Деякі питання забезпечення переговорного процесу про вступ України до Європейського Союзу за кластером 1 «Основи процесу вступу до ЄС»: розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.05.2025 р. № 475-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475-2025-%D1%80#Text> (дата звернення 20.03.2026).

2. Про затвердження Правил професійної етики судді Конституційного Суду України: Постанова Конституційного Суду України від 22.07.2025 р. № 21-п/2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0021710-25#Text> (дата звернення 20.03.2026).

3. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017 р. № 2136-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#n257> (дата звернення 20.03.2026).

4. Коментар до Кодексу суддівської етики: затв. рішенням Ради суддів України від 02.03.2026 р. № 14. URL: <https://rsu.gov.ua/uploads/article/komentar2603061320pbkce-af35f4321b.pdf> (дата звернення 20.03.2026).

5. Терміновий висновок щодо реформування Конституційного Суду, ухвалений Венеційською комісією 11 грудня 2020 р. на її 12-му пленарному засіданні. Висновок № 1012/2020: Європейська комісія за демократію через право (Венеційська комісія). Страсбург, 11 грудня 2020 р. URL: <https://rm.coe.int/urgent-opinion-of-the-vc-on-the-reform-of-constitutional-courtuk/1680a116c9> (дата звернення 20.03.2026).

6. Про внесення змін до Закону України «Про Конституційний Суду України» щодо удосконалення законодавчого врегулювання окремих положень функціонування конституційного Суду України та встановлення дисциплінарної відповідальності суддів Конституційного Суду України: проект Закону України № 14321 від 19.12.2025 р. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/59378> (дата звернення 20.03.2026).

Овсяннікова О. О.,

*доцент кафедри кримінального процесу
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого*

ДО ПИТАННЯ РЕФОРМУВАННЯ ВИЩОЇ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ КОМІСІЇ СУДДІВ УКРАЇНИ

Вища кваліфікаційна комісія суддів України (далі – ВККСУ) є одним із ключових органів у системі суддівського врядування, на який покладено завдання формування професійного та доброчесного суддівського корпусу. Її правовий статус визначається Конституцією України [1] та Законом України «Про судоустрій і статус суддів» [2], відповідно до яких Комісія функціонує як незалежний колегіальний орган, що здійснює добір та кваліфікаційне оцінювання суддів.

Роль ВККСУ у забезпеченні незалежності судової влади є визначальною, оскільки саме через її діяльність відбувається формування персонального складу суддів. У цьому контексті Комісія виступає важливим елементом механізму забезпечення балансу між професійною

компетентністю, етичними стандартами та суспільною довірою до правосуддя.

Сучасний етап розвитку ВККСУ пов'язаний із подоланням наслідків інституційної кризи 2019–2023 років, коли її діяльність була фактично призупинена. Це призвело до значного дефіциту суддівських кадрів, перевантаження судів та зниження ефективності здійснення правосуддя. Відновлення роботи Комісії у 2023 році та формування її нового складу за участю міжнародних експертів стало важливим кроком на шляху відновлення довіри до судової системи та наближення процедур суддівського врядування до європейських стандартів [3].

Після відновлення діяльності ВККСУ активізувала проведення курсів, кваліфікаційного оцінювання та добору суддів. Так, було вдосконалено процедури оцінювання кандидатів, зокрема, запроваджено комплексний підхід, що включає тестування, психологічний аналіз, перевірку професійної діяльності та відповідності етичним вимогам. Важливим кроком стало підвищення прозорості діяльності Комісії, передусім через відеофіксацію процедур і відкритість інформації.

Разом із тим, діяльність ВККСУ ще й досі супроводжується низкою системних проблем. Найбільш гострою все ж таки залишається нестача суддівських кадрів, яка сформувалася внаслідок тривалої перерви в роботі Комісії. Значна кількість вакантних посад безумовно призводить до надмірного навантаження на суддів та затягування розгляду справ, що негативно впливає на доступність правосуддя.

Іншою проблемою є складність і тривалість процедур добору суддів. Незважаючи на їх спрямованість на забезпечення якості, вони потребують значних ресурсів і часу, що уповільнює заповнення вакансій. Так, наприклад, конкурс для кандидатів на зайняття вакантних посад суддів в апеляційних судах, оголошений ще 14 вересня 2023 року, поки завершився лише для п'ятих судів України (Житомирський, Сумський, Закарпатський, Запорізький, Чернігівський апеляційні суди), щодо решти судів конкурсні процедури ще тривають [4]. Додатковим чинником затягування процедур виступають й обмежені кадрові можливості самої Комісії.

Суттєві труднощі виникають і у сфері нормативного регулювання. Часті зміни законодавства створюють нестабільність правового середовища та ускладнюють практичну реалізацію повноважень ВККСУ. Особливо це стосується відсутності чітких критеріїв оцінювання до-

брончесності суддів, що може призводити до суб'єктивності у прийнятті рішень.

Не менш важливими є фінансові та організаційні обмеження. Недостатній рівень фінансування впливає на можливості Комісії щодо проведення конкурсів, розвитку інституційної спроможності та впровадження сучасних технологій. Водночас і рівень цифровізації процесів залишається недостатнім, що знижує ефективність роботи.

Тож очевидно, що реформування ВККСУ має ще тривати та бути складовою ширшої судової реформи, спрямованої на зміцнення незалежності судової влади та підвищення довіри до правосуддя. Досвід останніх років показує, що ефективність діяльності Комісії значною мірою залежить від рівня її інституційної автономії, стабільності складу та прозорості процедур.

Звичайно, що після відновлення роботи у 2023 році, ВККСУ ще досі поступово переходить від етапу відновлення до етапу розвитку. У цьому контексті ключовими напрямками її реформування є максимальне забезпечення незалежності Комісії від політичного впливу, вдосконалення процедур добору суддів та впровадження сучасних стандартів прозорості й доброчесності.

Вважаємо, що подальші зміни у діяльності Комісії мають бути також пов'язані із законодавчими ініціативами, спрямованими на вдосконалення порядку її формування та функціонування. Зокрема, має бути передбачено посилення ролі міжнародних експертів, створення кадрового резерву, визначення чітких критеріїв доброчесності кандидатів, а також впровадження електронного документообігу та цифрових реєстрів. Окрім цього, важливим напрямом розвитку Комісії є також формування довгострокової стратегії суддівського врядування, яка має включати питання професійного розвитку суддів, удосконалення етичного контролю та посилення аналітичної діяльності.

Європейський досвід свідчить, що ефективне функціонування органів суддівського врядування базується на поєднанні незалежності та підзвітності [5]. Тож для України актуальним є впровадження таких інструментів, як публічні обговорення кандидатів, цифрові платформи управління суддівською кар'єрою та незалежні механізми оцінювання доброчесності.

Особливу роль у подальшому реформуванні відіграє цифровізація діяльності ВККСУ. Впровадження електронних систем, інтеграція з дер-

жавними реєстрами та створення відкритих інформаційних ресурсів також безумовно сприятимуть підвищенню ефективності роботи Комісії та зменшенню корупційних ризиків.

Важливим є також розширення участі громадськості у процесах добору суддів, і що не менш важливим – об’єктивне врахування думки громадськості. Адже залучення громадянського суспільства до моніторингу діяльності ВККСУ, проведення публічних слухань та створення механізмів подання інформації про недоброчесність кандидатів сприятиме підвищенню довіри до судової системи.

Наостанок зазначимо, що підвищення ефективності діяльності Комісії неможливе без зміцнення її кадрового потенціалу та матеріально-технічного забезпечення. Це передбачає в подальшому розширення штату ВККСУ, розвиток професійного навчання персоналу та активізацію міжнародної співпраці.

Отже, незважаючи на великі кроки, зроблені в напрямку подолання кризи, з якою стикнулася Комісія, подальше реформування ВККСУ має здійснюватися комплексно та послідовно, із врахуванням як національних потреб, так і європейських стандартів. Реалізація цих напрямів дозволить забезпечити формування професійного, незалежного та доброчесного суддівського корпусу, що є необхідною умовою утвердження принципу верховенства права та ефективного функціонування правової держави.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР / *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII / *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. Ст. 545. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.
3. Transparency International Ukraine. *Огляд стану судової реформи 2023 р.* URL: <https://ti-ukraine.org>.
4. Вища кваліфікаційна комісія суддів України. *Офіційний сайт*. URL: <https://vkksu.gov.ua>.
5. European Commission. *Rule of Law Report 2023. Country Chapter on the Rule of Law Situation in Ukraine*. Brussels, 2023. 22 p. URL: <https://commission.europa.eu>.

Осипчук Антоніна,
кандидат юридичних наук
асистент кафедри юстиції
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЯК ВАЖЛИВИЙ ІНСТРУМЕНТ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПРОКУРАТУРИ

В умовах поглиблення глобалізаційних процесів, інтенсивного розвитку інформаційно-комунікаційних технологій та зростання вимог до безпеки й результативності управління, цифрова трансформація стає визначальним механізмом оновлення державного сектору. Класичні підходи до публічного адміністрування дедалі частіше демонструють обмежену спроможність ефективно реагувати на складні, комплексні та динамічні виклики суспільного розвитку. Це зумовлює необхідність запровадження інноваційних управлінських рішень, що ґрунтуються на використанні цифрових платформ, автоматизованих систем, технологій аналізу великих масивів даних, штучного інтелекту та мережевої взаємодії.

Для держав, які перебувають у процесі реформування системи публічного управління, зокрема для України, цифровізація виступає не лише інструментом технічної модернізації, а й важливим чинником забезпечення відкритості, підзвітності, підвищення стандартів надання публічних послуг і зміцнення довіри громадян до органів влади [1, с.39]. У цьому вимірі цифрові перетворення виконують роль рушія комплексних реформ, що охоплюють управлінські, правові, інституційні та культурні аспекти функціонування держави.

Актуальність дослідження цифрової трансформації обумовлена потребою розроблення узгоджених стратегій цифрового розвитку з урахуванням національної специфіки, міжнародних стандартів і сучасних кібербезпекових викликів. Особливого значення набуває оцінка інституційної готовності органів влади до впровадження цифрових змін, а також аналіз впливу інноваційних технологічних рішень на ефективність державного

сектору, якість формування та реалізації публічної політики і рівень інноваційності управлінських процесів.

Отже, вивчення цифрової трансформації як засобу модернізації державного управління є своєчасним і суспільно значущим напрямом наукового пошуку, що відповідає стратегічним орієнтирам розвитку публічної влади у XXI столітті. Одним із ключових векторів цього процесу є впровадження технологій штучного інтелекту, зокрема в діяльність органів прокуратури України.

У сучасних умовах зростання обсягів інформації та підвищення вимог до ефективності й прозорості роботи правоохоронних органів застосування штучного інтелекту стає важливим етапом модернізації прокуратури. Такі технології здатні оптимізувати внутрішні процедури, мінімізувати вплив людського чинника та сприяти більш обґрунтованому прийняттю рішень. Відповідно до державної стратегії цифрового розвитку, інтеграція інноваційних рішень у діяльність органів влади, зокрема у сферу правосуддя, визначена одним із пріоритетних напрямів [2]. Використання систем штучного інтелекту відкриває можливості для автоматизації типових операцій, опрацювання значних масивів інформації та прогнозування результатів судових розглядів, що підвищує ефективність функціонування органів правопорядку та рівень суспільної довіри.

Аналітична функція прокуратури, яка охоплює збір, систематизацію та оцінювання даних щодо кримінальних правопорушень, може бути істотно посилена завдяки застосуванню інтелектуальних алгоритмів. Такі системи здатні оперативно обробляти інформацію з різноманітних джерел – електронної кореспонденції, соціальних мереж, фінансової документації, відкритих реєстрів – що сприяє своєчасному виявленню ризиків і потенційних правопорушень. В Україні вже впроваджуються ініціативи, спрямовані на використання елементів штучного інтелекту в аналізі кримінальних проваджень, що дозволяє встановлювати взаємозв'язки між подіями та оцінювати можливі ризики.

У процесуальній діяльності прокуратури, яка включає досудове розслідування, підтримання обвинувачення в суді та контроль за виконанням судових рішень, технології штучного інтелекту сприяють автоматизації перевірки документів, аналізу доказової бази та моделюванню ймовірних результатів судових процесів [3, с.47]. Це дає змогу більш обґрунтовано формувати стратегію обвинувачення та забезпечувати єдність правозас-

тосовної практики шляхом виявлення типових закономірностей у судових рішеннях.

У межах наглядової функції прокуратури застосування інтелектуальних систем дозволяє здійснювати ефективний моніторинг діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування. Аналіз фінансових потоків, виявлення аномальних операцій і підозрілих транзакцій створюють додаткові можливості для запобігання корупційним проявам і мінімізації ризиків порушення законодавства.

Адміністративна складова діяльності прокуратури також може бути оптимізована завдяки впровадженню цифрових рішень. Автоматизований розподіл справ, контроль строків виконання завдань, оцінювання ефективності роботи працівників сприяють зменшенню бюрократичного навантаження, підвищенню прозорості та результативності управлінських процесів.

Разом із тим інтеграція штучного інтелекту в діяльність прокуратури потребує належного нормативно-правового забезпечення. Йдеться про врегулювання питань захисту персональних даних, гарантування інформаційної безпеки, дотримання етичних стандартів та визначення меж використання алгоритмічних рішень у правозастосовній практиці. Попри наявність чинних законодавчих актів у сфері інформації та захисту персональних даних, динамічний розвиток технологій зумовлює необхідність постійного оновлення правового регулювання для забезпечення балансу між інноваційністю та дотриманням прав людини.

Цифрова трансформація державного сектору сьогодні постає не просто як впровадження новітніх технологій, а як стратегічний напрям глибинного оновлення системи публічного управління. Вона переосмислює організаційну побудову, принципи функціонування та ціннісні орієнтири державної влади, утверджуючи стандарти відкритості, результативності, доступності послуг і підзвітності перед суспільством. В умовах цифрової доби визначальним чинником впливу стає не лише формальний статус органу влади, а його спроможність ефективно працювати з даними, інформаційними потоками та цифровими платформами, що є характерною рисою формування нетократичної моделі управління.

Отож, позитивні практики, зокрема реалізація цифрових сервісів на кшталт платформи «Дія», демонструють поступовий перехід до мережевої держави, у якій громадянин виступає не пасивним отримувачем послуг,

а активним учасником цифрової взаємодії. Такий формат врядування передбачає не тільки використання сучасних технологічних рішень, а й становлення нової управлінської культури, удосконалення правового регулювання, належний захист цифрових прав і системний розвиток цифрових компетентностей населення та державних службовців. Водночас цифровізація сприяє досягненню цілей сталого розвитку, розширенню соціальної інклюзії та підвищенню ефективності антикорупційних механізмів.

За умов становлення нетократії цифрові перетворення формують якісно нову модель публічного адміністрування – гнучку, прозору та орієнтовану на потреби людини. Це не лише виклик для традиційних інституцій, а й реальна можливість створити сучасну, стійку та демократичну державу. У цьому контексті цифровізація органів прокуратури України та впровадження технологій штучного інтелекту є важливою складовою комплексної реформи системи правопорядку. Застосування інтелектуальних алгоритмів розширює потенціал для вдосконалення аналітичної, процесуальної та управлінської діяльності, підвищує обґрунтованість рішень і забезпечує більшу прозорість прокурорських процедур. Водночас ефективна інтеграція таких технологій потребує модернізації нормативно-правового регулювання, формування чітких етичних стандартів, гарантування кібербезпеки та підвищення рівня цифрової грамотності працівників. У довгостроковій перспективі використання штучного інтелекту може стати дієвим інструментом зміцнення суспільної довіри до прокуратури, підвищення якості правосуддя та утвердження інноваційної європейської моделі функціонування органів прокуратури України.

Список використаних джерел:

1. Польовий П. В. Модернізація публічного управління в умовах розвитку цифрового суспільства. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2021. № 2 (29). С.37–43.
2. Аналітика щодо цифровізації прокуратури України, Міністерство юстиції України. URL: <https://minjust.gov.ua/>
3. Гончарук Н., Чередниченко А. Модернізація публічного управління в Україні в умовах війни та в поствоєнний період у контексті європейських цінностей. *Аспекти публічного управління*. 2022. № 10. № 6. С. 46–54.

Остафійчук Л. А.,
*к.ю.н., доцентка,
доцентка кафедри процесуального права
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича*

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ПРАВОСУДДЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ СТІЙКОСТІ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

В умовах сучасних світових викликів сталому правопорядку, цифровізацію загалом слід розглядати як елемент стійкості держави, а не лише як технологічний тренд.

Спочатку це питання більшою мірою торкнулося державного сектору, адже належне цифрове урядування здатне забезпечити захист цифрових даних держави навіть у разі фізичної окупації. Наприклад система X-Road є основою сумісної цифрової держави Естонії, яка забезпечує безпечний обмін між державними реєстрами, електронне голосування, «data embassies» (резервні копії державних даних за кордоном) тощо. З 2001 року X-Road відповідає трьом критично важливим вимогам: «Взаємодія – Працює в різних системах з мінімальними зусиллями на інтеграцію; Цілісність даних – гарантує, що інформація не буде змінена під час передачі; Конфіденційність – усі дані зашифровані, що захищає їх від несанкціонованого доступу» [1].

Новий виклик пандемії COVID-19 дав розуміння того, що країни з розвинутою цифровою інфраструктурою діяли ефективніше (наприклад, швидке впровадження онлайн-освіти, перехід на дистанційну роботу, розвиток дистанційного консультування, торгівлі тощо). Сок-Джін Еом і Джухо Лі зауважили, що пандемія та пов'язані з нею негаразди змусили всіх вступити в еру «нової нормальності», у якій цифрова трансформація стала необхідністю, а здатність урядів стратегічно використовувати нові цифрові технології та розробляти інноваційні цифрові державні послуги набули іншої ваги [2].

Зросло використання штучного інтелекту та постало питання, наскільки штучний інтелект генерує не лише точну та своєчасну інформацію, але й неупереджені результати.

Джейн Е. Фаунтен зазначила, що цифрова трансформація є серйозною проблемою через високий рівень невизначеності, складності, вза-

ємозалежності та адаптації, яких вона вимагає. Цифрова трансформація може посилювати соціально-економічну нерівність, якщо держава не впроваджує проактивну політику її пом'якшення. Водночас розвиток роботів і штучного інтелекту здатен у найближчій перспективі скоротити частину робочих місць або витіснити людську працю [3].

Разом із тим, якщо в економічній сфері ці процеси могли виглядати загрозливими, то в умовах воєнного стану швидке й ефективне впровадження технологій штучного інтелекту в різні сфери суспільного життя та оборони, на прикладі України продемонструвало вищий рівень спроможності держави. Зокрема, аналіз супутникових знімків і розвідданих із застосуванням ШІ (зокрема співпраця з Palantir Technologies), розпізнавання цілей і обробка великих масивів даних, використання дронів із елементами автономності дозволяє швидше приймати військові рішення, підвищувати точність операцій, а найголовніше – зменшувати людські втрати. Розпізнавання облич за технологією компанії Clearview AI дозволяє ідентифікувати загиблих, військових злочинців, учасників диверсійних груп. Розвиток цифрових сервісів під час війни дозволяє через застосунок Дія надавати послуги виплат внутрішньо переміщеним особам, отримувати ЄДокументи, подавати повідомлення про пошкоджене майно тощо. Постійні кібератаки на енергосистему та державні реєстри зумовили розвиток кіберзахисту за підтримки НАТО та партнерів, що дозволяє висновувати, що цифровізація – це не лише про ефективність, а й про національну безпеку.

У цьому контексті відбувається й розвиток цифрової юстиції, адже в умовах війни та обмежених ресурсів електронне правосуддя дозволяє оптимізувати витрати і забезпечити безперервність судового процесу.

В Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 № 1556-р, зазначено, що впровадження інформаційних технологій є важливою складовою соціально-економічної, науково-технічної, оборонної та будь-якої іншої діяльності. Серед проблем, які потребують розв'язання, зауважено на відсутності застосування технологій штучного інтелекту в судовій практиці.

У сфері правосуддя цифрова трансформація передбачає розвиток існуючих систем (Єдина судова інформаційно-комунікаційна система, Електронний суд, Єдиний реєстр досудових розслідувань) та впровадження штучного інтелекту для розширення доступу до правової допомоги, аналізу даних і можливого розгляду нескладних справ. Водночас це потребує чітких етичних стандартів, закріплених, зокрема, в Етичній

хартії про використання штучного інтелекту в судових системах та їх середовищі Європейської комісії з питань ефективності правосуддя [4].

Відповідно до оновленої концепції цифровізації судової влади, ШІ може застосовуватися для: підготовки проєктів судових рішень; аналізу судової практики; автоматизації рутинних процесів; виявлення відхилень у судовій практиці; надання базової правової допомоги користувачам.

Крім того, ШІ розглядається як інструмент підвищення ефективності судового адміністрування, що підтверджується міжнародним досвідом і практиками, які вже обговорюються на рівні судових інституцій [5].

Важливо підкреслити, що штучний інтелект не може замінити суддю, а використовується лише як допоміжний інструмент, що не впливає на незалежність судового рішення [6].

Загалом, у сфері цифрового правосуддя можна виокремити кілька ключових аспектів використання штучного інтелекту, які потребують подальшого дослідження. По-перше, забезпечення прозорості та зрозумілості, що передбачає інформування учасників судового процесу про використання ШІ та доступ до пояснень принципів його функціонування. По-друге, запобігання дискримінації шляхом розробки та застосування алгоритмів, які не допускають упередженого ставлення за будь-якими ознаками. По-третє, захист приватності, що включає контроль за обробкою персональних даних та впровадження принципу «privacy by design» у судових інформаційних системах. По-четверте, відповідальність і підзвітність суб'єктів, які використовують ШІ, з обов'язковим оцінюванням ризиків і впливу на права людини. Нарешті, має гарантуватися право особи на захист від автоматизованого ухвалення рішень, зокрема можливість їх оскарження та перегляду суддею.

Незважаючи на окреслені ризики, розвиток цифрового правосуддя та впровадження штучного інтелекту в судову систему мають не менше значення, ніж удосконалення оборонних і військових технологій, оскільки забезпечують безперервність правосуддя, доступ до правової допомоги та дотримання принципу верховенства права навіть в умовах криз і воєнних загроз. Таким чином цифровізація є ключовим чинником стійкості сучасної держави, що охоплює не лише управлінську та оборонну сфери, а й судочинство.

Список використаних джерел:

1. X-road – Interoperability services. URL: <https://e-estonia.com/solutions/interoperability-services/x-road/>

2. Seok-Jin Eoma, Jooho Leeb Digital government transformation in turbulent times: Responses, challenges, and future direction. Government Information Quarterly. 2022. Volume 39, Issue 2. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0740624X22000235>

3. Jane E. Fountain. The Wicked Nature of Digital Transformation: A Policy Perspective. URL: <https://dubaipolicyreview.ae/the-wicked-nature-of-digital-transformation-a-policy-perspective/>

4. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України; Концепція від 02.12.2020 № 1556-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text>

5. ДСА затвердила концепцію ЄСІКС – у правосудді планують використати штучний інтелект. URL: https://sh.vn.court.gov.ua/sud0230/pres-centr/news/1804184/?utm_source

6. Концепція ЄСІТС оновлена: у правосудді планують використання штучного інтелекту. URL: https://tr.vn.court.gov.ua/sud0225/pres-centr/news/1804859/?utm_source

Плахотнік Олег Віталійович

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри юстиції

Навчально-наукового інституту права

Київського національного університету

імені Тараса Шевченка

(м.Київ, Україна)

ЗНАЧЕННЯ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ ТА МІЖДИСЦИПЛІНАРНОСТІ ПРОКУРОРІВ В УМОВАХ ПЕРЕХІДНОГО ПРАВОСУДДЯ

Ратифікація Римського статуту Міжнародного Кримінального Суду [1] та внесення змін до Кримінального кодексу України Законом України “Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв’язку з ратифікацією Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього” [2] щодо міжнародних злочинів принесли у національне законодавство як нове розуміння, так і застосування правових норм щодо воєнного злочину, злочину геноциду, злочину проти людяності та злочину агресії. Про такі зміни можна сказати, що інтеграція міжнародного правосуддя і норм міжнародного права щодо індивідуальної

кримінальної відповідальності за міжнародні злочини руйнує бар'єри між міжнародним правом та національним законодавством, де функціональні повноваження співробітництва з Міжнародним кримінальним судом та ефективне виконання процесуального керівництва при розслідуванні міжнародних злочинів вимагають професійної компетентності як у спеціалізації прокурорів, так і певної міждисциплінарності під час міжнародного співробітництва. Це обумовлено тим, що ризики, про які зазначала Консультативна рада європейських прокурорів, дійсно почали глобально реалізовуватися у питаннях міжнародного тероризму, транскордонної злочинності [3] та почали проявлятися у міжнародних злочинах проти України. Можна констатувати той факт, що міжнародний кримінальний процес є елементом системи перехідного правосуддя, а ратифікація Римського статуту Міжнародного Кримінального Суду на національному рівні визначає перехідне правосуддя не просто, як елемент системи, а як невід'ємну частину механізму перехідного правосуддя. Оскільки кримінальне переслідування – це один з механізмів перехідного правосуддя.

У науковій роботі Карстен Стаан “Критичний вступ до міжнародного кримінального права” 2019 року автор зазначав, що “Міжнародні кримінальні суди та трибунали часто визначають свою ідентичність або концепцію правосуддя через посилання на процесуальні категорії, такі як доступ до правосуддя, справедливість, ефективність чи інклюзивність процедур... Прихильники відновного правосуддя розглядають міжнародне кримінальне провадження ширше – як невід'ємну складову перехідного правосуддя” [4]. Також, аналізуючи поняття перехідне правосуддя, Мара Ревкін, Ала Альрабаба та Рейчел Майрік у науковій статті “Перехідне правосуддя на основі доказів: впровадження громадської думки в галузь з новими даними з Іраку та України” 2024 року зазначали, що до найпоширеніших типів механізмів перехідного правосуддя відноситься: “кримінальне переслідування, репарації та компенсації, комісії правди й примирення, амністії та помилування, офіційні вибачення, перевірка доброчесності (ветинг), а також інші звичаєві або механізми правосуддя на рівні громади” [5]. Варто погодитися з дослідниками у питанні визначення перехідного правосуддя, оскільки сучасні тенденції розширеного розуміння цього терміну торкаються не лише міжнародного кримінального права. Перехідне правосуддя потенційно стосується діяльності органів прокуратури на національному рівні. Виходячи зі спеціалізації прокурорів в Україні, реалізація механізму відновного правосуддя буде починатися з кримінального провадження і здійснення прокурором процесуального керівництва досудовим розслідуванням за міжнародними злочинами.

З урахуванням попереднього висновку, у цих тезах увага акцентується на глобальних викликах для прокуратури України, які посилюються скоєними РФ, як державою-агресором, воєнними злочинами, на які повинна реагувати прокуратура у цей дуже складний період історії нашої держави, де перехідне правосуддя продовжує свій динамічний розвиток не за наслідками конфлікту, а під час повномасштабної війни проти нашої держави. Особлива роль прокуратури проявляється у міжнародному співробітництві з Міжнародним кримінальним судом з міжнародних злочинів у кримінальному провадженні на рівні роботи Департаменту міжнародного співробітництва Офісу генерального прокурора та відділів або відповідальних прокурорів у підпорядкованих прокуратурах, а загально форма роботи визначається Кримінальним процесуальним кодексом України, де Офіс Генерального прокурора звертається із запитом про міжнародну правову допомогу у кримінальному провадженні під час досудового розслідування та розглядає відповідні запити іноземних компетентних органів, крім досудового розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності Національного антикорупційного бюро України, яке у таких випадках здійснює функції центрального органу України згідно ч.1 ст.545 КПК України [6]. Таким чином, можна підкреслити необхідність спеціалізації прокурорів у відповідних кримінальних провадженнях та здійснення міжнародного співробітництва, що у контексті перехідного правосуддя практично реалізують кримінальне переслідування за міжнародними злочинами, що знайшло своє обґрунтування у міжнародному кримінальному праві.

Екзистенційний характер війни РФ проти існування України, як суверенної держави, вимагає настільки тісної взаємодії з міжнародними судовими органами, наскільки це тільки можливо. Так само, як і реалізація міжнародних стандартів щодо спеціалізації прокурорів у сфері міжнародного співробітництва та координації розслідування міжнародних злочинів, потребує професійної компетентності прокурорів та міждисциплінарності у питаннях міжнародного співробітництва, де поєднуються знання з міжнародного і національного права, криміналістичних питань та питань OSINT розслідувань та навіть знань з психології.

Список використаних джерел:

1. Римський статут Міжнародного кримінального суду : міжнар. док. від 17 лип. 1998 р. Гаага : Міжнародний кримінальний суд, 1998. 80 с. URL: <https://www.icc-cpi.int/resource-library/documents/rs-eng.pdf> (дата звернення: 02.04.2026).

2. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього : Закон України від 20 берез. 2024 р. № 3636-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3636-20> (дата звернення: 02.04.2026).

3. Consultative Council of European Prosecutors. Opinion No. 11 (2016) on the quality and efficiency of the work of prosecutors, including when fighting terrorism and serious and organised crime. Strasbourg : Council of Europe, 2021. URL: <https://www.coe.int/en/web/ccpe/opinions/adopted-opinions> (дата звернення: 02.04.2026).

4. Stahn C. A Critical Introduction to International Criminal Law. Cambridge : Cambridge University Press, 2019. 498 p. URL: <https://www.cambridge.org/core/books/critical-introduction-to-international-criminal-law> (дата звернення: 02.04.2026).

5. Revkin M., Alrababah A., Myrick R. Evidence-Based Transitional Justice: Incorporating Public Opinion into the Field with New Data from Iraq and Ukraine // Yale Law Journal. 2024. URL: <https://www.yalelawjournal.org> (дата звернення: 02.04.2026).

6. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 02.04.2026).

Подкопась С. В.,
доктор юридичних наук,
НДІ вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України,
старший науковий співробітник
відділу проблем кримінального процесу та судоустрою;
Державний податковий університет,
професор кафедри кримінального права та процесу

ОСНОВНІ ЗАХОДИ ПОСИЛЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНОЇ СПРОМОЖНОСТІ КВАЛІФІКАЦІЙНО- ДИСЦИПЛІНАРНОЇ КОМІСІЇ ПРОКУРОРІВ

1. Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія прокурорів (далі – КДКП), як і Рада прокурорів України перебувають у процесі подолання еволюційних викликів інституційної розбудови. *По-перше*, набуття чинності

норм про початок їх формування та функціонування було відкладено на один рік [1; п. п. 5 п. 2 розділу I]. *По-друге*, діяльність КДКП, попри її загально позитивну оцінку з боку міжнародних інституцій та експертного середовища, зупинялася у 2019 році у зв'язку з достроковим припиненням повноважень її членів [2; п. п. 2 п. 21 розділу II]. *По-третє*, частина компетенції КДКП щодо конкурсу на зайняття посади в органах прокуратури вищого рівня наразі фактично не реалізується. У зв'язку із законодавчими змінами 2025 року та доповненням розділу XIII Закону України «Про прокуратуру» (далі – Закон) новим п. 5⁴, у період дії воєнного стану прокурором Офісу Генерального прокурора або обласної прокуратури може бути призначено прокурора нижчого рівня в порядку переведення без проведення конкурсу, передбаченого ст. 38 Закону, а також особу, яка раніше не обіймала посаду прокурора [3; п. п. 5 п. 2 розділу II]. Логічно було б реалізувати такий підхід при призначенні до окружних прокуратур, особливо територіально наближених до зони бойових дій. Інший варіант – спростити конкурсну процедуру до прокуратур вищого рівня. Проте законодавець вирішив інакше: конкурсний добір до окружних прокуратур проводиться КДКП у повному обсязі [4].

З огляду на передбачену п. 9 ч. 1 ст. 3 Закону засаду прозорості діяльності прокуратури, що забезпечується відкритим і конкурсним зайняттям посади прокурора, видається доцільним виважено підходити до вирішення питання балансу оперативності кадрових рішень та забезпечення незалежності прокурорів, гарантії якої містяться у п. 1 ч. 1 ст. 16 Закону.

2. Консультативна рада європейських прокурорів (далі – КРЕП) у Висновку № 18 (2023) констатує різноманітність моделей «колективних органів» для розв'язання питань служби прокурорів (призначення, оцінювання, просування, дисциплінарної відповідальності тощо), а також їх поширеність останнім часом. Проте створення та функціонування таких органів розглядаються не як обов'язковий стандарт, а як передова практика, з огляду на ключову роль у забезпеченні інституційної та функціональної незалежності прокуратури [5; розділ II], а також наголошуючи на їх інституційній цінності порівняно з альтернативними механізмами забезпечення незалежності прокуратури [5; розділ VIII].

Україна, закріпивши у Законі 2014 року відповідні положення, обрала шлях побудови прогресивних інституцій [6]. Згідно з пояснювальною запискою до проєкту Закону, це мало на меті, зокрема, підвищення професійності прокурорів та забезпечення їх незалежності [7]. Відповідно, з огляду на обраний нами вектор, посилення інституційної спроможності

КДКП закономірно набуває актуальності і в контексті європейської інтеграції [8; 9; 10, проблема 2.1.5.].

3. Дорожня карта з питань верховенства права (далі – Дорожня карта), у межах переговорного процесу щодо членства України в ЄС, акцентує на необхідності посилення інституційної спроможності КДКП, включаючи удосконалення дисциплінарної відповідальності прокурорів [9]. Спираючись на рекомендації GRECO, вона передбачає: (а) зміну порядку формування складу КДКП з метою забезпечення більшості прокурорів, обраних своїми колегами; (б) уточнення дисциплінарних проступків і розширення переліку дисциплінарних стягнень; (в) підвищення ефективності дисциплінарних проваджень шляхом збільшення строків давності; (г) запровадження незалежної процедури попереднього відбору кандидатів до складу КДКП; (г) забезпечення автономності КДКП, у тому числі через створення незалежного секретаріату; (д) систематичне узагальнення та оприлюднення дисциплінарної практики.

Запропонований Кабінетом Міністрів України в Дорожній карті перелік заходів є ширшим за рекомендації GRECO. У них, зокрема, безпосередньо не йдеться про відокремлений від Офісу Генерального прокурора секретаріат чи процедури попереднього відбору кандидатів у члени КДКП [11; 12].

4. Вважаємо, що в умовах воєнного стану реалізація зазначених заходів має залежати від ступеня їх реальної актуальності. На сьогодні створення окремого «незалежного секретаріату» КДКП не є нагальною потребою, оскільки він виконує суто інформаційно-аналітичні та технічні завдання, функціонально підпорядковуючись голові КДКП. Це закріплено у положенні, затверджене наказом Генерального прокурора від 19 березня 2026 року № 88, попередньо узгодженому із головою КДКП [13]. Крім того, подібні моделі організаційного забезпечення функціонують у низці європейських держав (зокрема, Латвії, Португалії, Словенії), де вони демонструють свою ефективність [14, с. 70, 205, 235–236]. КДКП як окрема від системи прокуратури юридична особа вже має достатні можливості для об'єктивних рішень. Припущення про ризики впливу з боку Офісу Генерального прокурора лише через форму організаційного забезпечення видається необґрунтованим. Питання секретаріату є другим порядком порівняно зі:

- (а) збільшенням квоти прокурорів у складі КДКП;
- (б) посиленням прозорості існуючих процедур його формування [15; 16] (а не із запровадженням додаткової процедури попереднього від-

бору кандидатів, яка з великою ймовірністю передбачатиме залучення додаткових суб'єктів);

(в) удосконаленням дисциплінарної процедури;

(г) скасуванням процедур призначення прокурорів, які є альтернативними до конкурсних (та якими фактично переглядається обсяг визначеної Законом компетенції КДКП).

Бажано уникати «надмірної кабінетної теоретизації», що в умовах воєнного стану лише збільшує витрату ресурсів без істотного впливу на якість рішень та ефективність діяльності КДКП.

5. Інституційна спроможність КДКП наразі обмежена особливостями законодавчого регулювання. З огляду на те, що незалежність прокурора відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 16 Закону забезпечується особливим порядком призначення, звільнення та притягнення до дисциплінарної відповідальності, вдосконалення дисциплінарної процедури, недопущення створення альтернатив конкурсним засадам, прозорість формування складу КДКП та збільшення частки прокурорів у ньому можуть розглядатися як своєчасні та ефективні заходи посилення її інституційної спроможності.

Щодо нормативних винятків із конкурсних процедур у період воєнного стану, доцільним виглядає підхід, за якого може відбуватися спрощення процедур, а не створення фактично альтернативного механізму. Альтернативний механізм призводить до звуження компетенції КДКП та, відповідно, послаблення її інституційної спроможності. Загалом складність ситуації полягає у необхідності забезпечення виправданого балансу в сучасних умовах між оперативністю вирішення кадрових питань та довгостроковими гарантіями незалежності прокурорів і автономії прокуратури.

У підсумку, подальший розвиток КДКП має здійснюватися з урахуванням необхідності забезпечення реальної, а не формальної спроможності ефективно виконувати покладені на неї завдання.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності Генеральної прокуратури України: Закон України від 12 травня 2016 року № 1355-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1355-19/ed20160512#n23>

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо першочергових заходів із реформи органів прокуратури: Закон України від 19 вересня 2019 року № 113-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/113-20>

3. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо особливостей досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із зникненням осіб безвісти за особливих обставин під час дії воєнного стану: Закон України від 22 липня 2025 року №4555-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4555-20#Text>

4. Кваліфікаційно-дисциплінарною комісією прокурорів 25 березня 2026 року прийнято рішення № 257дк-26 «Про оголошення конкурсу на призначення прокурором-стажистом окружної прокуратури». URL: <https://kdkp.gov.ua/news/declaration/727>

5. Про Ради прокурорів як ключові органи прокурорського самоврядування: висновок КРЄП №18 (2023). URL: <https://rm.coe.int/opinion-no-18-2023-ukrainian/1680aee41f>

6. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 року №1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>

7. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про прокуратуру» від 31.10.2013. URL: <https://w2.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=48935&pf35401=281529>

8. План для Ukraine Facility (2024–2027). URL: <https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/wp-content/uploads/2024/03/plan-ukraine-facility.pdf>

9. Дорожня карта з питань верховенства права: схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 травня 2025 р. №475-р «Деякі питання забезпечення переговорного процесу про вступ України до Європейського Союзу за кластером 1 «Основи процесу вступу до ЄС»». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/file/text/127/f545253n16.pdf>

10. Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 4 березня 2023 р. №220. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2023-%D0%BF#Text>

11. Запобігання корупції серед народних депутатів, суддів та прокурорів (Четвертий раунд оцінювання). Доповнення до другого звіту-оцінки відповідності, Україна: прийнято на 98-ій пленарній сесії GRECO (Страсбург, 18–22 Листопада 2024). URL: <https://rm.coe.int/grecorc4-2024-15-final-ukr-add-to-the-2nd-compliance-report-ukraine-pu/1680b46473>

12. Запобігання корупції серед народних депутатів, суддів та прокурорів (Четвертий раунд оцінювання) Звіт за результатами оцінки, Україна: ухвалено на 76-му пленарному засіданні GRECO (Страсбург, 19–23 червня 2017 року). URL: <https://rm.coe.int/grecoeval4rep-2016-9-p3-76-greco-19-23-2017/1680737206>

13. Положення про управління організаційного забезпечення діяльності

(Секретаріат) Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів Департаменту кадрової роботи та державної служби Офісу Генерального прокурора: погоджено головою Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів 13 березня 2026 року; затверджено наказом Генерального прокурора від 19 березня 2026 року № 88. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=283789

14. Порівняльне дослідження ключових аспектів самоврядування та кар'єрного просування в органах прокуратури в окремих державах-членах Ради Європи. Проєкт Ради Європи «Зміцнення прав людини в системі кримінальної юстиції в Україні – Фаза II», що реалізується в рамках Плану дій Ради Європи для України «Стійкість, відновлення та відбудова» на 2023–2026 роки, грудень 2025. 237 с. URL: <https://rm.coe.int/ukr-key-aspects-of-governance-and-careers-in-the-prosecution-service/48802a2510>

15. Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія прокурорів сформована та може розпочати роботу. *Судово-юридична газета*. 28 вересня 2021 року. URL: <https://sud.ua/ru/news/publication/214989-kvalifikatsionno-distsiplinarnaya-komissiya-prokurorov-sformirovana-i-mozhet-nachat-rabotu-sostav>

16. З'їзд вчених-правознавців обрав членів Ради прокурорів та Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів. *Судово-юридична газета*. 12 вересня 2021 року. URL: <https://sud.ua/ru/news/publication/213279-sezd-uchenykh-pravovedov-izbral-chlenov-soveta-prokurorov-i-kvalifikatsionno-distsiplinarnoy-komissii-prokurorov-c46751?fbclid=IwAR2nh-jnR0wMemFZlmPiRdU2kUWqVvYhaGaYItQFrjDvVtKUetYysRH8ve7c>

Потапенко Андрій

доктор філософії у галузі права

суддя Ржищевського міського суду Київської області,

член Ради суддів України,

заступник голови правління АПЦ «Стале правосуддя»

ПЕРЕВАГИ ТА РИЗИКИ ДЕЯКИХ ЗАКОНОДАВЧИХ ІНІЦІАТИВ ПРО ВРЕГУЛЮВАННЯ ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СУДДІ

В рамках Дорожньої карти з верховенства права, що затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 травня 2025 року № 475-р, передбачається розроблення та прийняття закону для більш точного визначення дисциплінарних проступків, пов'язаних з поведінкою

суддів, з урахуванням рекомендацій Четвертого раунду оцінювання Групи держав проти корупції GRECO [1].

Так, на розгляді Парламенту знаходиться проєкт Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законодавчих актів України щодо удосконалення дисциплінарних та інших процедур», реєстраційний № 13137 від 26.03.2025 внесений на розгляд Верховної Ради України у порядку законодавчої ініціативи народними депутатами України Масловим Д. В. та іншими (далі – законопроект № 13137) [2].

В більшості своїх положень зазначений законопроект заслуговує на підтримку, оскільки реалізація відповідних положень матиме на нашу думку позитивні наслідки. До переваг можна віднести положення про врегулювання: уточнення підстав для притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності; уточнення дисциплінарних стягнень; запобігання зловживанням правом на подання дисциплінарних скарг; тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку із притягнення до дисциплінарної відповідальності; постановлення окремої ухвали суду, якою встановлено порушення; щодо моменту набрання чинності рішенням про притягнення до дисциплінарної відповідальності судді.

Законопроектом також пропонується надати зборам суддів, Раді суддів України повноваження звертатися до органу, уповноваженому здійснювати дисциплінарне провадження щодо судді, для вирішення питання щодо відкриття або відмову у відкриття дисциплінарного провадження. На нашу думку, такі зміни підсилюють роль органів суддівського самоврядування, доповнюють існуючі у законодавстві механізми самоочищення у судовій владі України. Тим більше, у практиці діяльності Ради суддів України вже були подібні випадки – головам судів, зборам суддів рекомендовано принципово реагувати на факти ухилення від здійснення правосуддя суддями, які систематично подають заяви про надання відпустки без збереження заробітної плати, надання яких не є обов'язковим, інформувати про такі факти Вищу раду правосуддя [3].

У законопроекті № 13137 запропоновано змінити структуру п. 3 ч. 1 ст. 106 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», доповнивши п'ять підпунктів, кожний з яких розкриває певний вид поведінки, зокрема: вчинення домашнього насильства, керування транспортним засобом в стані алкогольного сп'яніння тощо. Натомість, у чинній редакції ця норма формулює підставу дисциплінарної відповідальності судді так: «допущення суддею поведінки, що порочить звання судді або підриває авторитет правосуддя, зокрема в питаннях моралі, чесності, невід-

купності, відповідності способу життя судді його статусу, дотримання інших норм суддівської етики та стандартів поведінки, які забезпечують суспільну довіру до суду, прояв неповаги до інших суддів, адвокатів, експертів, свідків чи інших учасників судового процесу». З цього приводу у науковій та правничій спільнотах точиться дискусія щодо того, чи означають запропоновані зміни встановлення вичерпного переліку дій, що порочать звання судді або підривають авторитет правосуддя. Також є дискусійним питання чи взагалі є необхідним на законодавчому рівні передбачати вичерпний перелік поведінки, що порочить звання судді або підриває авторитет правосуддя. Прихильники «вичерпного переліку» можуть покликатися на необхідність забезпечення принципу правової визначеності, визначення єдиних і об'єктивних критеріїв такої поведінки, а їх опоненти – на складність визначення заздалегідь всіх випадків подібної поведінки з огляду на розвиток суспільних відносин та вимоги забезпечення високих стандартів поведінки судді. Так, КРЕС у своєму висновку визначила, що судді повинні виконувати свої обов'язки відповідно до найвищих стандартів професійної поведінки, щоб виконувати свою конституційну роль. Дисциплінарна відповідальність є засобом забезпечення дотримання суддями стандартів професійної поведінки. У той же час, КРЕС рекомендувала, що обсяг дисциплінарної відповідальності має бути чітко визначений, щоб відповідати принципу верховенства права [4].

Законопроектom № 13137 за серйозний дисциплінарний проступок передбачається суворе грошове стягнення в розмірі від 50 до 100 відсотків місячної суддівської винагороди з позбавленням права на отримання доплат до посадового окладу судді протягом дев'яти місяців. На нашу думку, таке стягнення як надмірно високе у 100% в розрізі місячної винагороди не буде відповідати принципу пропорційності, адже як правило у суддів це єдиний дохід – що може призвести до позбавлення судді засобів існування.

Серед суттєвих ризиків, що викликають у суддівської спільноти серйозне занепокоєння є запропоновані зміни щодо надання тимчасовим слідчим або тимчасовим спеціальним комісіям Верховної Ради України повноваження звертатися до органу, уповноваженому здійснювати дисциплінарне провадження щодо судді, для вирішення питання щодо відкриття або відмову у відкриття дисциплінарного провадження. На нашу думку, такі положення слід виключити як такі, що перекреслюють позитивні результати конституційної судової реформи 2016 року, відповідно до яких парламентські органи були позбавлені елементів впливу та контролю за суддями. Сама по собі наявність таких повноважень у тимчасових слідчих або тимчасових спеціальних комісіях Верховної Ради України створює

враження передумов для запровадження механізму зовнішнього тиску зі сторони Парламенту, що є неприпустимим.

Венеційська комісія та DGI у своєму Спільному висновку аргументовано зауважували, що право подавати скарги на суддів повинно бути обмежене особами, які постраждали від дій судді, або тими, хто має певну форму «законного інтересу» у цій справі. Особливе занепокоєння викликає надання слідчим та спеціальним комісіям Верховної Ради повноважень передавати потенційні дисциплінарні порушення до ВРП, що суперечить незалежності судової влади. Венеційська комісія та DGI нагадують, що незалежність судової влади та окремих суддів повинна бути забезпечена, звільнивши їх від зовнішнього тиску, політичного впливу або маніпуляцій, у тому числі з боку законодавчої влади. Тому Венеційська комісія та Генеральний директорат з прав людини та верховенства права (DGI) рекомендують не вносити запропоновані зміни [5].

Висновки. Отже, законопроект № 13137, що підготовлений в рамках виконання міжнародних зобов'язань України, рекомендацій проектів та програм Ради Європи, GRECO, містить ряд позитивних та прогресивних положень, які заслуговують на підтримку. Водночас окремі його положення потребують доопрацювання з урахуванням застережень, що висловлені науковою спільнотою, органами суддівського врядування та самоврядування, європейських стандартів у сфері судочинства, зокрема останніх рекомендацій КРЄС та Венеційської комісії та Генерального директорату з прав людини та верховенства права (DGI) Ради Європи.

Список використаних джерел:

1. Дорожня карта з верховенства права, що затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 травня 2025 року №475-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475-2025-%D1%80#Text> (дата звернення: 10.04.2026);
2. Проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законодавчих актів України щодо удосконалення дисциплінарних та інших процедур», реєстраційний № 13137 від 26.03.2025 внесений на розгляд Верховної Ради України у порядку законодавчої ініціативи народними депутатами України Масловим Д. В. та іншими. URL: (<https://itd.rada.gov.ua/BILLINFO/Bills/Card/56019>) (дата звернення: 10.04.2026);
3. Рішення Ради суддів України від 11.04.2024 № 7. URL: (<https://rsu.gov.ua/uploads/article/risenna-rsu-no-7-vid-11042024-so-ff3a361a46.pdf>) (дата звернення: 10.04.2026);

4. Висновок Консультативної ради європейських суддів № 27 (2024) про дисциплінарну відповідальність суддів. URL: (https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/kryes_27_ukr_mova.pdf) (дата звернення: 10.04.2026);

5. Спільний висновок Венеційської комісії та Генерального директорату з прав людини та верховенства права (DGI) Ради Європи щодо законопроєктів про внесення змін до положень про дисциплінарні процедури щодо суддів, декларації доброчесності та інші процедури, 14 жовтня 2025 року CDL-AD(2025)044. URL: (https://vkksu.gov.ua/sites/default/files/ukr_vysnovok_vk_cdl-ad2025044.pdf) (дата звернення: 10.04.2026).

Синицин Павло Миколайович
*доктор філософії в галузі права, доцент
кафедри організації судових,
правоохоронних органів та адвокатури
Національного університету «Одеська
юридична академія»,
адвокат*

ВІЙСЬКОВІ СУДИ В УКРАЇНІ: АКТУАЛЬНІСТЬ ВІДНОВЛЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Повномасштабне вторгнення рф на територію України змінило потреби системи правосуддя та актуалізувало питання, які вважалися давно вирішеними. Ще з 2004 року дискусії щодо необхідності діяльності військових судів у системі наявного правосуддя. Згодом було прийняття Концепції вдосконалення судівництва, схваленої Указом Президента України від 10 травня 2006 року № 361/200639 за якою військових судів у системі судоустрою України не мало б бути [1]. Така позиція була цілком логічною для мирної держави, тим більш, що згідно з частиною другою статті 125 Конституції України [2], забороняється утворення надзвичайних і особливих судів, а сама структура судоустрою має будуватися на засадах територіальності та спеціалізації.

Втім багато вчених, таких як Ю. Бобров, Ю. Фідря, Ю. Галаєвський, І. Остапенко та ін. Дійшли висновку про передчасність ліквідації військових судів. Водночас, з цим не можна цілком погодитися, оскільки на той момент рішення цілком відповідало суспільно-політичним реаліям.

Так, обґрунтовували недоцільність існування військових судів, у тому числі, невеликим обсягом проваджень, віднесених до їхньої юрисдикції, а також незначною кількістю справ, які впродовж останніх років (до 2010 року) розглядали військові суди, втім на сьогодні ситуація докорінно змінилася. Як зазначив Ю. Бобров, з аналізу статистичних даних офісу Генерального прокурора щодо зареєстрованих кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби (військових кримінальних правопорушень) вбачається суттєве погіршення криміногенної ситуації у військах. так, обліковано військових кримінальних правопорушень: за 2021 рік – 3307, з них скеровано до суду з обвинувальним актом – 1119; за 2022 рік – 13 766 (2185); за 2023 рік – 28 666 (2719); за 10 місяців 2024 року – 65 686 (2473). простежується значне зростання кількості кримінальних проваджень, за якими не прийнято рішень: 2021 рік – 1892; 2022 рік – 11 405; 2023 рік – 25 626; 10 місяців 2024 року – 60 118[3].

Аналіз кількості справ за участю військових також свідчить про суттєве збільшення їх кількості та збільшення навантаження на судову систему [4]. Зазначені статистичні дані свідчать не лише про кількісне зростання військових кримінальних правопорушень, але й про якісну зміну навантаження на судову систему. В умовах воєнного стану значна частина правовідносин, пов'язаних із проходженням військової служби, набуває специфічного характеру, що потребує глибокого розуміння особливостей військової діяльності, підвищеного рівня оперативності розгляду справ та належної процесуальної адаптації.

У цьому контексті загальні суди, які здійснюють правосуддя у цивільних умовах, не завжди можуть забезпечити належний рівень спеціалізації при розгляді справ за участю військовослужбовців. Це зумовлено як обмеженістю практичного досвіду суддів у сфері військового права, так і відсутністю спеціалізованих процедур, які враховують умови проходження служби, зокрема перебування у зоні бойових дій або виконання бойових завдань.

Крім того, суттєвою проблемою є забезпечення доступу військовослужбовців до правосуддя. В умовах активних бойових дій їх участь у судових засіданнях часто є ускладненою або навіть неможливою. Це, у свою чергу, може призводити до затягування розгляду справ, порушення процесуальних строків та обмеження реалізації права на справедливий суд.

Враховуючи зазначене, доцільним видається відновлення інституції військових судів як елементу спеціалізованої юрисдикції, що функціонуватиме в межах конституційних засад судоустрою. Водночас важливо

підкреслити, що йдеться не про створення «особливих» чи «надзвичайних» судів у розумінні статті 125 Конституції України, а про розвиток спеціалізації судової системи, яка прямо передбачена Основним Законом.

Окремої уваги потребує питання визначення юрисдикції військових судів. Вбачається доцільним віднесення до їх компетенції справ про військові кримінальні правопорушення, а також окремих категорій адміністративних і дисциплінарних спорів, пов'язаних із проходженням військової служби. Такий підхід дозволить забезпечити більш ефективний і професійний розгляд відповідних справ.

Разом із тим відновлення військових судів повинно супроводжуватися належним нормативно-правовим забезпеченням, зокрема визначенням порядку формування суддівського корпусу, гарантій їх незалежності, а також процедурних особливостей здійснення правосуддя. Важливим є також врахування міжнародного досвіду, зокрема держав-членів НАТО та Європейського Союзу, де функціонування військових судів є поширеною практикою.

Таким чином, трансформація безпекового середовища внаслідок повномасштабної збройної агресії зумовила необхідність переосмислення ролі військових судів у системі правосуддя України. Якщо у період мирного розвитку ліквідація військових судів була обґрунтованою та відповідала суспільно-політичним реаліям, то в сучасних умовах така модель виявляє свою обмеженість.

Аналіз статистичних даних свідчить про суттєве зростання кількості військових кримінальних правопорушень, що, у свою чергу, призводить до значного навантаження на судову систему. При цьому загальні суди не завжди здатні забезпечити належний рівень спеціалізації та оперативності розгляду справ за участю військовослужбовців.

У зв'язку з цим відновлення військових судів постає як об'єктивна необхідність, обумовлена потребою підвищення ефективності правосуддя у військовій сфері. Водночас реалізація цього процесу повинна здійснюватися з урахуванням конституційних обмежень та принципів судоустрою, зокрема заборони створення надзвичайних і особливих судів.

Перспективним напрямом є формування системи спеціалізованих військових судів, які функціонуватимуть у межах єдиної судової системи та забезпечуватимуть розгляд справ, пов'язаних із військовою службою. Це дозволить підвищити якість судових рішень, забезпечити доступ до правосуддя для військовослужбовців та зміцнити правопорядок у Збройних Силах України.

Отже, відновлення військових судів має розглядатися не як повернення до попередньої моделі, а як елемент модернізації судової системи відповідно до сучасних викликів і потреб держави.

Список використаних джерел:

1. Указ Президента України «Про Концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів» від 10 травня 2006 року № 361/2006. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361/2006>

2. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>

3. Проблеми становлення та розвитку системи військових судів в Україні : монографія / Юрій Бобров ; Ін-т інформації, безпеки і права нац. акад. прав. наук України. – Харків : право, 2025. – 320 с.

4. Аналіз стану здійснення правосуддя у кримінальних провадженнях та справах про адміністративні правопорушення у 2022 році / верхов. суд. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/ogliady/Analiz_zdisn_pravos_2022.pdf

Снідевич О. С.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри юстиції Навчально-
наукового інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

ПРОБЛЕМИ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ФОРМИ РІШЕННЯ ЯК ПІДСТАВИ ДЛЯ ПРИМУСОВОГО ВИКОНАННЯ ТА ВИКОНАВЧОГО ДОКУМЕНТА В АСПЕКТІ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ВИКОНАВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ

У виконавчому провадженні України традиційно склалося так, що розрізняють рішення як підставу для примусового виконання та виконавчий документ. Рішення як підстава для примусового виконання є рішенням у конкретній справі, тобто містить встановлені відповідним органом при розгляді справи обставини та висновок щодо вирішених правових питань.

Саме воно підлягає примусовому виконанню. Натомість виконавчим документом є документ, призначення якого полягає у пред'явленні його до органів примусового виконання рішень. Виконавчий документ не може існувати без рішення, на підставі якого він видається, та є підставою для відкриття виконавчого провадження. Логічно, що рішенням як підставою для примусового виконання та виконавчим документом повинні бути різні документи. Поміж тим, в той же час знаємо, що згідно з законодавством про виконавче провадження дуже часто ці два різних за своєю суттю та значенням документи одночасно є й такими, які викладені у процесуальній формі одного документа.

Так, бачимо, що ст.3 Закону України «Про виконавче провадження» має назву «Рішення, що підлягають примусовому виконанню. Виконавчі документи», однак, фактично мова в ній йде лише про виконавчі документи, оскільки той перелік, який в ній затверджений, є переліком саме виконавчих документів. Порівняльний аналіз цього переліку з рішеннями державних органів, які підлягають примусовому виконанню, вказує на те, що викладеними у одній процесуальній формі з відповідним рішенням відповідно до законодавства є, зокрема, такі виконавчі документи як: 1) судові накази; 2) ухвали, постанови судів у цивільних, господарських, адміністративних справах, справах про адміністративні правопорушення, кримінальних провадженнях у випадках, передбачених законом; 3) виконавчі написи нотаріусів; 4) постанови державних виконавців про стягнення виконавчого збору, постанови державних виконавців чи приватних виконавців про стягнення витрат виконавчого провадження, про накладення штрафу, постанови приватних виконавців про стягнення основної винагороди; 5) постанови органів (посадових осіб), уповноважених розглядати справи про адміністративні правопорушення у випадках, передбачених законом; 6) рішення Європейського суду з прав людини з урахуванням особливостей, передбачених Законом України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», а також рішень інших міжнародних юрисдикційних органів у випадках, передбачених міжнародним договором України; 7) рішення (постанови) суб'єктів державного фінансового моніторингу (їх уповноважених посадових осіб), якщо їх виконання за законом покладено на органи та осіб, які здійснюють примусове виконання рішень; 8) рішення Органу суспільного нагляду за аудиторською діяльністю або Аудиторської палати України, які законом визнані виконавчими документами; 9) рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення про застосування заходів реагування у вигляді штрафу; 10) рішення інших

державних органів, рішення (актів) Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку та рішення Національного банку України, які законом визнані виконавчими документами.

Такий стан регулювання відповідних правовідносин породжує цілу низку проблем, на окремі з яких вже зверталася увага у науці, а саме:

1) через ототожнення виконавчого документа з рішенням як підстави для примусового виконання відповідно до законодавства незрозумілим досить часто є те, чи є те чи інше рішення таким, що підлягає примусовому виконанню, зокрема, чи є воно у окремо визначеному випадку, що виникає у практиці, виконавчим документом. Така проблема виникає, насамперед, щодо ухвал, постанов судів у цивільних, господарських, адміністративних справах, оскільки суди виносять досить багато різного роду увал та постанов, які у переважній більшості випадків не є виконавчими документами;

2) вирішення питання про те, чи підлягає примусовому виконанню органами примусового виконання рішень те чи інше рішення, яке згідно з законом може бути одночасно й виконавчим документом, покладається на органи та осіб, які здійснюють примусове виконання рішень судів та рішень інших органів (державних та приватних виконавців). Однак, вирішення цього питання є прерогативою насамперед органу, який прийняв відповідне рішення. Саме цей орган повинен попіклуватися про звернення цього рішення до примусового виконання. Таким чином, на державних та приватних виконавців покладається вирішення проблеми, яку повинні вирішувати інші органи, і відповідно усі ризики неправильного вирішення цього питання покладається на державних та приватних виконавців;

3) досить часто примусове виконання рішень, які одночасно є й виконавчими документами, пов'язується з набранням ними законної сили, момент чого також є досить дискусійним в аспекті випадків, що виникають у практиці. У зв'язку з цим, при пред'явленні виконавчого документа, який одночасно є й рішенням як підставою виконання, до примусового виконання, виникає питання щодо того, чи набрало таке рішення законної сили, а відтак, чи може воно примусового виконуватися. При ототожненні процесуальних форм рішення та виконавчого документа це зробити інколи надзвичайно складно, така проблема, як і вирішенні попередньої проблеми, покладається на державних та приватних виконавців, які знову ж таки несуть усі ризики неправильного вирішення цього питання. Логічно, що вирішення питання про те, набрало рішення законної сили чи ні, повинне здійснюватися тим органом, який виніс відповідне рішення.

Необхідно звернути увагу, що значна кількість відповідних проблем виникає саме тоді, коли рішення та виконавчий документ, що мають одну процесуальну форму, викладені в електронній формі. На це вказує зміст законодавства про виконавче провадження.

Так, прийнятий зовсім нещодавно проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо спрощення виконавчого провадження через цифровізацію № 14005 від 04.09.2025 (який на час написання цих тез ще не набрав чинності) передбачає у ч.3 ст.4 Закону «Про виконавче провадження» викласти таке положення: «Виконавчий документ може бути виданий у формі електронного документа, на який накладено кваліфікований електронний підпис відповідно до законів України «Про електронні документи та електронний документообіг» та «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги». У разі видачі виконавчого документа у формі електронного документа, який одночасно є рішенням, інформація про дату набрання ним законної сили може зазначатися в окремому електронному документі, що вважається невід'ємною частиною виконавчого документа». Також пункт 1 розділу III «Загальні умови та порядок здійснення виконавчого провадження» Інструкції з організації примусового виконання рішень, затвердженій наказом Міністерства юстиції України від 02.04.2012 № 512/5, передбачає, що перевірка виконавчого документа, виданого у формі електронного документа, який одночасно є судовим рішенням (судовий наказ, постанова, ухвала), здійснюється з урахуванням особливостей, визначених пунктом 6 розділу XIX Інструкції з діловодства в місцевих та апеляційних судах України, затвердженій наказом Державної судової адміністрації України від 20 серпня 2019 року № 814. Додамо, що відповідними особливостями, визначеними пунктом 6 розділу XIX Інструкції з діловодства в місцевих та апеляційних судах України, є необхідність державному чи приватному виконавцю здійснити перевірку набрання рішенням законної сили.

Таким чином, бачимо, що саме щодо рішень у формі електронного документа, виникає у виконавчому провадженні одна з окреслених нами вище проблем визначення моменту набрання законної сили відповідним рішенням, обумовлена єдністю процесуальної форми рішення та виконавчого документа. Очевидно, що таких проблем немає, коли рішення як підстава для примусового виконання та виконавчий документ викладається у формі окремих процесуальних документів. У разі видачі виконавчого документа для усіх учасників виконавчого провадження, зокрема, й виконавця, стає зрозумілим, що рішення, на підставі якого виданий цей

виконавчий документ, є таким, що підлягає примусовому виконанню та воно є таким, що набрало законної сили.

Враховуючи наведене, вважаємо, що та цифровізація виконавчого провадження, яка відбувається, зокрема, і у зв'язку з прийнятим проектом Закону про внесення змін до деяких законів України щодо спрощення виконавчого провадження через цифровізацію № 14005 від 04.09.2025, вимагає нових підходів до вирішення старих проблем. Доцільно чітко розмежувати у виконавчому провадженні процесуальну форму рішення як підстави для примусового виконання та виконавчого документа. При цьому, найкращим вирішенням проблеми буде загалом й створення єдиної процесуальної форми виконавчого документа замість існуючих на сьогодні чисельних процесуальних форм виконавчого документа у формі виконавчих листів, наказів, посвідчень тощо.

Стефанчук М. М.,

докторка юридичних наук, професорка
професорка кафедри юстиції

Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

ПРОЦЕДУРА ВІДБОРУ ГЕНЕРАЛЬНОГО ПРОКУРОРА: КОМПЛЕКСНИЙ ПЕРЕГЛЯД ЧИ ЗАКОНОДАВЧЕ УНОРМУВАННЯ?

В світлі євроінтеграційного поступу Української держави на особливу увагу заслуговують ухвалені нещодавно Дорожні карти реформ, зокрема з питань верховенства права, з питань реформи державного управління, з питань функціонування демократичних інституцій [1], які спрямовані на підвищення інституційної спроможності інституцій системи правосуддя, державного управління у тісній співпраці та взаємодії з інститутами громадянського суспільства задля досягнення євроінтеграційних цілей.

Водночас для системи правосуддя України визначальною є Дорожня карта з питань верховенства права, яка є всеохоплюючим стратегічним документом, що визначає комплекс реформ у межах переговорного процесу щодо членства України в ЄС за переговорними Розділом 23 «Судова влада та основоположні права» та Розділом 24 «Юстиція, свобода і безпека»,

та покликана заповнити існуючі прогалини, забезпечити сталість уже здійснених реформ і закласти надійну основу для подальшого розвитку правової системи відповідно до європейських стандартів.

У цій сфері низка стратегічних цілей стосується реформування системи прокуратури, зокрема вдосконалення внутрішньої структури її органів, забезпечення раціональної побудови та спроможності ефективно виконувати функції шляхом оптимізації ресурсів, досягнення яких вбачається шляхом вжиття низки заходів, серед яких виокремлено розробку та ухвалення законів, спрямованих на спрощення організаційної структури та скорочення кількості адміністративних посад; проведення комплексного огляду процедури призначення та звільнення з Офісу Генерального прокурора з метою приведення її до кращих європейських практик із залученням Венеційської комісії.

Слід відзначити, що окреслені заходи спрямовані на посилення інституційної спроможності органів прокуратури та є відповіддю на ті вимоги та рекомендації, що вказані у щорічних Доповідях Європейської комісії щодо України в межах Пакету розширення ЄС. Зокрема у Доповіді 2024 року, серед інших інституційних недоліків законодавства про прокуратуру, зазначалося про потребу в удосконаленні системи відбору прокурорів на адміністративні посади, зокрема шляхом підвищення прозорості і забезпечення надійної перевірки доброчесності, професіоналізму та лідерських якостей, а також про потребу у забезпеченні більшої транспарентності, об'єктивності та меритократичності процедури відбору та звільнення Генерального прокурора, а також меншої схильності до політизації [2]. У Доповіді 2025 року Європейська комісія вкотре зауважила на потребі зменшення ризику політизації у процедурі відбору та звільнення Генерального прокурора та необхідності узгодження цієї процедури з європейськими стандартами в аспекті забезпечення більшої об'єктивності, транспарентності та меритократичності [3].

Зрештою, слід також згадати про підсумки неформального засідання міністрів у справах Європи, що відбулося у Львові 11 грудня 2025 року, на якому було позитивно оцінено ухвалення Україною дорожніх карт щодо верховенства права, реформи державного управління, функціонування демократичних інституцій та плану дій щодо захисту прав національних меншин. За наслідками цього засідання у Спільній заяві Комісарки Марти Кос та Віцепрем'єр-міністра з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України Тараса Качки було констатовано досягнення домовленості про те, що Українська держава вживає заходів для подальшої пріоритизації впровадження найбільш актуальних та ефективних заходів

протягом наступного року. Стосовно системи прокуратури, серед іншого, йдеться про зобов'язання щодо проведення комплексного перегляду процедури відбору та звільнення Генерального прокурора з метою приведення її у відповідність до найкращих європейських практик із залученням Венеційської Комісії [4].

У цьому контексті примітно, що для призначення та переведення прокурорів на керівні та інші прокурорські посади в Офісі Генерального прокурора, в обласних та окружних прокуратурах, сформульовано вимогу щодо ухвалення релевантного закону, що має визначити чіткі критерії і прозору, конкурентну та меритократичну процедуру відбору на такі посади, яка включає оцінку професійної компетентності та доброчесності. Стосовно реформування процедури відбору та звільнення Генерального прокурора йдеться лише про вимогу проведення комплексного перегляду цієї процедури, що, серед іншого, зумовлено конституційним рівнем унормування цієї процедури з урахуванням гарантій законності в умовах воєнного стану, зокрема заборони внесення змін до Основного закону в період дії цього особливого правового режиму.

Водночас у згадуваній вище Спільній заяві йдеться й про зобов'язання стосовно ухвалення до 2 кварталу 2026 року нової Антикорупційної стратегії та Державної антикорупційної програми та забезпечення високого рівня їхнього виконання. У цьому контексті привертає увагу проєкт Антикорупційної стратегії на 2026–2030 роки, в якому, серед заходів запобігання корупції у таких пріоритетних сферах як прокуратура, правопорядок і протидія кримінальним правопорушенням, передбачено досягнення низки стратегічних результатів у сфері досліджуваних питань, зокрема:

- призначення на керівні посади в органах прокуратури, які мають стратегічний вплив на діяльність цього органу, має відбуватися у прозорий, меритократичний і передбачуваний для всіх прокурорів спосіб за прямої та активної участі органів прокурорського самоврядування у відборі ключових кадрів, а також має бути відновлено проведення конкурсів на посади прокурорів Офісу Генерального прокурора та обласної прокуратури відповідно до рекомендацій Європейської Комісії, що покликані вирішити констатовану проблему призначення на керівні посади в органах прокуратури без проведення конкурсу;

- призначення на посаду Генерального прокурора має здійснюватися в порядку, передбаченому Конституцією України, із залученням конкурсної комісії, яка надає рекомендації Президенту України щодо потенційних кандидатів на таку посаду, що покликані вирішити констатовану проблему чинної процедури призначення та звільнення Генерального прокурора,

яка містить ризики неформального чи політичного впливу, а також не повністю відповідає європейським рекомендаціям та стандартам, що стримує євроінтеграційний потенціал України [5].

З урахуванням таких перспективних реформаційних кроків вбачається можливість зміни процедури призначення та звільнення з посади Генерального прокурора і в межах чинної конституційно-правової регламентації цього правового інституту. Українська правова система вже має прецедент розвитку на законодавчому рівні конституційних положень щодо обрання чи призначення членів Вищої ради правосуддя, з огляду на те, що конституційні положення про повноваження щодо обрання/призначення членів цього конституційного органу суддівського врядування уповноваженими суб'єктами, серед яких Президент України, Верховна Рада України, з'їзд суддів України, з'їзд адвокатів України, всеукраїнська конференція прокурорів, з'їзд представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ, на законодавчому рівні уточнюються до повноважень щодо обрання/призначення зі списку кандидатів, рекомендованих Етичною радою для обрання/призначення на посаду члена Вищої ради правосуддя, який має містити кількість кандидатур, яка щонайменше вдвічі перевищує кількість вакантних посад членів Вищої ради правосуддя.

З урахуванням такого національного досвіду, з певною вірогідністю, можна стверджувати про можливість релевантних змін до Закону України «Про прокуратуру» стосовно запровадження конкурсної процедури добору за участі спеціально створеної конкурсної комісії не лише на посади першого заступника та заступників Генерального прокурора (за виключення посади заступника Генерального прокурора – керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, задля обіймання якої вже законодавчо унормовано транспарентну конкурсну процедуру), а й для посади Генерального прокурора. Крім того, з урахуванням запропонованої нами раніше концепції забезпечення максимальної участі конституційно визначених суб'єктів обрання (призначення) кадрів системи органів юстиції у процесі формування допоміжних дорадчих органів, що, на наш погляд, сприятиме усуненню ризиків визнання неконституційними положень законодавства стосовно дотримання конституційно закріпленої компетенції таких суб'єктів щодо обрання (призначення) кадрів у цій сфері [6, с. 70], видається виправданим, щоб до формування кадрового складу цієї комісії, серед інших, були залучені конституційно закріплені суб'єкти призначення та звільнення з посади Генерального прокурора, що, на наше бачення, може слугувати вектором подальшої наукової дискусії у досліджуваній сфері.

Список використаних джерел:

1. Деякі питання забезпечення переговорного процесу про вступ України до Європейського Союзу за кластером 1 «Основи процесу вступу до ЄС»: розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 травня 2025 року №475-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475-2025-%D1%80#Text> (дата звернення: 09.04.2026).
2. Ukraine 2024 Report SWD (2024) 699 final. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/document/download/1924a044-b30f-48a2-99c1-50edeac14da1_en?filename=Ukraine%20Report%202024.pdf (дата звернення: 09.04.2026).
3. Ukraine 2025 Report SWD (2025) 759 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52025SC0759> (дата звернення: 09.04.2026).
4. Joint Statement between Commissioner Marta Kos and Deputy Prime Minister of Ukraine Taras Kachka. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/news/joint-statement-between-commissioner-marta-kos-and-deputy-prime-minister-ukraine-taras-kachka-2025-12-11_en (дата звернення: 09.04.2026).
5. Актуальна редакція підрозділу 2.2. проекту Антикорупційної стратегії. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/2-2-zvit-ta-aktualna-redaktsiya-vidpovidno-i-skladovoi-proektu-antikoruptsiynoi-strategii/> (дата звернення: 09.04.2026).
6. Стефанчук М. М. Формування допоміжних дорадчих органів у системі органів юстиції в Україні: пошук концепту. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2024. Т. 31. № 1. С. 56–77.

Туманянц А. Р.,
канд. юрид. наук, професорка,
доцентка кафедри кримінального процесу
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК КАТАЛІЗАТОР КОНВЕРГЕНЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Кримінальне судочинство традиційно належить до тих сфер права, де національна специфіка є найбільш вираженою. Держави не схильні поступатися суверенітетом у питаннях кримінального переслідування – це надто чутливо з політичного та безпекового погляду. Тим не менш, упродовж

останніх трьох десятиліть відбувається відчутне зближення процесуальних підходів держав – членів Ради Європи. Рушійною силою цього процесу є не законодавча уніфікація, а щось тонше й потужніше – прецедентна практика Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ або Суд).

Конвергенція у цьому контексті означає не злиття систем, а формування мінімального гарантованого стандарту: того, що держава зобов’язана забезпечити особі у кримінальному провадженні незалежно від власної правової традиції. Цей стандарт вибудовується рішення за рішенням – через встановлення порушень і формулювання позитивних зобов’язань держав.

Принциповим є те, що ЄСПЛ не є апеляційною інстанцією над національними судами. Він перевіряє відповідність результату провадження Європейській конвенції з прав людини (далі – ЄКПЛ або Конвенція), а не правильність застосування національного права. Парадоксально, але саме ця обмеженість наділяє його практику особливою унікальністю: вимоги Суду мусять виконуватися через зміну системи, а не через зміну конкретного рішення.

Одна з найбільш практично значущих сфер конвергенції – допустимість доказів, отриманих з порушенням фундаментальних прав. ЄСПЛ виробив триступеневий тест, закріплений у справі «Schenk v. Switzerland» (1988) [1], і розвинутий у «Bykov v. Russia» (2009) [2]: питання полягає не в тому, чи порушено при отриманні доказу норму внутрішнього права, а в тому, чи став цей доказ єдиною або вирішальною підставою для засудження і чи зберіг судовий розгляд загалом ознаки справедливості.

У справі «Gäfgen v. Germany» (2010) Велика палата вирішила, що визнання прийнятними «плодів отруєного дерева» може порушувати статтю 6 Конвенції, навіть якщо первинно отримані докази (зізнання під психологічним тиском) були виключені. Ця позиція безпосередньо вплинула на практику Верховного Суду [3].

Справа «Salduz v. Turkey» (2008) стала переломною точкою у розумінні права на захисника. Велика палата встановила, що право на юридичну допомогу виникає з моменту, коли особу позбавляють волі або допитують як підозрювану, – і будь-яке зізнання, отримане до залучення захисника, автоматично ставить справедливість розгляду під сумнів [4]. Принцип отримав подальший розвиток у справі «Ibrahim and Others v. United Kingdom» (2016), де Велика палата уточнила: відсутність захисника на початковому етапі може бути виправдана «надзвичайними обставинами», але тягар доведення таких обставин лежить на державі, а наслідки для захисту мають бути компенсовані [5].

Вплив рішення по справі «Salduz v. Turkey» на Україну виявився системним. Конституційний Суд України у рішенні № 13-рп/2000 ще раніше виснував про необхідність допуску захисника з моменту затримання [6]. Однак саме практика ЄСПЛ надала цій вимозі конкретного процесуального наповнення. У рішенні у справі «Балицький проти України» (2011) Суд встановив порушення статті 6, оскільки заявника допитували без адвоката після формального затримання, а отримані пояснення стали основою обвинувачення [7].

Вимога розумного строку (стаття 6 (1) Конвенції) – одна з найчастіше порушуваних у справах проти України. ЄСПЛ виробив чотириелементний тест оцінки розумності строку: складність справи, поведінка заявника, поведінка органів влади та значущість справи для заявника (Pelissier and Sassi v. France, 1999) [8]. У кримінальному контексті цей тест набуває специфічного змісту: для особи під вартою стандарт особливої прискіпливості («особлива ретельність») застосовується апіорно («Kudła v. Poland», 2000) [9].

У справі «Меріт проти України» (2004) ЄСПЛ встановив, що провадження тривалістю понад шість років без змістовного обґрунтування є порушенням, навіть коли справа об'єктивно складна [10]. У численних подальших рішеннях – «Войтенко проти України», «Коваль проти України» – Суд констатував структурну проблему: затримки спричиняються не одиничними помилками, а системними дефектами організації судочинства [11, 12].

Заочне правосуддя – ще одна точка конвергенції. ЄСПЛ у справі «Sejdovic v. Italy» (2006) сформулював умови, за яких засудження *in absentia* є сумісним із Конвенцією: особа або відмовилась від права бути присутньою, або після виконання вироку може вимагати нового розгляду по суті [13]. Ці умови є кумулятивними, і держава зобов'язана забезпечити принаймні одну з них.

У справі «Надточій проти України» (2010) ЄСПЛ встановив порушення статті 6, оскільки вирок був ухвалений за відсутності обвинуваченого без належних зусиль щодо повідомлення, а апеляційний суд відмовив у поновленні провадження [14]. Ця справа прямо вплинула на законодавчі зміни 2012 року при прийнятті нового КПК – статті 323–325 про судовий розгляд за відсутності обвинуваченого формувалися з урахуванням позиції ЄСПЛ.

Варто звернути увагу на те, яким чином практика ЄСПЛ фактично проникає у вітчизняне судочинство. Можна виділити три напрями: (1) законодавчий (низка КПК України норм прямо закріплює конвенційні стандарти або посилається на них); (2) судовий, адже Верховний Суд у численних постановах безпосередньо цитує та застосовує рішення

ЄСПЛ як джерело права. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» надає прецедентам ЄСПЛ статус джерела права, однак реальна глибина рецепції залежить від правосвідомості суддів і методологічної підготовленості правозастосовної системи; (3) доктринальний. Наукове середовище формує запит на конвенційно-сумісне правозастосування, пропонуючи практикам готові стратегії аргументації на основі позиції ЄСПЛ. Цей шлях системної конвергенції є менш публічним, проте саме він забезпечує її глибину.

На завершення слід зазначити, що практика ЄСПЛ є унікальним феноменом у системі міжнародного права: вона не уніфікує процесуальне законодавство, але формує обов'язкові стандарти результату, яких держави мусять досягти будь-якими наявними засобами. Це й є механізмом конвергенції «через результат»: незважаючи на розбіжності у процесуальних формах, держави поступово приходять до схожих рішень щодо допустимості доказів, доступу до захисника, строків провадження і заочного правосуддя.

Для України цей процес особливо значущий в умовах повоєнного відновлення, де судова реформа і євроінтеграційний вектор вимагають не лише формального приведення норм у відповідність, а й зміни правозастосовної культури. Практика Верховного Суду, що дедалі активніше апелює до прецедентів ЄСПЛ, свідчить про те, що конвергенція відбувається – і відбувається не лише на папері.

Водночас слід визнати: рецепція конвенційних стандартів в Україні залишається нерівномірною. Ухвалення правильного рішення на рівні Верховного Суду не гарантує його послідовного застосування нижчими судами. Для українського судочинства критично важливо змінити вектор: замість простого копіювання рішень ЄСПЛ – зробити їх внутрішнім орієнтиром. Саме ця трансформація залишається нашою найбільшою метою.

Список використаних джерел:

1. Рішення ЄСПЛ у справі «Schenk v. Switzerland» (заява № 10862/84) від 12 липня 1988 року. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57572>
2. Рішення ЄСПЛ у справі «Bykov v. Russia» (заява № 4378/02) від 10 березня 2009р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-91704>
3. Рішення ЄСПЛ у справі «Gäfgen v. Germany» (заява № 22978/05) від 1 червня 2010 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-99015>
4. Рішення ЄСПЛ у справі «Salduz v. Turkey» (заява № 36391/02) від 27 листопада 2008 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-89893>

5. Рішення ЄСПЛ у справі «Ibrahim and Others v. United Kingdom» (заява № 50541/08, 50571/08, 50573/08 and 40351/09) від 13 вересня 2016 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-166680>

6. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Солдатова Геннадія Івановича щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України, статті 44 Кримінально-процесуального кодексу України, статей 268, 271 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про право вільного вибору захисника) № 13-рп/2000 від 16 листопада 2000 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-00#Text>

7. Рішення ЄСПЛ у справі «Balitskiy v. Ukraine» (заява № 12793/03) від 3 листопада 2011 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-107185>

8. Рішення ЄСПЛ у справі «Pelissier and Sassi v. France» (заява № 25444/94) від 25 березня 1999р. <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-58226>

9. Рішення ЄСПЛ у справі «Kudła v. Poland» (заява № 30210/96) від 26 жовтня 2000 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-58920>

10. Рішення ЄСПЛ у справі «Merit v. Ukraine» (заява № 66561/01) від 30 березня 2004р. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-616856>

11. Рішення ЄСПЛ у справі «Voytenko v. Ukraine» (заява № 18966/02) від 29.06.2004 р. <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-61855>

12. Рішення ЄСПЛ у справі «Koval v. Ukraine» (заява № 65550/01) від 19 жовтня 2006 р. <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-77576>

13. Рішення ЄСПЛ у справі «Sejdovic v. Italy» (заява № 56581/00) від 1 березня 2006 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-72629>

14. Рішення ЄСПЛ у справі «Nadtochiy v. Ukraine» (заява № 7460/03) від 15 травня 2008 року. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-86253>

Удовика Л. Г.

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри цивільного права

Запорізький національний університет,

м. Запоріжжя, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9260-4474>

ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ПЕРЕХІДНОГО ПРАВОСУДДЯ

Формування та реалізація оптимальної моделі перехідного правосуддя України, яка ґрунтується на міжнародних правових стандартах є одним

із найважливіших завдань, що постало перед Українською державою та її правовою системою. Реалізація поставленого завдання у поєднанні з складним процесом європейської інтеграції покладає додаткові вимоги на державу щодо ефективного виконання своїх зобов'язань у сфері прав людини та верховенства права. Саме тому визначення міжнародних стандартів юстиції перехідного правосуддя є важливим завданням, яке уможливило б формування оптимальної моделі перехідного правосуддя України та її ефективну реалізацію.

Слід зазначити, що в ЄС не існує єдиного «кодексу» чи регламенту, який би охоплював усі стандарти перехідного правосуддя, натомість ці стандарти виводяться із загальних принципів прав людини, верховенства права, політичних рамок ЄС, рішень ЄСПЛ та ООН. Попри те, що ЄСПЛ – це орган Ради Європи, Європейський Союз визнає його юрисдикцію у якості мінімального стандарту. Система стандартів перехідного правосуддя Європейського Союзу ґрунтується на п'яти основних «стовпах», визначених ООН, які були адаптовані до правового простору ЄС, а саме: 1) встановлення істини / право на правду, (комісії правди, документування злочинів, розшук осіб, зниклих безвісти); 2) право на правосуддя / кримінальна відповідальність (трибунали, національні суди); 3) репарації (компенсації, відшкодування); 4) гарантії неповторення (реформи сектору безпеки, люстрація, зміцнення органів державної влади); 5) меморіалізація (вшанування пам'яті постраждалих, створення музеїв, освітніх програм). Зазначені «стовпи» (компоненти) перехідного правосуддя є результатом складної й наполегливої роботи експертів із перехідного правосуддя та тривалого теоретичного пошуку вченими моделей перехідного правосуддя, який триває і донині.

Стандарти юстиції перехідного правосуддя мають комплексний характер та визначаються насамперед, міжнародними нормами прав людини, які створюють підґрунтя для захисту прав людини через перехідне правосуддя, практичні механізми, інструменти, засоби, ресурси та чинними стандартами зазначених вище компонентів. Правові акти, які визначають стандарти перехідного правосуддя існують на декількох основних рівнях, а саме: міжнародному, європейському (РЄ та ЄС) та національному. Обмежений обсяг роботи дозволяє зупинитися на основних правових актах, які містять стандарти перехідного правосуддя на міжнародному рівні.

Отже, на міжнародному рівні підґрунтя стандартів перехідного правосуддя закладають правові акти у сфері прав людини, насамперед, такі як: Загальна декларація прав людини (1948); Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього (1948); Міжнародна конвенція

про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (1965); Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (1966); Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поводження та покарання (1984); Конвенція про права дитини (1989); Міжнародна конвенція для захисту всіх осіб від насильницьких зникнень (2006).

Поряд із правовими актами у сфері прав людини, підґрунтя стандартів перехідного правосуддя формують документи й правові акти, безпосередньо присвячені перехідному правосуддю, зокрема Доповідь Генерального секретаря «Верховенство права та перехідне правосуддя в конфліктних та постконфліктних суспільствах: доповідь» (2004) [1], у якій було вперше чітко окреслено поняття перехідного правосуддя, його цілі, механізми, важливість поєднання судових і позасудових інструментів. Цінність Доповіді полягає зокрема в тому, що в ній висвітлено ключові питання та уроки, отримані з досвіду ООН у просуванні правосуддя та верховенства права в конфліктних та постконфліктних суспільствах, а саме: i) зміцнення верховенства права та перехідного правосуддя після конфлікту; ii) формулювання спільної мови правосуддя для ООН; iii) базування допомоги на міжнародних нормах та стандартах; iv) визначення ролі миротворчих операцій ООН; v) оцінку національних потреб та можливостей; vi) підтримку внутрішніх учасників реформ; vii) визнання політичного контексту; viii) застосування інтегрованих та взаємодоповнюючих підходів; ix) заповнення вакууму верховенства права; x) розвиток національних систем правосуддя; xi) вивчення уроків спеціальних кримінальних трибуналів; xii) підтримку ролі Міжнародного кримінального суду; xiii) сприяння розкриттю правди; xiv) перевірку державної служби; xv) надання відшкодування; xvi) координацію наших зусиль; та xvii) формування нашого списку експертів. Крім того, у Доповіді надають рекомендації щодо просування перехідного правосуддя в конфліктних та постконфліктних суспільствах.

16 грудня 2005 року Генеральною Асамблеєю ООН було ухвалено резолюцією № 60/147 «Основні принципи та керівні положення щодо права на правовий захист і відшкодування збитків постраждалим грубих порушень міжнародних норм у галузі прав людини та серйозних порушень міжнародного гуманітарного права» [2]. Важливість зазначеного документу, з-поміж іншого, полягає в тому, що він визначає обов'язки національних держав у питаннях розслідування, покарання винних і надання ефективних репарацій постраждалим.

Формування стандартів перехідного правосуддя є складним і тривалим процесом, у якому важливу роль належить і керманічам ООН.

Так у Керівній записці Генерального секретаря ООН «Підхід ООН до перехідного правосуддя» (березень 2010 р.) [3], як рамковому документі для всієї системи ООН було закріплено: центральну роль постраждалих у конфліктах; необхідність дотримання комплексності та інклюзивності в перехідному правосудді; а саме перехідне правосуддя визначено як цілісну політику, а не набір окремих заходів.

Важливу роль у формуванні стандартів перехідного правосуддя, розширенні їх змісту й компонентів відіграють доповіді й звіти, зокрема Доповідь Управління Верховного комісара ООН з прав людини «Права людини та правосуддя перехідного періоду» [4], у межах якої було систематизовано підходи до впровадження цих механізмів на національному рівні для прискорення реалізації Порядку денного у сфері сталого розвитку на період до 2030 року. Серед низки рекомендацій органам та структурам Організації Об'єднаних Націй, які розробляють політику, програми та заходи для підтримання миру та сприяння розвитку рекомендується: (а) забезпечувати належний обмін інформацією та співпрацю між Радою з прав людини, Комісією з розбудови миру та Радою Безпеки з питань правосуддя перехідного періоду; (б) надати громадянському суспільству належний доступ до органів та структур ООН, що займаються питаннями підтримання миру та розвитку, та забезпечити, щоб аналіз і погляди організацій потерпілих та низових організацій щодо правосуддя перехідного періоду доходили до всіх відповідних органів та структур ООН, включаючи Комісію з розбудови миру та Раду Безпеки; (с) інвестувати у співпрацю з партнерами з розвитку, включаючи багатосторонні банки розвитку; (d) у присутності ООН на місцях послідовно розглядати те, як подолання наслідків серйозних порушень прав людини може допомогти у підтриманні миру та сталому розвитку [4]. На особливу увагу заслуговують рекомендації щодо необхідності «Розробляти інноваційні та практико-орієнтовані методології збору даних для вимірювання, моніторингу та оцінки прогресу в сфері перехідного правосуддя, які здатні відображати та візуалізувати довгострокові вигоди, зокрема шляхом розробки та впровадження певної кількості спільних пілотних проєктів за участю Управління Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ), Програми розвитку ООН (ПРООН), Офісу з підтримки розбудови миру та інших відповідних структур Організації Об'єднаних Націй» [5, с.18].

Крім того, у Звітах Спеціальних доповідачів ООН [6] здійснюється уточнення змісту, компонентів і стандартів перехідного правосуддя. Зокрема у у 2023 р. Спеціальний доповідач ООН Фабіана Сальвіолі виступила

зі Звітом [6], у якому було до чотирьох основних механізмів перехідного правосуддя, таких як право на істину, правосуддя, репарації, гарантії не повторення було додано п'ятий – меморіалізацію (вшанування пам'яті постраждалих, створення музеїв, освітніх програм). Ф. Сальвіолі наголошує: «Зміст зобов'язань, що випливають із необхідності реагування на серйозні порушення прав людини та гуманітарного права, підкріплюється чіткими правовими стандартами, як підкреслено в доповіді; ці стандарти роз'яснюються через результати роботи національних і міжнародних судів та механізмів захисту прав людини – юриспруденцію, заключні зауваження, зауваження загального порядку, звіти про візити до країн та міркування – а також інших органів, створених для цієї мети, таких як комісії з встановлення істини. Роз'яснені стандарти повинні розглядатися, використовуватися та застосовуватися державами добросовісно, і держави мають прозоро звітувати перед міжнародним співтовариством про заходи, вжиті для цього» [6, с. 21].

Таким чином, в основі стандартів юстиції ЄС, які є важливим підґрунтям перехідного правосуддя України, знаходяться правові стандарти перехідного правосуддя, сформовані на міжнародному рівні та охоплюють значний масив документів і правових актів у сфері прав людини, верховенства права та безпосередньо присвячених перехідному правосуддю, які мають комплексний характер, покладають на держави низку зобов'язань і покликані забезпечити сталий мир. До «стовпів» перехідного правосуддя віднесено право на істину, правосуддя, репарації, гарантії неповторення та меморіалізацію. Важливим засобом забезпечення стандартів перехідного правосуддя визнано цифровізацію, яка оптимізує кожен із «стовпів». До основних цифрових інструментів, які сприяють реалізації компонентів перехідного правосуддя можна віднести: встановлення істини (Data Mining та OSINT), правосуддя (електронне судочинства, дистанційні свідчення), репарації (Єдиний реєстр збитків та потерпілих, блокчейн для виплат), гарантії неповторення (автоматизований Vetting (Перевірка), системи раннього попередження), меморіалізація (віртуальні музеї (VR/AR), інтерактивні карти пам'яті) та ін. Водночас, попри продуктивність цифрових рішень важливо розуміти виклики й загрози, спричинені цифровізацією, серед них насамперед, кібербезпека, «цифровий розрив», сумісність із міжнародними платформами.

Список використаних джерел:

1. The rule of law and transitional justice in conflict and post-conflict societies Report of the Secretary-General 23 August 2004. URL: S_2004_616-EN.pdf

2. Basic Principles and Guidelines on the Right to a Remedy and Reparation for Victims of Gross Violations of International Human Rights Law and Serious Violations of International Humanitarian Law. Resolution adopted by the General Assembly on 16 December 2005 [on the report of the Third Committee (A/60/509/Add.1)]. URL: <https://docs.un.org/en/A/RES/60/147>

3. GUIDANCE NOTE OF THE SECRETARY-GENERAL United Nations Approach to Transitional Justice. MARCH 2010. URL: <https://peacemaker.un.org/en/documents/guidance-note-secretary-general-un-approach-transitional-justice>

4. Human rights and transitional justice Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. General Assembly. 12 January 2022 URL: <https://www.ohchr.org/en/documents/thematic-reports/ahrc4545-memorialization-processes-context-serious-violations-human>

5. Human rights and transitional justice. Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. General Assembly. 09 January 2025 URL: <https://docs.un.org/en/A/HRC/58/36>

6. Salvioli Fabián. International legal standards underpinning the pillars of transitional justice Report of the Special Rapporteur on the promotion of truth, justice, reparation and guarantees. URL: <https://docs.un.org/en/A/HRC/54/24>

Уркевич В. Ю.,

*доктор юридичних наук, професор,
суддя Великої Палати Верховного Суду*

ПРО ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В РОБОТІ ВЕРХОВНОГО СУДУ

У сучасному світі технології штучного інтелекту (далі – ШІ) широко використовуються в різних сферах людської діяльності. Судочинство та правозастосування також не є виключенням. Застосування ШІ в правосудді створює певні виклики як для судової системи, так і для учасників справ.

Урегулювання використання ШІ в судочинстві є необхідним для впорядкування меж і способів застосування технологій ШІ в цій сфері. Орієнтиром для національної судової системи щодо використання технологій ШІ в діяльності судів виступають документи Європейської комісії з питань ефективності правосуддя (далі – СЕРЕЈ) та Консультативної ради європейських суддів (далі – КРСС).

Так, у 2018 році СЕРЕJ ухвалила Європейську етичну хартію про використання ШІ в судових системах та їхньому середовищі (далі – Хартія) [1], згідно з якою використання інструментів ШІ у судових системах спрямоване на підвищення ефективності та якості правосуддя та має заохочуватися. Водночас таке використання має здійснюватися сумлінно, з урахуванням основних прав людини, викладених у Європейській конвенції з прав людини та Конвенції про захист персональних даних.

У Хартії закріплено такі принципи використання ШІ в судових системах та їхньому середовищі: 1) дотримання основних прав (забезпечення розробки та впровадження інструментів та послуг, заснованих на ШІ, що відповідають основним правам); 2) недискримінації (попередження будь-якої дискримінації окремих осіб чи груп осіб); 3) якості і безпеки (при обробці судових рішень та даних необхідно використовувати сертифіковані джерела, моделі, розроблені у безпечному технологічному середовищі); 4) прозорості, безсторонності і достовірності (методи обробки даних мають бути доступними та зрозумілими із можливістю проведення зовнішнього аудиту); 5) контролю користувачем (він має виступати поінформованим учасником, який контролює власний вибір). При запровадженні правил використання технологій ШІ національні суди мають орієнтуватися на ці засадничі підходи.

У 2025 році СЕРЕJ затвердила Настанови (керівні рекомендації) щодо використання генеративного ШІ в судах [2], які мають на меті надати практичні поради щодо безпечного впровадження генеративного ШІ у здійсненні правосуддя. Ці рекомендації забезпечують основу для впровадження генеративного ШІ у здійсненні правосуддя, з акцентом на забезпеченні правової визначеності, судової незалежності з ефективним людським наглядом, прозорості та відстежуваності.

У Настановах зазначено, що використання генеративного ШІ може бути корисним у різних професійних контекстах, включаючи управління справами, обробку документів, послуги публічної інформації та підтримку складання звичайних судових документів. Разом з тим, під час використання ШІ для допомоги у дослідженні та тлумаченні фактів і права, у застосуванні закону до конкретних сукупностей фактів або в будь-якій іншій підтримці судового розгляду, слід дотримуватися суворих вимог щодо такого використання.

Проблематикою використання технологій ШІ в судочинстві опікується також КРЕС, яка 1 грудня 2023 року ухвалила Висновок № 26 (2023) «Рухаючись вперед: використання асистивних технологій у судочинстві» (далі – Висновок) [3], підготовлений на основі Великої хартії

суддів 2010 року [4] та Висновку КРЕС від 9 листопада 2011 року № 14 (2011) «Судочинство та інформаційні технології» [5].

Сфера дії Висновку обмежується використанням конкретних форм сучасних технологій, включаючи застосування ІІІ для допомоги «людському» правосуддю, які використовуються або можуть використовуватися судовими органами, включаючи засоби обробки даних, електронне подання документів та процедури, системи відстеження та управління справами, а також аудіо- та відеоконференції. Наголошено на важливості розроблення та використання технологій ІІІ у спосіб, який підтримує та, де це можливо, посилює основоположні принципи верховенства права. Їх можна використовувати для допомоги суддям та сторонам у судових процесах, покращуючи точність ухвалення рішень. Це також може сприяти швидкості та ефективності відправлення правосуддя, а також має посилити незалежність і неупередженість судової влади.

У національній судовій системі питаннями використання технологій ІІІ опікується передовсім Верховний Суд, де за ініціативи суддів, які входять до Робочої групи щодо стратегії забезпечення єдності судової практики, розроблено та в подальшому затверджено наказом Керівника Апарату Верховного Суду від 8 грудня 2025 року № 117 Положення про використання технологій ІІІ працівниками Апарату Верховного Суду (далі – Положення) [6].

Положення визначає загальні засади та правила використання технологій ІІІ працівниками Апарату Верховного Суду (далі – працівники), констатує підтримку розвитку та визнання значного потенціалу технологій ІІІ для оптимізації та вдосконалення робочих процесів. Поряд з цим інтеграція технологій ІІІ в діяльність Апарату Верховного Суду та їх використання мають ґрунтуватися на фундаментальних принципах верховенства права, професійної етики, прозорості та поваги до прав свобод людини.

Наголошено, що ІІІ є виключно допоміжним інструментом, який не може замінити професійну діяльність працівника (його критичне мислення, фахове судження, правову кваліфікацію та прийняття остаточного рішення). Зауважено, що використання технологій ІІІ в діяльності Апарату Верховного Суду не повинно впливати на незалежність та неупередженість суддів.

У Положенні закріплено заборону використання технологій ІІІ для:

- 1) опрацювання документів, які містять відомості, що охороняються законом, у тому числі таємницю ухвалення судового рішення та інформацію із закритого судового засідання;
- 2) аналізу та моніторингу поведінки працівників;
- 3) прогнозу індивідуальних рішень суддів у конкретних справах;

- 4) автоматичного створення проєктів рішень та будь-яких інших процесуальних документів, що ухвалюються у межах судового провадження;
- 5) опрацювання матеріалів судової справи, що містять персональні дані.

Водночас працівники Апарату Верховного Суду можуть використовувати ІІІ для виконання, зокрема, таких функцій і завдань: 1) узагальнення судової практики з метою забезпечення її єдності; 2) аналізу судових рішень із метою виявлення системних причин виникнення спорів (превентивне правосуддя) та підготовки пропозицій щодо вдосконалення законодавства; 3) наповнення Базы правових позицій Верховного Суду; 4) аналізу та узагальнення великих обсягів даних на основі відкритих джерел інформації, 5) підготовки аналітичних документів і звітів; 6) автоматизації повторюваних робочих процесів, візуалізації даних у вигляді графіків і діаграм тощо; 7) створення та поширення інформації про діяльність Верховного Суду, сприяння веденню вебсторінок суду в соціальних мережах; 8) створення чат-ботів, зокрема, для забезпечення зворотного зв'язку з відвідувачами Верховного Суду й учасниками судових процесів; 9) добирання матеріалів для саморозвитку, підвищення кваліфікації та професійного навчання; 10) пошуку нових ідей та підходів до організації робочих процесів; 11) перекладу документів з іноземних мов.

В якості одного з успішних прикладів застосування технологій ІІІ в роботі Верховного Суду слід зазначити про адміністрування Базы правових позицій [7], яка є інтелектуальною системою пошуку правових висновків, що поєднує унікальне контентне наповнення та новітні технології добору релевантної практики Верховного Суду та Європейського суду з прав людини з використанням можливостей генеративного ІІІ.

Підсумовуючи слід зауважити, що Верховний Суд використовує в своїй роботі всі доступні сучасні інструменти для підвищення якості та ефективності правосуддя, в тому числі й технології ІІІ. Застосування таких технологій, які вже є повсякденною реальністю, має сприяти якнайкращій організації здійснення судочинства.

Список використаних джерел:

1. Європейська етична хартія про використання штучного інтелекту в судових системах та їхньому середовищі, прийнята на 31-му пленарному засіданні СЕПЕJ (м. Страсбург, 3–4 грудня 2018 року). URL: <https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/196205/COUNCIL%20OF%20EUROPE%20-%20European%20Ethical%20Charter%20on%20the%20use%20of%20AI%20in%20judicial%20systems.pdf> (дата звернення: 08.04.2026).

2. Настанови (керівні рекомендації) щодо використання генеративного штучного інтелекту в судах, прийняті на 45-му пленарному засіданні СЕРЕЈ (м. Страсбург, 4–5 грудня 2025 року). URL: <https://rm.coe.int/cepej-2025-18final-en-draft-guidelines-on-the-use-of-generative-ai-for/48802a4ad1> (дата звернення 08.04.2026).

3. Висновок КРЄС від 1 грудня 2023 року №26 (2023) «Рухаючись вперед: використання асистивних технологій у судочинстві». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/vysnovok_kryes_no_26_neoficiynyy_pereklad.pdf (дата звернення 08.04.2026).

4. Велика хартія суддів, прийнята 17–19 листопада 2010 року. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/velyka_hartiya_suddiv.pdf (дата звернення 08.04.2026).

5. Висновок КРЄС від 9 листопада 2011 року № 14 (2011) «Судочинство та інформаційні технології». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/r_14_2011_2011_11_9.pdf (дата звернення 08.04.2026).

6. Положення про використання технологій штучного інтелекту працівниками Апарату Верховного Суду, затверджене наказом Керівника Апарату Верховного Суду від 8 грудня 2025 року № 117. URL: https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/rizne/Polozhennya_SHI.pdf (дата звернення 08.04.2026).

7. База правових позицій Верховного Суду. URL: <https://lpd.court.gov.ua/> (дата звернення 08.04.2026).

Хотинська-Нор Оксана

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри юстиції*

*Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

РОЗГЛЯД СУДОМ СПРАВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ВИЗНАННЯМ ОСОБИ ЗНИКЛОЮ БЕЗВІСТІ ЗА ОСОБЛИВИХ ОБСТАВИН, ЯК БАГ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ (НА МАТЕРІАЛАХ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ)

Російська агресія, руйнівний вплив війни позначалися на всіх сферах функціонування українського суспільства та держави. Судочинство не

стало виключенням, демонструючи на рівні правової системи ряд організаційних і процесуальних дисфункцій, що загострилися або з'явилися внаслідок різного роду факторів, серед яких – уразливість населення, життя та здоров'я якого перебуває перед постійною загрозою. Так, за оприлюдненими даними понад 90 000 українців вважаються зниклими безвісти за особливих обставин. Цей статус створює для їх рідних ситуацію правової невизначеності, яка завдає першочергово моральних страждань, а також є перепорою або ж умовою для реалізації їх прав та інтересів, передбачених законодавством.

Так, наприклад, у Переліку документів, що подаються військовозобов'язаним для отримання відстрочки від призову на військову службу під час мобілізації відповідно до підстав, зазначених у статті 23 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» [1] на підставі п. 4 частини третьої ст. 23 цього Закону у редакції, яка була чинною до 16.01.2025 р., було передбачено «рішення суду про визнання особи зниклою безвісти за особливих обставин». Відповідно, це зумовило хвилю звернень до суду з відповідними заявами, розгляд яких сформував масив доволі суперечливої судової практики. І ось чому.

Правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, визначається Законом України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин». Відповідно до ст. 4 цього нормативного акту особа набуває статусу такої, що зникла безвісти за особливих обставин, з моменту внесення про неї відомостей, що містяться у заяві про факт зникнення, до Єдиного реєстру осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, у порядку, передбаченому цим Законом, та вважається такою, що зникла безвісти за особливих обставин, з моменту подання заявником заяви про факт зникнення особи. Надання особі статусу зниклої безвісти за особливих обставин відповідно до цього Закону не позбавляє її родичів або інших осіб права звернення до суду із заявою про визнання такої особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою у порядку, передбаченому законодавством [2].

Водночас оголошення фізичної особи безвісно відсутньою здійснюється на підставах, визначених у ст. 43 ЦК України («фізична особа може бути визнана судом безвісно відсутньою, якщо протягом одного року в місці її постійного проживання немає відомостей про місце її перебування» [3]), та порядку, передбаченому главою 4 розділу IV ЦПК України. Окремо ЦПК України регламентує процедуру встановлення фактів, що мають юридичне значення (глава 6 розділу IV ЦПК України).

Таким чином, статус особи, зниклої безвісти за особливих обставин, набувається у позасудовому порядку. Водночас оголошення особи безвісно відсутньою відбувається виключно в судовому порядку. Набуття статусу особи, зниклої безвісти за особливих обставин, може передувати, але не обов'язково, оголошенню судом особи безвісно відсутньою.

Утім, згадана вище особливість мобілізаційного законодавства та відсутність у ЦПК України такого поняття, конструкції як «визнання особи, зниклою безвісти за особливих обставин» та відповідного порядку сукупно створило підґрунтя для дезорієнтації серед заявників у виборі ефективного способу захисту. Так, судові провадження відкривалися за заявами/вимогами:

- про визнання особи зниклою безвісти за особливих обставин;
- про встановлення факту визнання особи зниклою безвісти за особливих обставин;
- про визнання особи безвісно відсутньою;
- про визнання особи безвісно відсутньою за особливих обставин.

Відповідно, у багатьох випадках це, серед іншого, призводило до ототожнення судом правових конструкцій «визнання особи зниклою безвісти за особливих обставин» і «визнання особи безвісно відсутньою», спричиняючи різні порядки розгляду справ судом: про визнання особи безвісно відсутньою/про визнання особи зниклою безвісти за особливих обставин – в порядку глави 4 розділу IV ЦПК України, про встановлення факту визнання особи зниклою безвісти за особливих обставин – в порядку глави 6 розділу IV ЦПК України. Як наслідок, в одних випадках справи розглядалися у складі суду за участю присяжних, в інших – суддею одноособово.

Закономірно наведене зумовило розшарування судової практики: в одних випадках суди задовольняли заяву та визнавали особу зниклою безвісти за особливих обставин [4], в інших – відмовляли у задоволенні такої заяви [5]. Так само, в одних випадках суди задовольняли заяву та встановлювали факт визнання особи зниклою безвісти за особливих обставин [6], в інших – відмовляли у задоволенні заяви про встановлення такого факту [7]. Окремо суди приймали рішення про визнання особи безвісно відсутньою за особливих обставин.

Примітно, що у переважній більшості випадків заявниками виступали чоловіки (гендерна ознака цих справ), вказуючи метою звернення до суду необхідність оформлення відстрочки від призову на військову службу під час мобілізації.

Після того, як Кабінет Міністрів України постановою № 1558 від 31.12.2024 р., що набрала чинності 16.01.2025 р., вніс зміни щодо переліку документів, що подаються військовозовоб'язаним для отримання відстрочки від призову на військову службу під час мобілізації для родичів осіб, зниклих безвісти за особливих обставин (замість рішення суду про визнання особи зниклою безвісти за особливих обставин нині передбачено витяг із Єдиного реєстру осіб, зниклих безвісти за особливих обставин), необхідність звернення до суду із заявою про визнання особи зниклою безвісти за особливих обставин з такою метою зникла. Тож закономірно розгляд аналізованої категорії справ мінімізується і прийде до одного процесуального знаменника.

Проте сама поява цієї категорії справ продемонструвала дефект правової системи, зумовлений впливом війни, який негативно позначився і на сфері захисту прав фізичних осіб, рідні яких зникли безвісти, і на судовій системі, збільшивши навантаження на неї. А також вкотре засвідчила потребу у системному та злагодженому процесі нормотворення на різних рівнях і за участі різних суб'єктів, особливо у сфері прав і свобод людини в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Додаток 5 до Порядку проведення призову громадян на військову службу під час мобілізації, на особливий період: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 16.05.2024 р. № 560. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/560-2024-%D0%BF/ed20241004#Text> (дата звернення 09.04.2026).
2. Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин: Закон України від 12.07.20218 р. № 2505-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2505-19#Text> (дата звернення 09.04.2026).
3. Цивільний кодекс України: Кодекс України від 16.01.2023 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 09.04.2026).
4. Рішення Хмельницького міськрайонного суду від 16.08.2025 р. у справі № 686/19600/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121208140> (дата звернення 09.04.2026).
5. Рішення Білоцерківського міськрайонного суду Київської області від 20.01.2025 р. у справі № 357/17841/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124631247> (дата звернення 09.04.2026).
6. Рішення Новозаводського районний суд міста Чернігова від 27.05.2025 р. у справі № 751/9571/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128105627> (дата звернення 09.04.2026).

7. Рішення Шевченківського районного суду м. Києва від 03.12.2024 р. у справі № 761/25699/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123511326> (дата звернення 09.04.2026).

Храпенко О. О.,
*к.ю.н., доцент кафедри організації судових,
правоохоронних органів та адвокатури,
Національного університету
«Одеська юридична академія», доцент*

ЦИФРОВІЗАЦІЯ СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВПРОВАДЖЕННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ: ПРОЦЕСУАЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Сучасний етап розвитку судової влади в Україні характеризується інтенсивною цифровою трансформацією, що обумовлена як внутрішніми потребами підвищення ефективності правосуддя, так і євроінтеграційними зобов'язаннями держави. У цьому контексті цифровізація судочинства виступає не лише інструментом модернізації судової системи, але й чинником трансформації процесуально-правових засад здійснення правосуддя. Особливого значення набуває впровадження технологій штучного інтелекту, здатних здійснювати аналітичну обробку великих масивів даних, що, у свою чергу, змінює традиційні уявлення про межі суддівського розсуду та механізми реалізації процесуальних гарантій.

Цифровізація судочинства в Україні реалізується насамперед через функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, яка забезпечує електронний документообіг, дистанційну участь у судових засіданнях та автоматизований розподіл справ. У наукових дослідженнях підкреслюється, що розвиток електронного судочинства є необхідною умовою забезпечення доступу до правосуддя в умовах сучасних викликів, зокрема воєнного стану та цифровізації суспільних відносин [1]. Водночас подальший розвиток цієї системи пов'язаний із впровадженням технологій штучного інтелекту, що вже застосовуються у правових системах інших держав для автоматизації попереднього аналізу справ, класифікації матеріалів та оптимізації судового навантаження [2].

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що цифровізація судочинства розглядається не лише як технологічний процес, а як фактор трансформації процесуального права, який впливає на зміст і реалізацію фундаментальних принципів правосуддя. У цьому аспекті штучний інтелект виступає не просто допоміжним інструментом, а елементом, що обумовлює зміну моделі доказування, структури судового розгляду та механізмів формування внутрішнього переконання судді.

Особливого значення набуває проблема використання електронних доказів, що формуються у цифровому середовищі. У сучасній доктрині наголошується, що цифровізація призводить до появи нових форм доказової інформації, які потребують адаптації традиційних процесуальних підходів до їх оцінки. Практика Верховного Суду підтверджує можливість використання електронних документів як належних доказів за умови дотримання вимог щодо їх автентичності та цілісності, що свідчить про поступове формування цифрово-орієнтованої моделі доказування. Водночас впровадження штучного інтелекту у процес аналізу доказів актуалізує питання достовірності результатів алгоритмічної обробки інформації та необхідності встановлення спеціальних процесуальних критеріїв їх оцінки.

У цьому контексті наукова новизна також проявляється у обґрунтуванні необхідності формування окремого підходу до оцінки результатів, отриманих із застосуванням штучного інтелекту, як специфічного виду доказової інформації. Як зазначається у сучасних дослідженнях, використання алгоритмічних систем у судочинстві пов'язане з проблемами перевірки автентичності та відтворюваності результатів їх роботи, що ускладнює їх процесуальну легітимацію [3].

Впровадження штучного інтелекту також впливає на реалізацію принципу незалежності суду. Використання алгоритмів для аналізу судової практики або прогнозування результатів розгляду справ може створювати ризик формування так званого «алгоритмічного впливу» на суддю. У сучасних дослідженнях підкреслюється, що непрозорість алгоритмів та їх «чорний ящик» можуть становити загрозу для забезпечення справедливого судового розгляду та процесуальної рівності сторін. У зв'язку з цим особливого значення набуває принцип алгоритмічної прозорості та необхідність збереження контролю з боку людини над процесом прийняття рішень.

Міжнародні стандарти у сфері використання штучного інтелекту в судочинстві також свідчать про необхідність дотримання людиноцен-

тричного підходу. Зокрема, у документах Ради Європи та практиці європейських інституцій наголошується на пріоритетності прав людини, недискримінаційності та прозорості застосування алгоритмічних систем[2]. Водночас у праві Європейського Союзу формується комплексне регулювання штучного інтелекту, що базується на ризик-орієнтованому підході та встановлює підвищені вимоги до систем, які застосовуються у сфері правосуддя.

Процесуально-правовий вимір цифровізації судочинства проявляється у трансформації традиційних інститутів процесуального права, зокрема доказування, судового контролю та меж суддівського розсуду. У цьому аспекті наукова новизна полягає у доведенні того, що впровадження штучного інтелекту об'єктивно зумовлює необхідність формування нової моделі процесуальних гарантій, яка поєднує технологічну ефективність із забезпеченням прав людини. Зокрема, актуалізується потреба у нормативному закріпленні статусу алгоритмічних систем у судочинстві, визначенні меж їх застосування та встановленні механізмів контролю за їх використанням.

Отже, цифровізація судочинства в Україні в умовах впровадження штучного інтелекту є не лише технологічним, але й глибоко правовим явищем, що трансформує зміст процесуальних правовідносин. Її подальший розвиток має здійснюватися на засадах поєднання інноваційності та дотримання фундаментальних принципів правосуддя, що забезпечить ефективність судової діяльності та належний рівень захисту прав і свобод людини.

Список використаних джерел:

1. Богатчук Д. Перспективи розвитку електронного судочинства в Україні. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки* 15 (2025). URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b3b25d3e-8430-401b-9515-bd70dfd4ccef/content>
2. Берназюк Я. Застосування ШІ під час розгляду окремих категорій справ в судах: міжнародний досвід. URL: https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/present2026/166_AI_in_Specific_Judicial_Cases_bernaziuk.pdf
3. Хахановський В. Г., Петрик В. В. Штучний інтелект і електронні докази: проблеми автентичності (юридичний аспект). *Європейський правничий часопис*. 2025. Вип. 8. URL: https://cms.legal-journal.e-u.edu.ua/uploads/8_23_2ebc56f1c6.pdf?

Шевцова Я. О.,
*кандидат юридичних наук,
заступник директора Харківського регіонального
відділення Національної школи суддів України*

ОПРИЛЮДНЕННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ: БАЛАНС ВІДКРИТОСТІ ТА ЗАХИСТУ ПРИВАТНОСТІ

Оприлюднення судових рішень розглядається як один із ключових механізмів реалізації принципу відкритого доступу до правосуддя. Загальний доступ до судових рішень виконує важливу суспільну функцію, адже забезпечує прозорість діяльності суду, створює умови для правової визначеності та передбачуваності, сприяє формуванню довіри громадян до судових інституцій і водночас утверджує верховенство права як базову цінність демократичного суспільства. Відкритість судових рішень дозволяє громадськості контролювати процес здійснення правосуддя, а також підвищує рівень правової культури та обізнаності населення.

Разом із тим, така практика містить й певні виклики. Вона може створювати ризики для права на приватність осіб, яке охороняється низкою міжнародних документів. Так, статтею 8 Європейської конвенції з прав людини [1] гарантується право на повагу до приватного і сімейного життя. Окрім цього, Загальний регламент (GDPR) [2] та Конвенція про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних [3], які є фундаментом сучасного європейського права у сфері приватності, фактично перетворюють приватність на фундаментальне право людини в цифрову епоху та наголошують на наступних ключових аспектах. 1. Контроль особи над власними даними – людина має залишатися «власником» цієї інформації, що реалізується через права на доступ, виправлення, видалення («право бути забутим») та добровільність згоди на обробку персональних даних. 2. Прозорість та законність – будь-який збір даних має бути відкритим, зрозумілим та базуватися на чіткій юридичній підставі. 3. Мінімізація даних – збирати можна лише той обсяг інформації, який дійсно необхідний для досягнення конкретної мети. 4. Підзвітність (Accountability) – державні органи, установи, організації повинні не просто дотримуватися правил, а й бути здатними довести це дотримання (через документацію, аудити та призначення відповідальних осіб). 5. Безпека та конфіденційність – обробник персональних даних зобов'язаний технічно захистити дані від витоків, злому або випадкової

втрата. 6. Приватність за замовчуванням (Privacy by Design/Default) – захист даних має бути закладений у систему ще на етапі її розробки, а не додаватися як другорядна опція.

Але, навіть за умови анонімізації чи часткового приховування персональних даних, існує ймовірність повторної ідентифікації особи. Це може відбуватися через зіставлення різних джерел інформації або використання сучасних технологій аналізу даних.

Крім того, оприлюднення судових рішень може сприяти створенню профілів осіб, що відкриває шлях до небажаних наслідків: дискримінації за певними ознаками, публічного приниження чи порушення вже згаданого «права бути забутим». У сучасному цифровому середовищі такі ризики набувають особливої актуальності, адже інформація, яка одного разу потрапила у відкритий доступ, може залишатися доступною тривалий час і використовуватися у непередбачуваний спосіб.

У різних країнах практика оприлюднення судових рішень поєднується з механізмами захисту приватності: Європейський Союз та Європейський Суд з прав людини розробили стандарти щодо анонімізації даних, а держави впроваджують власні моделі балансу між прозорістю та правом на приватність.

Суд Європейського Союзу неодноразово розглядав справи, де балансували прозорість і захист персональних даних. У рішенні *Österreichische Datenschutzbehörde and CRIF (C-487/21)* Суд підтвердив, що навіть у відкритих реєстрах необхідно враховувати право на приватність та обмежувати надмірне поширення персональних даних [4]. У справі *Norrga Stockholm Bygg AB v Per Nycander AB (C-268/21)* Суд Європейського Союзу, серед іншого, зазначає, що розглядаючи питання про те, чи слід зобов'язати надати документ, що містить персональні дані, національний суд повинен врахувати інтереси суб'єктів даних і збалансувати їх залежно від обставин кожної справи, виду відповідного провадження, належним чином беручи до уваги принцип пропорційності, а також, зокрема, ті вимоги, що випливають з принципу мінімізації даних, передбаченого Конвенцією про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних [5].

Європейський суд з прав людини у своїй практиці наголошує: право на доступ до судових рішень має співіснувати з правом на приватність. У посібнику із судової практики щодо захисту даних Суд підкреслює, що держави повинні застосовувати анонімізацію та інші технічні заходи для мінімізації ризиків повторної ідентифікації [6].

В Україні функціонує Єдиний державний реєстр судових рішень, який забезпечує відкритий доступ до рішень. На сьогодні в реєстрі міститься понад 133 млн документів. Технічне знеособлення здійснюється Державним підприємством «Інформаційні судові системи» [7]. Законодавчо передбачено анонімізацію персональних даних, але практика показує, що іноді цього недостатньо для уникнення повторної ідентифікації [8].

Тож, баланс між відкритістю судових рішень та захистом приватності є надзвичайно важливим. З одного боку, суспільство потребує прозорості й контролю над судовою системою, а з іншого – кожна особа має право на захист своїх персональних даних та гідності. Завданням сучасного правового регулювання є пошук оптимальної моделі, яка дозволить поєднати ці два інтереси, мінімізуючи ризики та водночас зберігаючи переваги відкритого доступу до правосуддя.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) Режим доступу // https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
2. Загальний регламент про захист даних (GDPR) Режим доступу // <https://gdpr-text.com/uk/>
3. Конвенція про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних Режим доступу // https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_326#Text
4. Огляд практики Суду Європейського Союзу рішення за квітень – липень 2023 – Верховний Суд // стор.30 // Режим доступу https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/oglyady/Oglyad_SES_04_07_2023.pdf
5. Norra Stockholm Bygg AB v Per Nycander AB // Режим доступу <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:62021CA0268>
6. Посібник з європейського права у сфері захисту персональних даних // Режим доступу <https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-handbook-data-protection-ukr.pdf>
7. Порядок ведення Єдиного державного реєстру судових рішень, затверджений Рішенням Вищої ради правосуддя 19.04.2018 № 1200/0/15–18 Режим доступу // <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1200910-18#n1275>
8. Рішення Полтавського апеляційного суду у справі № 542/1233/24 // Режим доступу <https://reyestr.court.gov.ua/Review/129193805>

Щербатий Р. Р.

*асистент кафедри організації судових,
правоохоронних органів та адвокатури
Національного університету
«Одеська юридична академія», адвокат*

ДО ПИТАННЯ ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВОГО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ФОРМУВАННЯ СУДДІВСЬКОГО КОРПУСУ»

Державна влада в Україні відповідно до статті 6 Конституції України здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову [1], що передбачає самостійність кожної з гілок влади. У цьому контексті необхідною умовою функціонування судової гілки та напрямом забезпечення її незалежної організаційної побудови як самостійної гілки влади є формування професійного та доброчесного суддівського корпусу. Саме через нормативно-визначений та врегульований порядок формування суддівського корпусу забезпечується кадрова основа здійснення правосуддя, реалізація конституційного права особи на судовий захист, а також стабільність і безперервність здійснення судової влади загалом.

Поняття «формування суддівського корпусу» здебільшого у науковій літературі вживається для позначення комплексу правових процедур, спрямованих на оцінювання суддів (кандидатів на посаду судді) та інші кадрові процеси, пов'язані із забезпеченням персонального складу судової системи. Попри широке використання категорії «формування суддівського корпусу» у науковому обігу, чинне законодавство України не містить її нормативного визначення. Особлива актуальність дослідження зумовлена тим, що в умовах триваючої трансформації системи судоустрою та суддівського врядування категорія «формування суддівського корпусу» набула широкого практичного значення, однак її зміст досі не отримав уніфікованого теоретико-правового осмислення.

Нормативне закріплення засад формування суддівського корпусу визначено насамперед на конституційному рівні. Так, відповідно до статті 128 Конституції України призначення на посаду судді здійснюється Президентом України за поданням Вищої ради правосуддя та на конкурсних засадах, крім випадків, визначених законом [1]. Подальша конкретизація ролі Вищої ради правосуддя у цьому процесі міститься у статті 131 Конституції України, відповідно до якої саме цей орган вно-

силь подання про призначення судді на посаду [1]. Крім того, відповідно до Закону України «Про Вищу раду правосуддя» Вища рада правосуддя є колегіальним, незалежним конституційним органом державної влади та суддівського врядування, на який, серед іншого, покладено повноваження щодо забезпечення формування доброчесного та високопрофесійного корпусу суддів [2].

Слід зазначити, що конституційно-правовий механізм призначення суддів свідчить про те, що формування суддівського корпусу є публічно-владною функцією та реалізується державою через діяльність спеціально визначеного конституційного органу – Вищої ради правосуддя, що забезпечує інституційну сталість, легітимність і безперервність кадрового забезпечення судової влади в Україні.

Разом з тим, поряд із діяльністю Вищої ради правосуддя, у системі суддівського врядування України функціонує інший державний колегіальний орган – Вища кваліфікаційна комісія суддів України, на яку відповідно до положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів» покладено реалізацію низки дискреційних повноважень у сфері формування суддівського корпусу. Зокрема, до таких повноважень належать організація та проведення добору кандидатів на посаду судді місцевого суду, конкурсів на зайняття вакантних посад суддів, а також проведення кваліфікаційного оцінювання суддів (кандидатів на посаду судді) [3].

Звідси вбачаємо, що Вища рада правосуддя виступає конституційно визначеним суб'єктом реалізації формування суддівського корпусу, а Вища кваліфікаційна комісія суддів України забезпечує процедурно-організаційну складову цього процесу. У своїй сукупності діяльність цих органів формує цілісний організаційно-правовий механізм формування суддівського корпусу в Україні.

Водночас побудова механізму формування суддівського корпусу має безпосередній зв'язок із забезпеченням незалежності судової влади. Як слушно зауважує Л. В. Скомороха, порядок формування суддівського корпусу становить одну з складових забезпечення незалежності судової влади та має бути організований таким чином, щоб виключати можливість будь-якого неправомірного впливу на процедури добору та призначення суддів [4, с.12]. Звідси розуміємо, що формування суддівського корпусу слід розглядати як один із інструментів забезпечення незалежності суддів, адже саме через нормативне закріплення чітких і прозорих процедур їх добору та призначення держава створює необхідні передумови для гарантування їхньої незалежності та неупередженості під час здійснення правосуддя.

З іншого боку, на думку В. А. Селезньова, формування суддівського корпусу – це взаємопов’язана сукупність визначених чинним законодавством України процедур, що пов’язані із добором осіб на посаду суддів на підставі аналізу відповідності встановленим критеріям професійно-особистісних якостей особи-кандидата на посаду судді [5, с.217]. Однак, на наше переконання, формування суддівського корпусу не слід ототожнювати лише з окремими процедурами, оскільки останні є лише зовнішнім процедурним виявом значно ширшого за змістом явища. У теоретико-правовому вимірі йдеться про комплексну діяльність держави та уповноважених нею органів, спрямовану на забезпечення судової влади належним персональним складом суддів, що охоплює не тільки добір чи оцінювання кандидатів, а й нормативне, інституційне та організаційне забезпечення відповідних процесів.

Подібної точки зору дотримується Н. С. Слободяник, яка обґрунтовує, що формування суддівського корпусу не слід зводити виключно до сукупності окремих кадрових процедур, оскільки воно становить самостійну специфічну сферу державної діяльності. На думку дослідниці, ця діяльність потребує забезпечення належного рівня незалежності та професійності на всіх етапах її реалізації, адже саме обрані законодавцем моделі та процедури формування суддівського корпусу виступають важливою передумовою ефективного функціонування судової системи та належного здійснення завдань судової влади [6, с.291].

Проаналізувавши наведені наукові підходи, варто зауважити, що у сучасній правовій доктрині відсутній єдиний підхід до визначення змісту поняття «формування суддівського корпусу». Зокрема, у науковій літературі воно розглядається у кількох взаємопов’язаних аспектах: по-перше, як складова забезпечення незалежності судової влади; по-друге, як сукупність визначених законодавством процедур кадрового забезпечення судової влади; по-третє, як самостійна публічно-владна сфера діяльності держави. Такий багатовимірний підхід до розуміння формування суддівського корпусу підкреслює складний та комплексний характер цього правового явища, що поєднує у собі як процедурні, так інституційно-функціональні елементи реалізації державної політики у сфері правосуддя.

Важливо також враховувати, що формування суддівського корпусу не має одноразового характеру, а є безперервним процесом відтворення кадрового потенціалу судової влади. Такий підхід дає підстави розглядати його не лише як реакцію на наявність вакантних посад, а як постійно

діючий напрям державної діяльності, покликаний підтримувати професійний та якісний склад суддівського корпусу.

Отже, формування суддівського корпусу – це нормативно врегульована, безперервна, публічно-владна та багатокomпонентна діяльність держави, що реалізується через систему уповноважених органів і процедур та спрямована на забезпечення судової влади професійним, добросовісним і компетентним складом суддів, необхідним для належного здійснення правосуддя. Реалізація такого процесу забезпечується через функціонування відповідного організаційно-правового механізму, що підкреслює його визначальне значення для забезпечення незалежності й ефективності судової влади.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text> (дата звернення: 09.04.2026).
2. Про Вищу раду правосуддя : Закон України від 21.12.2016 № 1798-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19#Text> (дата звернення: 09.04.2026).
3. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 09.04.2026).
4. Скомороха Л. М. Конституційно – правові аспекти формування професійного суддівського корпусу в Україні: сутність, механізм реалізації : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Київ, 2010. 216 с.
5. Селезнєв В. А. Формування суддівського корпусу України: проблеми, шляхи їх вирішення та перспективи розвитку. *Актуальні проблеми політики*. 2017. Вип. 59. С. 216–223.
6. Слободяник Н. С. Поняття та сутність демократичних засад формування суддівського корпусу. *Юридичний бюлетень*. 2017. Вип. 5. С. 289–297.

СТУДЕНТИ ТА АСПІРАНТИ

Абдурахманова Руслана Андріївна,
*Група 02-25-02, 1 курс,
факультет права та економічної безпеки,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДИСТАНЦІЙНОГО СУДОЧИНСТВА: ВПЛИВ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦВ'ЯЗКУ НА СПРИЙНЯТТЯ АВТОРИТЕТУ СУДУ

Дистанційне судочинство є одним із ключових аспектів цифровізації сучасної правової системи, спрямованим на поліпшення доступу громадян до правосуддя шляхом впровадження інформаційних технологій, зокрема відеоконференцв'язку. Такий формат дозволяє учасникам судового процесу брати участь у засіданнях незалежно від їх фізичної локації, що особливо актуально в умовах пандемії, воєнного стану чи інших складних обставин, які унеможливлюють особисту присутність у суді.

Сьогодні дистанційний розгляд справ дедалі більше інтегрується у повсякденну практику правосуддя багатьох країн світу. Однак його впровадження породжує низку психологічних і соціальних викликів, пов'язаних зі сприйняттям судової влади та її авторитету. Психологічні аспекти такого формату активно впливають на поведінку учасників, їхню довіру до правової системи та загальну ефективність судового розгляду.

Запровадження відеоконференцв'язку в судовій діяльності є частиною глобального процесу діджиталізації правосуддя і стало особливо важливим у періоди кризи, таких як пандемія COVID-19 та воєнний стан. Під час цих подій виникла необхідність забезпечити безперервність функціонування судів і доступ громадян до правового захисту.[1, с. 43]

Один із найбільш виражених психологічних аспектів дистанційного судового процесу пов'язаний зі зміною сприйняття середовища, в якому відбувається засідання. Класичний зал суду має важливе символічне значення: його атрибути – державна символіка, мантия судді – створюють атмосферу офіційності й формують уявлення про авторитет судової влади. [2, с. 40] У рамках дистанційного формату, учасники процесу перебувають у своєму повсякденному середовищі, що значно знижує відчуття

значимості та урочистості судового розгляду і впливає на суб'єктивне сприйняття суду як інституції влади.

Зміна способів комунікації через використання відеоконференцій має також психологічний вимір у взаємодії між суддею та учасниками процесу. У традиційному засіданні безпосередній контакт дає змогу враховувати важливі невербальні сигнали, які впливають на оцінку правдивості свідчень та позицій сторін. Цей аспект допомагає формувати більш ґрунтовне переконання для прийняття рішення.

У дистанційному форматі частина невербальної інформації може бути втрачена або спотворена через технічні обмеження, що змінює характер психологічної взаємодії між сторонами судового процесу. Як наслідок, комунікація в судових засіданнях набуває нових принципів і динаміки, які необхідно враховувати для забезпечення повної ефективності розгляду справ різної складності.

Ще одним важливим аспектом є вплив дистанційного формату на сприйняття авторитету судді. У традиційних судових засіданнях суддя є центральною фігурою, яка здійснює контроль за перебігом процесу. Його фізична присутність у залі підсилює відчуття авторитету та сприяє більшій дисциплінованості учасників. У разі проведення процесу в онлайн-форматі цей ефект може значно послаблюватися.

Віртуальна взаємодія через екран комп'ютера чи мобільного пристрою не справляє такого ж психологічного враження, як безпосередня присутність у судовій залі. Це своєю чергою може позначитися на рівні поваги до суду та поведінці учасників процесу.

Однак дистанційне правосуддя має і свої позитивні психологічні сторони. Для багатьох учасників онлайн-засідання може виявитися менш напруженим, ніж фізична присутність у залі суду. Відсутність офіційної атмосфери допомагає знижувати рівень стресу, що досить важливо для свідків, потерпілих чи людей у вразливому психологічному стані. В умовах дистанційного формату їм часто легше давати свідчення, що сприяє більш відкритій та щирій комунікації під час судового розгляду.

Одним із ключових чинників є також рівень довіри до технологій, які застосовуються в дистанційних судових процесах.[3, с. 7] Учасники мають бути впевнені у надійності технічних засобів і захищеності переданої інформації. Технічні проблеми, такі як збої зв'язку чи погана якість відеозв'язку, можуть негативно вплинути на сприйняття справедливості судочинства.

Також варто враховувати аспект процесуальної рівності сторін, який є важливим у будь-якому судочинстві. У традиційному форматі всі учас-

ники перебувають в однакових умовах: в одному приміщенні та з рівним доступом до необхідної інфраструктури. Натомість у дистанційному форматі ці умови можуть значно відрізнятись залежно від технічного забезпечення чи місця перебування учасників. Наприклад, одна зі сторін судового процесу може мати стабільний доступ до високошвидкісного інтернету та якісного обладнання, тоді як інша стикатиметься з перебоями зв'язку та технологічними труднощами.

Дистанційний формат позначається і на поведінці учасників процесу. На традиційних засіданнях правила поведінки чітко регулюються та знаходяться під контролем судді. Під час онлайн-засідань контроль може бути менш ефективним, що часом призводить до менш формального ставлення до ходу процесу. Учасники можуть більше відволікатися чи не дотримуватись встановлених регламентів, що своєю чергою здатне негативно вплинути на загальний рівень сприйняття авторитету суду.

Психологічне сприйняття дистанційного судочинства тісно пов'язане з рівнем правової культури в суспільстві. У випадках, коли громадяни мають високий рівень довіри до судової системи, формат дистанційних засідань не викликає побоювань щодо зниження авторитету суду. Навпаки, це може розглядатися як прояв технологічного прогресу та відкритості судової влади. Однак у суспільствах із низьким рівнем довіри до судів новий формат здатен породжувати сумніви стосовно справедливості та прозорості судового процесу.

Ключову роль у зміцненні авторитету судової влади під час проведення дистанційних засідань відіграє безпосередньо поведінка судді. Його завдання полягає в організації чіткої та впорядкованої роботи, навіть за умови віртуального формату. Виняткове значення має ясність комунікації, суворе дотримання процесуальних норм і забезпечення контролю над перебігом процесу. Якщо суддя демонструє високий рівень професіоналізму та впевненість, це позитивно впливає на ставлення учасників до суду і довіру до його рішень.

В Україні дистанційне судочинство розвивається досить динамічно. За останнє десятиліття спостерігається помітне зростання кількості судових засідань, що проводяться у форматі відеоконференцій.[4, с. 73] Такі зміни свідчать про поступове впровадження цифрових інновацій у процеси правосуддя. Зокрема, система електронного суду містить модуль відеоконференцзв'язку, що дає змогу учасникам брати участь у процесах, перебуваючи на значній відстані або навіть за межами країни. Це істотно підвищує доступність правосуддя для різних категорій населення. Проте

подальший розвиток дистанційного судочинства потребує врахування психологічних аспектів взаємодії всіх учасників процесу.

Пріоритетом у вдосконаленні дистанційного судочинства має стати створення умов, які якнайточніше відтворюють атмосферу традиційного судового засідання. Серед ключових напрямів слід виділити поліпшення якості аудіо- та відеозв'язку, розробку стандартів проведення таких слухань. Подібні заходи дозволять підвищити рівень довіри до дистанційного формату та зберегти відчуття авторитетності суду навіть у цифровому середовищі.

Отже, психологічний компонент є одним із визначальних чинників ефективності дистанційного судочинства. Формат відеоконференцій змінює звичну модель комунікації між судами й учасниками процесу, впливаючи на сприйняття авторитету судової влади, поведінку учасників і загальний рівень довіри до правосуддя. Водночас застосування сучасних технологій суттєво підвищує доступність правосуддя для громадян. Тому подальше вдосконалення дистанційного судочинства має враховувати не лише технічні інновації, а й людський фактор, пов'язаний із психологічними особливостями сприйняття правосуддя.

Список використаних джерел:

Паскар А. Л. Використання систем відеоконференцзв'язку як інструмент діджиталізації адміністративного судочинства. *Науковий вісник Херсонської державного університету*. Серія: Юридичні науки. 2021. № 2. С. 120–124. URL: <https://www.lj.journal.kspu.edu/index.php/lj/article/view/480>

Логойда В. М. Проблеми цифровізації судочинства в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2023. № 76. С. 195–199. URL: <https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/350486>

Парасюк В. М., Онишко О. Б., Бориславський Р. А. Теоретико-правові засади електронного судочинства в цивільному процесі України: сучасні виклики. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія юридична. 2022. № 3. С. 108–116. URL: <https://journals.lvduvs.lviv.ua/index.php/law/article/view/950>

Кошман А. Перспективи застосування дистанційного правосуддя після пандемії COVID-19. *Наукові записки Національного університету «Києво-Могилянська академія»*. Юридичні науки. 2022. Т. 9. С. 56–61. URL: <https://nrplaw.ukma.edu.ua/article/view/271562>

Науковий керівник: д.ю.н., проф. Москвич Лідія, доцент кафедри кримінального процесу.

Альошина Дарина
*студентка 4 курсу денної форми
здобуття освіти першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти спеціальності 081 «Право»
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

РЕАЛІЗАЦІЯ ГАРАНТІЇ ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД ПРИ ДИСТАНЦІЙНОМУ РОЗГЛЯДІ КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВ

У сучасних умовах цифровізації та впровадження інноваційних технологій у сферу правосуддя особливої актуальності набуває питання забезпечення реалізації захисту прав і основоположних свобод людини в межах судового розгляду в процесі використання діджиталізованих систем. Таким чином, актуальним для аналізу є проблематика забезпечення гарантій права на справедливий судовий розгляд при здійсненні дистанційного розгляду кримінальних справ. З одного боку, використання відеоконференцій та інших цифрових інструментів істотно розширює можливості доступу до правосуддя, підвищує оперативність судового розгляду та дозволяє забезпечити принцип безперервності судочинства, що набуває особливого значення в умовах воєнного стану. Водночас такі форми здійснення правосуддя ставлять перед правовою системою нові виклики, які безпосередньо пов'язані з необхідністю дотримання фундаментальних процесуальних гарантій.

Аналізуючи питання реалізації гарантій на справедливий суд необхідним є звернення до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, зокрема до статті 6, що регламентує право на справедливий суд. Відповідно до зазначеного положення: « Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення...»[1, ст. 6].

Слід зауважити, що зазначена стаття не лише закріплює загальне право на справедливий суд, але й визначає ключові процесуальні га-

рантії, без дотримання яких судочинство не може вважатися таким, що відповідає міжнародним стандартам. У контексті саме дистанційного розгляду кримінальних справ, положення статті 6 Конвенції набувають особливого значення, оскільки саме вони виступають критерієм допустимості цифрових технологій у судовому провадженні. А з урахуванням того факту, що вимоги справедливого судового розгляду є суворішими у сфері кримінального права, ніж у цивільному в аспекті статті 6, що підтверджується відповідною практикою Європейського суду з прав людини у справі «Морейра Ферейра проти Португалії (№ 2)» (Moreira Ferreira v. Portugal (no. 2)) виникає питання чи може повною мірою дистанційний розгляд кримінальних справ забезпечити реалізацію зазначеної гарантії [2, § 67].

Дистанційний розгляд справ зокрема з використанням відеоконференцій є відносною новелою для кримінального процесу, проте він активно застосовується як у національній так і міжнародній практиці. В Україні правове регулювання цього інституту передбачене статтею 336 Кримінального процесуального кодексу, яка дозволяє проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції під час судового провадження. При цьому законодавець виходить із необхідності забезпечення балансу між ефективністю правосуддя та дотриманням процесуальних гарантій.

Практика Європейського суду з прав людини визнає допустимість дистанційного розгляду справ за допомогою відеоконференції, однак за умови, що такі форми участі не порушують сутність права на справедливий суд. Зокрема у справі «Марчелло Віола проти Італії» (Marcello Viola v. Italy) Суд зазначив, що використання відеоконференції саме по собі не суперечить вимогам статті 6 Конвенції, якщо забезпечило ефективну участь обвинуваченого у процесі [3, § 67]. При цьому Суд акцентує увагу на два важливі аспекти: по-перше, зазначається, що аудіовізуальний зв'язок повинен забезпечувати технологічну еквівалентність фізичній присутності, тобто як зазначено в рішенні: «...заявник мав можливість скористатися аудіовізуальним зв'язком, що дозволяло йому бачити присутніх осіб і чути те, що було сказано. Він також міг бути побаченим і почутим іншими сторонами...» [3, § 73]; по-друге, використання відеозв'язку жодним чином не повинно обмежувати право на конфіденційну правову допомогу. В даному аспекті Суд підкреслює, що дистанція між залом суду та місцем перебування обвинуваченого не

має руйнувати інститут адвокатської таємниці [3, § 75]. З цього випливає логічна проблема : якщо через технічні збої або особливості системи відеоконферентзв'язку адвокат змушений консультиувати клієнта у присутності сторонніх осіб, це автоматично нівелює змагальність процесу та реалізацію права на захист.

У національній судовій практиці України також сформувався підхід до оцінки допустимості дистанційного розгляду справ. Таким чином, Верховний Суд у справі від 08 лютого 2022 року виклав наступну правову позицію, відповідно до якої, апеляційний розгляд кримінального провадження за участю засудженої особи в режимі відеоконференції не порушує її права на захист, якщо цьому передувало з'ясування судом думки учасників судового провадження, які проти проведення дистанційного судового провадження будь-яких заперечень не висловлювали, а засуджена особа брала активну участь в судовому засіданні, заявляла клопотання, надавала пояснення та висловлювала свою думку щодо всіх процесуальних питань під час апеляційного розгляду [4].

Окремою проблемою в межах дослідженого питання виступає волевиявлення обвинуваченого щодо форми участі у судовому розгляді, що особливо актуалізується в умовах розширення практики дистанційного розгляду справ. Як зазначає А. А. Барабаш, рішення про проведення судового засідання у режимі відеоконференції належить до дискреції суду , який може ухвалити його як за власною ініціативою, так і за клопотанням сторін , при цьому навіть за наявності заперечень суд вправі дозволити дистанційне провадження за умови належного обґрунтування такого рішення[5, с. 626]. У цьому контексті виникає проблема фактичного нівелювання волевиявлення обвинуваченого, оскільки його позиція не є визначальною для суду. Хоча учасники мають право заявляти клопотання про проведення дистанційного розгляду, вони повинні не лише обґрунтувати доцільність такого формату, але й довести наявність підстав, передбачених ч. 1 ст. 336 КПК. Водночас суд, задовольняючи чи відхиляючи таке клопотання, керується власною оцінкою обставин справ, що свідчить про пріоритет судового розсуду над волевиявленням сторін.

Отже, дистанційний розгляд судових справ є важливим інструментом сучасного правосуддя, але його застосування супроводжується низкою суттєвих викликів. Зокрема, ключовою умовою відповідальності такого

формату праву на справедливий суд, закріпленим у статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, є забезпечення не формальної, а реальної участі обвинуваченого у процесі, включаючи дотримання принципу змагальності, безпосередності та права на ефективний судовий захист. Водночас існуюча практика свідчить про наявність ризиків обмеження цих гарантій, зокрема через технічні недоліки, ускладнення комунікації з адвокатом та наявність певних дискреційних судових повноважень. У зв'язку з цим подальший розвиток дистанційного судочинства потребує вдосконалення нормативного регулювання та вироблення єдиних підходів судової практики, спрямованих на забезпечення реалізації права особи на справедливий суд.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : від 4 листоп. 1950 р. (з протоколами). База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 25.03.2026).
2. Справа «Морейра Ферейра проти Португалії (№ 2)» (Moreira Ferreira v. Portugal (no. 2)) : Рішення Європейського суду з прав людини від 11 лип. 2017 р. (заява № 19867/12). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-175646> (дата звернення: 25.03.2026).
3. Справа «Марчелло Віола проти Італії» (Marcello Viola v. Italy) : Рішення Європейського суду з прав людини від 5 жовт. 2006 р. (заява № 45106/04). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-77246> (дата звернення: 25.03.2026).
4. Постанова Верховного Суду від 08 лютого 2022 р. у справі № 523/12172/18 (провадження № 51- № 51–2765 км 21). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103466817> (дата звернення: 27.03.2026).
5. Барабаш А. А. Використання власних технічних засобів для участі у судовому засіданні поза межами суду у кримінальному провадженні. Аналітично-порівняльне правознавство. 2023. № 6. С. 624–627. URL: <https://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/294907/287723> (дата звернення: 26.03.2026).

Науковий керівник: д.ю.н., проф. Кучинська Оксана Петрівна

Антоненко Данило,
*студент 2 курсу денної форми
здобуття освіти першого
(бакалаврського) рівня
вищої освіти спеціальності 081»Право»
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

КОЛІЗІЇ МІЖ МІЖНАРОДНИМ ТА НАЦІОНАЛЬНИМ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОМ

На етапі становлення незалежності в українському кримінальному праві тривалий час домінував принцип односторонності (традиційний позитивістський підхід). Проте євроінтеграційний вектор та ратифікація засадничих міжнародних договорів змінили архітектуру джерел права. Під безпосереднім впливом міжнародних стандартів було декриміналізовано добровільні статеві зносини між чоловіками (ст. 122 КК УРСР 1960 р.) та, через прийняття Протоколів до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (ЄКПЛ), остаточно ліквідовано смертну кару. Сучасний КК України вже на етапі створення був значною мірою імплементований нормами міжнародного права, що найвиразніше відображено у розділі XIX Особливої частини.

На зміну принципу односторонності прийшов принцип різносторонності (альтернативний підхід). Сьогодні ключовим аспектом є визнання рішень Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) джерелом кримінального права України. Згідно зі ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики ЄСПЛ», суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права. Усі рішення ЄСПЛ мають прецедентне і правороз'яснювальне значення, а їх обов'язковість закріплена законодавчо (ст. 46 ЄКПЛ, Закон від 23.02.2006 р.) [1].

В сучасних умовах з'являється все більше аргументів на користь визнання окремим джерелом кримінального права України деяких рішень Європейського суду з прав людини. В усіх державах-членах Ради Європи прецедентне і правороз'яснювальне значення мають рішення ЄСПЛ. Згідно із Законом від 23 лютого 2006 року Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини (ст. 2) ці рішення є обов'язковими для виконання Україною відповідно до ст. 46

ЄКПЛ, а порядок їх виконання визначається цим Законом, Законом Про виконавче провадження та іншими нормативно-правовими актами з урахуванням особливостей, що передбачені цим Законом.

У контексті процесуального права особливого значення набуває п. 2 ч. 3 ст. 459 КПК України. Вона передбачає перегляд судових рішень Верховним Судом у разі встановлення міжнародною судовою установою порушення Україною міжнародних зобов'язань. Це свідчить про те, що постійна судова практика та прецедент де-факто стають самостійною формою права, що корелює із загальноєвропейською тенденцією послаблення жорсткого легізму на користь правових принципів [2].

Попри положення ч. 5 ст. 3 КК України, яка визначає співвідношення Кодексу та міжнародних договорів, залишається певна термінологічна неповнота [3]. Враховуючи ст. 9 Конституції України [4] та імперативи Закону «Про міжнародні договори України» [5], міжнародні договори з кримінально-правовим змістом мають розглядатися як самостійні джерела права. Взаємодія цих джерел у правозастосовній діяльності може відбуватися за кількома сценаріями:

У правозастосовній діяльності взаємодія цих джерел може відбуватися за кількома сценаріями:

а) пряма імплементація: внесення змін до КК на підставі ратифікованого договору;

б) трансформація із дорученням: ратифікація супроводжується дорученням розробити зміни (актуально при потребі адаптаційного періоду);

в) безпосередня дія: застосування норм міжнародного договору, що мають самостійний предмет регулювання і не суперечать національним нормам;

г) декларативне зобов'язання: прийняття міжнародних норм без їх реальної реалізації у внутрішньому праві (наприклад, тривала відсутність кримінальної відповідальності юридичних осіб, попри вимоги конвенцій ООН);

в) колізійний сценарій: пряма суперечність між внутрішньою нормою та міжнародним договором. Попри теоретичний пріоритет міжнародного права, у практиці цей підхід реалізується не завжди [6].

Яскравим прикладом сучасної колізії є співвідношення ст. 48 Стамбульської конвенції, яка забороняє обов'язкові альтернативні процеси вирішення спорів (посередництво та примирення) у справах про насильство щодо жінок, та інституту примирення в КК України. Хоча Законом № 2227-VIII від 2017 року було обмежено застосування ст. 46 КК щодо домашнього насильства, неузгодженість зберігається щодо правопорушень,

які формально підпадають під сферу дії Конвенції, але не марковані в КК як «домашнє насильство», що створює ризик ревіктимізації потерпілих.

Цікавим для порівняльного аналізу є досвід США, зокрема справа «Медельїн проти Техасу» (Medellin v. Texas). Верховний суд США закріпив пріоритет національного процесуального права над рішенням Міжнародного суду ООН, мотивуючи це тим, що міжнародні зобов'язання не стають автоматично обов'язковим законом, здатним скасувати процесуальні обмеження штатів [7]. В Україні ситуація відмінна через ст. 9 Конституції, проте цей кейс демонструє складність імплементації міжнародних рішень.

Висновок.

Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що інтеграція міжнародних стандартів у кримінальне право України є незворотним процесом, який трансформує саму природу вітчизняного правопорядку. Перехід від принципу одноджерельності до концепції різноджерельності вимагає відмови від вузького нормативного розуміння закону на користь верховенства права.

Основними викликами залишаються колізії, що виникають через динамічний розвиток міжнародних стандартів, за якими не завжди встигає національний законодавець (як у випадку зі Стамбульською конвенцією). У таких умовах ключова роль у подоланні суперечностей належить судам. Саме судова практика, спираючись на практику ЄСПЛ та статтю 9 Конституції України, має стати фільтром, що забезпечує реальний пріоритет прав людини над застарілими чи суперечливими нормами внутрішнього законодавства. Системна гармонізація КК України з міжнародними зобов'язаннями повинна базуватися не лише на формальній імплементації текстів конвенцій, а й на впровадженні їхнього правового духу в алгоритми правозастосування, що дозволить уникнути правового дуалізму та забезпечити єдність судової практики.

Список використаних джерел:

1. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини. Закон України. Документ 3477-IV, чинний, поточна редакція – Редакція від 02.12.2012. (*Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2006, N 30, ст. 260). URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Документ 4651-VI. (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9–10, № 11–12, № 13, ст. 88). URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.

3. Кримінальний кодекс України. Документ 2341-III(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25–26, ст. 131). URL:<https://zakon.rada.gov.ua>.
4. Конституція України. URL:<https://zakon.rada.gov.ua>.
5. Закон України про міжнародні договори. Документ 1906-IV. (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 50, ст. 540). URL:<https://zakon.rada.gov.ua>.
6. Шапченко С. Д. Кримінальне право України. Загальна частина. Опорний конспект лекції, Київ: ННІ права КНУ імені Тараса Шевченка, 2023 р. (рукопис)
7. Justia ' U. S. Law ' U. S. Case Law ' U. S. Supreme Court ' Opinions by Volume ' Volume552 ' Medellín v. Texas. URL: <https://supreme.justia.com>.
8. Задоя К. П. Основи порівняльного кримінального права. Опорний конспект лекції, Київ: ННІ права КНУ імені Тараса Шевченка, 2025 р. (рукопис).
9. Антоненко Д., Теремцова Н. Судовий прецедент в українському праві. Collection of Scientific Papers with the Proceedings of the 4th International Scientific and Practical Conference «New Horizons in Scientific Research: Challenges and Solutions» (June 30 – July 2, 2025.Marseille, France). European Open Science Space, 2025. 146 p. URL: <https://www.eoss-conf.com>.
10. Теремцова Н. Професійна правова культура правників як чинник Європейської інтеграції України. Colloquium-journal №5 (270), 2026. Część 1 (Warszawa, Polska). / Index Copernicus 2026 International ISSN: 2520-6990; 2520–2480. – С. 81–85. – 90 с. URL: <https://colloquium-journal.org>.

Науковий керівник: к.ю.н., доц. Теремцова Н. В.

***Антощук В. В.,**
студент I курсу ОП «Магістр»
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

СКЛАД ОРГАНУ, ЩО ЗДІЙСНЮЄ ДИСЦИПЛІНАРНЕ ПРОВАДЖЕННЯ ЯК ГАРАНТІЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ ПРОКУРОРА

З моменту прийняття нового Закону України «Про прокуратуру» від 14.10.2014 р. №1697-VII (далі – Закон) проходить почерговий процес удо-

сконалення як системи правосуддя, так і системи органів прокуратури. Зокрема новелою для Закону стало впровадження органу, що здійснює дисциплінарне провадження.

Відповідно до ч. 1 ст. 73 Закону органом, що здійснює дисциплінарне провадження наведене є Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія прокурорів (далі – КДКП), що діє як колегіальний орган, і завданням функціонування якого є визначення рівня фахової підготовки осіб, які виявили намір зайняти посаду прокурора, вирішення питань щодо дисциплінарної відповідальності прокурорів, переведення та звільнення прокурорів з посади. У розумінні ч. 2 ст. 73 Закону КДКП є юридичною особою, яка має власні символи, а отже є окремим незалежним органом поза системою прокуратури України.

Аналіз гарантій незалежності прокурора, визначений ст. 16 Закону, дає підстави стверджувати, що особливий порядок призначення на посаду, звільнення з посади, притягнення до дисциплінарної відповідальності є одним із елементів захищеності прокурора від стороннього впливу на його об'єктивність.

Метою цієї роботи є розгляд складу КДКП та переосмислення підходу до його формування. КДКП складається з одинадцяти членів, серед яких: п'ять прокурорів, призначених всеукраїнською конференцією прокурорів; дві особи (вчені), призначені з'їздам представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ; одну особу (адвоката) призначає з'їзд адвокатів України; три особи призначає Уповноважений Верховної Ради України з прав людини (далі – Уповноважений) за погодженням з комітетом Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності.

Як приклад у цій роботі було досліджено орган суддівського врядування, яким відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 р. №1402-VIII є Вища кваліфікаційна комісія суддів України (далі – ВККСУ), що функціонує як державний колегіальний орган і входить до системи правосуддя.

Проаналізувавши положення ч. 1 ст. 93 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» стосовно повноважень ВККСУ, можна зробити висновок, що основним завданням є формування кадрового складу суддями, що за своєю природою є подібним до повноважень КДКП у частині формування кадрового корпусу. Незалежність суддів забезпечується через: 1) особливий порядок його призначення; 2) функціонуванням органів суддівського врядування.

Дослідивши якісний склад ВККСУ, до якого входить рівно половина суддів або суддів у відставці, інша – правники з інших сфер. А тому

цілком доцільно розглядати ВККСУ як орган врядування, що, у свою чергу, повною мірою виконує завдання, визначені Законом України «Про судоустрій і статус суддів». Такий склад цього органу відповідає загальноприйнятим теоретичним уявленням про орган врядування, де фактично судді (зокрема ті, що у відставці) рівноцінно з іншими членами можуть вирішувати питання щодо кадрового добору суддів. Вважаємо, що такі положення повністю забезпечують незалежний процес добору і може виступати як приклад для наслідування у інших системах, крім судоустрою.

Оскільки досліджувані системи входять до системи правосуддя та мають подібне покликання своєї діяльності, то прокурори повинні мати ті ж гарантії незалежності, що і судді. Підтвердженням цього є висновок Консультативної ради європейських прокурорів (далі – КРЕП) №13 (2018) «Незалежність, підзвітність та етика прокурорів», де зазначено наступне: «з урахуванням близькості й взаємодоповнювального характеру місій суддів і прокурорів, а також вимог щодо їхнього статусу та умов служби прокурори повинні мати гарантії, аналогічні гарантіям суддів» (п.14). У контексті теми дослідження маємо наголосити, що члени-прокурори КДКП повинні мати можливість самостійно, або хоча б рівноцінно з іншими членами, вирішувати питання щодо добору прокурорів.

Крім того, КРЕП у висновку №18 (2023) «Про Ради прокурорів як ключові органи прокурорського самоврядування» (далі – висновок №18) прямо зазначив: «члени Ради прокурорів повинні добиратися так, щоб підтримувалася незалежність та ефективне функціонування» (п.54). Варто погодитись з тим, що КДКП є окремим і незалежним органом, однак його правова природа прямо переплітається із інститутом самоврядування, а тому твердження КРЕП є цілком доречним у контексті формування якісного складу КДКП. У п. 86 висновку №18 йдеться про інші органи прокурорського самоврядування і різноманітність організаційних моделей прокуратур, і окрім рад прокурорів можуть бути кваліфікаційні комісії, що виконують визначені національним законом повноваження. Такі комісії складаються із призначених або обраних прокурорів, а у деяких випадках – із нефахівців.

Серед іншого у цій роботі також досліджено питання щодо стороннього впливу на КДКП через його склад за «квотами», зокрема щодо права Уповноваженого на призначення майже третини складу. Пропонуємо розглядати систему прокуратури як автономну у межах системи правосуддя, а тому перша повинна бути самостійною від політичних сил, які узгоджуються з відповідним комітетом Верховної Ради України, що може відображатись на політизації функціонування досліджуваного органу.

Умовою функціонування КДКП є її функціональна ефективність, про яку згадано у висновку №18. Нагадаємо, що до складу КДКП входить член (адвокат), призначений з'їздом адвокатів України. Протягом декількох років до чинного складу КДКП входить десять членів за відповідними квотами, крім адвоката. Навіть незважаючи, що орган повноважний за умови призначення до її складу не менше дев'яти членів, однак за складених обставин він не може повно та ефективно виконувати свої повноваження, що негативно відображається на її ефективності. Поміж тим, позиція КДКП щодо цього питання висловлена в Аналізі діяльності відповідного органу, що здійснює дисциплінарне провадження щодо прокурорів (з листопада 2021 року по грудень 2023 року) від січня 2024 року, де у п. 13 рекомендацій наголошено на необхідності збільшення прокурорів у складі органу за рахунок, зокрема квоти з'їзду адвокатів України.

Дослідивши рекомендації КРЕП і вимоги національного законодавства, вважаємо, що слід переглянути підхід до формування якісного складу КДКП, щоб він відповідав типовим стандартам незалежності прокурорів, необхідним у демократичному суспільстві. Зважаючи на викладене, пропонуємо формувати склад досліджуваного органу подібно до процедури обрання членів ВККСУ, тобто: забезпечити представництво прокурорів у кількості не менше половини від складу, а інших членів призначати через конкурсну систему, при цьому скасувати обов'язкові «квоти» на членство від окремих суб'єктів; надати можливість прокурорам у відставці брати участь у доборі кадрового складу прокурорів.

Отже, на підставі викладеного висловлюємо позицію, що сформований якісний склад КДКП без стороннього і обов'язкового впливу є однією із ознак незалежності прокурора. ВККСУ у цьому напрямку отримало більшої автономії, аніж прокурорське, і у свою чергу відповідає теоретичним ідеям функціонування інституту врядування. Тому обмеження доступу до складу КДКП посад за «квотою» та заміщення їх на конкурсну процедуру є необхідним для утвердження самостійності та прозорості виконання завдань органу. А тому досвід функціонування суддівського врядування слід брати за взірць для подальшого професійного розвитку досліджуваного колегіального органу.

Список використаних джерел:

1. Про прокуратуру : Закон України; Перелік від 14.10.2014 № 1697-VII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1697-18> (дата звернення: 19.03.2026)

2. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1402-19> (дата звернення: 19.03.2026)

3. Opinion No. 13 (2018) of the Consultative Council of European Prosecutors on Independence, accountability and ethics of prosecutors, Strasbourg, 23 November 2018. URL: <https://rm.coe.int/opinion-13-ccpe-2018-2e-independence-accountability-and-ethics-of-pros/1680907e9d>.

4. Opinion No. 18 (2023) of the Consultative Council of European Prosecutors on Councils of Prosecutors as key bodies of prosecutorial self-governance, Strasbourg, 20 October 2023. URL: <https://rm.coe.int/opinion-no-18-2023-final/1680ad1b36>.

5. Аналіз діяльності органу, що здійснює дисциплінарне провадження щодо прокурорів (з листопада 2021 року по грудень 2023 року) / Офіс Генерального прокурора України, Департамент кадрової роботи та державної служби, Секретаріат Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів. – Київ, 2024. – 55 с.

Науковий керівник: професорка кафедри юстиції ННІ права Київського національного університету імені Тараса Шевченка, докторка юридичних наук, професорка Стефанчук Марина Миколаївна.

Афонякіна Олександра Андріївна,
Курсант 4 курсу
Військово-юридичного інституту
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого
<https://orcid.org/0009-0002-8229-9597>

СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Конституція України як Основний Закон держави закріплює низку базових положень, що забезпечують функціонування правової системи та утверджують принцип верховенства права. Однією з таких ключових норм є обов'язковість судових рішень, яка виступає важливою конституційною гарантією. Вона має визначальне значення для забезпечення справедливості, підтримання правопорядку та захисту прав і свобод громадян.

Відповідно до Конституції України, судові рішення підлягають обов'язковому виконанню на всій території держави. Це означає, що органи державної влади, посадові особи, а також фізичні й юридичні особи зобов'язані дотримуватися судових актів і забезпечувати їх реалізацію. Така норма спрямована на підвищення ефективності судової влади та зміцнення довіри суспільства до судової системи [1].

Крім того, Основний Закон передбачає здійснення судового контролю за виконанням судових рішень. Цей контроль є важливою складовою правової держави, оскільки сприяє запобіганню порушенням у процесі їх виконання. Завдяки цьому забезпечується належне та законне виконання рішень суду, а також захист прав учасників виконавчого провадження.

Таким чином, обов'язковість судових рішень і контроль за їх виконанням становлять невід'ємні елементи правової системи України. Вони забезпечують реалізацію принципу верховенства права, стабільність правопорядку та належний рівень захисту прав і свобод людини.

Слід також наголосити, що судовий контроль є одним із провідних механізмів забезпечення законності у сфері публічно-правових відносин. У межах адміністративного судочинства він виконує функцію перевірки рішень, дій або бездіяльності органів публічної влади на відповідність нормам законодавства. Водночас межі такого контролю залишаються предметом наукових дискусій, оскільки їх визначення є важливим для досягнення балансу між ефективністю державного управління та належним захистом прав громадян [2].

Доцільно підтримати позицію А. І. Берлача та М. С. Сусак, які розглядають судовий контроль у адміністративному судочинстві як фундаментальний інструмент забезпечення законності та верховенства права у взаємовідносинах між державою і громадянами.

Розглядаючи перспективи вдосконалення національного законодавства у сфері виконання судових рішень, В. Кабанов зазначає, що виконання судового рішення в адміністративних справах слід розуміти як передбачений законодавством комплекс заходів, спрямованих на реалізацію владного припису суду.

Такий припис пов'язаний із застосуванням норм матеріального та процесуального адміністративного, фінансового, конституційного й інших галузей публічного права, що належать до юрисдикції адміністративних судів. Він ухвалюється відповідно до вимог Кодексу адміністративного судочинства України та спрямований на захист і відновлення порушених прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, а також інтересів суспільства і держави.

Сучасний етап розвитку правової держави в Україні зумовлює підвищену увагу до механізмів забезпечення законності у сфері публічно-правових відносин. Одним із ключових інструментів такого забезпечення виступає судовий контроль в адміністративному судочинстві, який спрямований на захист прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб від неправомірних рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень.

Судовий контроль у системі адміністративного судочинства є проявом принципу верховенства права та виконує функцію стримування публічної влади, запобігаючи її зловживанням [3]. Його сутність полягає у перевірці відповідності управлінських рішень органів державної влади та місцевого самоврядування вимогам законодавства, а також у забезпеченні відновлення порушених прав.

Важливим аспектом судового контролю є його превентивна та відновлювальна функції. Превентивна функція полягає у попередженні порушень законності з боку органів публічної влади через усвідомлення неминучості судового перегляду їхніх рішень. Водночас відновлювальна функція забезпечує ефективне поновлення порушених прав особи шляхом скасування незаконних актів або зобов'язання суб'єктів владних повноважень вчинити певні дії.

Особливого значення набуває питання меж судового контролю в адміністративному судочинстві. З одного боку, суд не повинен підміняти собою органи виконавчої влади, втручаючись у дискреційні повноваження. З іншого боку, він зобов'язаний забезпечити ефективний захист прав особи, що вимагає активної позиції суду при оцінці правомірності рішень суб'єктів владних повноважень. Таким чином, визначення оптимального балансу між судовим втручанням і автономією публічної адміністрації є одним із ключових завдань адміністративного судочинства [4].

Судовий контроль реалізується через інститути адміністративного позову, оскарження нормативно-правових актів, а також перевірку індивідуальних актів, дій чи бездіяльності органів влади. Значну роль відіграє також судовий контроль за виконанням судових рішень, що забезпечує їх реальне втілення та підвищує ефективність правосуддя.

Окремої уваги заслуговує проблема ефективності судового контролю, яка залежить від доступності правосуддя, тривалості розгляду справ, рівня правової культури населення та професійності суддівського корпусу. У цьому контексті важливим є вдосконалення процесуального законодавства, запровадження електронного судочинства та забезпечення виконання судових рішень.

Судовий контроль виступає однією з базових гарантій, закріплених у Конституції України. Його здійснення спрямоване на утвердження принципу верховенства права, забезпечення дотримання поділу влади та належний захист прав і свобод людини. У сфері публічно-правових відносин він виконує роль неупередженого арбітра, який підтримує баланс між інтересами держави та особи.

Аналіз основ судового контролю в адміністративному судочинстві дає підстави виокремити такі ключові принципи його функціонування, як верховенство права, презумпція правомірності рішень суб'єктів владних повноважень, принцип пропорційності та незалежність суду.

Безперечно, провідна роль у реалізації судового контролю в публічно-правових відносинах належить адміністративним судам. Їх діяльність зосереджена на розгляді спорів між громадянами та органами влади, а також на перевірці законності прийнятих рішень, вчинених дій чи допущеної бездіяльності. Важливо підкреслити, що адміністративні суди не лише відновлюють порушені права, а й формують усталену практику застосування правових норм, що сприяє зміцненню правопорядку.

Отже, судовий контроль у межах адміністративного судочинства є невід'ємною складовою демократичного устрою, яка забезпечує ефективне функціонування механізмів захисту прав людини у публічно-правовій сфері. Рівень його результативності визначається дотриманням основоположних принципів, а також готовністю держави вдосконалювати правове регулювання. У зв'язку з цим важливим є подальше дослідження як теоретичних, так і практичних аспектів судового контролю задля його адаптації до сучасних викликів і потреб суспільства [5].

Отже, судовий контроль в адміністративному судочинстві є невід'ємним елементом механізму реалізації принципу верховенства права. Він забезпечує баланс між інтересами держави та особи, сприяє підвищенню відповідальності органів публічної влади та гарантує ефективний захист прав і свобод людини в умовах демократичного суспільства.

Список використаних джерел:

1. Кабанов В. Щодо перспектив удосконалення національного законодавства у сфері виконання судових рішень. Юридичний вісник. 2024. № 4. С. 46–53
2. Смотрич Д.В. Процесуально-правові засади виконання судових рішень в адміністративних справах: дис. на здобуття наук. ступеня докт. філософії.; спец. 081 Право. Львів: НУ ім. І. Франка; НУ «Львівська політехніка», 2021. 242 с.

3. Берлач А.І., Сусак М.С. Судовий контроль у системі адміністративного судочинства України: теоретико-правові та прикладні аспекти. Юридичний науковий електронний журнал. 2025. No1. С. 594–597

4. Волкова Ю. Судовий контроль в адміністративному судочинстві: від теорії до практики. Концептуальні засади розвитку вітчизняного адміністративного права та процесу: тенденції, перспективи, практика: колективна монографія / Є. Герасименко, П. Діхтієвський, Н. Задирака, Т. Коломоєць, В. Клиничук та ін.; за заг. ред. П. Діхтієвського, В. Пашинського. Рига, Латвія: «Baltija Publishing», 2022. 986с., С.288–312.

5. Цвіркун Ю.І. Судовий контроль за виконанням судових рішень в адміністративних справах, відповідачами в яких є колегіальні суб'єкти публічної адміністрації. Право та державне управління. 2019. No 2 (35). Т. 2. С. 66–75

Науковий керівник: д.ю.н., проф. Шевчук Олександр Михайлович

Басюк Юрій Миколайович

*адвокат, аспірант 3-го року навчання
кафедри юстиції Навчально-наукового*

інституту права

*Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕТИЧНИХ ЗАСАД ВЗАЄМОДІЇ АДВОКАТА ІЗ СУБ'ЄКТАМИ СУДОВОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ СУДОЧИНСТВА

У сучасному світі технології стрімко розвиваються та неминуче інфільтруються в усі без виключення сфери суспільного життя. Цифровізація так чи інакше торкається майже усіх професій – не є винятком і юридична сфера, зокрема адвокатська професія. Можливість брати участь у судовому розгляді у режимі відеоконференції з приміщення іншого суду або із використанням власних технічних засобів, впровадження і активна діяльність системи «Електронний суд» – це беззаперечно дієві кроки в імплементації сучасних технологій у систему правосуддя України. Важливо при цьому не знецінити морально-етичні основи, зокрема

адвокатської діяльності, увага до яких може так чи інакше розвиватися за умови активного використання електронного судочинства.

Необхідно погодитись з І. І. Комарницькою, яка підкреслює, що «важливість цифрованих технологій у діяльності адвоката обумовлена тим, що одержання правової підтримки здійснюється застосуванням інформаційного комплексу пошукових, правових, комунікативних і аналітичних заходів. В умовах воєнних дій виникає низка проблем у діяльності адвоката, у тому числі:

- 1) неможливість офлайн-зустрічей із клієнтами;
- 2) паперового документообігу засобами поштового зв'язку;
- 3) необхідністю швидкого формування електронних доказів за для фіксації злочинів або правопорушень й підтвердженні понесеної майнової шкоди, що була завдана юридичним чи фізичним особам» [1, с. 245].

З огляду на сказане, наростає потреба у переосмисленні традиційних стандартів професійної етики адвоката. Інакше кажучи, перехід взаємодії із суб'єктами судового процесу в електронну (віртуальну) площину створює ризик виникнення та розширення так званої «етичної дистанції», де відсутність безпосереднього живого контакту може призводити до зниження рівня відповідальності, формалізації відносин та втрати емпатії, що поступово стає критично небезпечним для ефективного забезпечення права на справедливий суд.

У цьому контексті доцільно акцентувати уваги на деяких конкретних аспектах взаємодії адвоката із суб'єктами судового процесу в умовах цифровізації судочинства:

По-перше, має місце трансформація культури поведінки під час участі у судових засіданнях у режимі відеоконференції. Відсутність фізичної присутності в залі суду нерідко провокує «побутовий» підхід до судового процесу: від неналежного зовнішнього вигляду чи вибору локації до паралельного виконання сторонніх справ під час слухання справи. Таке зневаження порядку проведення судового засідання не лише свідчитиме про неповагу до суду, а й розміє професійний статус самого адвоката як гаранта правосуддя, насамперед в очах клієнта.

По-друге, виникають нові виклики для дотримання принципів адвокатської таємниці та конфіденційності. Використання незахищених каналів зв'язку або сумнівних сервісів та додатків для обміну процесуальними документами створює очевидну етичну дилему: де межа між зручністю (швидкістю) та обов'язком забезпечити абсолютну безпеку даних клієнта? Адвокат у таких умовах несе етичну відповідальність

не лише за свої слова, а й за «цифрову гігієну» своєї взаємодії з іншими суб'єктами судового процесу.

По-третє, постає проблема «цифрової маніпуляції» та доказової етики під час діяльності адвоката. Спрощення процедури подання електронних доказів та використання штучного інтелекту для генерації правових позицій ставить перед адвокатом нові запитання: чи етично використовувати алгоритми, які можуть вигадувати неіснуючу практику, та як зберігати щирість у професійній комунікації, коли вона стає максимально автоматизованою? Адже не слід забувати, що адвокатська діяльність за своєю природою належить до професій типу «людина – людина», де правнича допомога не є механічним алгоритмом, а завжди ґрунтується на глибокій довірі та емпатії. В інакшому випадку зникає сама суть адвокатської діяльності.

Тобто стрімка цифровізація правосуддя не має призводити до девальвації моральних стандартів професії, оскільки саме етичний складник взаємодії адвоката з іншими суб'єктами, зокрема судового процесу, залишається основним запобіжником проти дегуманізації судочинства. У цьому контексті доцільно доповнити Правила адвокатської етики відповідними нормами, зміст яких має зводитись до окремого наголошення на тому, що в умовах цифровізації судочинства принципів адвокатської етики необхідно дотримуватись не менш ретельно, ніж під час очного судового розгляду. Такі норми доцільно включити до розділу VIII Правил адвокатської етики, принагідно змінивши його назву на «Дотримання норм адвокатської етики під час використання електронного судочинства, штучного інтелекту та соціальних мереж».

Оскільки розвиток інформаційних технологій відбувається з високою швидкістю, для ефективного захисту прав та інтересів клієнтів, особливо в судовому процесі, адвокатам слід підвищувати свій професійний рівень у відповідній сфері з метою належного опанування сучасних електронних сервісів, які стають обов'язковими та/або необхідними для належного здійснення правосуддя.

У цьому контексті актуальний висновок робить О. Б. Гнатів, яка стверджує, що «одним із важливих кроків цифровізації адвокатської діяльності є створення спеціалізованих автоматизованих систем, які оперативно допомагають в роботі адвокатів. Дані системи дозволяють здійснювати подання документів в електронному вигляді, відстежувати через мережу Інтернет інформацію про хід розгляду справи, ознайомлюватися з судовими рішеннями. Адвокат, як ніхто інший, повинен розумітись у зазначених системах. Це дозволить швидко і ефективно проводити підготовку до

судового засідання, збирання необхідних документів. Беззаперечно, дані інформаційні ресурси позитивно впливають як на інститут адвокатури, так і на судову систему загалом» [2, с. 304].

Таке технологічне оновлення інструментарію адвокатської діяльності не повинно сприйматися лише як технічна вимога часу, а як невід’ємна складова сучасної професійної компетентності. Опанування електронних сервісів адвокатом сьогодні є формою реалізації етичного принципу добросовісності: адже нездатність адвоката ефективно користуватися цифровими інструментами (наприклад, несвоєчасне ознайомлення з документами в «Електронному суді» або невміння налаштувати якісний відеозв’язок) може призвести до порушення строків, процесуальних помилок і, як наслідок, неналежного захисту інтересів клієнта.

У такому розрізі цифрова грамотність стає новим виміром адвокатської етики. Взаємодія із суб’єктами судового процесу через автоматизовані системи вимагає від адвоката не просто технічних навичок, а формування цифрової культури правосуддя, яка, у свою чергу, передбачає поєднання оперативності, яку дають технології, із незмінною відданістю засадам професійної честі та відповідальності, що в сукупності забезпечує синергію інновацій та традиційних правових цінностей адвокатської діяльності у правовій державі.

Важко оцінити реальні масштаби трансформації судочинства, до яких призведе його цифровізація у близькому та далекому майбутньому. Проте вже зараз очевидно, що цифровізація судочинства, яка триватиме і надалі, від системи «Електронний суд» до штучного інтелекту, кардинально змінює не лише процесуальну форму, а й саму архітектуру взаємодії адвоката з іншими суб’єктами судового процесу.

Ключовим викликом цієї трансформації вже сьогодні є подолання «етичної дистанції» – ризику дегуманізації процесу та зниження рівня відповідальності адвоката через відсутність безпосереднього живого контакту. Оскільки адвокатська професія за своєю сутністю є антропоцентричною, цифрові інструменти мають слугувати виключно засобом підвищення ефективності захисту та представництва інтересів клієнта, а не штучним фільтром, що нівелює морально-етичні основи правничої допомоги та правосуддя загалом.

Список використаних джерел:

1. Комарницька І.І. Цифровізація та інформаційні технології у професійній діяльності адвоката в сучасних умовах. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 6. С. 243–247.

2. Гнатів О. Б. Цифровізація електронного судочинства: сучасні виклики та реалії в роботі адвоката. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 6 (1). С. 303–307.

Науковий керівник: д.ю.н., доцент кафедри юстиції Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка Бондар Ірина Вадимівна.

Боброва М. Р.

*студентка 1-го курсу
бакалавру факультету судового та
міжнародного права
Національного університету «Одеська
юридична академія»*

РОЛЬ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В СУЧАСНОМУ СУДОЧИНСТВІ: МОЖЛИВІСТЬ ТА РИЗИКИ

У сучасних умовах цифровізації суспільства особливого значення набуває впровадження новітніх технологій у сферу правосуддя. Одним із ключових напрямів таких трансформацій є використання штучного інтелекту в судочинстві. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю підвищення ефективності судової системи, зменшення навантаження на суддів та забезпечення доступу до правосуддя.

Судова практика в Україні щодо використання матеріалів, створених за допомогою штучного інтелекту, наразі перебуває на стадії становлення. Відсутність спеціального нормативно-правового регулювання у цій сфері ускладнює формування єдиного підходу судів до їх застосування в процесі доказування. Станом на сьогодні зафіксовано лише поодинокі випадки використання таких матеріалів у судових провадженнях, які переважно мають експериментальний або допоміжний характер [1]. Судді зазвичай не визнають аналітичну довідку згенеровану штучним інтелектом як повноцінний доказ – аргументуючи це відсутністю джерела та суб'єкта, який надає достовірність інформації.

Безперечно, застосування цифрових технологій у сфері правосуддя має суттєві переваги порівняно з можливостями окремої особи чи навіть групи осіб. Зокрема, це проявляється у створенні масштабних електронних баз даних для зберігання значного обсягу джерел (нормативно-правових

актів, судових рішень, науково-практичних коментарів тощо); їх упорядкуванні з можливістю автоматичного виключення актів, що втратили чинність; забезпеченні оперативного доступу до інформації та ефективного пошуку необхідних документів. Крім того, цифрові технології сприяють прискоренню процесів аналізу та тлумачення правових норм, впровадженню електронного документообігу, контролю за перебігом судового розгляду, а також здійсненню автоматизованих розрахунків, зокрема щодо відшкодування шкоди. Важливою є і можливість прогнозування судових рішень та перевірки їх проєктів, сформованих програмними засобами на основі аналізу доказів, на відповідність чинному законодавству України, що пов'язано з використанням штучного інтелекту [2].

Інформаційні технології сприяють зменшенню бюрократичних процедур у сфері правосуддя, підвищуючи його ефективність, доступність та оперативність. Сучасні інформаційні системи здатні обробляти й аналізувати значні обсяги даних і фактичних обставин справи, що забезпечує високий рівень точності та відповідності прийнятого рішення вимогам чинного законодавства [2]. Також штучний інтелект здатний допомагати судді вирішувати справи спираючись на минулі рішення, допомагає систематизувати всі ресурси задля внесення правильного судового рішення, а також узагальнювати складні елементи, підготовлювати докази та аргументи для вирішення справи.

Водночас слід враховувати наявність певних викликів і обмежень, пов'язаних із автоматизацією судових процесів за допомогою штучного інтелекту. По-перше, ефективність таких систем значною мірою залежить від якості та обсягу даних, на яких вони навчалися, що може зумовлювати ризик ухвалення неточних або несправедливих рішень. Крім того, існує небезпека застосування некоректних моделей чи алгоритмів, що здатне спричинити систематичні помилки або викривлення результатів [3].

Застосування штучного інтелекту у сфері судочинства зумовлює виникнення низки етичних проблем, що потребують належної уваги та ґрунтовного обговорення. Одним із ключових питань є забезпечення прозорості та відповідальності алгоритмів, які використовуються у процесі ухвалення рішень. Судова система повинна гарантувати можливість з'ясування критеріїв і факторів, на основі яких функціонує така система. Водночас важливо забезпечити, щоб впровадження штучного інтелекту не призводило до дискримінації, порушення принципу рівності чи обмеження прав людини. У зв'язку з цим особливого значення набуває формування чітких етичних стандартів і норм, що регулюють використання штучного інтелекту у судочинстві.

Однією з суттєвих загроз, пов'язаних із застосуванням штучного інтелекту, є ризик генерування недостовірної інформації. Це може виявлятися у створенні матеріалів із вигаданими цитатами, неіснуючими нормативно-правовими актами, некоректними посиланнями на судову практику або використанні застарілих даних.

Суттєва небезпека полягає у спокусі передати штучному інтелекту функції судді. Водночас судові рішення не є механічною відповіддю на юридичне питання, а виступає результатом глибокого аналізу, оцінки контексту, морального зважування та розуміння людських аспектів справи. Представники юридичної спільноти різних країн обґрунтовано підкреслюють, що надмірна залежність суддів від матеріалів, згенерованих штучним інтелектом, може послабити людський вимір правосуддя. У такому випадку виникає ризик, що рішення ухвалюватимуться не на основі самостійного правового аналізу та внутрішнього переконання судді, а під впливом алгоритмічних моделей. Це формує небезпечну тенденцію, за якої технології не допомагають здійсненню правосуддя.

Як висновок, можна сказати що, використання штучного інтелекту у сучасному судочинстві є перспективним напрямом розвитку правової системи, що здатний суттєво підвищити ефективність, швидкість та доступність правосуддя. Але водночас впровадження таких технологій супроводжується низкою правових, етичних і практичних викликів, зокрема відсутністю належного нормативного регулювання, ризиками використання недостовірної інформації, можливістю алгоритмічних помилок та загрозою зниження ролі людського фактору у здійсненні правосуддя. У зв'язку з цим доцільним є формування чіткої законодавчої бази, розробка етичних стандартів використання штучного інтелекту, а також забезпечення прозорості й підконтрольності алгоритмів. Оптимальним підходом слід вважати використання штучного інтелекту виключно як допоміжного інструменту в діяльності суддів, що не підміняє їх дискреційних повноважень, а сприяє більш обґрунтованому та справедливому прийняттю судових рішень.

Список використаних джерел:

1. Деркач В. Г., Прокопович-Ткаченко Є. Д., Руденко Є. Г. Використання штучного інтелекту в судовому процесі України: правові, етичні та процесуальні аспекти. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. №3. с. 461. URL:https://lsej.org.ua/3_2025/111.pdf

2. Лячишин Н. В. Роль штучного інтелекту в адміністративному судочин-

стві України: виклики цифрової держави. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2025. с. 248–249. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/05/38-3.pdf>

3. Белов Д. М., Белова М. В. Штучний інтелект в судочинстві та судових рішеннях, потенціал та ризики. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2023. с. 317–319. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/fafa59db-d18b-4044-84f6-dff66b3102a3/content>

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Храпенко О. О.

Бондарєв Тимур
здобувач вищої освіти I курсу
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
(м. Харків)

ТРАНСФОРМАЦІЯ СУДОВОЇ ВЛАДИ ПІД ВПЛИВОМ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ: МОЖЛИВОСТІ, РИЗИКИ ТА УКРАЇНСЬКІ ПЕРСПЕКТИВИ

Трансформація судової влади під впливом штучного інтелекту (ШІ) полягає в зміні ролі судді від єдиного інтерпретатора фактів і норм права до наглядача за автоматизованими процесами аналізу даних та підготовки документів. Цей процес охоплює різні форми використання ШІ: від низькоризикових інструментів автоматизації рутинних завдань (узагальнення судової практики, формування проєктів процесуальних документів) до високоризикових систем підтримки прийняття рішень (аналіз ризиків рецидиву, інтерпретація фактів). Такі зміни впливають на ефективність судочинства, принцип мотивованості рішень, незалежність судової влади та доступ до правосуддя.

Можливості використання ШІ реалізуються переважно в адміністративних та аналітичних аспектах. Алгоритми дозволяють скорочувати час підготовки документів і аналізу великих масивів даних, що сприяє розвантаженню суддівського корпусу та підвищенню оперативності розгляду справ. Водночас ШІ не замінює суддівський розсуд, а виступає допоміжним інструментом.

Критичні ризики пов'язані з непрозорістю алгоритмів («чорна скринька»), відтворенням упереджень у навчальних даних та потенційним по-

слабленням принципу верховенства права. Різні форми застосування ШІ несуть неоднаковий рівень ризику: системи прогнозування рецидиву або інтерпретації фактів належать до високоризикових, тоді як інструменти підготовки текстів – до низькоризикових.

Міжнародний досвід ілюструє різні моделі трансформації судової влади. У США система COMPAS, призначена для оцінки ризиків рецидиву, продемонструвала алгоритмічну упередженість: за даними ProPublica, афроамериканські підсудні на 45% частіше отримували завищені оцінки ризику загального рецидиву порівняно з білими (навіть за контролем за попередніми злочинами, віком і статтю); для насильницьких злочинів ця різниця становила 77%. Крім того, алгоритм виявляв гендерну дискримінацію через домінування «чоловічих» вибірових даних. Психологічний ефект надмірної довіри до алгоритмічних висновків («sheep effect») посилює проблему ілюзії об'єктивності.

У Китаї модель «розумних судів» (smart courts) акцентує на інтеграції ШІ для підвищення ефективності. У Шеньжені після впровадження AI-системи в 2025 році час підготовки документів скоротився з години до кількох хвилин, кількість розглянутих цивільних і комерційних справ зросла на 31%, а середнє навантаження на суддю становило 49 справ на місяць (зростання на 48,5%). Такий підхід демонструє значне підвищення продуктивності, але водночас створює ризики посилення державного контролю, «правового стагнату» (через орієнтацію на історичні дані) та цифрової нерівності доступу до правосуддя.

Європейські стандарти пропонують регуляторний баланс. Європейська етична хартія щодо використання ШІ в судових системах та їхньому середовищі (CEPEJ, 2018) виокремлює п'ять принципів: повага до фундаментальних прав людини, недискримінація, якість і безпека даних, прозорість та неупередженість, а також контроль користувача («людина в центрі»). Акт ЄС про штучний інтелект (Regulation (EU) 2024/1689) класифікує системи ШІ для судочинства як високоризикові (Annex III, пункт 8), вимагаючи зовнішнього аудиту, прозорості методів обробки даних та обов'язкового людського нагляду (human-in-the-loop). Остаточне рішення завжди залишається за суддею.

В українському контексті сформовано чіткі межі відповідального використання ШІ. Згідно з принципами Верховного Суду та рекомендаціями Державної судової адміністрації, ШІ заборонено застосовувати для оцінки доказів, прогнозування рішень чи мотивування вироків. Він визнається ефективним помічником для узагальнення судової практи-

ки, аналізу спорів та підготовки проектів процесуальних документів. У 2026 році Мінцифри планує запустити експериментальний е-Суд з елементами ІІІ для розгляду окремих адміністративних правопорушень (зокрема, у сфері безпеки дорожнього руху), що дозволить автоматизувати рутинні справи. Стратегія цифровізації судової системи (оновлена Концепція ЄСІТС та План заходів з реалізації Концепції розвитку ІІІ в Україні на 2025–2026 роки, розпорядження КМУ від 09.05.2025 № 457-р) передбачає гармонізацію з європейськими стандартами, зокрема вимогами EU AI Act щодо високоризикових систем та захисту фундаментальних прав.

Отримані результати свідчать, що масове впровадження ІІІ без належного людського нагляду та регуляторних механізмів може відтворювати системні упередження та впливати на динаміку розвитку права. Для України пріоритетними завданнями є порівняння національних принципів із вимогами ЄС, запровадження обов’язкового аудиту алгоритмів, навчання суддів та забезпечення прозорості процесів. Майбутнє судової влади залежить від моделі, в якій технології слугують інструментом підвищення ефективності, а не заміною суддівського розсуду та моральної відповідальності.

Список використаних джерел:

1. European Ethical Charter on the use of artificial intelligence in judicial systems and their environment (2018). Council of Europe (CEPEJ).
2. ProPublica. Machine Bias: Risk Assessments in Criminal Sentencing (2016).
3. CSIS. Smart Courts and the Push for Technological Innovation in China’s Judicial System.
4. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act). Annex III, Art. 6.
5. Судова влада України. Основні принципи відповідального використання ІІІ у системі правосуддя; Застосування ІІІ під час розгляду окремих категорій справ в судах: міжнародний досвід.
6. План заходів з реалізації Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні на 2025–2026 роки (розпорядження КМУ від 09.05.2025 № 457-р).
7. Верховний Суд України. Штучний інтелект у правосудді: від практики Суду ЄС до європейських стандартів (презентація, 2026).
8. Верховний Суд України. ІІІ в національному судочинстві: еволюція правових позицій (презентація, 2026).

9. Мінцифри України. Проект постанови КМУ «Про реалізацію експериментального проекту щодо розгляду окремих категорій справ про адміністративні правопорушення з використанням ШІ» (2025–2026).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Дудченко О. Ю

Бровченко Т. Д.
*Національний університет
«Одеська юридична академія»,
студентка 8 групи 1 курсу,
факультету прокуратури та слідства
(кримінальна юстиція)*

ВЕРХОВНИЙ СУД ЯК КЛЮЧОВИЙ ЕЛЕМЕНТ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУДОЧИНСТВА В УМОВАХ ПРАВОВОЇ РЕФОРМИ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Надмірна централізація, слабкий контроль за роботою судів та застаріле законодавство, яке не відповідало сучасним стандартам Європи, стали головними причинами запровадження судової реформи у сучасній Україні. Трансформація судочинства в умовах правової реформи, розпочатої у 2016 році, стала важливим етапом модернізації судоустрійної системи, що спрямовувалася на створення умов для дотримання верховенства права, незалежності судової влади й зміцнення довіри суспільства до судочинства. Центральне місце в цьому процесі посів Верховний Суд, що «є найвищим судом у системі судоустрою України, який забезпечує сталість та єдність судової практики у порядку та спосіб, визначені процесуальним законом» (п. 1 ст. 36 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [1]). Актуальність дослідження зумовлена необхідністю аналізу ролі Верховного Суду в умовах реформування судоустрійної системи та визначення його впливу на розвиток правової держави. Метою цих тез є дослідження значення Верховного Суду у забезпеченні верховенства права та окреслення основних завдань і напрямів його діяльності в сучасних умовах.

Важливу роль у механізмі ефективного гарантування «прав і свобод людини і громадянина, що захищаються судом» (ст. 55 Конституції

України) відіграло впровадження ключової зміни правової реформи, проведеної у 2017 році, яка передбачала створення нового Верховного Суду замість ліквідованих вищих спеціалізованих судів. Верховний Суд став основним складником у закріпленні касації та контролі за правомірністю рішень апеляційних судів, тому його повноваження виступають механізмом надання незалежності у судовій практиці [2].

Відповідні зміни було внесено до ст. 125 Конституції України та ст. 36 і розділі XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про судоустрій та статус суддів», які визнають статус Верховного Суду як найвищої судової інстанції у судоустрою. Верховний Суд став основною запорукою єдності застосування законів через формування обов'язкових правових позицій: гарантує однакове застосування правових доктрин у конкретних судових справах, узагальнюючи судову практику і надаючи тлумачення законів, що зменшує суперечності у рішеннях судів першої та другої ланки.

Закріплення незалежності у винесенні рішень суддів розпочалося з оновлення структури безпосередньої організації судової діяльності, побудованої за принципом палатної структури, яка дозволила спеціалізувати суддів та підвищити якість розгляду справ. Це сприяло формуванню єдиного касаційного рівня судочинства та усуненню фрагментарності судової практики, що стало гарантом формування справедливості і єдності підходів до застосування норм права. Статистика від Верховного Суду (Supreme Court Ukraine) показує, що вже у 2018–2019 роках він активно формував практику: у 2018 році судді розглянули понад 1400 юрисдикційних справ, пов'язаних з узгодженням підсудності, що вплинуло на уніфікацію судової практики [3].

Затверджений принцип формування суддівського корпусу, у вигляді введення конкурсної процедури призначення суддів через Вищу кваліфікаційну комісію суддів та Вищу раду правосуддя, забезпечив відкритість конкурсного добору суддів. Конкурсна система добору суддів передбачає поетапну перевірку кандидатів через кваліфікаційне оцінювання, тестування, виконання практичних завдань і співбесіди. Відкритий розгляд результатів проводять на офіційних сайтах Вищої кваліфікаційної комісії суддів України [4], Вищої ради правосуддя [5], Верховного Суду [3] тощо. Введення обов'язкової перевірки професійної доброчесності було спрямоване на запобігання потраплянню до судоустрійної системи недоброчесних, корумпованих або залежних осіб. За даними опитування Ради Європи за 2025 рік, частка українців, що вважають суддів неза-

лежними, виросла з 42% у 2017 до 52% у 2025 році (серед тих, хто виходив із суду після справи), а загальний показник довіри до судів також покращився з –72% у 2017 до –56% у 2025 [7]. Це стало підґрунтям для покращення якості правосуддя та наближення національного судоустрою до європейських стандартів.

Вперше в історії України до участі в конкурсі були допущені не лише діючі судді, а й науковці та адвокати. Це дало змогу оновити суддівський корпус, залучити фахівців із різним професійним досвідом та сприяти вдосконаленню професійного рівня суду. 3 грудня 2017 року, коли Верховний Суд розпочав роботу за описом його діяльності на офіційному сайті, він отримав 267 659 справ, з яких 211 238 було розглянуто і завершено [3]. Розподіл повноважень між касаційними судами та спеціалізованими палатами дозволив подолати перевантаження, чим забезпечив умови для ефективної роботи суду.

Введення публічності судових рішень через відкриті засідання та обов'язкове оприлюднення мотивувальних частин зміцнило авторитет суду. Це стало запорукою зміцнення довіри населення до судового процесу і стабілізувало відношення до правової системи, оскільки посприяло оптимізації прозорості у діяльності судів, можливості громадського контролю та переконаності у справедливості й неупередженості правосуддя. За даними опитування Council of judges of Ukraine, рівень довіри до судової влади значно зріс у порівнянні з 2015 роком, коли лише 5% громадян довіряли судам [9]. У 2018 році вже 16% повністю чи частково довіряли системі судів, а серед юридичних професіоналів рівень довіри також зріс [9].

Важливим внеском реформи стало впровадження цифрових та процесуальних інновацій, що призвели до створення електронного суду та автоматизованих систем документообігу. Можливість подання документів онлайн, перегляду рішень та участі в засіданнях дистанційно гарантували впровадження єдиної системи статистики та аналітики, що дозволяє відстежувати ефективність правосуддя.

Сучасними викликами у діяльності Верховного Суду постає низка питань, пов'язаних із проблемами воєнного стану: підтримання безперервного здійснення правосуддя, дотримання прав людини в умовах обмежень, безпеки суддів і учасників процесу, доступу до суду, розгляду справ, пов'язаних із воєнними злочинами, мобілізацією та переміщенням осіб. За даними офіційних джерел Офісу Генерального прокурора, станом на 9 вересня 2025 року таких справ уже понад 181 000 [6]. Це

призводить до надмірного навантаження на суддів, які в умовах підвищеного тиску з боку держави та суспільства, мають зберегти незалежність судової влади. За даними Supreme Court of Ukraine у 2023 році Верховний Суд отримав 86 190 справ і розглянув практично всі з них; при цьому середнє навантаження на одного суддю – 45 справ на місяць (542 справи на рік) [3]. У результаті цього запровадження жорсткіших вимог та багаторівневих конкурсів, масове звільнення і відставка суддів у період реформ, високий рівень навантаження без належної підтримки й оплати праці, політичний та інформаційний тиск призвели до того, що гострою проблемою сучасності постає питання кадрового забезпечення та добору суддів.

Також важливим викликом для Верховного Суду є довіра суспільства до судової влади, яка у разі її відсутності буде провокувати конфлікти та зростання соціальної напруги, зменшить авторитет судових рішень і стимулює розвиток самоуправства та корупції в країні, що в теперішній час істотно послабить державу. Тому, щоб зміцнити довіру населення до суду, потрібно посприяти утвердженню самостійності суддів у прийнятті рішень, відкритості судового процесу та справедливого й оперативного розгляду справ.

Однак, вищезгадані перешкоди слугують допоміжними засобами, які сприяють перспективному розвитку Верховного Суду. Вони демонструють позитивні та негативні сторони нововведень, взяті до уваги нюанси, що дають змогу удосконалити механізми добору суддів задля кадрового комплектування суду. Вдосконалення якості судових рішень створить умови для посилення довіри з боку населення. Гармонізація з європейськими стандартами реалізує повне утвердження захисту прав і свобод людини, що слугуватиме гарантом зміцнення незалежності судової влади.

Поєднання системи наставництва для нових суддів та цифрового аналізу компетенцій і доброчесності сприятиме усуненню ризику прийняття необґрунтованих рішень і вдосконаленню професійного рівня суддівського корпусу. Використання аналітичної платформи для моніторингу роботи кандидатів створює умови для об'єктивізації процесу добору, зменшення впливу людського фактору та підвищення прозорості конкурсів, що зміцнює довіру до судової влади.

Таким чином, Верховний Суд виступає ключовим елементом трансформації судочинства в умовах правової реформи. Він є основним інституційним механізмом у процесі утвердження незалежності судоустрою України, адже контролює дотримання стандартів незалежності (принципи

неупередженості та автономії суду), виконання міжнародних стандартів із орієнтацією на практику ЄСПЛ та дотримання принципу верховенства права [9]. Це зменшило можливість тиску «згори», бо судді орієнтуються на правові позиції, а не на вказівки посадовців. Зміни у підході до справ вплинули на критерій пріоритетності якості рішень над кількістю, що призвело до підсилення акценту на мотивуванні та обґрунтуванні судових рішень. Єдність судової практики застосування норм у Верховному Суді виступає як стабілізуючий чинник у судочинстві, що сприяє підвищенню уваги до прав людини та гарантій справедливого суду. Подальший розвиток цього органу є необхідною умовою зміцнення правової держави та підсилення довіри суспільства до судової влади.

Список використаних джерел:

1. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>. – Дата звернення: 05.02.2026.
2. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
3. Верховний Суд. URL: <https://supreme.court.gov.ua>. – Дата звернення: 05.02.2026.
4. Вища кваліфікаційна комісія суддів України. URL: <https://vkksu.gov.ua>. – Дата звернення: 05.02.2026.
5. Вища рада правосуддя. URL: <https://hcj.gov.ua>. – Дата звернення: 05.02.2026.
6. Офіс Генерального прокурора України. *Інформація щодо кримінальних правопорушень, пов'язаних зі збройною агресією Російської Федерації проти України*. URL: <https://gp.gov.ua>. – Дата звернення: 09.09.2025.
7. Рада суддів України. *Рівень довіри громадян до судової влади в Україні*. URL: <https://rsu.gov.ua>. – Дата звернення: 05.02.2026.
8. Council of Europe. *Public trust in the judiciary in Ukraine: survey results (2025)* URL: <https://www.coe.int>. – Дата звернення: 05.02.2026.
9. Європейський суд з прав людини. *Практика ЄСПЛ щодо принципу верховенства права та незалежності судової влади*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int>. – Дата звернення: 05.02.2026.

Науковий керівник: Нестерчук Лілія Петрівна – старший викладач кафедри організації судових, правоохоронних органів Національного університету «Одеська юридична академія»

Вацяк Анастасія
здобувач вищої освіти
студент 1 курсу НЮУ
імені Ярослава Мудрого

ФІКСАЦІЯ ТА ЗБІР ДОКАЗІВ ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Фіксація та збір доказів під час кримінального провадження в умовах воєнного стану в Україні є одним із найскладніших і водночас ключових аспектів забезпечення ефективного правосуддя в період збройної агресії Російської Федерації. Із 24 лютого 2022 року, коли в Україні введено воєнний стан [1], органи досудового розслідування зіткнулися з безпрецедентними викликами: обстріли, тимчасова окупація територій, руйнування інфраструктури, перебої зі зв'язком та електропостачанням, загроза життю учасників процесу, масові переміщення населення та обмежений доступ до місць злочинів. Особливо це стосується розслідування воєнних злочинів, злочинів проти національної безпеки та інших тяжких правопорушень.

Традиційні криміналістичні методи це огляд місця події з понятими, вилучення біологічних слідів, дактилоскопія та слідчі експерименти які часто неможливі або небезпечні для життя учасників процесу. Руйнування будинків, мінування та обстріли швидко знищують сліди злочину. У відповідь законодавець запровадив зміни до Кримінального процесуального кодексу, зокрема ст. 615, яка встановлює особливий режим кримінального провадження під час воєнного стану. [2].

Стаття 615 КПК України, з урахуванням подальших змін і доповнень, стала ключовим інструментом адаптації кримінального процесу до умов війни. Вона передбачає, що процесуальні дії можуть фіксуватися як у традиційних процесуальних документах (протоколах), так і за допомогою доступних технічних засобів фіксації інформації відео- та аудіозапису. Якщо через бойові дії, відсутність світла чи загрозу життю скласти процесуальний документ одразу неможливо, слідчий або прокурор фіксує дію доступними технічними засобами, а протокол складає не пізніше 72 годин. У виняткових випадках, коли технічна фіксація неможлива, дозволяється будь-який доступний спосіб з обов'язковим детальним обґрунтуванням у подальшому протоколі. [2].

Особливі правила встановлено щодо фіксації показань учасників кримінального провадження. Показання свідків і потерпілих, у тому числі під час одночасного допиту, можуть бути визнані судом допустимими доказами лише за умови, що вони зафіксовані за допомогою відеозапису [2]. Аналогічна вимога стосується показань підозрюваного: вони вважаються допустимими тільки за умови обов'язкової участі захисника та обов'язкової відеофіксації [2]. Ці норми є важливим винятком із ст. 95 КПК, щоб навіть під час війни запобігти зловживанням і дати суду змогу оцінити достовірність показань. На підконтрольних територіях, де слідчі мають доступ, проводять традиційні дії: огляди місць подій, обшуки, вилучення речових доказів і призначення експертиз.

Широко застосовуються сучасні технічні засоби: дрони для аерофотзйомки, тепловізори, системи фіксації траєкторій снарядів [3].

На тимчасово окупованих територіях або в зоні активних бойових дій прямий доступ неможливий. Основними джерелами доказів стають показання потерпілих і свідків, матеріали негласних дій, дані іноземних розвідок та цифрова інформація. Сучасні технології відіграють ключову роль: супутникові знімки Maxar і Planet Labs фіксують руйнування інфраструктури, масові поховання, переміщення техніки та зміни ландшафту. [3] Методи OSINT дозволяють перевіряти відео та фото з соцмереж, Telegram, YouTube та інших платформ. Волонтерські проєкти, як Bellingcat, GeoConfirmed та OSINT For Ukraine, надають перевірені матеріали, що згодом оформлюються як процесуальні докази. [4]. Цифровий форензик, хешування файлів за алгоритмом SHA-256, аналіз метаданих, відновлення видалених даних із телефонів і хмарних сховищ – усе це стало невід'ємною частиною сучасного розслідування [5]. В окремих випадках використовують штучний інтелект для розпізнавання облич, ідентифікації техніки та аналізу великих масивів відео. Проте воєнний стан породжує серйозні проблеми, головна з яких безпека учасників процесу. Слідчі та прокурори часто працюють під обстрілами, що обмежує час на місці події і знижує якість фіксації. Мінування, повторні обстріли та знищення слідів ускладнюють застосування класичних методів. Зберігається невизначеність щодо допустимості цифрових доказів і матеріалів OSINT, адже законодавство ще не врегулювало стандарти їх верифікації та зберігання. Крім того, існують проблеми з технічним забезпеченням, нестача фахівців із цифрової криміналістики та ризики втрати доказів через бойові дії або технічні збої.[5].

Незважаючи на всі складнощі, стаття 615 КПК України створила достатньо гнучкий механізм, який дозволяє проводити ефективне роз-

слідкування навіть у найскладніших умовах [2]. Воєнний стан не звільняє органи досудового розслідування від обов'язку дотримуватися фундаментальних прав і свобод людини, але дозволяє розумну адаптацію процедур з урахуванням реалій війни. Судова практика Верховного Суду підкреслює, що допустимість доказів, зібраних із дотриманням вимог ст. 615 КПК, повинна оцінюватися з урахуванням конкретних обставин кожної справи [6].

У перспективі необхідно продовжувати вдосконалення законодавства в цій сфері. Особливо актуальним є розробка детальних стандартів роботи з цифровими доказами, створення надійних систем незмінного зберігання інформації (WORM-сховища), запровадження електронного кримінального провадження та посилення міжнародного співробітництва через спільні слідчі групи [6]. Також важливо підвищувати кваліфікацію слідчих, прокурорів і суддів у сфері сучасних технологій і міжнародного гуманітарного права. Після завершення воєнного стану доцільно проаналізувати практику застосування ст. 615 КПК і внести зміни для уніфікації підходів у воєнний та мирний час.

Таким чином, фіксація та збір доказів у кримінальному провадженні під час воєнного стану вимагають від усіх учасників процесу високого професіоналізму, швидкості реакції, креативності та глибокого розуміння балансу між оперативністю розслідування та забезпеченням прав людини. Ефективне документування воєнних злочинів сьогодні є не лише правовим обов'язком, а й моральним імперативом. Воно гарантує притягнення винних до відповідальності та справедливості для мільйонів потерпілих. Сучасна війна показала, що кримінальне правосуддя має адаптуватися до нових реалій, зберігаючи свою сутність, пошук істини та відновлення справедливості.

Список використаних джерел:

1. Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 № 64/2022 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022>
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI (зі змінами) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
3. Satellite imagery in documenting war crimes / Maxar Technologies [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.maxar.com>
4. Bellingcat: Open source investigations [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bellingcat.com>

5. Casey E. Digital Evidence and Computer Crime. – Academic Press, 2011. – ISBN: 978-0-12-374268-3.

6. Докази та доказування в кримінальному провадженні в умовах воєнного стану: Судова практика Верховного Суду [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1326181/>

Науковий керівник: Москвич Лідія Миколаївна – доцент кафедри кримінального процесу, доктор юридичних наук, професор.

Волонтирець Анастасія Сергіївна
*студентка 1-го курсу факультету
прокуратури та слідства
Національного університету «Одеська
юридична академія»*

ЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОКУРОРОМ ПРАВА ОБВИНУВАЧЕНОГО НА ЗАХИСТ

Сучасний стан реформування органів прокуратури України вимагає якісно нового підходу до розуміння ролі прокурора у кримінальному процесі. Традиційна модель прокурора як виключно «карального» органу держави остаточно відходить у минуле, поступаючись місцем концепції прокурора як гаранта верховенства права та об'єктивного обвинувача, для якого дотримання етичних стандартів є не менш важливим, ніж процесуальна ефективність.

Професійна етика прокурора пройшла тривалий шлях формування, відокремившись від загальної судової етики в міру спеціалізації правових інститутів. І. Билиця зазначає, що цей процес був зумовлений розвитком правової системи та усвідомленням специфічної природи прокурорської діяльності, а сама професійна етика є складовою юридичної етики, але має унікальні характеристики, сформовані під впливом професійних ризиків та обов'язків [1 с. 19].

Етичні категорії в кримінальному процесі не є абстрактними поняттями. Як зазначають В. Допілка та С. Загороднюк, вони безпосередньо імплементовані у норми права через посилання на честь, гідність та справедливість. На їх думку, принципи професійної етики та поведінки прокурора виступають базовими та універсальними орієнтирами, що ви-

значають стандарти поведінки і слугують керівництвом для прокурорів у виконанні їхніх службових обов'язків [2, с. 283].

Однією з найбільш гострих науково-практичних проблем є реалізація вимог статті 290 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) щодо відкриття матеріалів розслідування стороні захисту. Це етап, де етична позиція прокурора проявляється найбільш яскраво.

І. Гловюк, аналізуючи цю проблему, вказує на тенденції практики, де формалізм часто переважає над суттю. На її думку, прокурор зобов'язаний надати реальний доступ до доказів, а не просто повідомити про їх наявність [3].

В. Тертишник у своїх працях акцентує увагу на принципі правової держави, де людина має право вільно користуватися своїми правами без невинуватих бюрократичних перешкод, а прокурор зобов'язаний діяти у чітко визначеній процесуальній формі [4].

Не менш цікавою стороною проблеми є контроль над інформацією. Чимало науковців акцентують увагу на принципі «рівності сторін» (equality of arms). Вони стверджують, що судовий процес не може вважатися справедливим, якщо обвинувачення утримує ключову інформацію або створює перешкоди для ознайомлення з нею.

Як зазначає Н. Сиза, саме нехтування принципом «рівності сторін» трансформує змагальність на досудовій та судовій стадіях у декларацію, в той час як дотримання, навпаки, дозволяє нейтралізувати асиметрію ресурсів та інформації й перетворити змагальність на дієву гарантію функції правосуддя у вітчизняному кримінальному процесі [5, с. 101].

Зокрема, науковцями виявлено такі недоліки у практиці відкриття матеріалів:

- невідкриття матеріалів, зібраних потерпілим, оскільки стаття 290 КПК прямо не передбачає цієї процедури для потерпілих, хоча вони є суб'єктами збирання доказів;

- зволікання з розсекреченням матеріалів НСРД. Велика Палата Верховного Суду роз'яснила, що прокурор має вжити всіх заходів для розсекречення до завершення розслідування [6];

- «етика бірок та речових доказів». Відсутність належної фіксації ознайомлення з речовими доказами (наприклад, ножами або іншими об'єктами) часто стає предметом спорів у Верховному Суді.

Ще однією актуальною проблемою є презумпція невинуватості як етичний імператив. Стаття 9 Кодексу професійної етики покладає на прокурора обов'язок суворого дотримання презумпції невинуватості [7].

Відзначимо, що Кодекс професійної етики та поведінки прокурорів визначає такі цінності, як неупередженість, об'єктивність та непідкупність. Висновок КРЕП № 13 (2018) прямо називає прокурора «передовим вартовим прав людини» [8, п. 7]. Це означає, що прокурор повинен:

- діяти справедливо, неупереджено та об'єктивно;
- поважати презумпцію невинуватості;
- активно сприяти забезпеченню права на справедливий суд відповідно до ст. 6 Конвенції;
- забезпечувати незалежність від політичного чи іншого незаконного впливу.

Незважаючи на значний теоретичний фундамент, у практичній площині залишається низка проблем, що мають глибоке етичне коріння:

- суперечність між законом та мораллю у практичній діяльності. Часто виникають ситуації, коли формально законна дія прокурора є етично сумнівною. Це створює «обвинувальний ухил», де прокурор бачить у захисникові не колегу по встановленню істини, а ворога, якого треба «переграти» [2, с. 252];

- нерівність ресурсів та інформаційна асиметрія. Етична проблема виникає через те, що держава наділяє прокурора монополією на збирання доказів за допомогою слідчих органів;

- формалізація роз'яснення прав. У багатьох випадках повідомлення про права (ст. 42 КПК) перетворюється на механічне підписання пам'ятки. З етичної точки зору, прокурор як «вартовий прав людини» повинен переконатися, що обвинувачений не просто отримав документ, а й зрозумів суть своїх прав;

- проблеми проваджень *in absentia*. Коли обвинувачений відсутній, прокурор несе подвійну етичну відповідальність за об'єктивність доказів, оскільки опонент не може надати безпосередні пояснення.

Останні резонансні справи щодо масового встановлення інвалідності прокурорам у Хмельницькій та Черкаській областях стали етичним викликом для всієї системи. Це не лише корупційне питання, а й глибоке порушення моральних норм [9].

Аналізуючи цей та інші кейси, та ознайомившись з доробками вчених, ми вважаємо, що реформування – єдина вірна та практично доцільна можливість покращити як ставлення до прокурора, так і його діяльність.

Пропонуємо запровадити обов'язкову процедуру внутрішнього перегляду справи іншим прокурором (не тим, хто здійснював нагляд) перед направленням обвинувального акту до суду.

Необхідно прискорити впровадження системи e-Case (або «Смерека»), де кожна дія прокурора та кожен наданий доказ автоматично стають доступними для захисту у режимі реального часу (з урахуванням тасмниці слідства).

Потрібно відійти від оцінки роботи прокурора за кількістю вироків. Етичним показником має бути «індекс дотримання прав», який включатиме відсутність успішних скарг до ЄСПЛ тощо.

Отже, забезпечення права обвинуваченого на захист є не формальним обов'язком прокурора, а становить сутнісні вимоги етичних стандартів його поведінки. Сучасний стан системи прокуратури України потребує переходу від «обвинувальної» етики до етики «захисту правопорядку», де основні права обвинуваченого є аксіологічним фундаментом прокурорської етики.

Список використаних джерел:

1. Билиця І. О. Професійна етика прокурора як різновид юридичної етики. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2016. № 23. С. 17–20.

2. Допілка В. О., Загороднюк С. О. Морально-етичні аспекти кримінальної процесуальної діяльності прокурора. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО*. 2025. Випуск 91: частина 4. С. 279–283. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307–3322.2025.91.4.39>

3. Гловлюк І. Ст. 290 КПК і докази: чи доводять бірки факт відкриття матеріалів. 2026. URL: <https://unba.org.ua/publications/11291-st-290-kpk-i-dokazi-chi-dovodyat-birki-fakt-vidkritya-materialiv.html> (дата звернення: 06.04.2026)

4. Тертишник В. М. Верховенство права та забезпечення встановлення істини в кримінальному процесі України. Монограф. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2009. 404 с.

5. Сиза Н. П. Змагальність як гарантія реалізації функції правосуддя у кримінальному провадженні. *Вісник кримінального судочинства*. 2024. № 3–4. С. 86–110. DOI: <https://doi.org/10.17721/2413–5372.2024.3–4/86–110>

6. Велика Палата ВС вирішила виключну правову проблему щодо наслідків несвочасного розкриття документів НСРД у порядку ст. 290 КПК України. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/805855/> (дата звернення: 08.04.2026)

7. Коментар Кодексу професійної етики та поведінки прокурорів. 2022. URL: https://ptcu.gp.gov.ua/files/Comentar-kodeksu_24.11.2022.pdf (дата звернення: 06.04.2026)

8. Консультативна Рада Європейських Прокурорів (КРЄП). 2018. URL: <https://rm.coe.int/opinion-13-ccpre-2018-ukr/1680939322> (дата звернення: 06.04.2026)

9. Хижа І. Групи інвалідності прокурорів Хмельниччини: скільком підтвердили. Суспільне хмельницький. 2026. URL: <https://suspilne.media/khmelnyskiy/1255770-grupi-invalidnosti-prokuroriv-hmelniccini-skilkom-pidтверdili/> (дата звернення: 06.04.2026)

Науковий керівник: професор кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури, PhD, Костенко С. К.

Гартман Юлія

Аспірантка 2 року навчання

Кафедра юстиції

Навчально-наукового інституту права

Київського національного університету

імені Тараса Шевченка

yuliia.hartman@knu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-5637-8358>

ВСТАНОВЛЕННЯ ФАКТІВ ТА ПРЕЮДИЦІЯ ЯК ОДИН З ЕЛЕМЕНТІВ ДОКАЗУВАННЯ У СПРАВАХ ПРО ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ВНАСЛІДОК ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ

Від початку першої фази збройної агресії рф у 2014 тисячі громадян України зіткнулись із порушенням їхніх прав. Особи, чиї права були порушені, виходячи зі змісту ст. 6 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та національного законодавства, мають право на справедливий суд. Це право обумовлює також право на справедливу компенсацію за завдану шкоду. Починаючи з 2014 року та продовжуючи повномасштабним вторгненням 2022 року, звернення до суду із вимогами про відшкодування шкоди, завданої збройною агресією, стало основним способом захисту порушених рф прав постраждалих осіб.

Однією із найважливіших складових змагального цивільного судочинства, в порядку якого здійснюється розгляд спорів у справах про відшкодування шкоди, завданої внаслідок збройної агресії, є інститут доказування. Відомо, що тягар доказування у справах про відшкодування

покладається на позивача. Втім, враховуючи специфіку причини настання шкоди, саме у цій категорії справ позивачі можуть зіштовхнутись із складнощами у доказуванні обставин і фактів, на які посилаються. Часто такі складнощі зумовлюються тимчасовою окупацією частини територій України або знищенням єдиних документів, які могли б підтвердити конкретний факт. У таких ситуаціях перш, ніж звернутися до суду із позовними вимогами про відшкодування майнової чи моральної шкоди, постраждалі особи можуть звертатися до суду з метою підтвердження наявності юридичних фактів, які не можуть бути встановленими у інший спосіб. В такому разі заявники можуть посилатись на факти, встановлені судовим рішенням, у провадженні у справі про відшкодування шкоди без необхідності їхнього повторного доведення. Це прямо вказує на таку особливість доказування у справах про відшкодування шкоди, завданої збройною агресією, як застосування преюдиції.

Преюдиціальність полягає в обов'язковості для суду фактів, установлених судовим рішенням, що набрало законної сили, під час розгляду інших справ. Такі факти не потребують повторного доказування, оскільки їхня достовірність уже підтверджена судовим актом, а повторне встановлення означало б поставити під сумнів його законність і стабільність. Зміст преюдиції зводиться до заборони повторного судового розгляду одного й того самого питання між тими самими сторонами. У разі преюдиціального встановлення обставин учасники справи, які брали участь у попередньому провадженні, звільняються від необхідності повторно збирати, витребувати та подавати докази, тоді як суд – від обов'язку їх повторного дослідження та оцінки. Це сприяє процесуальній економії та забезпечує правову визначеність. [1]

Преюдиціальне значення мають виключно судові рішення у справах, у яких брали участь ті самі особи або щодо яких були встановлені відповідні обставини. [2] При цьому преюдицію формують лише ті фактичні обставини, які були безпосередньо предметом дослідження суду та встановлені ним у процесі розгляду справи, що знайшло відображення в мотивувальній частині судового рішення. [3]

З аналізу судової практики вбачається, що позивачі у справах про відшкодування, частіш за все, попередньо звертаються до суду з метою встановлення фактів вимушеного переселення та підтвердження права власності на майно. Розгляд таких справ, як відомо, здійснюється в порядку окремого провадження на підставі п.5 ч.2. ст. 293 ЦПК України, оскільки предмет розгляду не становить спору про право. [4] У заяві про встановлення факту, що має юридичне значення, повинно бути зазначено,

зокрема, який факт заявник просить установити та з якою метою. З огляду на це та обставина, що факт встановлюється з метою подальшої реалізації права на відшкодування, набуває важливого значення при розгляді заяви про встановлення факту.

Верховний Суд неодноразово розглядав справи про встановлення юридично значущого факту вимушеного переселення після 2014 року з тимчасово окупованих територій Луганської та Донецької областей, зумовленого збройною агресією Російської Федерації проти України та окупацією частини території України. Суд виходив з того, що встановлення такого факту можливе виключно в судовому порядку, оскільки від нього залежить реалізація особистих і майнових прав заявника, зокрема права на відшкодування шкоди, а сам факт має індивідуальний характер і породжує правові наслідки лише для відповідної особи.

Розглядаючи одну зі справ цієї категорії, Верховний Суд встановив, що вимушене переміщення фізичної особи у 2014 році з тимчасово окупованої частини Луганської області було зумовлене збройною агресією Російської Федерації проти України та окупацією нею частини території Луганської області. Суд також дійшов висновку, що відповідальність за порушення гарантованих Конституцією та законами України прав і свобод людини і громадянина на тимчасово окупованих територіях, зокрема у Луганській області, відповідно до норм і принципів міжнародного права покладається на російську федерацію як державу-окупанта, що впливає з положень національного законодавства. Зазначені обставини підтверджують причинний зв'язок між збройною агресією російської федерації та вимушеним переселенням особи з окупованої території. [5] До подібних висновків Верховний Суд доходив і в інших справах, що переглядалися. [6–8] У своїй практиці Верховний Суд визначив можливість встановлення не самого факту вимушеного переселення внаслідок збройної агресії Російської Федерації, а можливість встановлення причинно-наслідкового зв'язку між певною подією та збройною агресією Російської Федерації. [9] Зазначена практика Верховного Суду сприяла єдності практики місцевих судів, які встановлювали факти вимушеного переселення осіб після 2014 року внаслідок саме збройної агресії та терористичної діяльності російської федерації відносно України, що є і загальновідомими фактами, а тому не підлягають доказуванню (ч.3 ст. 82 ЦПК України). [10–11]

Окрім цього, у справах про відшкодування шкоди, завданої збройною агресією, розгляд яких здійснюється у порядку позовного провадження, позивачі часто одночасно з вимогою про відшкодування моральної шкоди

просять встановити факт вимушеного переселення. Таким чином вони мають на меті отримати в судовому порядку підтвердження того, вимушене їх переселення з окупованої території відбулося внаслідок збройної агресії російської федерації проти України та окупації російською федерацією частини території України. Ця вимога зумовлюється тим, що за змістом встановленої форми довідки внутрішньо переміщеної особи не передбачається внесення до неї відомостей про причину переміщення особи з місця свого постійного проживання, а Законом України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», але можливість звернення внутрішньо переміщеної особи до суду для встановлення конкретної причини внутрішнього переміщення не виключається. [12–13] З позиції позивача встановлення факту вимушеного переселення обґрунтовує звернення з вимогою про відшкодування саме до російської федерації, однак з точки зору доказування встановлення такого факту позбавлене сенсу. Для підтвердження факту вимушеного переселення позивачі надають довідки внутрішньо переміщених осіб. Коло суб'єктів, які можуть отримати такий статус, обмежується законом причинами переселення, серед яких наслідки збройного конфлікту та тимчасової окупації, в той час, як зазначені дії з боку рф є загальновідомими фактами. Тобто наявність в особі статусу внутрішньо переміщеної вже дозволяє презюмувати виняткові та вимушені причини переселення, обумовлює її право на відшкодування моральної шкоди і звернення з відповідною вимогою до агресора та не потребує додаткового доказування, оскільки є достатнім доказом такої шкоди.

Суди виходять з того, що у справах про відшкодування шкоди, завданої збройною агресією РФ, вимога про встановлення факту належності позивача до осіб, постраждалих від такої агресії, заявлена одночасно з вимогою про відшкодування шкоди, не є належним способом захисту. Така вимога не забезпечує ефективного захисту прав, оскільки має допоміжний характер і слугує підставою для вирішення спору. Натомість належним способом захисту є вимога про відшкодування шкоди, а факт заподіяння шкоди внаслідок збройної агресії РФ доводиться обставинами справи в межах розгляду цієї вимоги. [13]

Встановлення факту існування в особи права власності на конкретне майно не входить до переліку справ про встановлення факту, що розглядаються в окремому провадженні, передбаченого ч.1 ст. 315 ЦПК України. Однак ч.2 цієї ж статті вказує на невичерпність цього переліку, тим самим створюючи для заявників можливість встановити також інші факти, від яких залежить виникнення, зміна або припинення їхніх осо-

бистих чи майнових прав, якщо законом не визначено іншого порядку їх встановлення. [14] Якщо ж порядок встановлення фактів законодавчо визначений, то в такому випадку заявник має підтвердити неможливість встановлення таких фактів у передбаченому адміністративному порядку. Тобто якщо мова йде про встановлення факту належності майна на праві власності, то в таких справах заявник має подати докази про відсутність можливості одержання чи відновлення відповідного документу про право власності та про те, що на підставі цього документа майно належало йому на праві власності. Такими офіційними документами можуть бути відповідь від державного реєстратора, відсутність відповідних відомостей у Бюро технічної інвентаризації (БТІ), відсутність доступу до архівів та іншої документації у зв'язку з тимчасовою окупацією територій, на яких знаходиться нерухоме майно, або їхнім знищенням внаслідок бойових дій.

Відсутність об'єктивної можливості підтвердити факт реєстрації права власності на нерухоме майно у зв'язку зі знищенням будівлі БТІ, бази даних та документації, або знищенням чи пошкодженням оригіналів правовстановлюючих документів, а також відмова (незалежно від її правомірності) державного реєстратора провести реєстрацію права власності з огляду на зазначені обставини створюють ситуацію, при якій заявники не можуть реалізовувати свої правомочності як власники майна, зокрема, щодо розпорядження цим майном, отримання передбаченої законом компенсації за знищення або пошкодження майна внаслідок збройної агресії російської федерації проти України. [15–16] Від встановлення факту належності особі права власності на майно, якому була завдана шкода внаслідок збройної агресії, прямо залежить реалізація права особи на отримання відшкодування чи компенсації за спричинену шкоду. Аналіз положень цивільного процесуального закону дозволяє дійти висновку, що встановлення факту, що має юридичне значення, здійснюється лише у тому випадку, коли підтвердити такий факт будь-якими іншими відповідними письмовими документами неможливо. Тому встановлення фактів про існування права власності особи на конкретно визначене майно в порядку окремого провадження є належним правовим механізмом з легалізації права особи. Зазначене узгоджується з позицією Верховного Суду, якою суд визначив перелік умов, що свідчать про належність справ про встановлення таких фактів до юрисдикції судів і їхній розгляд в окремому провадженні. [17]

Як показує судова практика, часто встановлення факту належності майна на праві власності здійснюється щодо майна, реєстрацію права власності щодо якого було проведено до 1 січня 2013 року відповідно

до законодавства, що діяло на момент його виникнення. [18] Рішення суду про встановлення факту щодо права власності особи є підставою для внесення відомостей про майно до Державного реєстру нерухомого майна та речових прав, що дає можливість звернутись за компенсацією до спеціально утворених комісій у позасудовому порядку. [19] При цьому, наголошується, що встановлення факту належності майна на праві власності не означає визнання права власності, яке відбувається у разі наявності спору, так само, як і державна реєстрація та внесення відомостей до Державного реєстру нерухомого майна та речових прав не є підставою набуття права власності, а є лише засвідченням державою вже набутого особою права власності [20], що унеможливило ототожнення факту набуття права власності з фактом його державної реєстрації. Встановлення факту існування права власності лише створює підстави для реалізації інших прав заявника, зокрема і права на справедливе відшкодування. Також рішення суду про встановлення такого факту носить преюдиційний характер для суду у справах про відшкодування, оскільки під час судового розгляду у справ про встановлення факту, як правило, суди досліджують низку обставин, пов'язаних із предметом доказування у справах про відшкодування шкоди, завданої внаслідок збройної агресії.

Отже, підсумовуючи, можна дійти висновку, що аналіз судової практики свідчить, що у справах про відшкодування шкоди, завданої внаслідок збройної агресії російської федерації, інститут доказування набуває особливої ролі з огляду на об'єктивні труднощі встановлення юридично значущих обставин. У таких умовах встановлення фактів у порядку окремого провадження виконує допоміжну та преюдиціальну функцію, забезпечуючи процесуальну економію і правову визначеність у подальших розглядах справ про відшкодування шкоди у позовному провадженні. Судова практика Верховного Суду демонструє послідовний підхід до розмежування належних способів захисту та забезпечує єдність судової практики серед місцевих судів, створюючи необхідні передумови для реалізації права постраждалих осіб на справедливую компенсацію.

Список використаних джерел:

1. Постанова Верховного Суду від 18 квітня 2018 р. у справі № 753/11000/14-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73500675>.
2. Цивільне процесуальне право України: науково-практичний коментар. Богдан Й. Г., Гетманцев О. В., Угриновська О. І. та ін. Вид. 2-ге, переробл. та допов. / за загальною ред. д.ю.н., професора, академіка М. М. Ясинка. Київ: Алерта, 2020. 810 с.

3. Сакара Н. Докази і доказування у цивільному процесі в умовах воєнного стану у практиці Верховного Суду. Презентаційні матеріали Верховного Суду (18 листопада 2022 р.). URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2022_prezent/2022_11_18_Sakara_18_11_2022.pdf

4. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15/conv#n8249>.

5. Постанова Верховного Суду від 21 листопада 2018 р. у справі № 381/2635/16-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78378788>.

6. Постанова Верховного Суду від 21 серпня 2018 р. у справі № 752/6366/16-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76053924>.

7. Постанова Верховного Суду від 21 серпня 2018 р. у справі № 428/8076/16-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76053898>.

8. Постанова Верховного Суду від 06 червня 2018 р. у справі № 428/13977/16-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74598452>.

9. Рішення Красноармійського міськрайонного суду Донецької області від 25 червня 2024 р. у справі № 235/2335/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120025920>.

10. Рішення Личаківського районного суду м. Львова від 15 вересня 2022 р. у справі № 463/3821/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106453700>.

11. Рішення Голосіївського районного суду м. Києва від 28 липня 2023 р. у справі № 752/24462/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112805273>.

12. Рішення Автозаводського районного суду м. Кременчука від 30 січня 2024 р. у справі № 524/1252/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116720485>.

13. Рішення Павлоградського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 14 травня 2025 р. у справі № 185/5939/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127349728>.

14. Угриновська О., Хомутецький Д. Встановлення юридичних фактів як предмет дискреційних повноважень суду у зв'язку із військовою агресією російської федерації проти України. Цивільне, підприємницьке, господарське та трудове право. 2022. № 4. URL: https://ep.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/EP-2022-4/EP_2022_4_175.pdf.

15. Рішення Новобаварського районного суду м. Харкова від 11 грудня 2025 р. у справі № 639/8873/25. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132505052>.

16. Рішення Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 02 серпня 2023 р. у справі № 344/12203/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112572874>.

17. Постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 09 червня 2021 р. у справі № 367/6780/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97656953>.

18. Рішення Олександрівського районного суду м. Запоріжжя від 25 вересня 2025 р. у справі № 331/4768/25. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130498102>.

19. Порядок надання компенсації для відновлення окремих категорій об'єктів нерухомого майна, пошкоджених внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації, з використанням електронної публічної послуги «Відновлення»: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 21 квітня 2023 р. № 381. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/381-2023-p#Text>.

20. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень: Закон України від 01 липня 2004 р. № 1952-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-15#Text>.

Науковий керівник: докторка юридичних наук, професорка, професорка кафедри юстиції Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка Ізарова Ірина Олександрівна

Глушакова Крістіна,
студентка I курсу I групи
факультету слідчої та детективної діяльності
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ КІБЕРЗЛОЧИНІВ

На сучасному етапі розвитку суспільство проходить період глибоких змін, зумовлених стрімким поширенням цифрових технологій. Інтернет, комп'ютери, мобільні пристрої та інші засоби цифрової комунікації за кілька десятиліть суттєво вплинули на повсякденні процеси спілкування, банківські операції, торгівлю, отримання інформації та дозвілля. Наприклад, Україна стала першою у світі державою, де цифрові паспорти прирівняні до паперових і пластикових. Разом із цими перевагами цифрове середовище створило нову платформу для вчинення правопорушень, які називають кіберзлочинністю, адже правопорушник використовує

спеціальні знання про кіберпростір. Щороку фіксуються десятки тисяч таких діянь, що робить кіберзлочинність однією з найбільш динамічних і складних сфер протидії.

Поняття «кіберзлочинності» стало об'єктом дослідження у працях багатьох українських та зарубіжних науковців, зокрема, таких як Д. С. Азаров, П. Д. Біленчук, В. А. Глушков, Н. А. Гуторова, Н. В. Карчевський, Н. І. Хавронюк, В. І. Алескеров, В. Б. Вехов, М. А. Єфремова, В. А. Кемпф тощо. Дослідницькі підходи цих авторів дають змогу чітко визначити основні терміни та окреслити характерні риси відповідних правопорушень.

Кіберзлочин розуміють як суспільно небезпечне винне діяння у цифровому середовищі або з використанням його можливостей, за яке передбачена кримінальна відповідальність згідно із законодавством України [1]. Кіберпростір слід розуміти як інформаційне середовище, у якому взаємодія між людьми здійснюється за допомогою електронних засобів та інформаційних технологій. Сьогодні він створює специфічну обстановку вчинення злочинів різних видів. Зазвичай визначають дві категорії злочинів, зокрема: 1) коли комп'ютер або інформація в ньому виступає предметом посягання; 2) коли комп'ютер є засобом вчинення злочину (ст. 185, 190, 191 КК України) [3].

Характерними рисами кіберзлочинів є:

1) Масштабність, територіальна невизначеність, транскордонність. Їх перебіг часто охоплює не тільки одну країну, а має міжнародний характер, тому межі однієї правової системи не обмежують дії злочинця.

2) Анонімність особи. Складність, яка полягає у визначенні конкретного місця, де відбулося правопорушення, адже технічні процеси розподілені між різними серверами.

3) Латентність. Слабкість зв'язку між ланками в системі доказів; докази позбавлені чіткої форми – більшість із них не можна побачити або зафіксувати традиційними способами.

4) Для розслідування таких злочинів необхідно застосування спеціальних технічних методів та засобів розслідування. Використання цифрових технологій підсилює прихованість дій злочинців.

5) Швидкість поширення.

6) Здатність завдати масової шкоди без фізичного контакту [4, с. 1–4].

Складність у розслідуванні таких злочинів полягає в тому, що правопорушники здатні змінювати або приховувати комп'ютерні дані, які мають доказове значення. Існує проблема огляду техніки носіїв інформації, комп'ютерних систем та інших пристроїв, на яких міститься інформація,

що створює суттєві труднощі. Додаткові проблеми виникають у процесі вилучення, дослідження та фіксації слідів вчинення кіберзлочинів. Ці складнощі посилюються через недостатнє технічне забезпечення органів досудового розслідування, оперативних підрозділів. Тому для розкриття правопорушень з такими доказами необхідно залучити спеціалістів, які володіють знаннями у комп'ютерній сфері [2, с. 102–103].

При розслідуванні кіберзлочинів слідчий має враховувати особливу увагу на злочинця. Оскільки, для вчинення такого порушення потрібна наявність високого рівня знань у комп'ютерних технологіях. Більшість таких осіб володіють кількома мовами програмування, мають значний досвід роботи на комп'ютері та розвинене логічне мислення і використовують спеціальну технічну термінологію. Особи, які скоїли кіберзлочин мають розвинене формально-логічне мислення, можуть використовувати комп'ютерні терміни. Також суб'єктом злочину можуть бути «білокомірцеві злочинці» – це, службові особи, які є представниками держави, вчинили злочин, використовуючи своє положення та доступ до певних комп'ютерних інформаційних систем та електронних баз даних [5, с.181]. Мотиви таких злочинів зазвичай корисливі.

Підготовка до слідчих дій у справах про кіберзлочини має бути особливо ретельною, що включає: визначення часу і місця проведення; забезпечення технічних засобів для фіксації результатів, а також вивчення матеріалів кримінального провадження. На початковому етапі розслідування кіберзлочинів є оцінка цифрового середовища, в якому було скоєно правопорушення.

Зростання кількості кіберзлочинів потребує заходів запобігання та протидії вчинення. Необхідним є належне законодавче закріплення такого виду правопорушень. У Кримінальному кодексі України зазначені види злочинів визначаються розділом XVI «Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку» зокрема у статтях 361, 361–1, 361–2, 362, 363 та 363–1, де визначено відповідальність за втручання в роботу інформаційних систем, несанкціоновані операції з даними, порушення правил експлуатації комп'ютерної техніки та інші суміжні правопорушення [3]. Додатково нормативну базу підсилює Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки в Україні», який був прийнятий у жовтні 2017 року. Він спрямований на формування системного підходу до захисту цифрового простору.

Розв'язання проблеми кіберзлочинності неможливе лише за рахунок кримінально-правових заборон. Потрібне узгоджене поєднання

кількох напрямів: міжнародної співпраці правоохоронців, оскільки значна частина цифрових правопорушень виходить за межі державних кордонів; оновлення кримінального й процесуального законодавства з урахуванням специфіки електронних доказів; технічного зміцнення підрозділів, які працюють у сфері кібербезпеки. Важливо також посилювати інформаційну грамотність населення та налагоджувати сталі механізми взаємодії між державними структурами й приватним сектором. Таке поєднання інструментів формує реалістичну основу для зменшення кількості кіберзлочинів та підвищення стійкості суспільства до цифрових загроз.

Узагальнюючи вищезазначене, кіберзлочини становлять собою кримінальні правопорушення, що здійснюються із використанням комп'ютерних технологій і посягають на безпеку інформації, правомочності її власників чи користувачів, а також на стабільність роботи інформаційних систем. За такі діяння передбачена кримінальна відповідальність, оскільки вони створюють реальні загрози приватним, публічним та навіть державним інтересам.

Список використаних джерел:

1. Визначення терміна «Кіберзлочин» [Електронний ресурс] // Законодавство України : офіційний вебпортал / Верховна Рада України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/term/uk-ro/39981> (дата звернення: 05.04.2026).
2. Голубев В. Комп'ютерна злочинність / В. Голубев // Юридичний вісник України. – 2012. – № 6(9). – С. 1–4.
3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131
4. Організаційно-правові та тактичні основи протидії злочинності у сфері високих інформаційних технологій : навч. посіб. / В. М. Бутузov, В. Д. Гавловський, Л. П. Скалозуб та ін. – Київ : Нац. акад. СБУ України, 2011. – 404 с.
5. Чаплик М. М. «Білокомірцева» злочинність у «кримінальному суспільстві»: проблеми соціологічного аналізу / М. М. Чаплик // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи. – 2014. – № 1101. – С. 180–184.

Науковий керівник – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Іванцова Альона Вікторівна

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В СУДОЧИНСТВІ ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ТА РИЗИК ДЛЯ НЕУПЕРЕДЖЕНОСТІ СУДУ

На сьогоднішній судова влада України, особливо у кримінальному судочинстві, перебуває в умовах кадрового дефіциту та значного інституційного перевантаження: згідно з офіційними даними, у 2025 році на розгляді судів перебувало 5,8 мільйона справ [1]. У цьому контексті технології штучного інтелекту (далі – ШІ) розглядаються як ефективний засіб оптимізації, здатний здійснювати автоматизований аналіз багатомовних матеріалів кримінальних проваджень та генерувати первинні проекти судових рішень [2]. З огляду на це впровадження алгоритмів у судочинство часто сприймається як об'єктивно необхідний крок для пришвидшення правосуддя.

В умовах кримінального процесу, який категорично не допускає компромісів щодо достовірності доказової бази [3], застосування генеративного штучного інтелекту становить критичну небезпеку. Ця загроза зумовлена самою математичною природою алгоритмів: вони не здатні розуміти право, а лише імітують юридичну логіку через статистичну ймовірність. Результатом такого підходу стає генерація галюцинацій – абсолютно вигаданих обставин та фіктивних прецедентів. Масштаб цієї проблеми переконливо підтверджують дослідження рішень федеральних судів Сполучених Штатів Америки (США), де рівень подібних помилок сягає від 58% до 88% [4]. Крім того, у складних справах процедура тотальної перевірки «машинної чернетки» може вимагати не менше часу та зусиль, ніж самостійне написання вироку.

Необхідність обережного підходу узгоджується з Європейською етичною хартією про використання штучного інтелекту в судових системах, яка вимагає повного контролю зі сторони користувача [5]. Відповідно, стаття 16 Кодексу суддівської етики України закріплює [6], що використання ШІ є допустимим, лише якщо воно не стосується оцінки

доказів і процесу ухвалення рішень. Разом з тим, нормативні обмеження виявляються вразливими перед психологічними бар'єрами. Науковці виділяють так звану «упередженість щодо автоматизації» (automation bias) [7] – явище, коли під дією сильного розумового переважання особа починає надмірно довіряти системі. У ситуації процесуального цейтноту та сильної переваги суддя здатен підсвідомо покластися на створений алгоритмом текст, відмовляючись від критичного аналізу та власної оцінки доказів.

За умов браку часу на ретельну перевірку машинного тексту існує загроза, що ШІ перетвориться з допоміжного інструмента на повноцінного замітника судді. Практика формального затвердження згенерованих рішень створює ризик прихованого делегування судових функцій програмі, яка не наділена правосвідомістю. У сучасній правовій доктрині такий стан речей класифікують як появу «тіньового арбітра» (shadow arbitrator), коли нейромережа невидимо диктує логіку вироку. Це створює пряму колізію з імперативними нормами держави: стаття 124 Конституції України резервує право на здійснення правосуддя виключно за судами [8]. Довіряючи алгоритму оцінку доказової бази, судова система де-факто втрачає свою виключну юрисдикцію. Істинне правосуддя – це не механічна компіляція фактів, а свідомий вольовий акт судді, який осягає контекст правопорушення і бере на себе невідворотну відповідальність за наслідки свого рішення.

Разом з тим, повна відмова від штучного інтелекту була б нерациональною. Його справжня цінність розкривається у сфері судового адміністрування, де він має функціонувати виключно як високотехнологічна канцелярія. Автоматизація діловодства, миттєве стенографування судових засідань та впорядкування гігантських масивів даних – це ті процеси, де алгоритми об'єктивно перевершують людину. Передавши ці рутинні завдання машині, держава зможе вивільнити інтелектуальний ресурс суддів для здійснення справжнього правосуддя. Проте, зважаючи на наявні епістемологічні обмеження та ризики когнітивних упереджень, державі необхідно запровадити диференційований підхід до алгоритмізації. Для забезпечення верховенства права доцільно чітко розмежувати сфери технічного застосування ШІ та сфери юрисдикційної діяльності. Оптимальним рішенням вбачається встановлення обмежень на використання генеративного ШІ для безпосередньої оцінки доказів, остаточної правової кваліфікації та формулювання мотиву-

вальної частини вироків у кримінальних провадженнях. У справах, де вирішується питання про обмеження фундаментальних прав і свобод людини, здійснення правосуддя має залишатися виключною прерогативою людського інтелекту.

Список використаних джерел:

1. Офіційні дані щодо стану здійснення правосуддя / Судова влада України. URL: <https://court.gov.ua/archive/1971761/> (дата звернення: 08.04.2026).

2. Керівні принципи використання систем штучного інтелекту / Судова влада України. URL: https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/rizne/Kerivni_principi_vukor_SHI.pdf (дата звернення: 08.04.2026).

3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 09.04.2026).

4. Dahl M. et al. Large Legal Fictions: Profiling Legal Hallucinations in Large Language Models. *Journal of Legal Analysis*. 2024. Vol. 16, Iss. 1. URL: <https://academic.oup.com/jla/article/16/1/64/7699227> (дата звернення: 09.04.2026).

5. Європейська етична хартія про використання штучного інтелекту в судових системах та їхньому середовищі / Рада Європи (CEPEJ). URL: <https://rm.coe.int/ethical-charter-en-for-publication-4-december-2018/16808f699c> (дата звернення: 09.04.2026).

6. Кодекс суддівської етики : затв. XI черговим з'їздом суддів України 22.02.2013 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001415-13#Text> (дата звернення: 08.04.2026).

7. Goddard M. Automation Bias and the Principles of Judicial Review. *White Rose Research Online*. 2023. URL: https://eprints.whiterose.ac.uk/id/eprint/196933/7/Automation_Bias_and_the_Principles_of_Judicial_Review.pdf (дата звернення: 09.04.2026).

8. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 08.04.2026).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри кримінального процесу Дудченко О. Ю.

ПРАВОСУДДЯ В УМОВАХ ПЕРЕВАНТАЖЕННЯ: ІНСТИТУТ УГОД ПРО ВИЗНАННЯ ВИНУВАТОСТІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЇ У СПРАВАХ ПРО КОЛАБОРАЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Збройний конфлікт, розв'язаний російською федерацією проти України та деокупація територій створили винятковий рівень викликів для національної правової системи, що вимагає впровадження спеціальних механізмів для їх вирішення. У процесі формування національної системи перехідного правосуддя одним із найважливіших завдань є притягнення до юридичної відповідальності осіб, які вчинили злочини проти безпеки держави, зокрема за співпрацю з ворогом (колабораціонізм), згідно зі статтею 111–1 Кримінального кодексу України [2].

Наразі органи правопорядку, переважно Служба безпеки України, зафіксували тисячі кримінальних проваджень, пов'язаних із взаємодією громадян з державою-агресором. Стандартна модель кримінального судочинства, яка зазвичай орієнтована на мирні умови, передбачає тривалий і ретельний судовий розгляд кожної справи, що вимагає істотного залучення ресурсів суду. Загальноприйнятий підхід до кримінального правосуддя передбачає наявність усіх учасників процесу, достатніх ресурсів, активної судової системи та доступ до приміщень; проте велика кількість однотипних правопорушень створює надмірне навантаження на вітчизняну судову систему, що може призвести до загрози її функціонального розладу. Судді працюють з перевантаженням, оскільки на нещодавно звільнених територіях бракує персоналу, а ускладнена логістика заважає швидкому розгляду справ. Це навантаження спричиняє додаткові зволікання, що підриває базовий принцип кримінального права – невідворотність покарання [4, с. 12].

Ці обставини вимагають пошуку оптимальних юридичних рішень, які б збалансували ідею абсолютної справедливості (тобто судового розгляду для кожного обвинуваченого) з реальною потребою підтримувати ефективність та роботу державних структур. Отже, ширше застосування

угод про визнання винуватості у справах про колабораціонізм може стати важливим інструментом для збереження ресурсів суду та прокуратури, а також складовою частиною перехідного правосуддя [3, с. 25].

Угоди про визнання винуватості є усталеною практикою в українській правовій системі, регульованою главою 35 КПК України [1]. Проте, застосування цього механізму, особливо у справах, що стосуються національної безпеки та злочинів проти державності, наражається на значні законодавчі та практичні труднощі. Громадськість нерідко сприймає осіб, які йдуть на співпрацю з правоохоронними органами (так звана «слідча співпраця»), як тих, хто отримав повне або часткове звільнення від кримінальної відповідальності, своєрідну «поблажливість» за підтримку агресора. Водночас, з адміністративної та правоохоронної перспективи, такий підхід розглядається як ефективний метод оптимізації обмежених ресурсів, що робить його цілком обґрунтованим.

По-перше, необхідно чітко розмежувати категорії осіб, причетних до колабораційної діяльності. Особи, які займали керівні позиції в окупаційних структурах, передавали ворогу дані про розташування Збройних Сил України або брали участь у репресивних діях (так звані високопоставлені колаборанти), становлять значну небезпеку для суспільства. Такі особи мають піддаватися найжорсткішим заходам, включно з ретельними судовими розслідуваннями та найсуворішими покараннями [4, с. 34].

Водночас значна частина осіб, що здійснювали колабораційну діяльність, є так званими «побутовими» або «економічними» колаборантами – це звичайні працівники комунальних установ, вчителі, які впроваджували російські освітні стандарти (навіть якщо діяли зі страху чи заради виживання), або власники невеликого бізнесу. Витрачання значних зусиль та ресурсів на їх розслідування та притягнення до відповідальності, а також залучення великої кількості слідчих, прокурорів та суддів до справ, розгляд яких може тривати місяцями, лише відвертає цінні ресурси від розслідування та судового переслідування серйозних воєнних злочинів і державної зради.

По-друге, угоди про визнання винуватості, за умови їх ефективного використання в контексті перехідного правосуддя, здатні досягати низки стратегічних цілей.

1. Швидке встановлення істини. Це дозволяє швидко встановити юридичні факти та довести сам факт вчинення правопорушень. Держава отримує оперативний обвинувальний вирок, що підтверджує протиправність співпраці з агресором.

2. Процесуальна економія. Розгляд справи через угоду вимагає мінімум судового часу, не потребує виклику значної кількості свідків (що проблематично, якщо вони перебувають за кордоном або на тимчасово окупованих територіях) та не передбачає тривалих допитів [5, с. 78].

3. Отримання цінних свідчень. Укладення угоди може бути обумовлене наданням підозрюваними викривальних даних щодо організаторів окупаційних адміністрацій, агентів спецслужб російської федерації або інших високопоставлених колаборантів, що суттєво зміцнює національну безпеку [3, с. 18].

Попри очевидні переваги угод про визнання винуватості, чинна редакція статті 469 Кримінального процесуального кодексу встановлює суворі обмеження на їх укладення, особливо щодо тяжких та особливо тяжких злочинів [1]. Більшість діянь, кваліфікованих за статтею 111–1 Кримінального кодексу України (колабораційна діяльність), підпадають під ці обмеження.

Для дієвого застосування цього механізму в умовах перехідного правосуддя потрібні відповідні зміни до кримінального та кримінально-процесуального законодавства. Пропонується:

1. Розширити межі застосування угод про визнання винуватості у справах про колабораціонізм (крім випадків, що передбачають покарання за частинами 5–8 статті 111–1 Кримінального кодексу України).

2. Зробити модернізованою систему покарань: запровадити низку нових, альтернативних форм покарання, які можуть застосовуватися на підставі угод. Зокрема, механізми люстрації (позбавлення права займати посади в державних та місцевих органах влади на період від 10 до 15 років), конфіскація майна та залучення до громадських робіт з відновлення пошкодженої інфраструктури мають отримати пріоритет над тюремним ув'язненням для «внутрішніх» колаборантів [5, с. 102].

Угоди про визнання винуватості у справах про злочини проти національної безпеки вимагають особливого та ретельного контролю. Це покладає на судові органи відповідальність за перевірку добровільності укладення таких угод, а також забезпечення того, щоб обвинувачення належним чином представляло інтереси суспільства та держави, діючи у повній відповідності до статті 474 КПК України [1]. Зазначена система не зустріне значного суспільного спротиву лише за умови її абсолютної прозорості та обґрунтованості.

Отже, успішне впровадження ефективного механізму перехідного правосуддя неможливе без відповідних змін у процесуальному законодавстві, які б відповідали викликам як воєнного, так і повоєнного періоду.

Практика угод про визнання винуватості набуває значно більшого значення, ніж традиційний судовий розгляд, особливо у випадках співпраці зі слідством, в умовах значного навантаження на судову систему. Це стає інструментом, що дозволяє запобігти інституційному колапсу правосуддя. Завдяки розумному та вибіркового застосуванню таких угод держава зможе зберегти ресурси, спрямовуючи зусилля на притягнення до відповідальності найбільш небезпечних злочинців, забезпечуючи відповідальність дрібних правопорушників. Важливо відзначити, що запобіжна функція кримінального права має ключове значення для процесу повосенної відбудови.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 28.03.2026).
2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 28.03.2026).
3. На шляху до правосуддя перехідного періоду : навч. посіб. / Укр. Гельсін. спілка з прав людини. Київ, 2023. 40 с. URL: https://www.helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2023/09/PPravosuddya_A4.pdf (дата звернення: 28.03.2026).
4. Колабораційна діяльність та пособництво державі-агресору: судова практика та виклики : аналіт. звіт / Центр прав людини ZMINA. Київ, 2024. 64 с. URL: https://zmina.ua/wp-content/uploads/sites/2/2025/04/colaboration_web_ukr-2.pdf (дата звернення: 28.03.2026).
5. Захист прав людини в українській моделі перехідного правосуддя : матеріали наук.-практ. круглого столу (м. Харків, 14 черв. 2024 р.) / НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України. Харків, 2024. 132 с. URL: https://ivpz.kh.ua/wpcontent/uploads/2024/08/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D1%82%D0%B5%D0%B7_%D0%97%D0%B0%D1%85%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BB%D1%8E%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D0%B8_14.06.2024_%D0%9D%D0%94%D0%86-%D0%92%D0%9F%D0%97.pdf (дата звернення: 28.03.2026).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри кримінального процесу Дудченко О. Ю.

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ: ЕТИЧНІ ТА ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Сучасний розвиток цифрових технологій призвів до активного впровадження інноваційних рішень у сферу правосуддя, зокрема у систему кримінального судочинства. Одним із таких рішень є використання штучного інтелекту (ШІ), можливості якого дедалі частіше розглядаються для підвищення ефективності судової діяльності. Впровадження ШІ в кримінальне судочинство може застосовуватися, наприклад, для аналізу значних обсягів інформації, пошуку наявної релевантної судової практики, упорядкування матеріалів справи тощо. Водночас, необхідно відмітити, що кримінальне судочинство є особливо чутливою сферою, оскільки тут вирішуються питання захисту прав людини, дотримання презумпції невинуватості, забезпечення реалізації принципу справедливого суду. Саме тому використання штучного інтелекту в цій сфері потребує не лише професійного технічного забезпечення, а й глибокого етичного та правового осмислення.

Дослідники відмічають, що потенціал штучного інтелекту у кримінальному провадженні є досить значним [1; 2]. Його застосування уможлиблює швидше опрацювання доказової інформації, скорочення процесуальних витрат, а також підвищує якість аналітичної роботи та забезпечує більш раціональну організацію судового розгляду. Це є особливо актуальним в умовах значного навантаження на судову систему та зростання невідкладної потреби в оперативному доступі до правової інформації. Разом з тим, ефективність не має розглядатися як головна мета, якщо її досягнення супроводжується послабленням процесуальних гарантій окремих учасників кримінального провадження.

Першорядною етичною проблемою використання штучного інтелекту у кримінальному судочинстві є ризик того, що алгоритм розпочне фактично підміняти людське правове мислення. На відміну від цифрового інтелекту ШІ, суддя оцінює не лише формальні ознаки справи,

а й всебічний зміст доказів, реальні обставини, поведінку конкретних учасників процесу. Окрім зазначеного, під час ухвалення рішення суд має керуватися не лише нормами закону, а й принципами справедливості, пропорційності й гуманізму. За таких умов штучний інтелект не може повністю замінити людське професійне рішення в у сфері кримінального судочинства [1; 2].

Підтвердженням вищезазначеного є також факт, що алгоритми ШІ працюють на основі вже наявних даних, а отже, можуть відтворювати закладені в них помилки, упередження або неточності. Якщо такі інтелектуальні технічні системи навчаються на неповних або необ'єктивних масивах інформації, вони можуть генерувати хибні рекомендації або надавати помилкові судження. Це обумовлює виникнення небезпеки, що технологія на базі ШІ не зменшуватиме несправедливість, а, навпаки, відтворюватиме її в ширших масштабах [2].

Не менш важливою залишається проблема прозорості застосування штучного інтелекту. Багато сучасних алгоритмічних моделей ШІ діють за принципом «чорної скриньки», коли користувач бачить лише підсумковий результат і не має можливості оцінити алгоритм, за яким система дійшла саме такого висновку. Для кримінального судочинства це несе серйозну загрозу, оскільки будь-яке рішення, яке впливає на права, свободи та законні інтереси людини, має бути насамперед обґрунтованим і зрозумілим.

Правовий аспект цієї проблеми полягає в тому, що застосування штучного інтелекту у сфері кримінального судочинства має базуватися на врахуванні основоположних засад кримінального процесу. Кримінальний процесуальний кодекс України [3] гарантує доступ до правосуддя, змагальність сторін, свободу в поданні доказів і безпосередність їх дослідження судом. Це дає підстави стверджувати, що жодна система на базі ШІ не може замінювати суд у вирішенні питань щодо оцінки доказів чи фактично наперед визначати результат кримінального провадження. Штучний інтелект може бути лише допоміжним інструментом: упорядковувати наявну інформацію, виявляти під час аналізу певні закономірності та пришвидшувати технічну обробку матеріалів справи. Водночас функція здійснення правосуддя має залишатися виключно за судом і суддею, а не за технічною системою.

Показовим у цьому аспекті є європейський підхід до використання штучного інтелекту у сфері правосуддя, в основі якого лежить пріоритет прав людини. Зокрема, важливим орієнтиром виступає Європейська

етична хартія щодо використання штучного інтелекту в судових системах, ухвалена Європейською комісією з питань ефективності правосуддя (СЕРЕJ) Ради Європи [4]. Положення Етичної хартії СЕРЕJ закріплюють принципи поваги до основоположних прав, недискримінації, якості й безпеки даних, прозорості, неупередженості та людського контролю за функціонуванням і результатами застосування системи ШІ. Для кримінального судочинства ці засади є особливо значущими, адже будь-яка помилка або необґрунтовані судження у цій сфері можуть мати серйозні наслідки для прав та свобод окремої людини [4].

Важливим міжнародним документом у цій сфері є Рамкова конвенція Ради Європи про штучний інтелект, права людини, демократію та верховенство права [5], яка визначає, що створення і застосування систем штучного інтелекту мають узгоджуватися з правами людини, принципами демократії та верховенства права. Регламент 2024/1689 Європейського Парламенту і Ради «Artificial Intelligence Act» [6] відносить окремі випадки використання штучного інтелекту у сфері правосуддя і правоохоронної діяльності до високоризикових, а окремі практики, зокрема прогнозування ризику вчинення кримінального правопорушення виключно на основі профілювання особи, визнаються цим актом неприйнятними та забороненими.

Узагальнюючи викладене, можемо дійти висновку, що використання штучного інтелекту у кримінальному судочинстві можливе лише за наявності чітко визначених правових меж його застосування. Насамперед на нормативному рівні мають бути чітко визначені сфери, у межах яких застосування ШІ є допустимим і виправданим. Не менш важливим є закріплення обов'язкових вимог до кібербезпеки, належного захисту інформації, якості даних, незалежного аудиту та прозорого документування роботи цифрових автоматизованих алгоритмів. Водночас особа має бути належним чином поінформована про застосування штучного інтелекту у її справі, а також бути наділена правом оскарження результатів такого застосування. При цьому визначальним повинно залишатися те, що остаточне рішення у кримінальному провадженні може ухвалювати лише суддя, а не технічна інтелектуальна система.

Отже, штучний інтелект у кримінальному судочинстві доцільно розглядати не як альтернативу правосуддю, а як допоміжний інструмент для підвищення ефективності окремих етапів судового процесу. Використання штучного інтелекту в судочинстві може вважатися виправданим лише за умови його відповідності етичним стандартам, дотримання

процесуальних гарантій та належного забезпечення прав людини. Тому перспективи використання ШІ в цій сфері залежать не стільки від технічних можливостей моделей ШІ, скільки від того, наскільки держава зможе забезпечити прозорі правила їх використання, належний контроль та збереження провідної ролі суду у здійсненні правосуддя.

Список використаних джерел:

1. Дашкевич С., Семенко Ю. Використання технологій штучного інтелекту під час захисту клієнта у кримінальному провадженні. Актуальні проблеми правознавства. 2025. № 1. С. 114–119. URL: <https://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/2060/2084>
2. Хоменко Р., Кисельов А. Штучний інтелект: найсучасніші можливості штучного інтелекту та кримінальний аналіз. UNIVERSUM. 2025. № 21 (червень). С. 314–320. URL: <https://archive.liga.science/index.php/universum/article/view/1993>
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України; Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17> (дата звернення: 04.04.2026).
4. European Ethical Charter on the Use of Artificial Intelligence in Judicial Systems and Their Environment / European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ). Strasbourg: Council of Europe, 2019. 79 p. URL: <https://book.coe.int/en/computers-and-law/7842-european-ethical-charter-on-the-use-of-artificial-intelligence-in-judicial-systems-and-their-environment.html> (дата звернення: 04.04.2026).
5. Council of Europe Framework Convention on Artificial Intelligence and Human Rights, Democracy and the Rule of Law. Council of Europe Treaty Series. № 225. Vilnius, 5 Sept. 2024. URL: <https://rm.coe.int/0900001680afae3c> (дата звернення: 04.04.2026).
6. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence and amending Regulations (EC) No 300/2008, (EU) No 167/2013, (EU) № 168/2013, (EU) 2018/858, (EU) 2018/1139 and (EU) 2019/2144 and Directives 2014/90/EU, (EU) 2016/797 and (EU) 2020/1828 (Artificial Intelligence Act) // Official Journal of the European Union. 2024. 12 July. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32024R1689> (дата звернення: 04.04.2026).

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального процесу Дудченко Олександр Юрійович

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У СУДОВОМУ ПРОЦЕСІ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ВИКЛИКИ

Розбудова цифрової інфраструктури правосуддя стала не просто вимогою часу, а однією з фундаментальних умов європейської інтеграції України. Попри активне впровадження модулів Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС), стрімкий технологічний прогрес диктує нові, набагато складніші виклики. Серед них чи не найгострішим на сьогодні є межі та потенціал використання систем штучного інтелекту (ШІ) у судовому провадженні. Якщо ще кілька років тому дискусії навколо цієї теми сприймалися радше як наукова фантастика, то сьогодні вони перейшли в площину реальної юридичної практики, пошуку нормативних рішень та вирішення етичних дилем.

Слід визнати, що інтеграція алгоритмічних рішень здатна суттєво розвантажити вітчизняну судову систему, яка потерпає від хронічного кадрового дефіциту та надмірного навантаження на суддів. Передусім йдеться про автоматизацію рутинних, технічних процесів. Сучасні нейромережі вже мають технічну спроможність здійснювати первинний аналіз позовних заяв на предмет їхньої відповідності формальним вимогам процесуальних кодексів, структурувати матеріали багатоепізодних кримінальних проваджень та навіть генерувати шаблони судових рішень у типових і малозначних справах.

Особливого значення цей інструментарій набуває для органів військової юстиції та судів, що розглядають масиви справ щодо воєнних злочинів. У таких категоріях справ ШІ міг би стати критично важливим для обробки та систематизації OSINT-доказів, аналізу гігабайтів відеоматеріалів та інших цифрових даних [1, с. 449]. Цікаво, що українська судова практика вже стикається з цими явищами. Так, в Окремій думці суддів Верховного Суду від 8 лютого 2024 року у справі № 925/200/22 зазначається, що саме по собі посилення учасника процесу на інформацію, яка була згенерована за допомогою технологій ШІ, за відсутності інших обставин, що вказують на недобросовісність, не може автоматично визнаватися зловживанням процесуальними правами [2].

Водночас ми маємо чітко розмежовувати автоматизацію судового діловодства та запровадження так званого «алгоритмічного правосуддя». Відповідно до статті 124 Конституції України, правосуддя здійснюють виключно суди, а делегування їх функцій іншим органам чи посадовим особам не допускається. Очевидно, що це стосується і комп'ютерних алгоритмів. Головна загроза застосування ШІ при прийнятті рішень криється у феномені «чорної скриньки» (black box problem). Суть проблеми полягає в тому, що логіка прийняття рішень глибинними нейромережами часто залишається незрозумілою та непрозорою навіть для їхніх розробників. Це прямо суперечить фундаментальному праву особи на справедливий суд, яке безальтернативно вимагає вмотивованості, зрозумілості та передбачуваності судового рішення.

Крім того, існує серйозний ризик алгоритмічного упередження. Оскільки моделі машинного навчання тренуються на історичних масивах судової практики, вони здатні переймати, відтворювати та навіть масштабувати людські стереотипи чи латентні дискримінаційні підходи, які могли мати місце в минулому.

Етичний вимір цієї проблематики вже отримав первинне нормативне закріплення на міжнародному рівні. У грудні 2018 року Європейська комісія з питань ефективності правосуддя (CEPEJ) ухвалила Європейську етичну хартію про використання штучного інтелекту в судових системах. Одним із наріжних каменів цього документа є принцип «під контролем користувача» (under user control). Він чітко встановлює, що суддя повинен залишатися головною ланкою в процесі і мати змогу в будь-який момент втрутитися в роботу алгоритму, критично переглянути його висновки або взагалі відмовитися від його використання, не зазнаючи при цьому жодного адміністративного тиску [3]. Тобто машина за жодних обставин не може ухвалювати рішення – вона повинна залишатися виключно допоміжною системою.

З огляду на зазначене, стає очевидним, що українське законодавство наразі перебуває лише на стадії осмислення феномену штучного інтелекту в правосудді. Вітчизняна процесуальна доктрина повинна виходити з презумпції того, що ШІ є лише аналітичним помічником, а не повноцінним суб'єктом ухвалення рішень. Першочерговим кроком у цьому напрямі має стати розробка Вищою радою правосуддя та Верховним Судом комплексних рекомендацій щодо допустимих меж використання ШІ суддями та учасниками процесу. Це дозволить гарантувати, що цифрові інновації слугуватимуть зміцненню верховенства права та доступу до правосуддя, а не перетворюватимуть судовий процес на механічний конвеєр.

Список використаних джерел:

1.Белова М.В., Белов Д.М. Імплементация штучного інтелекту в досудове розслідування кримінальних справ: міжнародний досвід. Аналітично-порівняльне правознавство. 2023. № 2. С. 448–454.

2.Ухвала суду про роз'яснення постанови Верховного Суду від 11.12.2023 у справі № 925/200/22. Окрема думка суддів від 08 лютого 2024 року. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116984639>

3.European Ethical Charter on the use of artificial intelligence in judicial systems and their environment. Adopted by the CEPEJ on 3–4 December 2018. URL: <https://rm.coe.int/ethical-charter-en-for-publication-4-december-2018/16808f699c>

Науковий керівник: Москвич Лідія Миколаївна – доцент кафедри кримінального процесу, доктор юридичних наук, професор.

Гусарук Єгор

здобувач вищої освіти

студент I курсу

НЮУ імені Ярослава Мудрого

ВПЛИВ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА ПРИЙНЯТТЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ: МОЖЛИВОСТІ, РИЗИКИ ТА ПРАВОВІ МЕЖІ

У наш час відбувається цифровізація всіх сфер життя, у тому числі й судової влади. Штучний інтелект досить швидко розвивається що зумовлює поступове впровадження інструментів штучного інтелекту у діяльність судових органів різних країн. Так в Україні у 2026 році планується реалізація електронного суду з використанням штучного інтелекту для адміністративного судочинства. Впровадження штучного інтелекту до судових рішень є необхідним процесом трансформації судової системи адже суддя та апарат витрачають у середньому чотири години на підготовку та розгляд однієї справи. кожна десята справа закривається через відсутність події або складу правопорушення. Проте з використанням штучного інтелекту виникають серйозні ризики такі як: упередженість

алгоритмів, загроза незалежності судді та порушення права на справедливий суд згідно зі ст. 6 Європейської конвенції з прав людини.

Також для того щоб впровадити та використовувати систему ШІ потрібно дотримуватись певних правил та принципів діяльності.

Основними засадами є:

Законність: Дотримання законодавства, зокрема наявність усіх необхідних прав для використання систем ШІ, дотримання правил захисту персональних даних, конфіденційної інформації, дотримання прав інших осіб.

Прозорість і зрозумілість: Розкриття інформації про використання систем ШІ представниками юридичної професії, пояснення цілей, обсягу і способів такого використання; розкриття джерел інформації, на базі якої навчаються та працюють системи ШІ.

Добросовісність: Чесне й етичне ставлення до всіх зацікавлених сторін, яке передбачає, що вся інформація в матеріалах, виготовлених або розповсюджених з використанням систем ШІ, є правдивою, точною, перевіреною та виключає введення в оману клієнтів.

Конфіденційність: Недопущення неправомірного розголошення інформації з обмеженим доступом, зокрема персональних даних, конфіденційної інформації, адвокатської та інших таємниць через системи ШІ або результати взаємодії з ними; захист та повага до права осіб на приватність інформації про них.

При дотриманні цих принципів штучний інтелект може застосовуватися у багатьох напрямках. Він здатен створювати документи та інший контент, аналізувати великий масив даних та і взагалі автоматизувати багато процесів. Штучний інтелект може виявляти орфографічні, граматичні та стилістичні помилки в документах, проводити технічний контроль текстів та перевіряти документи на відповідність чинному законодавству що значно підвищує якість і точність юридичних документів.

Водночас, попри такі можливості, його використання у сфері правосуддя має чіткі межі, що підтверджується сучасною судовою практикою.

Зокрема, у справі № 925/496/24, розглянутій Касаційним господарським судом у складі Верховного Суду (постанова від 08.07.2025), сторона намагалася використати відповіді які були згенеровані штучним інтелектом штучного інтелекту, як доказ для тлумачення положень договору та оскарження висновків судів попередніх інстанцій. Однак суд відхилив такі доводи, чітко окресливши межі допустимого використання ШІ у правосудді.

Суд сказав, що штучний інтелект використовується виключно як допоміжний інструмент для пошуку та узагальнення інформації, але не як самостійне джерело доказів. Відповіді, сформовані ШІ, не відпо-

відають критеріям належності та достовірності доказів, передбаченим процесуальним законодавством, зокрема нормами Господарського процесуального кодексу України. У висновку спроба сторони використати ІІІ для підтвердження або спростування встановлених судом обставин була обґрунтовано відхилена.

Але найважливішим є те що висновок суду про те, що штучний інтелект не є джерелом науково доведеної та перевіреної інформації і тому не може підміняти собою судові дослідження доказів і формування правової позиції.

Таким чином, ця справа демонструє які є можливості і ризики використання штучного інтелекту у судочинстві, а також підкреслює необхідність чіткого визначення правових меж його застосування з метою збереження принципів справедливого суду та верховенства права.

Отже, вплив штучного інтелекту на процес прийняття судових рішень є неоднозначним. Позитивний вплив полягає у підвищенні ефективності та якості судочинства, водночас її використання пов'язане зі значними ризиками порушення основоположних принципів правосуддя. Як свідчить судова практика (зокрема, постанова у справі № 925/496/24), штучний інтелект допустимо застосовувати лише як допоміжний засіб. Тому пріоритетним завданням є встановлення чітких правових меж його використання, які забезпечать баланс між інноваціями та захистом права на справедливий суд.

Список використаних джерел:

1. Стратегія розвитку штучного інтелекту в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://storage.thedigital.gov.ua/files/2/72/fcf6c498e0a9f57e7a8521ff9833372d.pdf>
2. Штучний інтелект та правнича діяльність: як реагують суди [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://jurliga.ligazakon.net/analytics/242664_sh-ta-pravnicha-dyalnst-yak-reaguyut-sudi
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
4. Штучний інтелект – не доказ: суди починають відмовлятися від AI-матеріалів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk-winner.com/ai-is-not-evidence/>

Науковий керівник: Москвич Лідія Миколаївна – доцент кафедри кримінального процесу, доктор юридичних наук, професор.

Джур Катерина Ігорівна,
*здобувачка 1 курсу денної форми здобуття освіти
другого (магістерського) рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

РІШЕННЯ ВРП ЯК ЗАГРОЗА КОНСТИТУЦІЙНИМ ГАРАНТІЯМ НЕЗАЛЕЖНОСТІ АДВОКАТУРИ

Адвокатура України за своєю правовою природою є недержавним самоврядним інститутом, що забезпечує захист, представництво та надання професійної правничої допомоги, а також самостійно вирішує питання своєї організації та діяльності. Незалежність адвокатури гарантується статтею 131–2 Конституції України. Ця засада деталізується у статтях 4 та 5 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», де визначено, що адвокатура є незалежною від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових та службових осіб, а держава зобов'язана створювати належні умови для діяльності адвокатури та забезпечувати дотримання гарантій адвокатської діяльності. Професійна діяльність адвоката ґрунтується на принципах верховенства права, законності, незалежності, конфіденційності та уникнення конфлікту інтересів.

Актуальність цієї праці зумовлена тим, що для функціонування правової держави та громадянського суспільства недостатньо лише формального проголошення незалежності адвокатури – необхідне її беззастережне дотримання та існування надійних механізмів її захисту. Проте сьогодні ми спостерігаємо тривожні тенденції, коли деякі рішення Вищої ради правосуддя (ВРП) фактично підривають основи конституційних гарантій. Подібна практика ВРП викладена у рішеннях від 29 січня 2026 року №136/0/15–26 [6] та від 26 березня 2026 року №531/0/15–26 [7].

Перш за все, занепокоєння викликають спроби ВРП обмежити дисциплінарну юрисдикцію органів адвокатського самоврядування щодо тих адвокатів, які входять до складу ВРП, що явно простежується у зазначених рішеннях. Такі дії спрямовані на звуження повноважень кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури (КДКА), що є прямим втручанням у внутрішні справи професійної спільноти. Спроби вивести окрему категорію адвокатів з-під дії етичних та дисциплінарних стандартів нівелюють саму сутність незалежності професії. Це не лише порушує принципи

рівності, а й створює небезпечний прецедент державного контролю над автономним інститутом.

Для розуміння загрози, яку несуть подібне втручання, слід пам'ятати, що самоврядність не є декларативною ознакою; це функціональна спроможність спільноти самостійно здійснювати дисциплінарне провадження через систему КДКА. Право оцінювати дотримання адвокатом етичних стандартів є виключною прерогативою самої адвокатської спільноти. Лише колеги по професії, керуючись спільними цінностями та розумінням професійної таємниці, можуть об'єктивно встановити межу між помилкою та дисциплінарним проступком. Будь-яке обмеження цієї функції на користь державного органу де-факто перетворює незалежну адвокатуру на підконтрольний додаток до системи правосуддя.

Рада адвокатів України (РАУ) неодноразово підкреслювала, що ці гарантії є невід'ємною складовою права на справедливий суд [5]. У своїх рішеннях РАУ зазначала, що будь-які спроби стороннього тлумачення норм професійної поведінки адвокатів є неприпустимими. Крім того, відповідно до статті 5 Правил адвокатської етики (ПАЕ), право офіційного тлумачення їхніх положень належить виключно З'їзду адвокатів України та РАУ. Якщо положення допускають різні підходи, вони підлягають застосуванню у найбільш сприятливому для адвоката розумінні. Відтак, самостійне тлумачення та застосування членами ВРП положень ПАЕ без належних повноважень, у поєднанні з ухваленням рішень, що обмежують права адвоката, є порушенням встановленого законом розподілу компетенцій, гарантій незалежності адвокатури та принципу правової визначеності.

Це також прямо суперечить європейським стандартам, зокрема положенням статті 8 Конвенції Ради Європи про захист професії адвоката, яка закріплює виключну компетенцію незалежних органів адвокатського самоврядування у питаннях професійної етики, а також принципам 16, 17 та 18 Основних положень ООН про роль адвокатів, які гарантують адвокатам імунітет від переслідувань за виконання професійних функцій та забезпечують захист від будь-якого втручання у їхню діяльність.

Практика ВРП, викладена у досліджуваних рішеннях, демонструє небезпечний підхід до тлумачення поняття «втручання». ВРП кваліфікувала формалізовані та передбачені законом дії КДКА (відкриття провадження за скаргю) як спробу тиску на члена ВРП.

Ключовий аргумент ВРП базується на тому, що її член не здійснює адвокатської діяльності у період перебування на посаді. Однак, оскільки фігурант вказаних рішень, член ВРП Маселко Р. А., зберігає статус ад-

воката, він, незалежно від зупинення своєї діяльності, зобов'язаний дотримуватися ПАЕ. Відповідно до статті 2 ПАЕ, їхня дія поширюється на всіх адвокатів України, зокрема й на тих, право на зайняття адвокатською діяльністю яких зупинено в передбаченому законом порядку.

Незважаючи на це, професійний статус та знання у сфері адвокатури були використані членом ВРП для ініціювання обговорення конфіденційних питань. Такі дії суперечать міжнародним стандартам захисту професії, зокрема пункту «в» частини 3 статті 6 Конвенції Ради Європи про захист професії адвоката, який категорично забороняє вимагати від адвокатів «розголошувати, передавати або давати свідчення щодо будь-якої інформації або матеріалів, отриманих від клієнтів».

Відмова від дотримання етичних норм під приводом виконання державних функцій є порушенням Присяги адвоката. Логіка ВРП веде до створення не передбаченого законом імунітету, адже фактичне звільнення адвоката-члена ВРП від обов'язку дотримуватися ПАЕ формує для нього особливий позаправовий статус.

Також фактичні обставини, викладені у цих рішеннях, свідчать, що під виглядом захисту незалежності свого члена ВРП намагалася змусити органи адвокатури припинити дисциплінарне провадження. Такі вимоги супроводжувалися фактичним спонуканням до розкриття адвокатської таємниці – вимогою надати пояснення щодо змісту скарг та конфіденційних матеріалів справ, що є прямим порушенням статті 22 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

Більше того, практика оцінки ВРП кандидатів на посади суддів через призму їхньої минулої професійної діяльності є грубим порушенням заборони ототожнення адвоката з клієнтом. Спроба кваліфікувати законний захист клієнтів як відсутність належних морально-етичних якостей є неправомірною.

Незалежність адвокатури є невід'ємною частиною незалежності всієї системи правосуддя. Спроба одного органу підпорядкувати собі інший через обмеження автономії створює інституційний дисбаланс. Подібні дії ВРП порушують принципи законності та розподілу компетенцій між органами, що, своєю чергою, є загрозою для незалежності адвокатури.

Отже, підсумовуючи, можна констатувати, що останні рішення ВРП (зокрема, № 136/0/15–26 та № 531/0/15-26) формують небезпечну практику звуження конституційних гарантій незалежності адвокатури в Україні. Спроба державного органу вивести своїх членів із-під дії ПАЕ та заблокувати законну роботу КДКА є прямим втручанням в інституційну автономію та самоврядність професії.

Створення особливого імунітету для адвокатів, які обіймають посади у ВРП, суперечить профільному законодавству, адже зупинення адвокатської діяльності не означає втрати статусу чи звільнення від обов'язку дотримуватися Присяги. Така сегрегація всередині професійної спільноти порушує фундаментальний принцип рівності, руйнує єдність професії та створює безпрецедентні ризики безкарності для окремої категорії осіб.

Незалежність адвокатури – це фундаментальна запорука функціонування правової держави, забезпечення рівності сторін у судовому процесі та реального захисту громадян від свавілля державного апарату. Захист виключної юрисдикції органів адвокатського самоврядування у питаннях дисциплінарної відповідальності своїх членів є запорукою збереження інституційного балансу всієї системи правосуддя.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05.07.2012 № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#n146> (дата звернення: 23.04.2026).

2. Правила адвокатської етики, затверджені Звітно-виборним з'їздом адвокатів України від 09.06.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#n464> (дата звернення: 23.04.2026).

3. Конвенція про захист професії адвоката ухвалена Радою Європи під час засідання 12.03.2025. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/publications/1522_final.pdf (дата звернення: 23.04.2026).

4. Основні положення про роль адвокатів, прийняті VIII Конгресом ООН по запобіганню злочинам у серпні 1990 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_835#Text (дата звернення: 23.04.2026).

5. Рішення Ради адвокатів України (РАУ) від 12 серпня 2025 року № 82. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2025-08-12-r-shennya-rau-82_68a2e995317cc.pdf (дата звернення: 23.04.2026).

6. Рішення Вищої ради правосуддя (ВРП) від 29 січня 2026 року № 136/0/15–26. URL: <https://hcj.gov.ua/doc/doc/57978> (дата звернення: 23.04.2026).

7. Рішення Вищої ради правосуддя (ВРП) від 26 березня 2026 року № 531/0/15–26. URL: <https://hcj.gov.ua/doc/doc/57096> (дата звернення: 23.04.2026).

Науковий керівник: д. ю. н., професорка, професорка кафедри юстиції Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка Ізарова Ірина Олександрівна.

Дзядевич Володимир Русланович
*Аспірант кафедри юстиції
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

ЕВОЛЮЦІЯ КОНЦЕПЦІЇ «ВІДСТАВКИ СУДДІ»: ВІД РАДЯНСЬКОЇ ПЕНСІЙНОЇ ПАРАДИГМИ ДО СУЧАСНОЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ГАРАНТІЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ

Фундаментальною ознакою демократичної правової держави є наявність незалежної та безсторонньої судової влади. У системі координат сучасності, незалежність розглядається не як статичний стан, а як континуум, що охоплює всі етапи професійного життя носія судової влади: від добору та призначення до здійснення повноважень і, зрештою, до завершення суддівської кар'єри та отримання почесного статусу «суддя у відставці». Дослідження генезису поняття «відставка судді» у правовій доктрині дозволяє констатувати, що розуміння природи завершення кар'єри судді зазнало радикальної трансформації. На наш погляд, цей процес є переходом від парадигми соціального забезпечення до парадигми гарантії, де відставка визначається особливим публічно-правовим статусом. Перехід від розуміння відставки як статусу, а не просто грошової виплати – є беззаперечним лакмусовим папірцем демократизації судоустрою.

Для осягнення глибини сучасних перетворень необхідно звернутися до історичного контексту, в якому функціонувала судова система до здобуття Україною незалежності. У радянській правовій доктрині концепція поділу влади відкидалась як така, а суди розглядались лише як один із правоохоронних органів, інтегрованих у загальнодержавний адміністративно-командний апарат [1].

У Законі УРСР «Про судоустрій УРСР» від 05 червня 1981 року поняття «відставка судді» у його сучасному, статусному розумінні було абсолютно відсутнє [2]. Судді обирались на визначений строк і після завершення повноважень або досягнення пенсійного віку виходили на пенсію на загальних підставах, передбачених трудовим законодавством. Відповідно, після припинення повноважень особа повністю втрачала будь-який юридичний зв'язок із судовою системою.

Особливим маркером тієї епохи, що яскраво ілюструє повну залежність суддів від виконавчої влади, був інститут так званих «персональних пенсій». Досліджуючи питання гарантій права на соціальне забезпечення в розрізі нормативістської теорії права, Сташків Б.І. звертає увагу на яскраво виражений дискреційний характер таких призначень та зазначає: «Так, коли раніше, наприклад, у радянський час персональна пенсія союзного значення призначалась особі комісією по встановленню персональних пенсій при Раді Міністрів СРСР, то вона [особа, якій призначалась пенсія] суб'єктивного права на цю пенсію не мала, оскільки таке рішення приймалося на розсуд цієї комісії» [3, с. 98].

З точки зору сучасних стандартів та розуміння верховенства права, така система генерувала пряму загрозу безсторонності. Усвідомлюючи, що рівень матеріального забезпечення після складення повноважень залежить виключно від лояльності до органів виконавчої та партійної влади, суддя де-факто перетворювався на інструмент державної політики. Радянська парадигма характеризувалась ототожненням суддівського забезпечення із загальним соціальним страхуванням (або номенклатурними привілеями), повністю ігноруючи фінансову безпеку після завершення кар'єри як гарантію об'єктивного правосуддя.

Зі здобуттям Україною незалежності постала нагальна потреба у реформуванні судоустрою. Важливим кроком стало прийняття Закону України «Про статус суддів» від 15 грудня 1992 року, який вперше ввів у вітчизняний правовий обіг концепт «відставки судді» [4]. Стаття 43 цього закону встановила право судді, який пропрацював на посаді не менше 20 років на почесне звільнення з посади із збереженням звання судді.

Як зазначає суддя Конституційного Суду України у відставці В. Кампо: «... розробка нових конституційних засад судоустрою мала на меті створити суд, до якого «не дістатись політичному інтересу» [5]. Саме тому законодавець відокремив відставку від звичайного звільнення, змінивши підхід до розуміння матеріального забезпечення: суддя отримав право на щомісячне довічне грошове утримання, яке фінансувалося безпосередньо із державного бюджету (для працюючих суддів, а для суддів у відставці – з Пенсійного фонду України за рахунок коштів Державного бюджету України), а не з фондів соціального страхування [6, с. 293].

Трансформація парадигми відставки від соціально-пенсійної до статусно-конституційної в Україні була б неможливою також і без активної ролі Конституційного Суду України. У знаковому Рішенні від 11 жовтня 2005 року 3 8-рп/2005, Конституційний Суд України визнав неконституційними спроби обмежити довічне утримання суддів нормами загаль-

ного пенсійного законодавства. Суд наголосив, що Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» не може скасовувати, звужувати чи замінювати положення норм спеціального законодавства, оскільки довічне утримання є особливою гарантією незалежності [7].

Пізніше ця доктрина була розширена у Рішенні Конституційного Суду України від 18 лютого 2020 року № 2-п/2020 [8]. Так, оцінюючи зміни до законодавства 2016 року, Суд підкреслив, що щомісячне довічне грошове утримання не є складовою заробітної плати, а виступає самостійною гарантією незалежності як складової матеріального забезпечення. Відтак, неприпустимим є перегляд стажу та розміру утримання, визначеного при звільненні судді у відставку.

Перехід України до розуміння відставки як статусу органічно корелює з еволюцією міжнародних стандартів. консультативна рада європейський суддів у своєму Висновку № 1 (2001) чітко сформулювала тест «розумного спостерігача»: «A judge must thus not merely be free in fact from any inappropriate connection, bias or influence, he or she must also appear to a reasonable observer be free therefrom» [9]. Якщо суддя після виходу у відставку приречений на бідність або його дохід залежить від прихильності уряду, суспільство матиме обґрунтовані сумніви щодо об'єктивності такого судді під час його активної кар'єри.

Велика хартія суддів (Magna Carta of Judges, 2010) визначає гарантії незалежності, до яких прямо віднесено забезпечення належним пенсією для суддів (пункт 7) [10]. Цей підхід також деталізовано в Європейській хартії про закон про статус суддів, яка імперативно вказує, що суддям у відставці виплачується пенсія за вислугу років, рівень якої повинен бути якомога ближчим до рівня їх останньої заробітної плати на посаді судді [11]. Принцип наближення виплат у відставці до активної суддівської винагороди усуває фінансовий шок при завершенні кар'єри та в «ідеальному суспільстві» покликаний нівелювати мотивацію судді до пошуку незаконних доходів «на старість».

Концептуальний зсув у розумінні відставки найяскравіше, на наш погляд, ілюструється на прикладах континентальних правових систем, зокрема Німеччини та Франції. У цих державах суддя, припиняючи активне здійснення правосуддя, не стає звичайним пенсіонером, а набуває спеціального статусу.

Так, німецький інститут Richter im Ruhestand безпрецедентно доводить, що держава сприймає відставку як триваючий публічно-правовий статус: держава виплачує високе утримання, а натомість вимагає від судді у відставці поведінки, що відповідає високим стандартам [12]. Французь-

кий інститут *Magistrat honoraire exerçant des fonctions juridictionnelles* демонструє, що досвід судді у відставці розглядається як цінний державний ресурс, який може бути реінтегрований у систему правосуддя без порушення принципів незалежності [13].

Аналогічна логіка прослідковується і в англо-американській системі. Так, механізм «vesting» (набуття права) у федеральних судах США дозволяє судді після досягнення певного віку вийти у відставку (та/або набутти так званого «senior status») зі збереженням заробітної плати. Цей економічний стимул розроблений не стільки як соціальна пільга, скільки як інструмент збереження незалежності та заохочення оновлення суддівського корпусу без посягання на довічний характер призначення [14].

Таким чином, проведений комплексний аналіз доводить, що еволюцію статусу судді у відставці відображає загальний цивілізаційний поступ правової системи. Відбувся фундаментальний перехід від радянської утилітарної парадигми (де завершення кар'єри судді розглядалось як звичайний соціальний стан непрацездатності, що покривається дискреційною державною пенсією) до європейської парадигми (де відставка є зміною функціонального стану в межах єдиного, нерозривного конституційного статусу).

Щомісячне довічне грошове утримання судді у відставці є не формою соціальної допомоги, а самостійною інституційною гарантією незалежності правосуддя. Його розмір, що має бути максимально наближеним до винагороди діючого судді, а також неможливість його довільного звуження є одними із ключових маркерів того, що держава поважає та визнає судовий сегмент влади.

Затвердження концепції відставки як триваючого публічно-правового статусу, що супроводжується збереженням звання, етичних обов'язків (а в низці країн – і можливості здійснювати окремі юрисдикційні функції), унеможливило ретроспективний тиск на суддю та гарантує суспільну впевненість у тому, що правосуддя здійснюється безстороннім та неупередженим судом, відповідно до принципів верховенства права.

Список використаних джерел:

1. Шумський П. В. Судові і правоохоронні органи України (опорний конспект лекцій). Тернопіль : ЛІЛЕЯ, 2000. 186 с.
2. Закон УРСР про судоустрій УРСР. К., 1981. 26 с.
3. Сташків Б. Вступ до права соціального забезпечення. Чернівці : МОН України, 2014. URL: <https://www.stashkiv.ho.ua/files/9.pdf> (дата звернення: 08.04.2026).

4. Про статус суддів : Закон України від 15.12.1992 № 2862-ХІІ : станом на 1 січ. 2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2862-12#Text> (дата звернення: 10.04.2026).

5. Пам'яті найкращих. *Закон і бізнес*. 2019. № 12. URL: <https://ccu.gov.ua/en/node/17903> (дата звернення: 07.04.2026).

6. Овчаренко О. Правові та організаційні аспекти реалізації права судді на відставку. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. Т. 4, № 71. С. 288–298. URL: https://visnyk.kh.ua/web/uploads/journals_pdf/4_2012.pdf (дата звернення: 08.04.2026).

7. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Верховного Суду України та 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень абзаців третього, четвертого пункту 13 розділу XV «Прикінцеві положення» Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та офіційного тлумачення положення частини третьої статті : Рішення Конституц. Суду України від 11.10.2005 № № 8-пп/2005. 2005. 11 жовт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-05#Text> (дата звернення: 08.04.2026).

8. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень пунктів 4, 7, 8, 9, 11, 13, 14, 17, 20, 22, 23, 25 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02 червня 2016 року № 1402-VIII : Рішення Конституційного Суду України від 18 лют. 2020 р. № 2-п/2020. Справа № 1-15/2018(4086/16). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-20#Text> (дата звернення: 08.04.2026).

9. Opinion No. 1 (2001) of the Consultative Council of European Judges (CCJE) for the attention of the Committee of Ministers of the Council of Europe on standards concerning the independence of the judiciary and the irremovability of judges : CCJE (2001) OP №1. Strasbourg, 23 Nov. 2001. 23 p. URL: https://www.icj.org/wp-content/uploads/2014/06/CCJE2001OPI1_en.pdf (дата звернення: 07.04.2026).

10. Magna Carta of Judges (Fundamental Principles) : CCJE (2010)3 Final. Strasbourg, 17 Nov. 2010. *Consultative Council of European Judges (CCJE)*. URL: <https://rm.coe.int/16807482c6> (дата звернення: 08.04.2026).

11. European Charter on the statute for judges and Explanatory Memorandum : DAJ/DOC (98) 23. Strasbourg, 8–10 July 1998. Council of Europe. 38 p. URL: https://www.icj.org/wp-content/uploads/2014/06/European-Charter-on-Statute-of-Judges_EN.pdf (дата звернення: 08.04.2026).

12. Бадо А. Порівняльне дослідження окремих елементів гарантій незалежності суддів [A bírói függetlenség egyes garanciális elemeinek összehasonlító

vizsgálata] : докт. дис. (MTA) : dc_1469_17. Сегед, 2017. 254 с. URL: https://real-d.mtak.hu/1072/7/dc_1469_17_doktori_mu.pdf (дата звернення: 08.04.2026).

13. Types de professions juridiques | Portail e-Justice européen. *Language selection | European e-Justice Portal*. URL: https://e-justice.europa.eu/topics/find-legal-professional/types-legal-professions/fr_fr (дата звернення: 08.04.2026).

14. Дзядевич В. Р. Компаративна екзегеза підходів до визначення статусу суддів у відставці в зарубіжних юрисдикціях. Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (Чернівці, 31 жовт. 2024 р.) / редкол.: О. В. Щербанюк та ін. Чернівці, 2024. С. 104–110. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/suchasni_vyklyky_ta_aktualni_problemy_sudovoyi_reformy_v_ukrayini_2024.pdf (дата звернення: 08.04.2026).

Науковий керівник: докторка юридичних наук, професорка, завідувачка кафедри юстиції Інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка **Хотинська-Нор О. З.**

Димчишин О. В.,
студент 2 курсу
Національного університету
«Одеська юридична академія»
факультету адвокатури
та антикорупційної діяльності

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ СТАНДАРТИ ДОБОРУ ТА ОЦІНЮВАННЯ СУДДІВ

Процес інтеграції України до європейського правового простору вимагає не просто автоматичної імплементації нормативних актів, а глибокої трансформації самої філософії формування суддівського корпусу. Сучасні європейські стандарти ґрунтуються на постулаті, що незалежність судової влади не є її превілеєм, а фундаментальною гарантією прав людини, тому процедури добору мають бути максимально прозорими та вільними від будь-якого політичного впливу.

Центральним документом у цій сфері виступає Європейська хартія про статус суддів, яка чітко наголошує на тому, що критерії вибору кан-

дидатів повинні базуватися виключно на їхній професійній кваліфікації та здатності застосовувати закон з високим ступенем моральної відповідальності [1]. Венеціанська комісія неодноразово підкреслювала у своїх висновках, зокрема у Спільному висновку щодо проєкту закону про судоустрій і статус суддів, що склад органів, які відповідають за відбір, має включати значну частину суддів, обраних самими ж суддями, щоб мінімізувати втручання виконавчої чи законодавчої гілок влади в цей делікатний процес [2].

Аналізуючи європейський досвід, можна помітити, що акцент у вимогах до процедури набуття статусу судді поступово зміщується з суто теоретичних іспитів на комплексне оцінювання особистості. Сучасний суддя в розумінні Консультативної ради європейських суддів, як це зазначено у Висновку про стандарти незалежності судової влади, повинен володіти не лише глибокими знаннями матеріального права, але й демонструвати високу емоційну стійкість та здатність до безстороннього аналізу складних соціальних конфліктів [3]. Зазначений підхід, на наш погляд, обумовлює використання психологічного тестування та перевірку доброчесності.

Важливим аспектом євроінтеграційних вимог є створення системи постійного моніторингу роботи вже призначених суддів, проте таке оцінювання в жодному разі не повинно перетворюватися на інструмент тиску за прийняті рішення. Європейський суд з прав людини у своїй практиці, зокрема у рішенні по справі «Олександр Волков проти України», чітко вказує на те, що критерії оцінювання мають бути об'єктивними та заздалегідь відомими, оскільки будь-яка невизначеність створює ризик маніпуляцій з боку органів суддівського врядування [4]. Оцінювання повинно стимулювати професійний розвиток судді та виявляти його потреби у додатковому навчанні, а не слугувати виключно каральним механізмом для звільнення незручних осіб, що було також підтверджено у справі «Куликов та інші проти України» [5].

Якщо розглядати технічну сторону питання, то європейська практика схиляється до децентралізації навчання через спеціалізовані заклади на кшталт Національної школи магістратури (ENM) у Франції, де кандидати проходять тривалу підготовку перед першим призначенням [6]. Такий підхід гарантує, що до виконання правосуддя допускаються особи, які вже мають практичні навички ведення процесу та написання судових рішень, що суттєво підвищує загальну якість судочинства в державі.

Реформування української системи відповідно до цих орієнтирів передбачає відмову від закритих процедур та перехід до моделі, де кожен

етап конкурсу є публічним і зрозумілим для суспільства. Міжнародні партнери звертають особливу увагу на роль Громадської ради доброчесності або аналогічних інституцій, оскільки залучення громадськості до перевірки кандидатів вважається дієвим запобіжником проти корупції та кумівства. Водночас важливо дотримуватися балансу, щоб участь активістів не підривала авторитет судової влади та не створювала умов для необґрунтованого публічного цькування суддів.

Проводячи порівняльний аналіз української моделі з досвідом Франції, є помітною суттєва різниця в підходах до професійного старту, оскільки французька система, описана в регламентах підготовки ENM, базується на принципі ранньої спеціалізації через школу магістратури, куди молоді фахівці потрапляють одразу після університету за результатами конкурсних іспитів [7]. В Україні ж акцент робиться на залученні правників із великим професійним досвідом, що з одного боку збагачує судову систему зрілими кадрами, але з іншого боку створює труднощі у забезпеченні єдності судової практики та однакового розумінні етичних стандартів.

Натомість досвід Польщі демонструє нам небезпеки політизації процесів добору, адже останні реформи в цій країні викликали серйозні зауваження, викладені у Рішенні Суду справедливості ЄС у справі C-791/19, через зміну порядку формування Національної ради правосуддя, що призвело до посилення впливу виконавчої влади на призначення нових суддів [8]. Україна в цьому контексті намагається знайти компроміс, впроваджуючи механізми міжнародної участі в конкурсних комісіях, що є унікальним інструментом та дозволяє забезпечити вищий рівень легітимності процедур порівняно з кризовими процесами в Польщі.

Опираючись на європейський досвід та викладений аналіз, можна сформулювати перелік стратегічних рекомендацій, які дозволять остаточно гармонізувати українську систему із західними стандартами.

По-перше, доцільно запровадити модель безперервного психологічного моніторингу та оцінювання м'яких навичок (*soft skills*) протягом усієї кар'єри судді, оскільки чинна система фокусується переважно на перевірці знань під час входу в професію, тоді як європейська практика вимагає постійного підтвердження емоційної стійкості та здатності до безстороннього вирішення конфліктів.

По-друге, необхідно інституційно зміцнити статус Громадської ради доброчесності шляхом чіткого законодавчого закріплення критеріїв оцінювання етичної поведінки, щоб уникнути суб'єктивізму та забезпечити передбачуваність рішень для кандидатів, як того вимагає практика Європейського суду з прав людини.

По-третє, варто розглянути можливість адаптації французької моделі посиленої практичної підготовки в Національній школі суддів, де основний акцент зміщується з лекційних занять на тривалі стажування в судах різних інстанцій та суміжних правоохоронних органах, що дозволить кандидатам ще до призначення на посаду повноцінно інтегруватися в професійне середовище.

По-четверте, важливо забезпечити повну цифровізацію процесів добору та оцінювання через впровадження прозорих систем електронного досьє судді, які дозволять автоматично збирати дані про навантаження та якість рішень, мінімізуючи при цьому людський фактор та ризики політичного тиску, що спостерігалися в окремих країнах Вишеградської групи.

Нарешті, ключовим елементом має стати поступовий перехід від разових кваліфікаційних іспитів до системи регулярного професійного розвитку, де результати навчання безпосередньо впливатимуть на кар'єрне просування судді, що створить дієву мотивацію для самовдосконалення та підвищення авторитету судової влади в очах суспільства.

Список використаних джерел:

1. European Charter on the Statute for Judges (1998). URL: <https://rm.coe.int/090000168092934f>
2. Venice Commission Joint Opinion CDL-AD(2025)044 on the Selection of Judges in Ukraine. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2025\)044-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2025)044-e)
3. CCJE Opinion No. 1 (2001) on standards concerning the independence of the judiciary. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/rizne/OPINION_No_1_eng_2001.pdf
4. Judgment of the ECtHR in the case of Oleksandr Volkov v. Ukraine (Application no. 21722/11). URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{«itemid»: \[«001-115871»\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{«itemid»: [«001-115871»]})
5. Judgment of the ECtHR in the case of Kulykov and Others v. Ukraine (Applications nos. 5114/09 and others). URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{«itemid»: \[«001-170362»\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{«itemid»: [«001-170362»]})
6. Presentation of the French National School for the Judiciary. *ENM*. URL: <https://www.enm.justice.fr/en/presentation>
7. Initial Training Standards and Admission for Private Sector Applicants. *ENM*. URL: <https://www.enm.justice.fr/en/admission-applicants-private-sector>

8. CJEU Judgment in Case C-791/19 on the disciplinary regime for judges in Poland. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/bg/ip_21_4587

Науковий керівник: завідувач кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія», доктор юридичних наук, професор Бакаянова Нана Мезенівна.

Долгоруک А. С.
студентка 1-го курсу
факультету судового та міжнародного права
Національного університету
«Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМИ ДОСТУПУ ДО ПРАВОСУДДЯ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Цифровізація сучасного суспільства виступає глобальним і багатовимірним процесом, що охоплює практично всі сфери життєдіяльності людини, включаючи економіку, освіту, систему охорони здоров'я, політику, культуру та повсякденне життя. Вона створює нові можливості для розвитку як окремої особистості, так і суспільства в цілому, однак водночас супроводжується появою нових викликів, які потребують комплексного осмислення та врахування з метою забезпечення стабільного й безпечного функціонування соціальних інститутів.

У сучасній науковій літературі цифровізація права розглядається як складне явище, що включає декілька взаємопов'язаних компонентів: по-перше, перехід від традиційних аналогових способів передавання інформації до цифрових; по-друге, трансформацію інформації у цифрову форму для її подальшого збереження та обробки; по-третє, широке впровадження цифрових технологій у різні сфери суспільного життя, включаючи правову сферу.

Розвиток цифрових технологій в Україні визначається одним із пріоритетних напрямів державної правової політики. Важливим імпульсом у цьому процесі став Указ Президента України № 189/2021 від 11 травня 2021 року, яким передбачено реалізацію заходів щодо впровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи до 2025 року.

У межах цієї політики було запроваджено комплекс державних програм, спрямованих на забезпечення незалежності судової влади, підвищення ефективності здійснення правосуддя та інтеграцію сучасних цифрових технологій у діяльність судових органів. У результаті реалізації зазначених заходів передбачено створення можливостей для дистанційного звернення до суду, участі в судових засіданнях за допомогою відеоконференцій, автоматизованого розподілу справ, оприлюднення судових рішень у мережі Інтернет та електронного виконання судових рішень. Загалом цифровізація судочинства орієнтована на підвищення оперативності, ефективності та доступності правосуддя, проте водночас породжує низку проблем, що можуть ускладнювати реалізацію права на судовий захист [1, с.58; 4].

Однією з найбільш суттєвих проблем є нерівномірність доступу до цифрових технологій, що проявляється у явищі «цифрового розриву». Значна частина населення не володіє необхідними навичками користування цифровими сервісами або не має технічних можливостей для їх використання. Особливо це стосується соціально вразливих категорій населення, що фактично обмежує їх доступ до правосуддя навіть за наявності відповідних електронних інструментів. Водночас серйозною проблемою залишається недосконалість технічного функціонування електронних судових систем, зокрема Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи. Нестабільність роботи, недостатній рівень захищеності даних, складність інтерфейсів та обмеженість функціональних можливостей окремих модулів створюють додаткові труднощі для реалізації процесуальних прав учасників судового процесу. Крім того, актуальним є питання забезпечення належного рівня інформаційної безпеки та захисту персональних даних, оскільки цифровізація передбачає обробку значного обсягу конфіденційної інформації, що підвищує ризики кібератак і витоку даних, а також негативно впливає на рівень довіри громадян до судової системи [2, с. 19].

Не менш важливою є проблема комунікації між судом і учасниками процесу в умовах цифровізації. Хоча сучасні технології значно розширюють можливості дистанційної взаємодії, зокрема шляхом подання документів онлайн або участі в засіданнях через відеозв'язок, вони не завжди забезпечують достатній рівень зрозумілості процедур і якісного зворотного зв'язку. Складність користування електронними платформами

та відсутність чітких інструкцій можуть створювати додаткові бар'єри для реалізації права на доступ до правосуддя.

Важливим аспектом залишається також нормативно-правове забезпечення цифровізації судочинства. Конституція України гарантує кожному право на судовий захист, а Закон України «Про судоустрій і статус суддів» закріплює принципи доступності та відкритості правосуддя. Однак сучасні цифрові трансформації вимагають подальшого вдосконалення законодавства, зокрема щодо врегулювання питань електронного доказування, дистанційної участі у судових засіданнях, використання електронного підпису та інших засобів цифрової ідентифікації [3].

Таким чином, цифровізація правосуддя є об'єктивним етапом розвитку судової системи, що сприяє підвищенню її ефективності та доступності, проте водночас супроводжується низкою проблем, пов'язаних із цифровою нерівністю, технічними недоліками, ризиками кібербезпеки та недосконалістю нормативного регулювання. З метою їх подолання доцільним є впровадження програм підвищення цифрової грамотності населення, модернізація технічної бази судової системи, посилення заходів інформаційної безпеки та вдосконалення законодавчого регулювання електронного судочинства. Реалізація цих заходів сприятиме підвищенню ефективності функціонування судової системи, зміцненню довіри громадян та забезпеченню реального, а не формального доступу до правосуддя.

Список використаних джерел:

1. Барабаш О. О. Цифровізація правосуддя у контексті впровадження системи е-суд: виклики та завдання . Науковий вісник. 2023. № 1. С. 57–66. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/5640>
2. Богатчук Д. Перспективи розвитку електронного судочинства в Україні . Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки. 2025. Т. 15. С. 19–44. DOI: <https://doi.org/10.18523/2617-2607.2025.15.19-44>
3. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. Дата оновлення: 04.06.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> (дата звернення: 23.03.2026)

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Храпенко О. О.

Драч К. В.
студентка 3-го курсу
факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету
«Одеська юридична академія»

ЦИФРОВІЗАЦІЯ СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ: ВІД ВИМУШЕНОГО ЗАХОДУ ПІД ЧАС ВІЙНИ ДО СТАНДАРТУ ПІСЛЯВОЄННОГО ПЕРІОДУ

Цифровізація судочинства в Україні є одним із ключових напрямів трансформації правової системи, який набув особливої актуальності в умовах воєнного стану. Вплив глобальних цифрових процесів, а також внутрішні виклики, пов'язані з повномасштабною збройною агресією, зумовили необхідність оперативного впровадження сучасних технологій у діяльність судових органів. У цих умовах цифровізація перестала бути лише елементом модернізації, перетворившись на критично важливий інструмент забезпечення безперервності здійснення правосуддя.

Під цифровізацією судочинства слід розуміти комплексне впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у всі стадії судового процесу. Це включає електронний документообіг, дистанційні судові засідання, використання електронних доказів, автоматизований розподіл справ між суддями, інтеграцію з державними реєстрами, а також використання цифрових платформ для комунікації між учасниками процесу. Такі інструменти сприяють підвищенню ефективності судочинства, зменшенню бюрократичних процедур і забезпеченню доступності правосуддя.

Важливим етапом розвитку цифрового судочинства в Україні стало впровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС), складовою якої є підсистема «Електронний суд». Завдяки їй учасники судового процесу отримали можливість подавати процесуальні документи в електронній формі, отримувати судові рішення онлайн, а також брати участь у судових засіданнях дистанційно. Це значно спростило взаємодію з судом і дозволило оптимізувати часові та фінансові витрати.

Особливого значення цифровізація судочинства набула в умовах воєнного стану. Значна частина судів була змушена змінити місце розташування або працювати в обмеженому режимі, що ускладнило фізичний доступ до правосуддя. У цих умовах цифрові технології стали фактично єдиним засобом забезпечення реалізації права на справедливий суд. Використання відеоконференцій, електронного документообігу та онлайн-доступу до

матеріалів справ дозволило забезпечити безперервність судового процесу навіть у найбільш складних регіонах.

Водночас цифровізація судочинства супроводжується низкою проблем і викликів. Серед них – нерівний доступ до цифрових технологій серед населення, недостатній рівень цифрової грамотності учасників процесу, технічні збої та обмеженість ресурсів. Окремо варто відзначити проблему кібербезпеки, яка набуває особливої актуальності в умовах інформаційної війни. Захист персональних даних, конфіденційної інформації та електронних доказів є ключовим завданням для забезпечення довіри до цифрового правосуддя.

Європейський досвід цифровізації судочинства є важливим орієнтиром для України. У країнах Європейського Союзу активно впроваджуються цифрові рішення, спрямовані на підвищення ефективності та доступності правосуддя. Зокрема, функціонує Європейський портал електронного правосуддя, який забезпечує доступ до правової інформації, судових процедур і законодавства держав-членів. Такий підхід дозволяє забезпечити прозорість правової системи та спростити доступ до правосуддя для громадян.

Крім того, у країнах ЄС активно впроваджуються автоматизовані системи управління судовими справами, електронні реєстри та інструменти для аналізу судової практики. Це дозволяє зменшити навантаження на суддів, підвищити швидкість розгляду справ і забезпечити більш обґрунтовані судові рішення. Важливим є також дотримання стандартів захисту прав людини та принципу верховенства права у процесі цифровізації.

У післявоєнний період цифровізація судочинства має стати не тимчасовим рішенням, а сталим стандартом функціонування судової системи. Це передбачає подальший розвиток ЄСІТС, інтеграцію з іншими державними цифровими сервісами, вдосконалення законодавчого регулювання та забезпечення належного рівня кібербезпеки. Особливу увагу слід приділити підвищенню цифрової компетентності суддів, адвокатів і інших учасників процесу.

Одним із перспективних напрямів розвитку є впровадження технологій штучного інтелекту у сферу правосуддя. Такі технології можуть використовуватися для аналізу судової практики, автоматизації підготовки процесуальних документів, прогнозування результатів справ і оптимізації судового навантаження. Водночас їх використання має здійснюватися з урахуванням етичних стандартів і гарантій дотримання прав людини.

Не менш важливим є забезпечення доступності правосуддя для всіх категорій населення. Цифрові технології дозволяють забезпечити доступ

до суду для осіб з інвалідністю, внутрішньо переміщених осіб, громадян, які перебувають за кордоном, а також жителів віддалених регіонів. Це сприяє реалізації принципу рівності перед законом і судом.

Гармонізація українського законодавства з правом Європейського Союзу є необхідною умовою подальшого розвитку цифрового судочинства. Впровадження європейських стандартів дозволить підвищити ефективність судової системи, забезпечити її прозорість і зміцнити довіру громадян до судової влади.

Таким чином, цифровізація судочинства в Україні пройшла шлях від вимушеного заходу в умовах війни до стратегічного напрямку розвитку правової системи. У післявоєнний період вона має всі передумови стати новим стандартом здійснення правосуддя, що забезпечить його ефективність, доступність і відповідність сучасним викликам.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22.05.2003 № 851-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text>

2. Закон України «Про захист персональних даних» від 01.06.2010 № 2297-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Храпенко О. О.

Дьячук Б.Є.
*студент 3-го курсу факультету адвокатури
та антикорупційної діяльності
Національного університету
«Одеська юридична академія»*

КОРУПЦІЙНІ РИЗИКИ У СИСТЕМІ ПРАВОСУДДЯ ТА СПОСОБИ ЇХ МІНІМІЗАЦІЇ

Проблема корупції в системі правосуддя вже тривалий час залишається однією з найактуальніших для України. Від того, наскільки чесно та неупереджено працюють суди, залежить не лише захист прав людини, а й загальне ставлення суспільства до держави. Якщо люди не довіряють суду, вони починають шукати інші, не завжди законні способи вирішення

своїх проблем. Саме тому питання корупційних ризиків у сфері правосуддя не можна розглядати як щось другорядне. Це безпосередньо впливає на стабільність правової системи. У ситуації, коли судові рішення може залежати не тільки від норми закону, а й від сторонніх факторів, виникає серйозна загроза порушення принципу справедливості.

Правове регулювання у цій сфері є достатньо деталізованим. Конституція України [1] закріплює принцип верховенства права та незалежності судової влади. Закон України «Про запобігання корупції» [2] визначає основні засади боротьби з корупцією, а Закон України «Про судоустрій і статус суддів» [3] встановлює вимоги до суддів та порядок їх діяльності. Однак практика показує, що наявність законів сама по собі не вирішує проблему повністю.

Однією з причин існування корупційних ризиків є недостатня відкритість судової системи. Хоча більшість судових рішень офіційно оприлюднюються, проте пересічному громадянину часто складно зрозуміти, як саме вони були прийняті. Не завжди є можливість простежити логіку суду або отримати повну інформацію про перебіг справи. У таких умовах з'являється простір для сумнівів і недовіри.

Окремо варто звернути увагу на питання незалежності суддів. Формально вона гарантована, проте в реальному житті можуть виникати ситуації, коли на суддю здійснюється тиск. Це може бути як політичний вплив, так і економічний чи навіть особистий. Подібні фактори прямо або опосередковано створюють ризики корупційної поведінки.

Ще один важливий момент – це відбір суддів. Від того, хто саме потрапляє до судової системи, залежить її якість у майбутньому. Якщо процедура відбору не є достатньо прозорою або об'єктивною, існує ризик, що посади отримають люди без належного рівня доброчесності. Це може мати довгострокові негативні наслідки.

Не менш значущим є питання відповідальності. У законодавстві передбачені санкції за корупційні правопорушення, однак їх застосування не завжди є ефективним. Коли покарання виглядає формальним або вибіркоким, це лише підсилює відчуття несправедливості та безкарності. Важливо також враховувати людський фактор. Судді та працівники апарату суду працюють у складних умовах, часто з великим навантаженням. У поєднанні з недостатнім рівнем оплати праці або професійного контролю це може створювати додаткові ризики. Звичайно, це не виправдовує корупцію, але допомагає краще зрозуміти причини її виникнення. Щоб реально зменшити рівень корупції, необхідно діяти у кількох напрямках одночасно. Насамперед варто зробити судову систему більш відкритою.

Це означає не лише доступ до судових рішень, а й зрозумілість самих процедур для громадян. Чим більше прозорості, тим менше можливостей для зловживань.

Суттєву роль відіграє вдосконалення процедури добору суддів. Важливо, щоб цей процес був максимально чесним і зрозумілим. Доцільно залучати незалежних експертів та забезпечувати реальний контроль з боку суспільства. Це дозволить підвищити довіру до судової системи ще на етапі її формування. Впровадження сучасних технологій також може допомогти. Цифрофізація та втоматизація судочинства зменшує кількість особистих контактів між учасниками процесу, а отже, і можливості для неформального впливу. Крім того, використання сучасних технологій, зокрема, можливість судового розгляду у режимі відеоконференцзв'язку, робить процес більш зручним і швидким.

Окремо слід підкреслити важливість реальної відповідальності за корупційні правопорушення. Кожен випадок корупції має отримувати належну правову оцінку. Важливо, щоб покарання було не лише передбачене законом, а й фактично застосовувалося. Це створює відчуття справедливості та стримує потенційні порушення. Не менш важливим є формування професійної етики. Судді повинні усвідомлювати свою роль у суспільстві та відповідальність за прийняті рішення. Регулярне навчання, підвищення кваліфікації та розвиток професійної культури можуть мати позитивний вплив у довгостроковій перспективі.

У підсумку можна сказати, що корупційні ризики у системі правосуддя є складною і багатогранною проблемою. Вона не має простого рішення і потребує постійної уваги. Водночас поступові зміни, спрямовані на підвищення прозорості, відповідальності та якості судової системи, здатні дати відчутний результат. Саме такий підхід може забезпечити реальне зміцнення довіри громадян до суду.

Список використаних джерел:

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>
3. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» Кісліцина І. О.

Згама Є. С.

*студент 1-го курсу факультету
цивільної та господарської юстиції
Національного університету
«Одеська юридична академія»*

ПРАВОВИЙ СТАТУС ПРОКУРОРА В КОНТЕКСТІ ПРЕДСТАВНИЦТВА ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ В СУДІ

Важливою складовою правового статусу прокурора в системі органів публічної влади є здійснення представництва інтересів держави у суді. Конституція України визначає, що прокуратура виконує цю функцію лише у виключних випадках і в порядку, встановленому законом (п. 3 ст. 131–1). Відповідно представництво інтересів держави в суді виступає особливим видом діяльності прокуратури, який має спеціальний, обмежений характер і реалізується за наявності визначених законом підстав.

В умовах сучасної трансформації системи правосуддя та реформування органів прокуратури в Україні особливого значення набуває чітке визначення меж та підстав здійснення прокурором представництва інтересів держави у суді. Практика застосування відповідних норм законодавства свідчить про наявність дискусійних питань щодо змісту поняття «інтереси держави», критеріїв їх порушення, а також співвідношення повноважень прокурора з компетенцією інших органів державної влади, уповноважених здійснювати захист таких інтересів.

Крім того, значну роль у формуванні підходів до реалізації представницької функції прокуратури відіграє практика Конституційного Суду України та Верховного Суду, яка уточнює зміст та межі відповідних повноважень прокурора. У зв'язку з цим дослідження правового статусу прокурора у контексті представництва інтересів держави в суді має важливе теоретичне та практичне значення для забезпечення ефективного захисту публічних інтересів і належного функціонування механізму судового захисту в Україні.

Зазначений підхід відповідає міжнародним стандартам функціонування прокуратури. Зокрема, Європейський суд з прав людини у справі «Менчинська проти російської федерації» (заява № 42454/2) наголосив, що участь прокурора у судовому процесі на підтримку однієї зі сторін може бути виправданою у випадках, коли порушення стосується інтересів значної кількості осіб або коли виникає необхідність у захисті публічних інтересів, зокрема інтересів держави (§ 35) [1].

У науковій літературі зазначається, що представницька функція прокуратури, а також її участь поза межами кримінального судочинства є досить поширеним явищем у правових системах багатьох держав. Так, відповідні повноваження притаманні прокурорським органам Австрії, Бельгії, Болгарії, Італії, Німеччини, Польщі, Португалії, Франції, США та інших держав [2, с. 112]. При цьому підстави та обсяг реалізації такої функції в різних правових системах істотно відрізняються. Наприклад, у Франції прокурор бере участь у цивільному судочинстві у справах, що стосуються публічного інтересу; у Португалії функцію представництва інтересів держави, регіонів та органів місцевого самоврядування здійснює Служба публічного представництва; у США прокурори можуть виступати у цивільних справах від імені держави як сторона-позивач або відповідач, а також надавати висновки щодо конституційності нормативних актів [2, с. 114–115].

Водночас в українському законодавстві зміст та межі представницьких повноважень прокурора визначені у статті 23 Закону України «Про прокуратуру», відповідно до якої прокурор здійснює представництво в суді законних інтересів держави у разі їх порушення або наявності загрози порушення, якщо захист таких інтересів не здійснюється або здійснюється неналежним чином компетентним органом державної влади, органом місцевого самоврядування чи іншим суб'єктом владних повноважень, а також у разі відсутності такого органу [3].

Конституційно-правове тлумачення змісту цих повноважень було надано у рішенні Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою ТОВ «Рейнір Бізнес Груп» щодо конституційності положень ч. 3 та ч. 4 ст. 23 Закону України «Про прокуратуру». Конституційний Суд України (далі – КСУ) зазначив, що представництво прокурором інтересів держави в суді має субсидіарний характер і може здійснюватися лише тоді, коли уповноважений орган державної влади не забезпечує належного захисту відповідних інтересів або коли такий орган взагалі відсутній. Водночас участь прокурора у судовому процесі не повинна

підмінити діяльність компетентних органів державної влади, а має бути спрямована на забезпечення ефективного захисту публічного інтересу [4].

Такі приписи дозволяли прокурору здійснювати представництво інтересів держави в суді в разі того, що орган державної влади, місцевого самоврядування чи інший суб'єкт владних повноважень «не здійснює» або «неналежним чином здійснює» захист інтересів держави. КСУ вказав, що ці формулювання є надто оцінними і не забезпечують юридичної визначеності, що суперечить вимогам Конституції України (зокрема, ст. ст. 6, 8, 55 і п. 3 ч. 1 ст. 131–1), можуть порушувати основи судового процесу та реалізацію права на судовий захист. Крім того, згідно з п. 3 резолютивної частини Рішення КСУ № 6-р(П)/2025 окремі приписи абз. 1 ч. 3 ст. 23 були визнані неконституційними і втрачають чинність з 1 січня 2027 р.

Зазначена правова позиція має важливе значення для визначення меж реалізації представницької функції прокуратури. Фактично КСУ підкреслив, що прокурор не може виступати універсальним суб'єктом захисту державних інтересів у суді та підмінити діяльність органів державної влади чи органів місцевого самоврядування, на які покладено відповідні повноваження. Таким чином, представництво інтересів держави прокурором повинно мати виключний та допоміжний характер, а його застосування можливе лише у випадках реальної необхідності забезпечення ефективного захисту публічного інтересу.

Отже, реалізація представницької функції безпосередньо пов'язана з правовим статусом прокурора як суб'єкта, уповноваженого державою здійснювати юрисдикційний захист публічних інтересів. При цьому одним із ключових елементів такого статусу є визначення змісту поняття «інтерес держави». У правничій літературі державні інтереси розглядаються як інтереси, що ґрунтуються на загальносуспільних потребах і відображають систему суспільно значущих цінностей, які визнаються державою та потребують правового захисту [5, с. 166].

У свою чергу, Верховний Суд у складі Великої Палати у постанові від 15.09.2020 р. у справі № 469/1044/17 зазначив, що Конституція України та Закон України «Про прокуратуру» наділяють прокурора повноваженнями щодо представництва не лише загальнодержавних, а й локальних інтересів держави, що можуть виникати у конкретних сферах суспільних відносин [6].

Представництво інтересів держави в суді як один із різновидів юрисдикційної діяльності прокуратури характеризується певними специфічними рисами, водночас зберігаючи загальні базові ознаки, притаманні юрис-

дикційній діяльності загалом. До таких ознак, зокрема, належать: здійснення прокурором судового захисту суспільних відносин, обов'язковим елементом яких є наявність державного (публічного) інтересу; реалізація представництва інтересів держави спеціально уповноваженим державним органом на підставі та у межах закону; правозастосовний і правоохоронний характер цієї діяльності, що передбачає використання чинних правових норм, спрямованих на забезпечення захисту інтересів держави у відповідній сфері суспільних відносин [7, с. 181].

Правовий статус прокурора у сфері представництва інтересів держави характеризується наявністю спеціальних повноважень, спрямованих на захист публічного інтересу, а також обмежується чітко визначеними законодавством умовами їх реалізації. Поки що до таких умов належать: (1) наявність порушення або реальної загрози порушення інтересів держави; (2) нездійснення або неналежне здійснення їх захисту компетентним органом державної влади чи органом місцевого самоврядування або відсутність такого органу.

Враховуючи вищевикладене, можемо підсумувати, що представництво інтересів держави в суді є однією з ключових складових правового статусу прокурора як суб'єкта публічної влади, наділеного спеціальними повноваженнями для захисту публічного інтересу. Воно має субсидіарний та виключний характер, реалізується лише у чітко визначених законом випадках і не може підміняти діяльність компетентних органів державної влади чи органів місцевого самоврядування. Водночас законодавець повинен уточнити нормативне визначення підстав для представництва інтересів держави прокурором у суді, насамперед шляхом виключення оцінних формулювань «не здійснює» та «неналежним чином здійснює», або встановлення чітких критеріїв та процедур їх визначення, що відповідатиме вимозі юридичної визначеності та забезпечуватиме належний баланс між функціями прокуратури та іншими органами державної влади.

Список використаних джерел:

1. Рішення Європейського суду з прав людини від 15 січня 2009 р. у справі MENCHINSKAYA v. RUSSIA (заява № 42454/02). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-90620%22%5D%7D>.
2. Іонушас С.К. Конституційно-правові засади модернізації інституту прокуратури України : дис. ... к.ю.н. : 12.00.02. К., 2021. 252 с.
3. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII : станом на 1 берез. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>

4. Рішення Конституційного Суду України від 3 грудня 2025 року № 6-Р(П)/2025 у справі за конституційною скаргою Товариства з обмеженою відповідальністю «Рейнір Бізнес Груп» (щодо представництва прокурором інтересів держави в суді). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-25#Text>

5. Кубко А. Державні інтереси в правовій системі України: поняття, ознаки, реалізація. *Публічне право*. 2020. 1 (37). С. 160–168.

6. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 15 вересня 2009 р. у справі № 469/1044/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92270734>

7. Таможня О. Представництво інтересів держави в адміністративному судочинстві: особливості та проблеми нормативно-правового регулювання. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 4. С. 178–185.

Науковий керівник: асистент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» Щербатий Роман Романович

Зімбалевська Анна Сергіївна
студентка 1 курсу денної форми
здобуття освіти першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти спеціальності 081 «Право»
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

ПРИЗНАЧЕННЯ СУДДІВ ВАКС

Призначення суддів Вищого антикорупційного суду (ВАКС) ґрунтується на поєднанні загальних і спеціальних кваліфікаційних вимог. Загальні вимоги визначені Законом України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року № 1402-VIII і передбачають: громадянство України; вік від тридцяти до шістдесяти п'яти років; вищу юридичну освіту; стаж роботи у сфері права не менше п'яти років; компетентність і доброчесність; володіння державною мовою [1]. Натомість стаття 7 Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» від 7 червня 2018 року № 2447-VIII встановлює додаткові спеціальні вимоги: кандидат повинен мати знання і практичні навички, необхідні для розгляду корупційних справ, та відповідати одній із таких умов: стаж роботи на посаді судді не менше

п'яти років; або науковий ступінь у сфері права та стаж наукової роботи щонайменше сім років; або досвід адвокатської діяльності, зокрема щодо представництва в суді чи захисту від кримінального обвинувачення, не менше семи років; або сукупний стаж за переліченими видами діяльності щонайменше сім років [2].

Окремим блоком законодавець визначає обставини, що виключають участь у конкурсі. Суддею ВАКС не може бути особа, яка: була членом Вищої кваліфікаційної комісії суддів (ВККС) або Вищої ради юстиції до набрання чинності Законом України «Про відновлення довіри до судової влади в Україні»; входила до складу Міжвідомчої комісії з питань державних закупівель до створення електронної системи закупівель; відповідно до вироку суду, що набрав законної сили, була позбавлена права обіймати посади, пов'язані з виконанням функцій держави, або мала судимість за умисний злочин [2]. Ці обмеження спрямовані на унеможливлення доступу до суду осіб, причетних до формування недоброчесної судової системи або корупційних практик у минулому.

Конкурсна процедура добору суддів ВАКС є багатоетапною. Перша стадія – оголошення конкурсу ВККС із визначенням кількості вакантних посад. Друга – подання кандидатами документів та перевірка їх відповідності формальним вимогам. Третя – складання письмового кваліфікаційного іспиту на знання законодавства і практичних навичок у сфері антикорупційного судочинства. Четверта – перевірка доброчесності кандидатів за участю Громадської ради міжнародних експертів (ГРМЕ) [3]. П'ята – прийняття ВККС рішення за результатами оцінювання. Шоста – внесення подання Вищою радою правосуддя (ВРП). Сьома – призначення суддів указом Президента України відповідно до статті 128 Конституції України та складення ними присяги [1].

Ключовим елементом, що вирізняє конкурс до ВАКС серед усіх інших судових конкурсів в Україні, є участь Громадської ради міжнародних експертів. Відповідно до статті 8 Закону «Про Вищий антикорупційний суд», ГРМЕ є допоміжним органом ВККС, утвореним для сприяння їй у підготовці рішень з питань призначення суддів [2]. До складу Ради входять шість членів, яких ВККС призначає виключно за пропозиціями міжнародних організацій, з якими Україна співпрацює у сфері протидії корупції [4]. Члени ГРМЕ повинні мати бездоганну ділову репутацію, високі моральні якості і щонайменше п'ять років досвіду роботи в іноземних юрисдикціях у сфері здійснення судочинства або підтримання обвинувачення у корупційних справах [4]. Строк повноважень членів ГРМЕ становить 18 місяців.

Механізм блокування недоброчесних кандидатів є унікальним для вітчизняної правової системи. ГРМЕ збирає і аналізує інформацію щодо кандидатів: перевіряє законність джерел походження майна, відповідність рівня їхнього життя задекларованим доходам, відповідність способу життя статусові кандидата [4]. Якщо щонайменше троє членів ГРМЕ вважають кандидата недоброчесним, вони ініціюють скликання спеціального спільного засідання ВККС і ГРМЕ. На спеціальному спільному засіданні ВККС і ГРМЕ кандидат вважається таким, що відповідає критеріям доброчесності, лише якщо за нього проголосує більшість від спільного складу обох органів, при цьому щонайменше троє членів ГРМЕ повинні проголосувати «за»; в іншому разі кандидат припиняє участь у конкурсі [2]. Рішення ГРМЕ приймаються щонайменше чотирма членами, за винятком рішення звернутися до ВККСУ із запитом щодо проведення попередньої співбесіди і щодо скликання спеціального спільного засідання, яке приймається щонайменше трьома членами [5].

Перший конкурс до ВАКС тривав із 2 серпня 2018 до 11 квітня 2019 року та охопив 39 вакантних посад, з яких 12 – у Апеляційній палаті. ГРМЕ ініціювала розгляд 42 кандидатів, яких врешті-решт усунули через невідповідність критеріям доброчесності [7]. За підсумками конкурсу Президент України підписав укази про призначення 38 суддів: 27 суддів першої інстанції та 11 суддів Апеляційної палати, після чого відбулась урочиста церемонія складення присяги [7]. Цей конкурс оцінюється як успішний: за висновками Transparency International Ukraine, ВАКС визнано найпрогресивнішим органом у системі антикорупційних інституцій [6].

Другий конкурс, оголошений ВККС 23 листопада 2023 року на 25 вакантних посад, виявився значно складнішим. За даними ВККС, 32% кандидатів було відхилено вже на стадії подання документів через формальні помилки; ще 58% з числа відхилених не підтвердили відповідність спеціальним вимогам статті 7 Закону – не надали заяву про відсутність «професійних» перешкод для участі в конкурсі [3]. За підсумками тривалого відбору з 25 вакантних посад вдалося заповнити лише дві: у травні 2025 року ВРП внесла подання про призначення суддями Тетяни Литвинко та Олени Чернової [8]. З метою виправлення ситуації 3 червня 2025 року ВККС оголосила новий конкурс на 23 вакантні посади; 20 березня 2026 року ВККС і ГРМЕ оголосили результати спеціальних засідань – участь у конкурсі продовжили 22 кандидати, які підтвердили відповідність критеріям [9].

У науковій літературі звертається увага на системну суперечність між декларованими принципами незалежності судової влади та фактич-

ними механізмами впливу на призначення суддів в Україні, що потребує дієвих зовнішніх гарантій [10]. Саме таким гарантом і є ГРМЕ. Водночас науковці вказують, що поняття «добročесність» досі не має чіткого нормативного закріплення в українському законодавстві, що ускладнює однакове застосування цього критерію на практиці та потребує законодавчого врегулювання [11].

Таким чином, аналізуючи механізм призначення суддів ВАКС, я вважаю, що ця процедура є унікальною в українській правовій системі. Її відмінними рисами є: підвищені спеціальні кваліфікаційні вимоги до кандидатів; участь міжнародних експертів через ГРМЕ з повноваженням ініціювати спеціальне спільне засідання щодо кандидата, якого вони вважають таким, що не відповідає критеріям доброчесності; багатоетапність відбору з принциповим акцентом на доброчесності. Перший конкурс 2018–2019 років довів ефективність цієї моделі, натомість другий конкурс 2023–2026 років виявив системні вади у правилах подання документів і рівні підготовки кандидатів. Повноцінне укомплектування ВАКС висококваліфікованими та доброчесними суддями залишається нагальним завданням як з огляду на зростаюче навантаження суду, так і в контексті євроінтеграційних зобов'язань України, закріплених у Плані Ukraine Facility [9].

Список використаних джерел:

1. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> (дата звернення: 04.04.2026).
2. Про Вищий антикорупційний суд: Закон України від 07.06.2018 № 2447-VIII. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19> (дата звернення: 04.04.2026).
3. Стартує конкурс на зайняття 25 вакантних посад суддів Вищого антикорупційного суду / Вища кваліфікаційна комісія суддів України. 01.03.2024. URL: <https://vkksu.gov.ua/news/startuye-konkurs-na-zaynyatty-a-25-vakantnyh-posad-suddiv-vyshchogo-antikorupciynogo-sudu> (дата звернення: 04.04.2026).
4. Загальна інформація про ГРМЕ / Офіційний сайт Громадської ради міжнародних експертів. URL: https://pcie.court.gov.ua/pcie/about_pcie/about/ (дата звернення: 04.04.2026).
5. Регламент Громадської ради міжнародних експертів: затверджено рішенням ГРМЕ від 19.12.2024 (Додаток № 1 до Протоколу № 1 від 19.12.2024) / Офіційний сайт Громадської ради міжнародних експертів. URL: <https://pcie.court.gov.ua/pcie/reglament/> (дата звернення: 04.04.2026).

6. Громадська рада міжнародних експертів: хто і як обиратиме антикорупційних суддів / Центр демократії та верховенства права. URL: <https://cedem.org.ua/analytics/gromadska-rada-mizhnarodnyh-ekspertiv-hto-i-yak-obyratyme-antykoriupciijnyh-suddiv/> (дата звернення: 04.04.2026).

7. Вищий антикорупційний суд України // Вікіпедія: вільна енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Вищий_антикорупційний_суд_України (дата звернення: 04.04.2026).

8. Знайти суддів ВАКС: що варто зробити, щоб конкурс відбувся / Українська правда. 28.05.2025. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2025/05/28/7514287/> (дата звернення: 04.04.2026).

9. Конкурс до Вищого антикорупційного суду: результати спеціальних засідань / Вища кваліфікаційна комісія суддів України. 20.03.2026. URL: <https://vkksu.gov.ua/news/konkurs-do-vyshchogo-antykoriupciynogo-sudu-rezultaty-specialnyh-zasidan> (дата звернення: 04.04.2026).

10. Незалежність судової влади як основоположний принцип правової держави: український контекст європейської інтеграції. Наукові записки. Серія: Право. 2025. Вип. 19. С. 295–299. DOI: 10.36550/2522-9230-2025-19-295-299. URL: <https://pravo.cusu.edu.ua/index.php/pravo/article/view/674> (дата звернення: 04.04.2026).

11. Перспективи удосконалення правового регулювання сфери доброчесності у судовій системі України. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. URL: <https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/320054> (дата звернення: 04.04.2026).

Науковий керівник: к.ю.н., доц. Плехотнік Олег Віталійович

Зубрицький О.О.

*аспірант кафедри організації судових,
правоохоронних органів та адвокатури
Національного університету
«Одеська юридична академія»*

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ДИСЦИПЛІНАРНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЩОДО АДВОКАТІВ

Активна цифровізація правовідносин, зростання кількості адвокатів та функціонування правової системи в умовах воєнного стану актуалізують

питання інформаційно-технологічного забезпечення дисциплінарного провадження щодо адвокатів. Організаційно-інформаційний вимір цієї процедури охоплює прозорість діяльності дисциплінарних палат, публічність статистичних даних, цифровізацію дисциплінарних процесів, а також функціонування електронних реєстрів дисциплінарних рішень.

У науковій літературі зазначається, що навіть за умов надзвичайних правових режимів допустимими є адаптивні організаційні зміни дисциплінарної процедури, зокрема цифровізація та дистанційні форми участі, за умови збереження ключових процесуальних гарантій адвоката [1, с. 139].

Статистичні дані ВКДКА за 2022–2025 роки у поєднанні з регіональними даними КДКА засвідчують, що інформаційний компонент організаційного забезпечення відіграє системоутворюючу роль: через прозоре оприлюднення статистичних показників забезпечується передбачуваність дисциплінарної практики та можливість її наукового аналізу [2]. Водночас відсутній єдиний стандарт публічного представлення статистичної інформації – регіональні КДКА демонструють різні підходи, від детальної кварталної звітності до стислого річного формату, що ускладнює формування цілісної картини дисциплінарної практики на національному рівні. У цьому контексті обґрунтованим є визначення мінімального інформаційного стандарту, який забезпечував би зіставність ключових показників: кількість порушених проваджень, прийнятих рішень, видів дисциплінарних стягнень, кількість оскаржень та їх результати.

Одним із ключових напрямів технологічного забезпечення є запровадження реєстру дисциплінарних проваджень щодо адвокатів як централізованого інформаційного ресурсу, що поєднує регіональний і загальнонаціональний рівні [3; 4]. Стратегія розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2024–2029 роки передбачає створення публічного електронного реєстру дисциплінарних рішень для забезпечення відкритості процесу та оперативного доступу до інформації [5].

Рішенням РАУ № 144 від 16–17 листопада 2022 р. відповідальність за ведення такого реєстру покладено на Раду адвокатів України, а відповідна інформація має бути доступною на офіційному вебсайті НААУ [6]. Разом із тим відсутність у Законі «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» прямих положень щодо функціонування реєстру зумовлює наявність правової невизначеності [7].

Функціонування реєстру також потребує врахування вимог ЄСПЛ щодо критеріїв «необхідності в демократичному суспільстві» та «легітимної мети». Практика ЄСПЛ, зокрема у справі «Axel Springer AG v. Germany», підтверджує, що публічність інформації про особу має бути

виправдана суспільним інтересом із урахуванням можливих наслідків для репутації та приватного життя [8]. Оприлюднення даних про дисциплінарні провадження може мати істотний вплив на професійну репутацію адвоката, що зумовлює необхідність забезпечення належного балансу між принципом відкритості та захистом приватності.

З технічного боку функціонування реєстру вимагає впровадження сучасних засобів кібербезпеки: криптографічного захисту даних, систем багатофакторної автентифікації, регулярних аудитів безпеки та механізмів протидії кібератакам. Обробка персональних даних у межах реєстру має здійснюватися відповідно до Закону «Про захист персональних даних» [9], із передбаченням процедур анонімізації та диференційованого доступу до інформації.

Еволюція нормативного регулювання засвідчує прагнення адаптувати правову базу до сучасних викликів. Рішенням РАУ № 28 від 07 червня 2024 р. скасовано плату за внесення відомостей до реєстру та запроваджено вимогу обов'язкової письмової згоди на обробку персональних даних [10], що відображає орієнтацію на дотримання стандартів захисту персональних даних. Водночас рішенням РАУ № 149 від 13 грудня 2025 р. запроваджено плату за організаційно-технічне забезпечення розгляду дисциплінарних заяв, що свідчить про трансформацію підходів до фінансування технологічної інфраструктури дисциплінарного провадження.

Окремої уваги заслуговує формування реєстрово-моніторингової (автоматизованої) моделі спрощеного дисциплінарного провадження, яка ґрунтується на фіксації порушення адвокатом визначених нормативних параметрів професійного статусу на підставі даних офіційних інформаційних систем та реєстрів. У межах цієї моделі дисциплінарний проступок проявляється не через суб'єктивну оцінку поведінки, а через об'єктивно встановлене відхилення від нормативно визначеного статусу адвоката.

До таких порушень належать: відсутність підтвердження підвищення кваліфікації, невиконання вимог щодо актуалізації відомостей у Єдиному реєстрі адвокатів України, порушення строків обов'язкової звітності, а також перебування у статусі, несумісному з адвокатською діяльністю.

Реалізація зазначеної моделі передбачає послідовну процедуру, що включає автоматизовану фіксацію невідповідності шляхом зіставлення нормативних вимог із даними інформаційних систем, надання відповідній інформації процесуального значення через подання дисциплінарної скарги уповноваженим суб'єктом [11], інформування адвоката про зміст скарги та її підстави, а також надання строку для усунення виявленої невідповідності. Такий підхід підкреслює превентивний і регулятивний характер

моделі, оскільки автоматизована інформація не замінює дисциплінарну скаргу, а виступає фактичною підставою для її подання.

Узагальнення наведеного дозволяє окреслити напрями вдосконалення дисциплінарного провадження щодо адвокатів. Зокрема, доцільним є закріплення єдиного мінімального інформаційного стандарту статистичної звітності КДКА на рівні нормативних актів РАУ з метою забезпечення зіставності показників дисциплінарної практики. Водночас потребує нормативного врегулювання питання функціонування реєстру дисциплінарних проваджень шляхом внесення відповідних положень до Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», зокрема щодо захисту персональних даних, процедур анонімізації та механізмів оновлення інформації.

Крім того, обґрунтованим є нормативне закріплення реєстрово-моніторингової моделі спрощеного дисциплінарного провадження як самостійної процесуальної форми реагування на формалізовані статусні порушення адвоката, підтверджені об'єктивними даними інформаційних систем. Важливим також є забезпечення відповідності технічної інфраструктури відповідного реєстру сучасним стандартам кібербезпеки, що передбачає впровадження криптографічного захисту, багатофакторної автентифікації та проведення регулярного аудиту безпеки.

Список використаних джерел:

1. Козлов О.О. Організаційно-правові засади реалізації гарантій адвокатської діяльності: дис. ... д-ра філос. : 081 – право / НУ «Одеська юридична академія». Одеса, 2023. 199 с.

2. Вища кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури. Підсумки засідань ВКДКА 22–23 січня 2026 р. URL: <https://vkdka.org/pidsumki-provedennya-zasidan-vkdka-22-23-sichnya-2026-roku> / (дата звернення: 29.01.2026).

3. Зубрицький О.О. Проблемні питання запровадження реєстру дисциплінарних проваджень щодо адвокатів. Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 19 травня 2023 р.). Одеса : Юридика, 2023. Т. 2. С. 151–154.

4. Зубрицький О.О. Реєстр дисциплінарних проваджень щодо адвокатів: погляд на проблему. 36. мат. круглого столу (Одеса, 17 лютого 2023 р.). Одеса, 2023. С. 123–125.

5. Стратегія розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2024–2029 роки. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/310171> (дата звернення: 25.03.2026).

6. Рішення Ради адвокатів України від 16–17 листопада 2022 р. № 144 «Про Реєстр дисциплінарних проваджень». URL: <https://unba.org.ua/assets/>

uploads/legislation/rishennya/2024-06-07-r-shennya-rau-144_66864ec8b6d49.pdf (дата звернення: 25.03.2026).

7. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17> (дата звернення: 25.03.2026).

8. Case of Axel Springer AG v. Germany (Application no. 39954/08) : judgment ECHR of 7 February 2012. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-109034> (дата звернення: 25.03.2026).

9. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text> (дата звернення: 25.03.2026).

10. Рада адвокатів України скасувала плату за внесення даних до Реєстру дисциплінарних проваджень. Advokat Post. 06.07.2024. URL: <https://advokatpost.com> (дата звернення: 25.03.2026).

11. Положення про порядок прийняття та розгляду скарг щодо неналежної поведінки адвоката : затв. рішенням РАУ від 30.08.2014 р. № 120. URL: <https://vkdka.org/wp-content/uploads/2022/04/Pologennja-120.pdf> (дата звернення: 25.03.2026).

Каменський Владислав,
*Студент I курсу I групи
факультет слідчої та детективної діяльності
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків*

ЗАСТОСУВАННЯ ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ У ВИГЛЯДІ ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Україна в умовах воєнного стану демонструє послідовний курс на європейську інтеграцію шляхом реформ, що стосуються усіх сфер життя українців, включаючи правову систему та судову гілку влади. Водночас стан останнього залишається вкрай незадовільним. У 2025 році Європейський суд з прав людини визнав Україну країною з найбільшою кількістю порушень Європейської конвенції, серед яких є: стаття 3 (жодна особа не заслуговує ставлення, що пригнічує гідність) – 42 порушення, стаття 5 (будь-хто, що утримується під вартою, має право ініціювати провадження

до суду про звільнення особи в разі незаконності затримання) – 68 порушень (найчастіше пов'язані з продовженням запобіжного заходу без адекватної оцінки ризиків), стаття 6 (право на справедливий суд) – 92 порушення. ЄСПЛ наголошує на тому, що продовження тримання під вартою не може бути формальною процедурою та має бути аргументованою, але кількість порушень 5 статті Конвенції в українському судочинстві свідчить про відсутність аналізу обставин при прийнятті такого процесуального рішення. Уся картина статистичних показників свідчить про недосконалість не лише тримання під вартою як процесуального інституту, а в загалом судової гілки влади. [1, 2]

Метою дослідження є висвітлення наявних проблем у застосуванні запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою під час воєнного стану, розгляд прогалин процесуального законодавства та просування думки щодо необхідності реформ для покращення дії права в державі.

З проблематику тримання під вартою як запобіжного заходу під час воєнного стану працювало чимало дослідників. Зокрема Е. В. Дяченко, С. С. Гальонкін та А. Бойко вивчали проблему скрізь призму безальтернативності та автоматичного продовження запобіжного заходу. І. В. Черниченко та С. П. Митич у своїх роботах розкрили проблему делегування повноважень слідчого судді прокурору та негативний вплив на інститут запобіжних заходів. Праці останніх мають важливе значення, адже в процесуальному законодавстві можна побачити зміни, які є реакцією на їх критику норм щодо тримання під вартою.

В законодавстві є суперечність щодо застосування тримання під вартою в сучасних умовах. З одного боку, цей запобіжний захід є об'єктивно необхідним для забезпечення ефективності роботи слідства та судового розгляду, а також для запобігання вчиненню особою нових злочинів. З іншого боку, наявна парадоксальна ситуація: частину 5 статті 176 Кримінального процесуального кодексу України, в якій йдеться про виключне застосування тримання під вартою як запобіжного заходу щодо осіб, що обвинувачуються у злочинах, передбаченими Розділом I особливої частини та статтями 258, 260 та 261 ККУ, було скасовано через неконституційність та наявність елемента порушення фундаментальних прав людини. При цьому на практиці в умовах воєнного стану щодо осіб, підозрюваних у колабораційній діяльності, майже автоматично застосовується частина 6 згаданої процесуальної статті – виключно тримання під вартою без права внесення застави. Фактично 6 частина статті 176 КПК України діє як скасована п'ята частина. Виходячи з цього, неконституційна норма

отримала іншу обгортку, що свідчить про поганий стан реформування інституту запобіжних заходів у період воєнного стану. [3]

Незважаючи на вищезазначену несправедливу норму, водночас відбуваються й позитивні процесуальні зміни, що безпосередньо пов'язані з триманням під вартою як запобіжного заходу. Протягом 2024–2026 років Конституційний Суд України визнав неконституційними та тими, що порушують права і свободи людини, частини 5 (йдеться про те, що за неможливості проведення підготовчого судового засідання запобіжний захід, раніше обраний слідчим, подовжується до моменту вирішення питання в засіданні) та 6 (автоматичне подовження терміну тримання під вартою в разі неможливості розглянути судом питання про подовження строку дії запобіжного заходу) статті 615 Кримінального процесуального кодексу України, що зробило норму більш справедливою, частково забезпечило гарантії того, що суди не будуть зловживати інструментом тримання під вартою та позбавлення прокурора права обирати запобіжний захід. При цьому, за ч. 2 статті керівник органу прокуратури можуть неодноразово продовжувати строк тримання під вартою. Це створює ризик зловживань та частково порушує конституційну засаду здійснення правосуддя виключно судом. [4]

Незважаючи на зміни, механізм застосування тримання під вартою як запобіжного заходу, особливо зараз, далекий від європейських стандартів. Описаними вище прогалинами розкривається недосконалість цієї системи. Процедура застосування тримання під вартою необхідна у глибоких законодавчих реформах та зміні ставлення до неї правників.

Список використаних джерел:

1. ЄСПЛ 2025 і Україна: стійкі порушення стандартів справедливого суду. *ISHR Monitoring*. 19.02.2026. URL: <https://ishr-monitoring.org/yespl-2025-i-ukrayina-stijki-porushennya-standartiv-spravedlyvogo-sudu/> (дата звернення: 09.04.2026).
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 р. : станом на 1 серп. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 09.04.2026).
3. Федосова О. Правові підстави застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою в умовах воєнного стану. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності* : тези IV Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 15 берез. 2024 р.). Харків : ХНУВС, 2024. С. 614–617. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/>

api/core/bitstreams/6f635fd2-6314-438f-9e50-c2a511fcf451/content (дата звернення: 09.04.2026).

4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI : станом на 1 квіт. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 09.04.2026).

Науковий керівник – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого А. В. Іванцова.

Карповець Анастасія

*Аспірантка другого року навчання, кафедри юстиції
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА АДВОКАТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА МОЖЛИВІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ДОСВІДУ АДВОКАТУРИ ОРГАНАМИ СУДОВОЇ ВЛАДИ

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації на територію України у 2022 році зумовило суттєві виклики для функціонування інституцій правосуддя в умовах тимчасової окупації окремих територій, що актуалізувало, зокрема, питання забезпечення безперервності діяльності органів адвокатського самоврядування та збереження чутливої інформації.

Відповідно до Конституції України кожному гарантується право на професійну правничу допомогу, а адвокатура функціонує як незалежний інститут, покликаний забезпечувати реалізацію цього права [1]. Організаційні засади діяльності адвокатури та її самоврядних органів визначаються Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», який закріплює принципи незалежності, самоврядності та інституційної автономії адвокатури [2].

Запровадження правового режиму воєнного стану відповідно до Указу Президента України № 64/2022 та його затвердження Законом № 2102-IX не могли передбачати зупинення або припинення діяльності органів адвокатського самоврядування, як й окремого правового механізму їх адаптації до нових умов функціонування [3; 4].

Досвід тимчасової окупації частини території України окреслив додаткові ризики для стабільного функціонування органів адвокатського самоврядування. Тимчасова втрата контролю над частиною території України, зокрема Автономною Республікою Крим, обмежила доступ до інформації про адвокатів та діяльність органів самоврядування, що створює організаційні виклики для збереження та обліку інформації.

У цих умовах особливого значення набуває впровадження сучасних організаційно-правових та технологічних механізмів функціонування органів адвокатського самоврядування, зокрема процесів оцифрування архівних та інших матеріалів.

Рішення щодо системного оцифрування архівів органів адвокатського самоврядування було зумовлене необхідністю мінімізації ризиків втрати документів в умовах воєнних дій та тимчасової окупації територій. Ключове значення має централізоване ведення Єдиного реєстру адвокатів України, який забезпечує облік відомостей про адвокатів, їх статус, організаційні форми діяльності та інші дані, передбачені законодавством [2].

Паралельно здійснюється оцифрування архівних матеріалів органів адвокатського самоврядування, зокрема особових справ адвокатів за різні періоди та документів організаційного характеру – протоколів засідань, рішень та інших матеріалів, що відображають діяльність органів. Реалізація процесу забезпечується з міжнародною підтримкою International Bar Association, яка сприяє технічному оснащенню та забезпечує спеціалізоване програмне забезпечення для обробки архівних даних.

Організаційно оцифрування відбувається на рівні регіональних органів адвокатського самоврядування, що пов'язано з обмеженими кадровими ресурсами та необхідністю поєднання цієї роботи з виконанням основних функціональних обов'язків.

Впровадження цифрових механізмів збереження інформації формує нову модель функціонування органів адвокатського самоврядування, що поєднує традиційні інституційні засади з сучасними технологічними рішеннями, підвищує інституційну стійкість адвокатури та забезпечує безперервність обліку даних про адвокатів і діяльність органів самоврядування [2].

Формування цифрової інфраструктури дозволяє мінімізувати ризики втрати чутливої інформації, що виникають у зв'язку з воєнними діями та тимчасовою окупацією територій, а також створює передумови для більш ефективної організації діяльності органів адвокатського самоврядування незалежно від їх територіального розташування.

Встановлені у процесі оцифрування організаційні труднощі, зокрема обмеженість кадрових ресурсів та складність роботи з архівами, сформованими у різні історичні періоди, не зменшують загального прагнення органів адвокатського самоврядування до підвищення рівня інституційної стійкості адвокатури.

Отриманий досвід цифровізації має широке значення для функціонування інших інституцій системи правосуддя. На відміну від адвокатури, де впровадження електронних реєстрів і оцифрування архівних матеріалів забезпечує відносну автономність від територіального чинника, у судовій системі зберігається залежність від паперових носіїв інформації, оскільки матеріали судових справ формуються та зберігаються переважно у паперовій формі відповідно до Інструкції з діловодства в місцевих та апеляційних судах України. [5]. Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система спрямована на поступову цифровізацію, але не забезпечує повного переходу до електронного зберігання справ [6].

В умовах тимчасової окупації та активних бойових дій це зумовлює необхідність фізичного переміщення судових архівів, що підвищує ризик втрати або пошкодження документів, додатково актуалізує потребу у розвитку цифрових механізмів збереження правової інформації.

Таким чином, цифровізація діяльності органів адвокатського самоврядування виступає ключовим чинником забезпечення їх функціональної безперервності та збереження професійної інформації в умовах сучасних викликів, а також може розглядатися як орієнтир для подальшого удосконалення механізмів функціонування інших інституцій правової системи, що, у свою чергу, сприяє гарантуванню реалізації конституційного права на професійну правничу допомогу [1].

Список використаних джерел:

1. Конституція України [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-вр>
2. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>
3. Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Президента України. – Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/64-2022>

4. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19>

5. Інструкція з діловодства в місцевих та апеляційних судах України [Електронний ресурс]. – Затверджено Наказом Державної судової адміністрації України від 20.08.2019 № 814 (зі змінами) // Офіційний сайт судової влади України. – Режим доступу: <https://www.supreme.court.gov.ua/instructions/>

6. Рішення Вищої ради правосуддя «Про затвердження Положення про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему» від 17.08.2021 № 1845/17.08.2021 [Електронний ресурс]. – Офіційний сайт Вищої ради правосуддя. – Режим доступу: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/1845_17.08.2021.pdf

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент кафедри юстиції Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка Кирило Вікторович Легких

Кесарелі Владислав

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
студент 1 курсу*

ЦИФРОВІЗАЦІЯ СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Цифровізація судочинства є одним із ключових векторів судової реформи України, що безпосередньо пов'язаний із євроінтеграційними зобов'язаннями держави. Отримання Україною у 2022 р. статусу кандидата на вступ до ЄС посилило вимоги до модернізації судової системи відповідно до європейських стандартів електронного правосуддя. Правовою основою цифровізації судочинства в Україні є Закон України «Про судоустрій і статус суддів» та процесуальні кодекси, змінені у 2017 р. з метою запровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС) [1]. ЄСІТС функціонує з 2021 р. і включає три основні підсистеми: «Електронний кабінет» – для подання процесуальних документів і відстеження стану справи в режимі онлайн; «Електронний суд» – для здійснення судочинства у повністю електронній формі; система

відеоконференцзв'язку – для участі у засіданнях дистанційно. Важливо, що норми процесуальних кодексів закріплюють обов'язкову реєстрацію в ЄСІТС для адвокатів, прокурорів та органів державної влади, тоді як для фізичних осіб реєстрація залишається добровільною, що суттєво обмежує охоплення системи [1].

Логойда В. М. [2, с. 36] виокремлює ключові проблеми цифровізації судочинства в Україні. По-перше, це технічні проблеми ЄСІТС: система побудована на застарілій архітектурі, зазнає регулярних технічних збоїв, що унеможливорює подання документів у критичний момент і порушує право на доступ до правосуддя. По-друге, проблема цифрової нерівності: значна частина населення України – передусім особи похилого віку, мешканці сільської місцевості та внутрішньо переміщені особи – не мають навичок або технічних можливостей для користування електронними сервісами суду. По-третє, критичне недофінансування: бюджет Державної судової адміністрації у 2024 р. покривав потреби системи лише на 57%, що унеможливорює модернізацію та підтримку ЄСІТС на належному рівні. Горішня А. М. [3, с. 309] додатково вказує на проблему кібербезпеки: в умовах повномасштабної війни судові інформаційні системи стали мішенню для кібератак з боку держави-агресора, а належного рівня захисту критичної інфраструктури правосуддя досі не забезпечено через брак коштів та кадрів у сфері кібербезпеки [2, с. 36; 3, с. 309].

Охримчук М. [4], здійснюючи компаративно-правовий аналіз електронного судочинства в Україні та Німеччині, констатує, що ключова відмінність полягає у підході до проектування систем: Німеччина обрала шлях повної цифрової трансформації судового процесу – створення нових спрощених правил для онлайн-судочинства, орієнтованих на пересічного громадянина без юридичної освіти, тоді як Україна лише оцифровує наявний паперовий процес, зберігаючи всю його складність і орієнтованість виключно на юристів. Зокрема, «Електронний кабінет» ЄСІТС містить понад 3000 шаблонів документів, у яких без допомоги фахівця пересічна особа не спроможна орієнтуватися. Це фактично означає, що цифровізація відтворює нерівність доступу до правосуддя у новій – електронній – формі. Крім того, дослідниця акцентує на питанні застосування штучного інтелекту (ШІ) у судочинстві: у низці країн ЄС системи ШІ вже використовуються для автоматизованого розподілу справ, аналізу судової практики та прогнозування рішень, тоді як в Україні відповідної нормативно-правової бази для такого застосування ШІ у судовій системі не існує [4].

Для подолання виявлених проблем пропонується комплекс заходів. По-перше, технічна модернізація ЄСІТС: перехід на сучасну хмарну архітектуру з резервуванням, що відповідало б стандартам кібербезпеки ЄС та забезпечувало безперебійність судочинства навіть в умовах воєнного стану. По-друге, реформа процесуального законодавства: розробка окремих спрощених процесуальних правил для повністю електронного розгляду справ незначної складності (зразком є британський онлайн-суд НМСТS), що дозволить громадянам без юридичної освіти самостійно захищати свої права у малозначних спорах. По-третє, подолання цифрового розриву: розгортання мережі судових е-помічників у центрах надання адміністративних послуг (ЦНАПах) для надання безоплатної допомоги у користуванні електронними сервісами суду. По-четверте, прийняття спеціального закону про застосування ІІІ у судочинстві, що встановив би чіткі межі автоматизованого прийняття рішень та гарантії права на перегляд рішень, прийнятих за участю ІІІ, людиною-суддею [2, с. 37; 4].

Таким чином, цифровізація судочинства в Україні перебуває на перехідному етапі від оцифровування паперових процесів до справжньої цифрової трансформації правосуддя. Системними проблемами залишаються: технічна недосконалість та недофінансування ЄСІТС; цифрова нерівність учасників судочинства; відсутність правового регулювання застосування ІІІ; кіберзагрози в умовах воєнного стану. Євроінтеграційний курс України зобов'язує до прискореної модернізації судових інформаційних систем відповідно до стандартів ЄС, що є неможливим без адекватного фінансування, процесуальної реформи та законодавчого врегулювання застосування цифрових технологій у відправленні правосуддя.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» (дата звернення: 07.05.2026).
2. Логойда В. М. Проблеми цифровізації судочинства в Україні // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2025. Т. 5. № 92. URL: <https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/350486> (дата звернення: 07.05.2026).
3. Горішня А. М. Електронне судочинство України: сучасний стан та тенденції розвитку // Аналітично-порівняльне правознавство. 2025. Т. 1. № 6. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/346030> (дата звернення: 07.05.2026).

4. Охримчук М. Електронний суд як інструмент доступу приватних осіб до судочинства: досвід України та Німеччини // Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування. 2025. URL: <https://reicst.com.ua/pmtl/article/view/2025-18-01-11> (дата звернення: 07.05.2026).

Науковий керівник: Москвич Лідія Миколаївна – доцент кафедри кримінального процесу, доктор юридичних наук, професор.

Kyselova Vlada

1-st year full-time student

First (Bachelor's) level of higher education

Specialty 081 «Law»

Educational and Scientific Institute of Law

Taras Shevchenko National University of Kyiv

LEGAL MECHANISMS OF REPARATIONS AS A COMPONENT OF TRANSITIONAL JUSTICE IN UKRAINE UNDER MARTIAL LAW: CURRENT STATE AND CHALLENGES

The full-scale invasion necessitated the development of unique legal instruments to address the consequences of the armed conflict, with transitional justice occupying a central role. In the context of large-scale human rights violations, destruction of residential infrastructure, and multi-billion dollar damages, reparations as a component of transitional justice have acquired particular significance in ensuring the restoration of victims' rights, which correlates with UN General Assembly Resolution 60/147 [1]. Transitional justice, traditionally considered in the context of post-conflict societies, is being implemented in Ukraine concurrently with ongoing hostilities, representing a unique specific feature. Indeed, examining transitional justice through the prism of the full-scale invasion of Ukraine reveals its transformation into a comprehensive international legal mechanism for the restoration of justice and the redress of rights violations. International legal standards for reparations are enshrined in the UN Basic Principles and Guidelines on the Right to a Remedy and Reparation for Victims of Gross Violations of International Human Rights Law (2005) [2], as well as in the Rome Statute of the International Criminal

Court [3]. According to the principle of full reparation, reparations must include restitution, compensation, rehabilitation, satisfaction, and guarantees of non-repetition [2]. Article 13 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms establishes the state's obligation to provide an effective domestic remedy, while the case law of the European Court of Human Rights confirms the victims' right to receive just satisfaction [4]. The effective functioning of the reparation mechanism is, in my view, a prerequisite for ensuring the principle of legal certainty and sustainable peace. Examples of the implementation of the reparation mechanism in Ukraine include the Law of Ukraine No. 2923-IX [5], the Law of Ukraine «On the Protection of the Interests of Persons Affected by the Armed Aggression of the Russian Federation against Ukraine» dated May 18, 2024 [6], and the «eRecovery» program, which has significantly increased the accessibility of reparations. Ukraine is developing an institutional architecture for transitional justice, with the Coordination Center for Transitional Justice under the Ministry of Justice of Ukraine, established in 2023, serving as its central element. This body ensures interaction between state authorities, international organizations, and civil society in the field of reparations. The National Strategy for Transitional Justice, approved in 2024, identifies reparations as a priority area, providing for the creation of a Unified Register of Affected Persons. A distinctive feature of the Ukrainian model is the close link between the criminal prosecution of war crimes and civil reparations. The Office of the Prosecutor General has established specialized units for documenting war crimes, the materials of which are simultaneously used as evidence in criminal proceedings and as a basis for inclusion in registers to obtain reparations. A key feature of the current state is the formation of the International Register of Damage (RD4U), established in 2023 under the auspices of the Council of Europe [7]. While the national mechanism currently focuses primarily on housing, the international vector is aimed at recording all types of damage: from environmental harm to violations of individual personal rights. This creates the prerequisites for the realization of the state's positive obligation to facilitate the receipt of compensation from the aggressor, which correlates with the ECHR practice regarding the protection of property rights. A significant feature of the wartime period is the diversification of reparation channels. While transitional justice traditionally involves national mechanisms, under the conditions of ongoing aggression, Ukrainian citizens are simultaneously utilizing various compensation programs, including international ones. However, it should be noted that at the time of writing, a problem persists: payments are being made from the State

Budget of Ukraine rather than at the expense of the aggressor. Although the formation of the Register of Damaged and Destroyed Property (Resolution No. 380 of March 26, 2022) created a preventive mechanism for international claims [8], and the Council of the EU adopted a decision to use profits from immobilized Russian assets to support Ukraine, creating a precedent for collective reparations [9], the source of reparation funding remains a critical challenge. Simultaneously, a problem arises regarding the overcoming of the sovereign immunity of the aggressor state. Currently, Russian assets abroad are protected from forced execution by national courts of other states. This requires the creation of a specialized international compensation mechanism based on a multilateral agreement that would legitimize the use of frozen assets to replenish the Compensation Fund. Without resolving this issue at the level of international law, the reparation mechanism will remain a merely declaratory instrument, limited by the resources of the Ukrainian state budget. Approaches to understanding the scope of reparations have also changed significantly. They should not be limited solely to material compensation. Rehabilitation of victims and satisfaction are crucial components of transitional justice. Under martial law, this is particularly important for individuals affected by torture or conflict-related sexual violence. Currently, there is a gap in Ukrainian legislation regarding clear protocols for providing non-material reparations to such persons, which may lead to their re-victimization. Another specific feature is the need to harmonize the criteria for proving damage. While courts previously relied on classic expert reports, under conditions of occupation and destruction of archives, the use of satellite monitoring data, photo and video evidence, and witness testimony collected via digital platforms is becoming relevant. This necessitates the expansion of the procedural powers of the bodies responsible for the distribution of compensation. In conclusion, martial law has determined the formation of a hybrid model of reparations that combines national transformational mechanisms with international institutions. The digitalization of damage documentation, the seizure of Russian assets, and the parallel functioning of national and international channels have become the primary innovations. However, existing gaps regarding funding sources, the lack of comprehensive rehabilitation programs, and unregulated coordination between levels of reparations undermine the effectiveness of transitional justice. To ensure the realization of the right to reparations, it is advisable to: establish a unified register of affected persons with unified statuses; operationalize the mechanism for redirecting confiscated Russian assets; develop a coordination procedure between national and international payments; and implement

comprehensive rehabilitation programs. Such changes will allow the Ukrainian reparation model to align with international transitional justice standards and ensure fair compensation for the damages incurred.

List of References:

1. Basic Principles and Guidelines on the Right to a Remedy and Reparation for Victims of Gross Violations of International Human Rights Law... : UN Res. 60/147 of 16.12.2005. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/basic-principles-and-guidelines-right-remedy-and-reparation> (date of access: 29.03.2026).
2. UN Basic Principles on the Right to an Effective Remedy and Reparation for Victims of Gross Violations of International Human Rights Law : UN General Assembly Resolution of 16.12.2005 A/RES/60/147. URL: <https://www.un.org/uk/documents/ga/res/60/> (date of access: 29.03.2026).
3. Rome Statute of the International Criminal Court. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text
4. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms : international document of 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (date of access: 29.03.2026).
5. On Compensation for Damage to and Destruction of Certain Categories of Immovable Property... : Law of Ukraine of 23.02.2023 No. 2923-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923-20> (date of access: 29.03.2026).
6. On the Protection of the Interests of Victims of the Armed Aggression of the Russian Federation against Ukraine : Law of Ukraine of 18.05.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3999-20#Text> (date of access: 29.03.2026).
7. Statute of the Register of Damage Caused by the Aggression of the Russian Federation against Ukraine : Council of Europe Resolution CM/Res(2023)3. URL: <https://www.coe.int> (date of access: 29.03.2026).
8. On Approval of the Procedure for Formation and Maintenance of the Register of Damaged and Destroyed Property : Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of 26.03.2022 No. 380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/380-2022-п> (date of access: 29.03.2026).
9. Council Decision (CFSP) 2024/1471 of 21 May 2024 on the use of the net revenues generated by the immobilisation of Russian assets to support Ukraine // Official Journal of the European Union. 2024. L 147/1. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:L_202401471 (date of access: 29.03.2026).

Scientific Supervisor: PhD in Law, Assoc. Prof. Plakhotnik Oleh

Климчук Аліна
студентка 4 курсу 5 групи
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

ПРОБЛЕМИ ДОКАЗУВАННЯ ТА ФІКСАЦІЇ ЗБИТКІВ, ЗАВДАНИХ ЗБРОЙНОЮ АГРЕСІЄЮ РФ

Збройна агресія Російської Федерації проти України спричинила масштабні руйнування об'єктів житлової, промислової та критичної інфраструктури, а також завдала значних майнових втрат фізичним та юридичним особам. Відновлення справедливості та компенсація цих втрат є обов'язком держави та міжнародної спільноти перед постраждалими. У зв'язку з цим питання реалізації права на відшкодування шкоди, завданої державою-агресором, набуває особливої актуальності. Визначальне значення при цьому має належне доведення факту заподіяння шкоди, її обсягу та причинно-наслідкового зв'язку.

На сьогодні відсутній дієвий механізм, який би забезпечував виконання рішень про стягнення компенсації шкоди безпосередньо з РФ. За таких умов основним варіантом захисту порушених прав є звернення до національних судів України. Судове рішення у цій категорії справ виконує функцію юридичної фіксації протиправної поведінки держави-агресора, факту завдання шкоди та її обсягу, що у подальшому може бути підставою для отримання компенсацій від РФ або міжнародних структур. Водночас на практиці реалізація права на справедливу компенсацію шкоди супроводжується низкою процесуальних труднощів та законодавчих прогалин.

Першочерговою проблемою є те, що відповідачем в цій категорії справ є іноземна держава, яка наділена судовим імунітетом. Водночас судова практика сформувала підхід щодо можливості подання позовів до держави-агресора в національних судах України. Так, у квітні 2022 року Верховний Суд у справі № 308/9708/19 ухвалив правову позицію, що РФ, вчинивши неспровокований і масштабний акт збройної агресії проти України, численні акти геноциду проти Українського народу, не має права далі посилаватися на власний судовий імунітет, заперечуючи цим юрисдикцію судів України на розгляд і вирішення справ про відшкодування шкоди, завданої актами агресії фізичній особі – громадянину України. [1]

Справи щодо відшкодування матеріальної та моральної шкоди, завданої збройною агресією РФ проти України, в національних судах розглядаються на підставі загального принципу відшкодування збитків, що закріплений в статтях 1166, 1167 Цивільного кодексу України. Відповідно до принципу генерального делікту, шкода, відшкодовується в повному обсязі особою, яка її завдала. Умовами деліктного зобов'язання є: протиправність діяння, завдання шкоди, причинно-наслідковий зв'язок між ними та вина [2]. Водночас, незважаючи на очевидність факту збройної агресії для українців та міжнародної спільноти, у національному судовому процесі позивач повинен обґрунтувати наявність усіх елементів деліктного зобов'язання у конкретному правовідношенні.

Однією з ключових проблем доказування є необхідність підтвердити право позивача на майно, якому завдано шкоди, та надати суду належні та допустимі докази. І уже на цьому етапі позивачі часто стикаються із труднощами, пов'язаними із втратою або недоступністю доказів. Унаслідок бойових дій знищуються та пошкоджуються правовстановлюючі документи, бухгалтерська документація, технічні паспорти, оцінки вартості майна та інші матеріали, необхідні для підтвердження права власності та обсягу шкоди. Дуже часто відновлення таких документів є складним, довготривалим та економічно витратним процесом.

Наступним етапом є встановлення факту пошкодження майна та його належна фіксація. Підтвердженням цього можуть бути витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань, акти про пожежу, висновки незалежної експертизи та інші офіційні документи. Крім того, доказом можуть бути і матеріали засобів масової інформації, однак за умови їх належного оформлення, оскільки неформальні ресурси (наприклад, матеріали з неофіційних телеграм-каналів) не відповідають критеріям допустимості доказів. В умовах цифровізації доцільним є застосування супутникових знімків для оперативного картографування пошкоджень, що дає змогу швидко сформулювати первинні довідкові дані щодо масштабів та характеру руйнувань одразу після їх виникнення [3].

Окремою проблемою є визначення та доведення розміру завданої шкоди. Це потребує проведення оцінки майна, залучення експертів, формування первинних інвентаризаційних документів. Проте переважно фіксація пошкоджень здійснюється вже за відсутності повного обсягу вихідної документації, що створює ризики заниження або ж завищення розміру позовних вимог.

Додаткові труднощі виникають при доведенні розміру упущеної вигоди, тобто доходів, які особа могла б реально одержати за звичай-

них обставин, якби її право не було порушене [2]. Потрібно показати реальність того, що позивач дійсно мав сподівання на певні контракти з партнерами або що ви реально очікували поставки продукції, продажу певної продукції. Зокрема, підтвердженням є попередньо укладені договори.

Не менш важливим, є встановлення вини РФ та причинно-наслідкового зв'язку між діями країни-агресора та завданою шкодою. Позивач повинен довести, що конкретні руйнування, пошкодження майна, є безпосереднім наслідком воєнних дій РФ, а не будь-яких інших обставин. Для цього необхідно співвіднести події у часі та просторі, підтверджуючи це сукупністю доказів, зокрема актів обстеження, висновків експертів, фото- та відеофіксацією.

Підсумовуючи все вищезазначене, створення ефективних механізмів відшкодування шкоди, завданої збройною агресією Російської Федерації проти України – це невід'ємна складова процесу відновлення справедливості, довіри до держави та зміцнення міжнародного правопорядку. На даному етапі, належне документування факту пошкодження майна, оцінки розміру шкоди та обґрунтування причинно-наслідкового зв'язку набувають ключового значення. Неналежність та недостатність доказів значно знижує можливість отримання компенсації як в національних судах, так і в межах міжнародних компенсаційних механізмів, що зумовлює необхідність комплексного підходу до фіксації та доказування, завданої шкоди.

Список використаних джерел:

1. Постанова Верховного Суду у складі Касаційного цивільного суду року від 14.04.2022 у справі No 308/9708/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104086064>
2. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV : станом на 1 лют. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>(дата звернення: 20.03.2026).
3. Aimaiti, Y.; Sanon, C.; Koch, M.; Baise, L. G.; Moaveni, B. War Related Building Damage Assessment in Kyiv, Ukraine, Using Sentinel-1 Radar and Sentinel-2 Optical Images. *Remote Sens.* 2022, 14, 6239. <https://doi.org/10.3390/rs14246239>

Науковий керівник: кандидатка юридичних наук, асистентка кафедри юстиції Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка Гансецька В. В

Колтунов В. В.

Національний університет

«Одеська юридична академія»

студент 4 групи 1-го курсу факультету

судового та міжнародного права

АПЕЛЯЦІЙНИЙ ПЕРЕГЛЯД ЯК ЕЛЕМЕНТ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД

На сьогоднішній день апеляційний перегляд справи є ключовим елементом для реалізації права на справедливий суд, забезпечуючи виправлення помилок суду першої інстанції, перевірку законності й обґрунтованості її рішення. Саме апеляція дозволяє реалізувати принцип верховенства права на практиці, гарантуючи особі не лише формальний доступ до суду, а й ефективний механізм перегляду судового рішення. Ця гарантія має основні засади в Конституції «...забезпечення права на апеляційний перегляд справи...»[1]. Таким чином, апеляційний перегляд набуває статусу не просто процесуальної можливості, а конституційної основи судового захисту прав і свобод людини, що робить його невід'ємною частиною права на справедливий суд у розумінні як національного законодавства, так і міжнародних стандартів.

Міжнародна практика та стандарти Європейського суду з прав людини підтверджують, що Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод не встановлює обов'язкової вимоги створювати апеляційну інстанцію в усіх державах[2]. Однак, якщо національне право передбачає таку інстанцію, перегляд має бути ефективним, доступним і відповідати основним гарантіям справедливого судового розгляду.

Приклад з сучасної практики у справі *Xavier Lucas v. France* Суд констатував порушення 6 статі через надмірний формалізм касаційного суду, який відхилив апеляцію лише через неподання її електронно, хоча платформа не дозволяла технічно правильно заповнити форму. Суд зазначив: «...відмову апеляційного суду прийняти від заявника паперову версію процесуального документа надмірним формалізмом, адже адвокат заявника обґрунтовував неможливість подання документа за допомогою електронної платформи помилками в її функціонуванні»[3].

Реалізація права на апеляційний перегляд в Україні залишається ускладненою низкою бар'єрів, які знижують його ефективність і створюють ризик порушення Конвенції. Основними проблемами є надмірний

формалізм, суди часто відмовляють у розгляді апеляцій через жорстке трактування строків, вимог до оформлення скарги чи обґрунтування підстав, що призводить до відмови без сутнісного аналізу; високий судовий збір та фінансові обмеження збір за апеляційні скарги залишається значним, що обмежує доступ для вразливих груп; затримки розгляду перевантаження апеляційних судів, брак суддів та організаційні недоліки призводять до порушення розумного строку; вплив воєнного стану об'єктивні перешкоди (переміщення, обстріли, мобілізація) ускладнюють подання скарг, але суди не завжди визнають їх поважними причинами для поновлення строків. Ці виклики перетворюють апеляційний перегляд на формальність, суперечачи конституційним засадам та стандартам ЄСПЛ. Подолання вимагає законодавчого спрощення процедур, зниження фінансових бар'єрів, посилення кадрового забезпечення та узгодження практики з рішеннями ЄСПЛ.

Особливо небезпечним є збереження тенденції до надмірного формалізму в українській судовій практиці, що прямо суперечить позиції ЄСПЛ. Верховний Суд України неодноразово наголошував, що застосування процесуальних норм має уникати надмірного формалізму, який порушує право на доступ до суду та справедливий розгляд по суті. Наприклад, у постанові Касаційного адміністративного суду зазначено: «Надмірний формалізм при вирішенні питання щодо прийняття позовної заяви або скарги є порушенням права на справедливий судовий захист»[4]. Це підтверджує, що жорстке трактування формальних вимог без урахування обставин справи може призводити до ілюзорності апеляційного захисту, роблячи його неефективним інструментом виправлення судових помилок.

Отже, апеляційний перегляд виступає не просто стадією судового процесу, а фундаментальною гарантією реалізації принципу верховенства права та ключовим інструментом виправлення судових помилок. Як свідчать конституційні засади та міжнародні стандарти, ефективність апеляції визначається не формальною наявністю такої інстанції, а реальною можливістю особи отримати повний та неупереджений перегляд справи. В умовах сучасних викликів від перевантаження судів до особливих обмежень воєнного стану, критично важливим стає відхід від надмірного формалізму, який перетворює право на доступ до суду на ілюзорне. Узгодження національної практики з прецедентним правом ЄСПЛ та усунення штучних фінансових і процедурних бар'єрів є єдиним шляхом до того, щоб апеляційний розгляд забезпечував не декларативний, а дієвий

захист прав і свобод людини в Україні. Тільки через забезпечення високої якості судового рішення та доступності процедури оскарження апеляція зможе виконати свою головну місію відновлення довіри до правосуддя та утвердження справедливості.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. / *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr> (дата звернення: 03.04.2026).
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : міжнародний документ від 04.11.1950 (зі змінами та доповненнями). *Офіційний вісник України*. 1998. № 13. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_004 (дата звернення: 03.04.2026).
3. Огляд практики Європейського суду з прав людини за червень – липень 2022 року / *Верховний Суд. Київ*, 2022. 98 с. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/info_anons_daigest_oglyad/1761022/ (дата звернення: 03.04.2026).
4. Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 28.01.2026 у справі № 280/3132/25. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: https://protocol.ua/ua/postanova_kas_vp_vid_28_01_2026_roku_u_spravi_280_3132_25/ (дата звернення: 03.03.2026).

Науковий керівник: Нестерчук Лілія Петрівна – старший викладач кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія»

Колтунов В. В.,
*студент 1-го курсу факультету
судового та міжнародного права
Національного університету
«Одеська юридична академія»*

СУД ПРИСЯЖНИХ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ

Інститут присяжних сьогодні є ключовим елементом демократичного правосуддя, оскільки він забезпечує пряму участь громадян у відправленні правосуддя та підвищує прозорість судової влади. Конституція

України у статті 124 закріплює, що: «Народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через присяжних» [1] Нагадаємо, що раніше населення мало можливість брати участь у здійсненні правосуддя також у формі народних засідателів, але у 2016 р. ця форма участі була прибрана.

Міжнародна практика, особливо досвід США, демонструє класичну модель суду присяжних як найбільш ефективну для захисту прав людини. Шоста поправка до Конституції США гарантує: «In all criminal prosecutions, the accused shall enjoy the right to a speedy and public trial, by an impartial jury of the State and district wherein the crime shall have been committed...»[2]. Яскравим прикладом участі присяжних в Америці є справа Дж.-П. Зенгера (1735). Попри те, що Зенгер формально порушив закон, опублікувавши критику губернатора, присяжні винесли вердикт «невинуватий», фактично відмовившись застосовувати несправедливий закон. Це рішення стало символом того, що «в вашій справедливості лежить наша безпека»[3].

У якості вітчизняного досвіду можна навести справу, яка була розглянута у 2018 р. у Лубенському міськрайонному суді щодо звинувачень в організації викрадення та вбивства. У той час як двоє професійних суддів мали окрему думку щодо винуватості, троє присяжних винесли виправдувальний вирок, дійшовши висновку про наявність провокації з боку правоохоронних органів [4].

Звернемо увагу, що сучасний стан інституту присяжних в Україні зазнає гострої критики. Як зазначено у Концепції удосконалення моделі суду присяжних в Україні: «...практика судів присяжних не фіксує активної участі присяжних у судовому процесі та в цілому засвідчує неефективність існуючої моделі суду присяжних в Україні...» [5].

Суттєвим кроком до вирішення цих проблем є нинішня судова реформа, зокрема прийняття Верховною Радою України 5 грудня 2024 року в першому читанні законопроектів № 3843 та № 3844. Ці акти пропонують перехід до класичної моделі, в якій присяжні будуть автономними від професійних суддів під час прийняття вердикту. Реформа також передбачає цифровізацію процесу відбору присяжних через створення єдиної електронної системи, що дозволить забезпечити випадковість вибірки та залучити громадян без бюрократичних перепон. Це має стати фундаментом для формування «культури присяжного» та підвищення загального рівня правосвідомості в країні[6].

Отже, межі становлення суду присяжних в Україні пролягають через необхідність переходу до класичної моделі, де голос народу буде відділений від суддівського корупусу. Тільки через розширення категорій справ та реальну автономію присяжних Україна зможе забезпечити верховенство права. Як зазначав Б. Шоу: «Свобода означає відповідальність, ось чому більшість людей боїться її»[7]. Розвиток суду присяжних це шлях виховання цієї відповідальності, без якої справжня свобода в державі неможлива.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 29.03.2026).
2. Constitution of the United States. Amendment VI. Constitution Annotated. URL: <https://constitution.congress.gov/constitution/amendment-6/> (дата звернення: 29.03.2026).
3. Linder D. O. Jury Nullification. Famous Trials. URL: <https://www.famous-trials.com/zenger/99-nullification> (дата звернення: 29.03.2026).
4. Виправдувальний вирок Лубенського міськрайонного суду Полтавської області від 22.03.2018 у справі № 539/741/16-к. Судова влада України. URL: <https://court.gov.ua/archive/455281/> (дата звернення: 29.03.2026).
5. Концепція удосконалення моделі суду присяжних в Україні : аналітичний матеріал / Дослідницька служба Верховної Ради України. Київ, 2024. 36 с. URL: <https://research.rada.gov.ua/uploads/documents/33638.pdf> (дата звернення: 29.03.2026).
6. Верховна Рада прийняла за основу законопроекти про запровадження класичного суду присяжних в Україні (№ 3843 та № 3844). Офіційний портал Верховної Ради України. 2024. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/256471.html> (дата звернення: 29.03.2026).
7. Про свободу: цитати, крилаті вислови, вирази. Укрліб : Бібліотека української літератури. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/quotes/quotes.php?qid=22> (дата звернення: 29.03.2026).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» Кравченко М. О.

Кравченко А. В.
студентка 1 курсу, 1 групи
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ІНСТИТУТУ АДВОКАТУРИ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Право на правничу допомогу є одним із фундаментальних конституційних прав, реалізацію якого забезпечує інститут адвокатури. Відповідно до ст. 59 Конституції України, «кожен має право на професійну правничу допомогу» [1]. Конституційна реформа 2016 року суттєво підвищила статус адвокатури, закріпивши у ст. 131–2, що «виключно адвокат здійснює представництво іншої особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення» [1]. Це закріплення так званої «адвокатської монополії» означало конституційне визнання адвокатури невід’ємним елементом системи правосуддя України.

Законодавче визначення адвокатури як інституту міститься у ст. 2 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», згідно з якою «адвокатура України – недержавний самоврядний інститут, що забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правничої допомоги на професійній основі, а також самостійно вирішує питання організації і діяльності адвокатури в порядку, встановленому цим Законом» [2]. Ця дефініція розкриває ключові характеристики адвокатури: по-перше, вона є недержавною структурою, тобто незалежною від органів виконавчої влади; по-друге, вона наділена самоврядними функціями; по-третє, здійснює свої завдання виключно на професійній основі. Саме незалежність від держави є принциповою умовою ефективного захисту прав особи від можливого свавілля державних органів.

У конституційно-правовій доктрині місце адвокатури в системі захисту прав людини є ширшим, ніж лише представництво інтересів окремого клієнта. Белов Д. М. та Белова М. В. доводять, що «інститут адвокатури в механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина виступає одним із засобів для самообмеження державної влади шляхом створення та активного функціонування незалежного правозахисного інституту, що

є активним актором процесу реалізації основної конституційної функції держави – реалізація та захист прав і свобод людини і громадянина» [3, с. 42]. При цьому дослідники наголошують, що «конституційно-правовий статус адвокатури дозволяє їй активно забезпечувати прав не тільки кожної особи, але і усього громадянського суспільства, ефективно реалізувати правозахисну функцію держави шляхом забезпечення належної взаємодії в діяльності органів державної влади та громадянського суспільства» [3, с. 42]. Таким чином, адвокатура поєднує функцію захисту індивідуальних прав і публічну правозахисну роль.

Аналіз правової природи адвокатури дозволяє виокремити її сутнісні ознаки. Белов Д. М. та Белова М. В. визначають, що: «1) адвокатура виступає окремим правозахисним інститутом; 2) адвокатура активно взаємодіє з органами державної влади та інститутами громадянського суспільства як рівноправний партнер в механізмі захисту прав та свобод людини і громадянина; 3) в межах професіонального обов'язку захисту прав та інтересів своїх клієнтів адвокати відіграють суттєву роль у справедливому відправленні правосуддя» [3, с. 42]. Конституційна реформа 2016 року закріпила цю роль на вищому нормативному рівні. Остапчук Л. Г. констатує, що «зміни до Конституції України 2016 року кардинально змінили підхід до регулювання інститутів адвокатури та прокуратури. Було чітко визначено їхню роль у забезпеченні права на справедливий суд. Адвокатура отримала статус одного з ключових елементів судового процесу», а «адвокатура та прокуратура – це два фундаментальні інститути правосуддя, які відіграють ключову роль у забезпеченні законності та справедливості» [4, с. 6]. Відтак адвокатура перестала бути лише «правозахисним додатком» і набула системного конституційного статусу.

В умовах воєнного стану інститут адвокатури стикається з новими практичними викликами, пов'язаними із забезпеченням гарантій адвокатської незалежності. Гвоздюк В. та Горбенко Д. встановили, що «адвокатура посідає особливе місце в системі захисту прав і свобод людини, а її адміністративно-правовий статус охоплює такі елементи, як правоздатність, дієздатність, деліктоздатність і гарантії адвокатської незалежності» [5, с. 79]. Дослідники також наголошують, що «розвиток адвокатури має здійснюватися з огляду на положення європейських стандартів, зокрема Конвенції Ради Європи про захист професії адвоката 2025 року, а також у контексті цифровізації правничої діяльності» [5, с. 79].

Серед практичних проблем, що потребують вирішення, виділяються: порушення порядку обшуків у приміщеннях адвокатів, недотримання адвокатської таємниці та обмежений доступ до клієнтів. Усе це свідчить про необхідність системного удосконалення правового регулювання гарантій адвокатської діяльності.

Таким чином, адвокатура є незамінним конституційно-правовим інститутом у системі захисту прав людини та правосуддя України. Її статус визначається на рівні Конституції України та Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», а конституційна реформа 2016 року закріпила адвокатуру невід’ємним елементом системи правосуддя. Функції адвокатури охоплюють захист індивідуальних прав, забезпечення реалізації принципу змагальності судового процесу та виконання ширшої суспільної ролі як інституту самообмеження державної влади. Сучасні виклики воєнного стану та стандарти євроінтеграції зумовлюють необхідність подальшого вдосконалення правових гарантій незалежності та ефективності адвокатури.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>
3. Белов Д. М., Белова М. В. Роль та місце інституту адвокатури в механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 6. С. 42–47. DOI: <https://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/273521/268905>
4. Остапчук Л. Г. Інститути адвокатури та прокуратури як складові правосуддя: конституційно-правовий аспект. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2024. № 3 (85). С. 6–11. URL: https://law.stateandregions.zp.ua/archive/3_2024/3.pdf
5. Гвоздюк В., Горбенко Д. Сучасний адміністративно-правовий статус адвокатури в Україні: проблеми та шляхи їх розв’язання. *Наука і правоохорона*. 2025. Т. 4, № 70. DOI: <https://doi.org/10.33270/05257004.8>

Науковий керівник: д. ю. н., професор Лідія Миколаївна Москвич

Кравчук Сергій Сергійович,
студент 1-го курсу
факультету судового та міжнародного права,
кафедра організації судових,
правоохоронних органів та адвокатури,
Національний університет
«Одеська юридична академія»

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ДІЯЛЬНОСТІ СУДІВ

Стрімкий розвиток технологій штучного інтелекту (ШІ) суттєво змінює традиційні уявлення про організацію та здійснення правосуддя. Упровадження інтелектуальних систем у діяльність судів розглядається як перспективний інструмент підвищення ефективності судочинства, скорочення строків розгляду справ та забезпечення однаковості судової практики. Водночас застосування ШІ у правосудді породжує принципові питання щодо гарантій права на справедливий суд, передбачених статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [1].

У науковій літературі прийнято виокремлювати кілька основних напрямів застосування ШІ в судовій діяльності. По-перше, аналітичні системи підтримки прийняття рішень, які опрацьовують масиви судової практики та надають суддям рекомендації щодо кваліфікації діяння або визначення міри покарання. По-друге, системи прогнозування ризиків, що застосовуються переважно у кримінальному провадженні для оцінки ймовірності повторного вчинення злочину або ризику переховування обвинуваченого від слідства. По-третє, системи автоматизації рутинних процесів – обробки документів, планування засідань, надсилання повісток тощо [2].

Найбільш відомим прикладом застосування ШІ у кримінальному судочинстві є американська система COMPAS (Correctional Offender Management Profiling for Alternative Sanctions), яка використовується для оцінки ризику рецидиву під час прийняття рішень про умовне звільнення та визначення запобіжного заходу. Резонансна справа «State v. Loomis» (Верховний суд штату Вісконсін, 2016) стала першим прецедентом, у якому суд дослідив допустимість використання висновків алгоритмічної

системи у вирокі. Суд визнав застосування COMPAS правомірним, однак підкреслив, що алгоритм не може замінити суддівський розсуд та повинен бути лише одним із чинників при прийнятті рішення.

У країнах Європейського Союзу підхід до застосування ШІ у правосудді є більш обережним та регульованим. Рада Європи у 2018 році прийняла Європейську етичну хартію про використання штучного інтелекту в судових системах, яка закріпила п'ять основних принципів: повага до основоположних прав; недискримінація; якість та безпека даних; прозорість, неупередженість та справедливість; контроль з боку користувача [3]. Ці принципи стали орієнтиром для держав – членів Ради Європи при розробці національного регулювання у цій сфері.

Акт ЄС про штучний інтелект (EU AI Act, 2024) відніс системи ШІ, що використовуються у відправленні правосуддя та демократичних процесах, до категорії систем із високим рівнем ризику. Це означає, що їх розробка та застосування підпорядковані суворим вимогам щодо прозорості, документування, тестування на упередженість та обов'язкового людського нагляду [4]. Зазначений підхід відображає загальноєвропейський консенсус щодо неприпустимості повної автономії алгоритмів у прийнятті юридично значущих рішень.

Одним із найбільш дискусійних аспектів застосування ШІ у правосудді є проблема алгоритмічної упередженості. Дослідження американської системи COMPAS, проведене організацією ProPublica у 2016 році, виявило, що алгоритм значно частіше хибно класифікував темношкірих обвинувачених як осіб із високим ризиком рецидиву порівняно з білошкірими [5]. Це підтвердило, що системи ШІ можуть відтворювати та навіть посилювати наявні соціальні упередження, що несе пряму загрозу принципу рівності перед законом та праву на справедливий суд.

Не менш важливою є проблема непрозорості алгоритмів – так звана проблема «чорної скриньки» (black box problem). Якщо алгоритм не може пояснити логіку свого висновку у зрозумілій для людини формі, виникають серйозні сумніви щодо дотримання права обвинуваченого на ознайомлення з доказами та їх спростування. Європейський суд з прав людини у своїй практиці неодноразово підкреслював, що рівність сторін і принцип змагальності є невід'ємними елементами справедливого судочинства, а тому будь-яке доказове джерело, зміст якого є недоступним для сторони, порушує ці гарантії.

В Україні питання застосування ШІ у судовій діяльності поки що перебуває на початковому етапі нормативного осмислення. Чинне процесуальне законодавство не містить спеціальних положень щодо вико-

ристання алгоритмічних систем у судочинстві. Водночас функціонування автоматизованої системи розподілу судових справ (АСДС), заснованої на алгоритмічному принципі, свідчить про те, що елементи штучного інтелекту вже фактично інтегровані в судову систему [6]. З огляду на євроінтеграційний курс України та необхідність імплементації вимог EU AI Act, розроблення відповідної національної правової бази є нагальним завданням.

Таким чином, використання штучного інтелекту в діяльності судів є перспективним, проте надзвичайно чутливим напрямом розвитку правосуддя. Ефективність та законність застосування ШІ у цій сфері можлива лише за умов дотримання принципів прозорості алгоритмів, недискримінації, обов'язкового судового контролю над автоматизованими системами та відповідності міжнародним стандартам захисту прав людини. Для України формування належної правової бази у цій сфері є необхідною складовою як судової реформи, так і євроінтеграційного процесу.

Список використаних джерел:

1. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (ECHR). Rome, 1950. URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ENG
2. Susskind R. Online Courts and the Future of Justice. Oxford: Oxford University Press, 2019. 368 p.
3. European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ). European Ethical Charter on the Use of Artificial Intelligence in Judicial Systems and their Environment. Strasbourg: Council of Europe, 2018. URL: <https://rm.coe.int/ethical-charter-en-for-publication-4-december-2018/16808f699c>
4. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council on Artificial Intelligence (AI Act). Official Journal of the European Union. 2024. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32024R1689>
5. Angwin J., Larson J., Mattu S., Kirchner L. Machine Bias. ProPublica. 2016. URL: <https://www.propublica.org/article/machine-bias-risk-assessments-in-criminal-sentencing>
6. Прилуцький С. В. Цифровізація судочинства як складова реформування судової влади в Україні. Право України. 2021. № 6. С. 45–58.

Науковий керівник: старший викладач кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Курганський О. В.

Красножон О.М.,
здобувачка третього
(освітньо-наукового) рівня освіти
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна

ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРАТУРИ ПОЗА МЕЖАМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ: ІНОЗЕМНИЙ ДОСВІД

Наразі відбувається процес переосмислення, який на думку вчених має ознаки експліцитності [1, с.52], та зміни правової регламентації, зокрема окремих елементів підстав представництва прокурором інтересів держави в суді, у тому числі з огляду на нещодавнє рішення Конституційного Суду України [2].

При наданні пропозицій щодо удосконалення цієї конституційної функції прокуратури важливим є вивчення відповідного іноземного досвіду.

Виходячи з того, яке місце займає прокуратура в системі державних органів тієї чи іншої європейської країни, науковці виокремлюють певні їх групи. До прикладу, П. Біленчук та А. Григоренко виділяють країни, де прокуратура входить до складу міністерства юстиції, хоча при цьому може належати до органів правосуддя і діяти при судах або користуватися, в межах судової влади, адміністративною автономністю (Болгарія, Іспанія, Латвія); країни, де прокуратура виділена в самостійну систему й підзвітна парламенту чи главі держави (Македонія, Словаччина, Словенія, Угорщина), і країни, де прокуратури або її прямого аналога взагалі не існує (Велика Британія) [3, с. 24].

Водночас В. Налуцишин пропонує дещо інший поділ – на чотири групи країн: перша, де прокуратура перебуває у складі міністерства юстиції (Австрія, Бельгія, Данія, Франція, Німеччина, Нідерланди, Польща); друга – прокуратура включена до складу суддівського корпусу (магістратури) та перебуває при судах (Болгарія, Іспанія, Італія); третя – прокуратура виділена в окрему систему та підзвітна парламенту (Словаччина, Угорщина); четверта – прокуратура як самостійний орган держави взагалі

відсутня (Англія) [4, с.18–19]. На наше бачення, така класифікація є більш вдалою, оскільки більш влучно характеризує місце органів прокуратури: або у складі виконавчої або судової гілки влади.

Розглянемо правову регламентацію функцій, які мають органи прокуратури поза сферою кримінальної юстиції, на прикладі представників кожної з групи країн, запропонувавши власну їх класифікацію за критерієм місця прокуратури в системі органів державної влади.

Представниками першої групи країн, у яких прокуратура перебуває в складі Міністерства юстиції, є Республіка Польща та Чеська Республіка. Відповідно до ст. ст. 3, 17 Закону Польщі «Про прокуратуру» прокурори виконують свої обов'язки шляхом: подання позовів у цивільних справах, клопотань та участі у судових процесах у цивільних справах у сфері трудового права і соціального забезпечення, якщо це необхідно для захисту верховенства права, суспільних інтересів, власності або прав громадян; вжиття заходів, спрямованих на правильне та однакове застосування закону в судовому провадженні; оскарження до суду незаконних адміністративних рішень та участь у цих справах; участі прокурора у провадженнях у Конституційному трибуналі, Верховному суді та Вищому адміністративному суді [5]. Згідно зі ст. ст. 1, 4, 5 Закону Чеської Республіки «Про державне представництво» прокуратура створена як система органів, покликана представляти державу та захищати суспільні інтереси з питань, визначених законом. Прокуратура діє в провадженнях, відмінних від кримінального провадження, та має право подавати клопотання про порушення цивільного провадження або про приєднання до вже розпочатого цивільного провадження у випадках, передбачених законом [6].

Представниками другої групи країн, у яких прокуратура належить до судової гілки влади, є Республіка Болгарія, Королівство Іспанія, Латвійська Республіка, Румунія. Відповідно до ст. 127 Конституції Республіки Болгарія прокуратура здійснює нагляд за додержанням законності і в передбачених законом випадках бере участь у розгляді цивільних та адміністративних справ [7]. Згідно зі ст. 124 Конституції Королівства Іспанія завдання прокуратури незалежно від функцій, які виконують інші органи, полягає в тому, щоб сприяти відправленню правосуддя з метою захисту законності, прав громадян та публічних інтересів, які охороняються законом [8]. Законом Королівства Іспанія, яким затверджено статут органів прокуратури (розділ II ст. 3), передбачено повноваження прокуратури брати участь у встановлених законом

цивільних процесах, коли йдеться про суспільні інтереси неповнолітніх [9]. У Латвійській Республіці і Румунії прокурор теж захищає права громад, зокрема неповнолітніх.

Представником групи країн, у яких прокуратуру не віднесено до жодної з гілок влади, до якої до конституційної реформи 2016 року входила й Україна, є, і Словацька Республіка. Відповідно до § 3, 4, 5, 22 Закону Словацької Республіки «Про прокуратуру» прокуратура захищає права та охоронювані законом інтереси фізичних, юридичних осіб та держави, здійснює представництво держави в судах, якщо це передбачено спеціальним законом. Під час виконання своїх обов'язків прокурор захищає суспільні інтереси. При цьому засобами нагляду за додержанням законів, зокрема, є протест, адміністративний позов та вступ у провадження в адміністративному суді [10].

До четвертої групи країн, у яких прокуратура має змішаний статус і підпорядкування, видається за можливе віднести, зокрема Республіку Словенія, серед повноважень органів прокуратури якої визначено внесення процесуальних документів, а також виконання інших обов'язків у цивільному й інших судових провадженнях, якщо це передбачено законом (ст. 19) [11].

В аспекті здійснення представницької діяльності прокуратурами держав-учасниць Ради Європи у більшості з них, зокрема Австрія, Бельгія, Данія, Франція, Німеччина Нідерланди, Польща, Іспанія, Італія, Болгарія, Словацька Республіка, Португалія, Чеська Республіка, Румунія, Латвія, є повноваження поза межами кримінальної сфери, зокрема цивільне, сімейне, захист довкілля, соціальних прав, зокрема неповнолітніх. У деяких державах-учасниках завдання і навантаження прокурорів у цій сфері можуть навіть переважати над роллю прокурорів у системі кримінального судочинства [12, с. 209].

З урахуванням вищевикладеного можна дійти висновку, що у кожній з груп країн незалежно від того, яке місце органи прокуратури займають у системі органів державної влади, прокурор має функції поза межами кримінальної юстиції, зокрема здійснення представництва інтересів держави та дітей. При цьому в законодавстві європейських країн немає жорсткої регламентації цієї функції, а нормативне регулювання повноважень має різний ступінь деталізації або взагалі бланкетний характер. З огляду на загальноєвропейські тенденції та прагнення України такий досвід, на наш погляд, має бути врахований при оцінці, з метою удосконалення, національного законодавства.

Список використаних джерел:

1. Стефанчук М. М., Легких К. В. Тенденції функціонального розвитку інституту прокуратури в Україні поза межами сфери кримінальної юстиції: у пошуках доктринальних орієнтирів. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО*. 2025. Випуск 89; частина 4. С. 46–54.
2. У справі за конституційною скаргою Товариства з обмеженою відповідальністю «Рейнір Бізнес Груп» щодо відповідності Конституції України (конституційності) приписів абзацу першого частини третьої, абзаців першого, другого, третього частини четвертої статті 23 Закону України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року № 1697 – VII (щодо представництва прокурором інтересів держави в суді): рішення КСУ від 03.12.2025 № 6-(II)/2025. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/6_r_2_2025.pdf (дата звернення: 28.02.2026).
3. П. Біленчук, А. Григоренко. Конституційно-правові принципи і моделі організації діяльності в Україні та країнах Європи: порівняльний аналіз. *Проблеми застосування положень Конституції України у діяльності прокуратури: теорія і практика* : Матеріали круглого столу (Київ, 18 грудня 2019 року). Київ: Національна академія прокуратури України, 2019. С. 22–25.
4. Налуцишин В. В. Правовий статус та функції прокуратури: європейський досвід. *Університетські наукові записки*. 2021. № 6 (84). С. 17–27.
5. Ustawa o prokuraturze z dnia 28 stycznia 2016. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20160000177> (дата звернення: від 28.03.2026).
6. O státním zastupitelství: Zákon č. 283/1993. URL: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1993-283> (дата звернення 24.05.2025).
7. Constitution of the Republic of Bulgaria adopted on 13 July 1991. URL: http://lib.rada.gov.ua/static/LIBRARY/catalog/law/bgr_constitut.html (дата звернення: 17.05.2025).
8. Constitución Española de 1978 (Última actualización publicada 17.02.2024). URL: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1978-31229#a124> (дата звернення: 21.03.2026).
9. Law on the Statutes of the Department of Public Prosecution. No. 50/1981 of December 30, 1981. URL: <https://www.wipo.int/wipolex/en/legislation/details/11859> (дата звернення 24.05.2025).
10. Zákon o prokurátúre Slovenskej republiky z 28. marca 2001. URL: <https://www.slov-lex.sk/ezbierky/pravne-predpisy/SK/ZZ/2001/153/> (дата звернення: 01.12.2025).

11. Zakon o državnem tožilstvu Slovenije (ZDT-1-NPB6) s: 12.7.2011. URL: <https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=ZAKO5812> (дата звернення 07.04.2026).

12. Стефанчук М. М. Теоретико-методологічні та організаційно-правові засади реалізації прокуратурою України представницької функції: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.10. Київ, 2017. 470 с.

Науковий керівник: д-р юрид. наук, проф., професорка кафедри юстиції Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка Стефанчук М. М.

Кройтор Олег Олександрович,
*студент 1-го курсу факультету
судового та міжнародного права
кафедра організації судових,
правоохоронних органів та адвокатури,
Національний університет
«Одеська юридична академія»*

ЦИФРОВІЗАЦІЯ СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Цифровізація судочинства є одним із пріоритетних напрямів модернізації судової системи України в контексті євроінтеграції та реформування правосуддя. Впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у судову діяльність спрямоване на підвищення ефективності, доступності та прозорості правосуддя, скорочення строків розгляду справ та зменшення адміністративного навантаження на суди.

Нормативно-правову основу цифровізації судочинства в Україні складають: Закон України «Про судоустрій і статус суддів», Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг», Закон України «Про електронні довірчі послуги», а також численні процесуальні кодекси, які з 2017–2018 років закріпили можливість електронного судочинства [1]. Концепція розвитку електронного суду, схвалена Радою суддів України, визначає стратегічні орієнтири цифровізації судової системи на середньострокову перспективу.

Ключовим елементом системи електронного судочинства в Україні є підсистема «Електронний суд» у складі Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС). Вона забезпечує подання процесу-

альних документів в електронній формі, автоматичний розподіл справ між суддями, електронні повідомлення учасників процесу, а також ведення електронного діловодства [2]. Крім того, функціонує Єдиний державний реєстр судових рішень, який забезпечує відкритий доступ до судових актів та є важливим інструментом забезпечення прозорості правосуддя.

Важливим кроком у цифровізації судочинства стало запровадження відеоконференцій як форми участі у судових засіданнях. Відповідні положення закріплені у Цивільному процесуальному, Господарському процесуальному та Кодексі адміністративного судочинства України. Особливого значення цей інструмент набув під час пандемії COVID-19 (2020–2021), а також в умовах повномасштабного збройного вторгнення, коли фізична присутність учасників процесу у суді нерідко є неможливою або небезпечною [3]. Досвід цього періоду переконливо довів практичну ефективність дистанційного судочинства та прискорив його законодавче закріплення.

Суттєвою складовою цифровізації є автоматизована система документообігу суду (АСДС), яка здійснює автоматичний розподіл справ між суддями за допомогою випадкового алгоритму з урахуванням спеціалізації та навантаження. Це унеможливорює ручне маніпулювання розподілом справ, що є важливим антикорупційним інструментом і суттєвою гарантією незалежності суддів. Венеціанська комісія Ради Європи у своїх висновках щодо України позитивно оцінила запровадження автоматичного розподілу справ як крок до зміцнення принципу верховенства права.

Поряд із досягнутими результатами цифровізація судочинства в Україні стикається з низкою системних проблем. По-перше, нерівномірність цифрового розвитку судів різних рівнів та регіонів: місцеві суди, особливо у невеликих містах, нерідко мають обмежені технічні можливості та недостатній рівень підготовки персоналу. По-друге, проблема цифрової нерівності серед учасників процесу: не всі громадяни мають рівний доступ до інтернету та технічну грамотність, необхідну для користування електронними сервісами. По-третє, питання кібербезпеки судових інформаційних систем: в умовах збройного конфлікту судові реєстри та бази даних є потенційними цілями для кібератак з боку держави-агресора.

Перспективним напрямом розвитку цифрового судочинства є впровадження штучного інтелекту (ШІ) в окремі сфери судової діяльності. У міжнародній практиці ШІ вже застосовується для аналізу судової практики та прогнозування результатів справ (Великобританія, США), для виявлення корупційних ризиків у поведінці суддів (Румунія – система PREVENT), а також для спрощення доступу громадян до правосуддя через чат-боти

та правові асистенти [4]. Водночас застосування ШІ у правосудді вимагає надзвичайної обережності: алгоритмічна упередженість, непрозорість систем машинного навчання та ризик дискримінації є серйозними загрозами для права на справедливий суд, гарантованого статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Корисним у цьому контексті є досвід держав – членів ЄС, де цифровізація судочинства здійснюється в рамках Плану дій ЄС з електронного правосуддя (e-Justice Action Plan). Зокрема, Портал електронного правосуддя ЄС забезпечує транскордонний доступ до правової інформації, реєстрів та судових сервісів. Для України, яка є кандидатом на членство в ЄС, імплементація відповідних стандартів у сфері електронного правосуддя є не лише бажаною, але й юридично зобов'язальною в рамках виконання умов вступу [5].

Таким чином, цифровізація судочинства в Україні є незворотним і необхідним процесом, що сприяє підвищенню ефективності та доступності правосуддя. Досягнуті результати – функціонування ЄСІТС, електронного суду, ЄДРСР та відеоконференцій – є вагомим кроком уперед. Водночас подальший розвиток вимагає вирішення проблем цифрової нерівності, кібербезпеки судових систем та розроблення чіткої правової бази для застосування штучного інтелекту у правосудді з дотриманням стандартів Ради Європи та Європейського Союзу.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>
2. Концепція розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки: схвалена Указом Президента України від 11.06.2021 р. № 231/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231/2021>
3. Колісник О. В. Відеоконференція у цивільному судочинстві: проблеми правового регулювання та практики застосування. Часопис цивілістики. 2022. № 44. С. 112–118.
4. Susskind R. Online Courts and the Future of Justice. Oxford: Oxford University Press, 2019. 368 p.
5. European Commission. EU Justice Scoreboard 2023. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2023. URL: https://commission.europa.eu/publications/2023-eu-justice-scoreboard_en

Науковий керівник: старший викладач кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Курганський О. В.

Кушей Кирило
студент 1 курсу, 1 групи
Національного юридичного
університету
імені Ярослава Мудрого

КРИТЕРІЇ ВІДМЕЖУВАННЯ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВІД «ВИЖИВАННЯ В ОКУПАЦІЇ» В СУДОВІЙ ПРАКТИЦІ

Сьогодні проблема колабораціонізму в Україні нашого часу є одна з найбільш різних і непростих у системі кримінального права. До неї входять не лише юридичні моменти оцінки дій, а й серйозні моральні, соціальні та політичні виклики, що з'явилися перед державою після початку повномасштабної збройної агресії Російської Федерації [2]. Велику увагу в цій дискусії приділяють освіті, бо саме освіта є важливою частиною формування нації, і саме тому заклади освіти на окупованих територіях першими потрапили під удар агресора, бо саме через школи намагалися впливати на дітей та їхні думки. Українські вчителі, які не мали іншого виходу наприклад як (догляд за хворими родичами або відсутність коштів) залишилися на тимчасово окупованих територіях, та зіткнулися з важким вибором. З одного боку, якщо люди припиняли викладати та відмовлялися співпрацювати з окупаційною владою, це часто закінчувалося жорстокими репресіями, фізичного чи психічного насильства, арештів та незаконного ув'язнення. З іншого боку, люди продовжували працювати навіть тому, що хотіли підтримати дітей та дбати про них, могло призвести до кримінальної відповідальності після звільнення території. Складність полягає в тому, щоб зрозуміти, де людина просто намагалася вижити в окупації, а де вже свідомо співпрацювала з ворогом, досі залишається незрозумілим, а судова практика показує певні суперечності у підходах до оцінки дій звичайних працівників, особливо вчителів [1].

Якщо суди не карають звичайних вчителів, звідки береться проблема? Вчені вважають, що найбільше проблем для вчителів створюють не кримінальні справи, а реакція людей і влади.

В Україні з'явився так званий «синдром перестраховування» серед директорів навчальних закладів на підконтрольних територіях. Через те, що держава не створила відкритого списку людей, яких перевірили та не визнали винними у колабораціонізмі, керівники шкіл бояться брати

на роботу вчителів які мають статус ВПО, які довго жили в окупації. Директори замислюються так: «Звідки я знаю, що вона не колаборантка? Краще просто відмовити у працевлаштуванні».

Це призводить до несправедливого ставлення до людей. Людей вважають як зрадників лише через те, що людина перебувала в окупації, це схоже на методи тоталітарних режимів минулого [3].

У суспільстві та правовій сфері виникли дискусії, яскравим прикладом якої є «казус учителя математики: чи має педагог нести кримінальну відповідальність за колабораціонізм, який продовжує викладати свій предмет, використовуючи українську програму та формули, які не несуть у собі жодної ідеології, але змушений робити це у приміщенні школи, яка перебуває під контролем окупаційної влади? Часто вважають, що вчителів карають уже за саму роботу в школі під окупацією» [2].

Математика, фізика, хімія є точними науками. У них відсутній ідеологічний або політичний зміст. Теорема Піфагора або закони Ньютона не залежать від державного ладу чи прапора над школою. Якщо вчитель математики заходить у клас і пояснює дітям саме математичні формули, не роблячи розмов про політику, якщо він не нав'язує російські погляди про «СВО», то це не є пропагандою. Тому в його діях немає підстав злочину, передбаченого ч. 3 ст. 111–1 КК України. Якщо такий вчитель просто проводить урок, навіть за російськими програмами (які в математиці мало відрізняються від українських), то лише через це людину не можна вважати винною у злочині [3].

До 2022 року в Кримінальному кодексі України не було ще спеціальної статті, яка б мала відповідальність за колабораціонізм як його розуміють сьогодні. Після того як Крим та частину Донецької і Луганської областей у 2014 році окупували, правоохоронні органи були змушені застосовувати статтю 111 КК України саме державна зрада до широкого кола діянь. Але державна зрада має особливий об'єкт і суб'єктивну сторону, що часто робило її застосування до звичайних громадян, які просто продовжували працювати на окупованих територіях, дуже суворим та нечітким [2].

Після аналізу законів і судових рішень можна дійти такого висновку: суди не карають вчителів за сам факт виходу на роботу або за викладання математики. Немає доказів того, що звичайних учителів масово ув'язнюють. Держава насамперед притягує до відповідальності керівників-колаборантів, тих, хто займався русифікацією та пропагандою,

які своїми активними діями знищували українську освітню систему та нав'язували молоді російські погляди [5].

Звичайний вчитель математики, який у захопленій школі продовжував пояснювати дітям закони алгебри, не використовуючи пропаганди, не мав іншого виходу та діяв під тиском намагаючись зберегти для дітей навчання та вижити самому. Міжнародне гуманітарне право вважає такі дії правомірними [4].

Щоб не порушувати баланс між безпекою держави та правами громадян держава повинна якнайшвидше вирішити ці питання в кримінальному законодавстві, створивши можливість амністії для людей, які не вчиняли тяжких злочинів, яких змусили так діяти, та не допустити несправедливого ставлення до вчителів на місцях, чия вина не була доведена в суді. Якщо держава буде діяти справедливо й обережно, Україна зможе успішно відновити освіту на деокупованих територіях та підтримати людей, які там проживають [5].

Список використаних джерел:

1. Українська Гельсінська спілка з прав людини Колабораційна діяльність освітян: за що можуть притягнути до відповідальності // *Українська Гельсінська спілка з прав людини*. URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/kolaboratsiyna-diialnist-osvitian-za-shcho-mozhut-prytiahnuty-do-vidpovidalnosti/> (дата звернення: 08.05.2026).

2. JustTalk Аналіз судової практики за статтями 111, 111-1, 111-2 КК України за 2016–2022 роки // *JustTalk*. URL: <https://justtalk.com.ua/post/analiz-sudovoi-praktiki-za-stattyami-111-111-1-111-2-kk-ukraini-za-20162022-roki> (дата звернення: 08.05.2026).

3. Укрінформ Учителі в окупації: кого карати за колабораціонізм і які є проблеми в законодавстві // *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3877276-uciteli-v-okupacii-kogo-karati-za-kolaboracionizm-i-aki-e-problemi-v-zakonodavstvi.html> (дата звернення: 08.05.2026).

4. Законодавство України Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року (IV Женевська конвенція) // *Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#n515 (дата звернення: 08.05.2026).

5. Законодавство України Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III : станом на 08.05.2026 р. Ст. 111-1 «Колабораційна діяльність». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n862> (дата звернення: 08.05.2026).

ПРОБЛЕМИ ДОКУМЕНТУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ: ПРАВОВІ ПРОГАЛИНИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО СТВОРЕННЯ ГІБРИДНИХ МЕХАНІЗМІВ

З початку повномасштабного вторгнення російської федерації станом на березень 2026 року Офісом Генерального прокурора зареєстровано понад 213 тисяч злочинів, які були вчинені під час війни. Значна частина цих діянь скоєна саме на тимчасово окупованих територіях (ТОТ) – у Донецькій, Луганській, Херсонській, Запорізькій, частково Харківській областях та в Автономній Республіці Крим. За даними Моніторингової місії ООН з прав людини, 2025 рік став найсмертельнішим для цивільного населення: загинуло 2514 осіб, поранено понад 12 тисяч, переважно внаслідок атак на окуповані та прифронтові райони.

Документування воєнних злочинів на ТОТ відбувається в умовах повної відсутності фізичного доступу слідчих, високих ризиків для свідків та системного знищення доказів ворогами. Окупація охоплює близько 19,25% території України. Традиційні слідчі дії, а саме огляд місця події, безпосередній допит свідків неможливі. Основними джерелами доказів залишаються OSINT-матеріали (відеозаписи, супутникові знімки, дані соціальних мереж), дистанційні свідчення та матеріали, зібрані неурядовими організаціями. При цьому часто порушується ланцюг цифрових доказів, а свідки на ТОТ ризикують арештом, катуваннями чи депортацією. Міжнародні стандарти (Berkeley Protocol on Digital Open Source Investigations, 2022) передбачають фіксацію метаданих, маскування файлів та використання захищених каналів, але їх реалізація в Україні залишається частковою.

Наукова новизна дослідження полягає в обґрунтуванні необхідності створення гібридних механізмів документування воєнних злочинів на ТОТ – інституційного поєднання державних органів (Офіс Генерального прокурора, СБУ), міжнародних експертів (МКС, ОНЧР, Eurojust) та неурядових організацій з обов'язковим застосуванням сучасних цифрових технологій, а саме блокчейну для забезпечення цілісності доказів та

єдиної захищеної платформи. Також потрібно вдосконалити кримінально-процесуальне законодавство для ефективнішої інтеграції матеріалів, зібраних НГО, у національний кримінальний процес.

Стаття 438 Кримінального кодексу України («Порушення законів і звичаїв війни») має надто загальний характер і не завжди співвідноситься зі статтею 8 Римського статуту МКС. Це створює проблеми, які пов'язані з юридичною кваліфікацією, а саме масові депортації дітей, атаки на цивільну інфраструктуру. Кримінальний процесуальний кодекс України не містить спеціальних норм щодо особливостей збирання, оцінки та використання доказів, отриманих дистанційно з ТОТ або неурядовими організаціями. Статті 84–99 КПК регулюють загальні правила доказування, але не враховують специфіки окупованих територій. Після ратифікації Римського статуту (Закон України від 21.08.2024, чинний з 01.01.2025) Україна стала 125-ю державою-учасницею МКС, проте потребує подальшої імплементації його норм.

Існуючі механізми документування демонструють певні результати, але мають системні недоліки. Офіс Генерального прокурора створив спеціальний Департамент, накопичив понад 44 терабайти доказів, активно працює спільні слідчі групи з Eurojust. МКС здійснює розслідування ситуації в Україні з 2022 року. Неурядові організації («Україна. П'ята ранку», Truth Hounds, JustGroup) розробили власні стандарти розслідування воєнних злочинів. Водночас спостерігається фрагментація справ, недостатня координація між державними органами та НГО, відсутність чіткого законодавчого регулювання статусу матеріалів, зібраних громадськими організаціями, що призводить до дублювання, втрати доказів та проблем з їх допустимістю в суді.

Під гібридним механізмом розуміється інституційне та процедурне поєднання зусиль державних органів, міжнародних експертів і неурядових організацій з використанням цифрових технологій.

Конкретні пропозиції:

1. Створити Гібридний центр документування воєнних злочинів на ТОТ при Офісі Генерального прокурора (або як незалежний орган за підтримки ЄС/Ради Європи) з функціями централізованого збору, верифікації, зберігання та аналізу доказів, у тому числі з використанням блокчейн-технологій для забезпечення ланцюга custody.

2. Внести зміни до КПК України, які будуть спрямовані на спрощення та узгодження порядку інтеграції матеріалів, зібраних НГО за міжнародними стандартами (Berkeley Protocol, Стандарти JustGroup), у кримінальний процес. Потрібно передбачити, що такі матеріали можуть подаватися

як документи (ст. 99 КПК) або інші джерела доказів з обов'язковою подальшою процесуальною перевіркою та оцінкою їх допустимості та достовірності судом.

3. Закріпити на постійній основі практику створення спільних слідчих груп, які фокусуються на злочинах, вчинені на ТОТ.

4. Запровадити спеціальний процесуальний статус «цифрового доказу з ТОТ» та механізм анонімного дистанційного опитування свідків через акредитовані НГО з гарантіями захисту (через удосконалення ст. 52–53, 66 КПК України).

Такий підхід дозволить мінімізувати прогалини принципу комплементарності МКС, зменшити навантаження на національну систему правосуддя, підвищити якість та легітимність доказової бази для національних і міжнародних судових процесів, передусім для майбутнього спеціального трибуналу щодо злочину агресії. Ризики (витік даних, конфлікти юрисдикцій) можуть бути усунуті чіткими меморандумами, стандартизацією процедур та посиленням контролю за дотриманням процесуальних норм.

Проблеми документування воєнних злочинів на ТОТ зумовлені об'єктивними реаліями окупації і наявними правовими прогалинами. У сучасних умовах, коли кількість зареєстрованих злочинів перевищує 213 тисяч, створення ефективних гібридних механізмів є необхідною умовою забезпечення невідворотності покарання. Їх впровадження вимагає термінових законодавчих змін до КПК України, подальшого застосування Римського статуту та посиленої міжнародної підтримки. Комплексний гібридний підхід дозволить реалізувати право потерпілих на справедливість і стане важливою запорукою майбутнього миру та відновлення територіальної цілісності України.

Список використаних джерел:

1. Звіт Офісу Генерального прокурора «Результати роботи щодо протидії злочинам, вчиненим в умовах збройного конфлікту за 2025 рік» (29.01.2026).
2. Доповідь ММПЛУ ООН «2025 рік забрав найбільшу кількість життів цивільних» (12.01.2026).
3. Римський статут Міжнародного кримінального суду (ратифіковано Законом України від 21.08.2024, чинний з 01.01.2025).
4. Berkeley Protocol on Digital Open Source Investigations (2022).
5. Кримінальний кодекс України, ст. 438.
6. Закон України від 21 серпня 2024 року «Про ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду».

7. Женевські конвенції 1949 р. та Додаткові протоколи.
8. Звіт МКС про ситуацію в Україні (оновлення 2025–2026).
9. Звіт Офісу Генерального прокурора (2025).
10. Стандарти розслідування воєнних злочинів. Загальна частина (JustGroup, 2023).
11. Аналіз DeepState щодо окупованих територій станом на 01.01.2026.
12. Розслідування воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень: кримінально-правові, кримінальні процесуальні та криміналістичні аспекти: наук.-практ. посібник за заг. ред. В. В. Сокурєнка. 2-ге вид. Харків: Право, 2024.

Науковий керівник: доцент юридичних наук кафедри кримінального процесу Дудченко О. Ю.

Лещинська Аріна
*студентка 4 курсу 5 групи Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У зв'язку з повномасштабним вторгненням російської армії на територію України, суди, що територіально знаходились на тимчасово окупованих територіях, були змушені передати судові справи для їх розгляду та вирішення до судів на підконтрольній Україні території. Так відповідно до Розпорядження Верховного Суду № 1/0/9–22 від 06.03.2022 року, територіальну підсудність судових справ судів Луганської, Донецької та Херсонської області перенесено до судів у Дніпропетровській області [1].

В цей же час значна кількість громадян виїхали закордон або на захід України з метою збереження свого життя та життя своїх близьких.

Таким чином виникають складнощі із забезпеченням постійної роботи судів та безперебійним захистом прав та свобод усіх громадян.

Частину першу статті 55 Конституції України треба розуміти так, що кожному гарантується захист прав і свобод у судовому порядку. Суд не може відмовити у правосудді, якщо громадянин України, іноземець, особа без громадянства вважають, що їх права і свободи порушені або

порушуються, створено або створюються перешкоди для їх реалізації або мають місце інші ущемлення прав та свобод [2].

Відповідно до частини 3 статті 7 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» доступність правосуддя для кожної особи забезпечується відповідно до Конституції України та в порядку, встановленому законами України [3].

Варто зауважити про закріплення даного принципу і на міжнародному рівні. Право на доступ до правосуддя та справедливий і публічний розгляд справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом є одними із невід’ємних прав людини, які закріплені у Загальній декларації прав людини [4].

На сьогодні, законодавче визначення принципу «доступності до правосуддя» відсутнє. Натомість в юридичній науці і до теперішнього часу об’єктом обговорення є дефініція згаданого принципу. Погоджуюся із визначенням сформоване професором О. Михайленко, доступність правосуддя можна розуміти як одну з його основ, що означає можливість всіх бажаючих вільно і безперешкодно використовувати цей інститут для захисту своїх прав і законних інтересів у рівних умовах [5].

Усталена практика Європейського суду з прав людини вказує, що право на доступ до суду:

- повинно бути «практичним та ефективним», а не «теоретичним чи ілюзорним» [6].

- включає в себе не лише право ініціювати провадження, а й право отримати «вирішення» спору судом [7].

В умовах воєнного стану перед судовими органами постає непросте завдання щодо забезпечення кожному громадянину доступу до правосуддя при умові різного територіального місцезнаходження судів, учасників справ та їх представників.

Завдяки розвитку цифрових технологій, основним засобом забезпечення права доступу до правосуддя, що передбачений в чинному процесуальному законодавстві та регулярність використання якого в сучасних умовах стрімко зростає, є підсистема «Електронний суд».

Дана підсистема Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи забезпечує обмін документами (надсилання та отримання документів) в електронній формі між судами, між судом та учасниками судового процесу, між учасниками судового процесу, а також фіксування судового процесу і участь учасників судового процесу у судовому засіданні в режимі відеоконференції (частина 4 статті 14 Цивільного процесуального кодексу України) [8].

Необхідно зазначити, що позовна заява з додатками, що була надіслана через підсистему «Електронний суд» з дотримання вимог щодо належного посвідчення таких документів, має однакову юридичну силу, що і звернення подане в письмовому вигляді до канцелярії суду або з використанням поштового зв'язку (*даний висновок узгоджується із Постановою Верховного Суду від 03.05.2022 року у справі № 205/5252/19*) [9].

Крім того право на доступ до правосуддя через підсистему «Електронний суд» реалізується наступним чином:

- безперервний доступ до матеріалів справи та можливість ознайомлення з ними в будь-який час та в будь-якому місці, використовуючи смартфон або ноутбук;

- заяви по суті справи та заяви з процесуальних питань можуть бути подані незалежно від графіку роботи суду, проте з дотриманням процесуальних строків;

- можливість проведення судового засідання у режимі відеоконференції. Для цього учаснику справи або/та його представнику необхідно подати заяву про участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції не пізніше ніж за п'ять днів до судового засідання (абзац 1 частини 2 статті 212 Цивільного процесуального кодексу України) [8].

Незважаючи на те, що робота «Електронного суду» належно врегульована на законодавчому і технічному рівні, на практиці можна зіштовхнутись з відсутністю необхідної кількості залів судових засідань із якісним обладнанням для проведення відеоконференцій або з відсутністю можливості працівниками судів, у зв'язку з великою завантаженістю судовими справами, завантажувати до «Електронного суду» матеріали справи подані у друкованому вигляді.

Враховуючи це, вважаю за потрібне запровадження державної програми, завданням якої буде забезпечення судів сучасними технічними засобами для проведення відеоконференцій.

Додатково варто розглянути можливість запровадження окремих посад, котрі будуть відповідальними за оцифрування матеріалів справ, що буде сприяти підвищенню ефективності та оперативності роботи як «Електронного суду», так і судів в цілому.

Підсумовуючи вищевикладене, необхідно зазначити, що забезпечення конституційного права на доступ до правосуддя в умовах воєнного стану безпосередньо залежить від того, наскільки ефективно функціонують цифрові засоби судочинства. Практичне застосування підсистеми «Електронний суд» дозволяє стверджувати, що, незважаючи на належне законодавче врегулювання та рівну юридичну силу поданих до суду

електронних та паперових документів, досі існують значні технічні та організаційні перешкоди.

Таким чином, подальше вдосконалення електронного правосуддя потребує підходу, що враховувати модернізацію технічної бази та оптимізацію кадрового забезпечення. Тільки такий комплексний підхід дійсно дозволить реалізовувати міжнародні стандарти доступу до правосуддя та забезпечувати безперешкодний захист прав громадян у правовому режимі воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Про зміну територіальної підсудності судових справ в умовах воєнного стану : Розпорядження. від 06.03.2022 № 1/0/9–22. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/war/Rozp_06_03_2022.pdf (дата звернення: 07.04.2026).
2. Рішення Конституційного Суду України від 25.12.1997 у справі № 9-зп. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-97#Text>.
3. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII : станом на 4 черв. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 07.04.2026).
4. Загальна декларація прав людини: Декларація Орг. Об'єдн. Націй від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 07.04.2026).
5. Михайленко О. Про систему елементів доступності громадян до правосуддя. *Вісник Академії про- куратури України*. 2007. № 3. С. 39–43
6. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Белле проти Франції» № 23805/94. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr/#%7B%22itemid%22%3A%5B%5C%22001-57952%22%5D%5C%22%22%5D%7D>.
7. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Мултіплекс проти Хорватії» № 58112/00. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%5C%22001-61204%22%5D%5C%22%22%5D%7D>.
8. Цивільний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV: станом на 31 груд. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 07.04.2026).
9. Постанова Верховного Суду від 03.05.2022 р. у справі №205/5252/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104282885>

Науковий керівник: Гансецька Валерія Володимирівна, кандидатка юридичних наук, асистентка кафедри юстиції Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

ДОСВІД КРАЇН ЄС У ПИТАННЯХ ПЕРЕХІДНОГО ПРАВОСУДДЯ ДЛЯ УКРАЇНИ

Перехідне правосуддя – це система заходів, спрямованих на відновлення справедливості, захист прав людини та забезпечення відповідальності після конфліктів або режимів системних порушень прав людини [5]. В умовах сучасної війни в Україні питання формування ефективного механізму перехідного правосуддя є надзвичайно актуальним, оскільки вже на цьому етапі здійснюється фіксація та розслідування воєнних злочинів [1]. Ключовим завданням є поєднання кримінальної відповідальності за воєнні злочини, ресторативних заходів, відновлення прав потерпілих та інтеграція міжнародних стандартів [3]. Досвід країн ЄС надає конкретні практичні моделі, однак їх застосування в Україні потребує адаптації з урахуванням триваючого конфлікту, що відрізняє її ситуацію від класичних постконфліктних моделей [2].

У Німеччині після Другої світової війни було реалізовано модель пріоритету кримінального переслідування, зокрема через Нюрнберзький процес та подальші національні судові процедури, що заклали основу принципу індивідуальної відповідальності за міжнародні злочини [7]. Водночас цей підхід не забезпечив швидкого суспільного примирення, що свідчить про його обмеженість без додаткових механізмів. У Франції застосовувалася політика «епюрації» (*épuration*), яка поєднувала кримінальне переслідування колаборантів із адміністративними санкціями, зокрема заборобою обіймати державні посади [3]. На відміну від німецької моделі, французький підхід був більш гнучким, однак створював ризики вибіркового правосуддя, що важливо враховувати Україні.

Країни Балтії та Польща застосовували інший підхід, зосереджений на документуванні злочинів минулого та формуванні історичної пам'яті. Зокрема у Польщі функціонує Інститут національної пам'яті, який поєднує слідчі та архівні функції. У Литві та Естонії діяли державні комісії з дослідження злочинів окупаційних режимів, які, однак, не є класичними «комісіями правди», а мають більш науково-документальний характер [2]. Це свідчить про можливість створення гібридних моделей, які поєднують елементи правосуддя та історичного аналізу, що є релевантним для України.

Важливим елементом є ресторативна юстиція. У Швеції та Нідерландах реалізуються програми компенсації потерпілим, психологічної підтримки та соціальної реінтеграції [1]. Вони включають як фінансові виплати, так і довгострокові соціальні гарантії. У порівнянні з моделями, орієнтованими виключно на покарання, цей підхід сприяє швидшому відновленню довіри до держави. На мою думку, саме цей компонент недостатньо розвинений в Україні, де основний акцент поки що робиться на кримінальному переслідуванні [6].

Міжнародні та європейські стандарти є додатковим рівнем забезпечення справедливості [3]. Європейський суд з прав людини формує практику, яка визначає стандарти справедливого суду та захисту прав людини навіть у складних постконфліктних умовах [4]. Участь України у міжнародних механізмах, зокрема співпраця з Міжнародним кримінальним судом, дозволяє забезпечити відповідальність за злочини, які складно розслідувати виключно на національному рівні [7]. У цьому контексті європейський досвід підтверджує ефективність поєднання національної та міжнародної юрисдикції.

Досвід країн ЄС свідчить про необхідність системного підходу [2]. Встановлення історичної правди, документування злочинів, кримінальна відповідальність та відновлення прав потерпілих повинні поєднуватися в єдину політику. Одним із ключових аспектів є прозорість процесів та їх публічність, що забезпечує довіру суспільства [6]. Водночас порівняння різних моделей показує, що домінування лише одного елементу (наприклад, покарання або амністії) не дає сталого результату.

Для України адаптація досвіду ЄС включає кілька практичних напрямів. По-перше, створення спеціалізованих судових механізмів або палат у межах національної судової системи для розгляду воєнних злочинів із залученням міжнародних експертів [7]. По-друге, інституціоналізація процесу документування злочинів через єдиний державний орган або координаційний центр, що узагальнюватиме докази та співпрацюватиме з міжнародними інституціями [1]. По-третє, розвиток системи компенсацій, зокрема через міжнародні реєстри збитків та національні програми відшкодування [1]. По-четверте, імплементація стандартів Європейського суду з прав людини у національну судову практику [4].

Таким чином, ефективне перехідне правосуддя в Україні має базуватися на поєднанні кримінального переслідування, інституційного документування злочинів та реального відновлення прав потерпілих. Досвід країн ЄС демонструє, що лише комплексний підхід дозволяє досягти не лише юридичної відповідальності, але й суспільного примирення. Для

України ключовим завданням є адаптація цих моделей з урахуванням національного контексту та масштабів сучасного конфлікту.

Список використаних джерел:

1. United Nations. *Basic Principles and Guidelines on the Right to a Remedy and Reparation*, 2005. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/basic-principles-and-guidelines-right-remedy-and-reparation> (дата звернення: 08.04.2026).
2. European Union Agency for Fundamental Rights. *Rule of Law in Post-Conflict Countries*, 2021. URL: <https://fra.europa.eu/en/publication/2021/rule-law-post-conflict-countries> (дата звернення: 08.04.2026).
3. Council of Europe. *Transitional Justice and Human Rights*. URL: <https://www.coe.int/en/web/human-rights-rule-of-law/transitional-justice> (дата звернення: 08.04.2026).
4. European Court of Human Rights. *Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights*. URL: https://www.echr.coe.int/documents/guide_art_6_eng.pdf (дата звернення: 08.04.2026).
5. United Nations. *What is Transitional Justice?* URL: <https://www.un.org/ruleoflaw/thematic-areas/transitional-justice/> (дата звернення: 08.04.2026).
6. International Center for Transitional Justice. *What is Transitional Justice?* URL: <https://www.ictj.org/about/transitional-justice> (дата звернення: 08.04.2026).
7. International Criminal Court. *Rome Statute of the International Criminal Court*. URL: <https://www.icc-cpi.int/resource-library/documents/rs-eng.pdf> (дата звернення: 08.04.2026).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри кримінального процесу Дудченко О. Ю.

Луканіна Є. О.

студентка I курсу, I групи
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ГАРМОНІЗАЦІЯ СУДОУСТРОЮ УКРАЇНИ З ЄВРОПЕЙСЬКИМИ СТАНДАРТАМИ: ВИКЛИКИ НА ШЛЯХУ ДО ЧЛЕНСТВА В ЄС

Процес набуття Україною повноправного членства в Європейському Союзі (ЄС) вимагає не лише політичної волі, а й фундаментальної і ка-

тегоричної трансформації правової системи. Ключовим елементом цього процесу є саме гармонізація судоустрою з європейськими стандартами, що закріплено у Кластері 1 «Основи» (Fundamentals), зокрема у Розділі 23 «Судочинство та основоположні права». Станом на 2024–2026 роки Україна демонструє високу динаміку реформ, проте шлях до повної відповідності *acquis communautaire* супроводжується низкою викликів, зумовлених як внутрішніми інституційними проблемами, так і зовнішніми факторами, зокрема наслідками повномасштабної агресії РФ.

Одним із ключових досягнень України на шляху до ЄС стало відновлення роботи Вищої ради правосуддя (ВРП) та Вищої кваліфікаційної комісії суддів України (ВККСУ) на засадах доброчесності, оскільки ці органи є центром судової влади, без якого неможливе жодне кадрове чи дисциплінарне оновлення системи. Це рішення було однією з прямих вимог Європейської Комісії для відкриття переговорів про вступ, і його реалізація через відкриті конкурси за участі міжнародних експертів підтвердила спроможність України створювати незалежні інституції навіть у надскладних умовах.

Функціонування цих органів безпосередньо впливає на стабільність усієї правової системи: ВККСУ отримала можливість розпочати добір на вакантні посади, що критично важливо для подолання кадрової недостачі в судах першої та апеляційної інстанції. Водночас Вища рада правосуддя відновила свою дисциплінарну функцію, що є запобіжником проти суддівського свавілля та корупції, адже тепер існує реальний механізм притягнення суддів до відповідальності або звільнення за порушення присяги чи етичних норм.

Наслідки цих досягнень для пересічного громадянина означають реальне забезпечення права на суд у розумні строки. Для міжнародних партнерів це стало сигналом про те, що Україна переходить від декларативних обіцянок до розбудови прозорого правосуддя, де правила є єдиними для всіх.

Проте, станом на початок 2026 року, основним викликом все одно залишається величезний кадровий дефіцит. В Україні залишаються вакантними тисячі суддівських посад. А проведення конкурсів вимагає значного часу та ресурсів, що безпосередньо впливає на право громадян на розгляд справи в розумні строки. Для вирішення цієї проблеми, я бачу необхідність в подальшій цифровізації конкурсних процедур та залучен-

ня міжнародних експертів до оцінювання, що відповідає рекомендаціям «Звіту про розширення ЄС» щодо України.

Вимога Єврокомісії щодо створення Служби дисциплінарних інспекторів (СДІ) у складі ВРП стала вирішальною для завершення судової реформи. Цей крок зумовлений необхідністю розділити технічну функцію розслідування порушень від політичної функції прийняття рішень. Раніше розгляд скарг безпосередньо членами ВРП створював надмірне навантаження та ризики конфлікту інтересів, коли судді фактично вирішували долю своїх колег. Запровадження СДІ забезпечує прозорість та незалежність дисциплінарних процедур.

Результатом цих вимог стало створення інституції, яка є своєрідним «фільтром» доброчесності. Головним наслідком впровадження служби стало те, що тепер кожен етап дисциплінарного провадження – від перевірки скарги до формування висновку – здійснюється інспекторами, які пройшли перевірку на доброчесність. Це, в свою чергу, знімає з членів Вищої ради правосуддя підозри в упередженості та дозволяє їм зосередитися на остаточному прийнятті рішень.

Унікальним викликом для України є поєднання трансформації судочинства за стандартами ЄС із веденням масштабної оборонної війни. В умовах руйнування інфраструктури та архівів держава адаптувалася через зміну територіальної підсудності, що, попри логістичні складнощі та навантаження на тилові суди, забезпечило безперервність процесів. Ключову роль у стійкості системи відіграли цифровізація.

Масштабна міграція кадрів та низькі зарплати апаратів стимулювали перехід до дистанційної роботи та відеоконференцз'язку. Те, що раніше було винятком, стало гарантією безпеки, формуючи новий стандарт цифрового та екстериторіального правосуддя. Україна демонструє ЄС унікальну модель збереження верховенства права через інноваційні рішення у часи глобальної нестабільності.

Водночас критичним для євроінтеграції залишається принцип правової визначеності та передбачуваності рішень. Верховний Суд має подолати проблему суперечливих правових позицій, забезпечивши єдність практики, що є ключовим показником безпеки для громадян та інвесторів.

Подальша гармонізація передбачає впровадження механізму, аналогічного преюдиціальному запиту до Суду ЄС. Це дозволить судам нижчих інстанцій звертатися до Верховного Суду за роз'ясненням складних норм

ще до ухвалення рішення, що забезпечить ідентичне застосування *acquis communautaire* по всій країні.

Фундаментальною передумовою функціонування демократичної держави є суспільна довіра до суду. Саме тому високі корупційні ризики залишаються найбільш критикованим аспектом у звітах Єврокомісії, адже корупція нівелює будь-які законодавчі реформи. Для боротьби з нею необхідний перехід від реактивного покарання до комплексної превенції, ключовим елементом якої є посилення ролі Громадської ради доброчесності. Залучення громадськості до оцінювання суддів створює дієвий зовнішній контур контролю та сприяє відновленню довіри.

Важливим, але часто ігнорованим фактором корупції є критично низька оплата праці працівників апаратів судів. Дисбаланс між високими зарплатами суддів та мінімальними виплатами секретарів, які готують проекти рішень, створює «точки входу» для зловживань та зумовлює відтік кадрів. Ревізія системи оплати праці апаратів – це не соціальне питання, а складник національної безпеки та інституційної стійкості суду.

Гармонізація судоустрою України з європейськими стандартами – це комплексний процес, який виходить за межі простого копіювання норм ЄС. Ключовими викликами залишаються: подолання кадрового голоду, забезпечення незалежності ВРП та ВКСУ від політичного впливу, адаптація правосуддя до умов війни та викорінення корупційних практик. Успіх реформи залежать від системності та відмови від фрагментарних змін. Україна має потенціал не лише стати частиною європейського правового простору, а й збагатити його досвідом функціонування демократичних інституцій у критичних умовах.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : закон від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02 черв. 2016 р. № 1402-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2016. № 31. Ст. 545.
3. Про Вищу раду правосуддя : Закон України від 21 груд. 2016 р. № 1798-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2017. № 7–8. Ст. 50.
4. Звіт Європейської Комісії щодо України за 2024 рік : Робочий документ персоналу Комісії від 30 жовт. 2024 р. Brussels, 2024. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/ukraine-report-2024_en (дата звернення: 22.04.2026).

5. Висновок Венеційської Комісії щодо Закону про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» : прийнятий на 136-му пленарному засіданні (Венеція, 6–7 жовт. 2023 р.). CDL-AD(2023)033. URL: <https://www.venice.coe.int/> (дата звернення: 22.04.2026).

6. Стратегія розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2024–2029 роки : Указ Президента України від 08 листоп. 2024 р. № 757/2024. Офіційний вісник України. 2024. № 92. Ст. 5312.

Науковий керівник: Москвич Лідія Миколаївна – доцент кафедри кримінального процесу, доктор юридичних наук, професор.

Мазур Д. С.

*студент 3-го курсу факультету адвокатури
та антикорупційної діяльності*

*Національного університету
«Одеська юридична академія»*

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ СУДОУСТРОЮ УКРАЇНИ З УРАХУВАННЯМ ДОСВІДУ США

Аналізуючи судові систем США та України варто звернути увагу на те, до яких правових сімей і правових систем відносяться ці країни та її джерела права. Для подальшого встановлення шляхів вдосконалення системи судоустрою України, варто проаналізувавши систему США. Основними джерелами права в США є закони та судові прецеденти, в Україні – закони та підзаконні нормативно-правові акти державних органів. Україна відноситься до романо-германської правової сім'ї, а США в свою чергу відноситься до англо-американської правової сім'ї. Судові системи в романо-германській і англо-американській правовій сім'ї мають свої особливості. Так, суди обох з порівнюваних країн є незалежними від інших гілок влади. Судді в Україні підкоряються лише законам, а в США підкоряються законам і прецедентам.

Варто підкреслити, що судовий процес в Україні починається з позовної заяви або обвинувального акта і базується на змагальності сторін, суд виступає як незалежний орган, який створює умови для ефективного та справедливого вирішення спорів, і вислуховує аргументи на обвинувачення сторін, докази збирають та представляють сторони, суд оцінює

докази та виносить рішення, яке є обов'язковим для виконання. У США судовий процес побудований на інквізиційному принципі, починається також з позовної заяви чи обвинувачення, суд виступає активним учасником, він має право задавати питання свідкам та сторонам, тлумачить закони та створює прецеденти. Суд в США збирає докази та вислуховує аргументи сторін, внаслідок яких виносить рішення, яке є прецедентом для подібних справ [1].

Аналізуючи структури судових систем цих двох країн, варто звернути увагу на наступні особливості. Система судоустрою України є триланковою (окружні суди, апеляційні суди, Верховний Суд), крім того, до неї входять Вищі спеціалізовані суди. Верховний Суд очолює систему судоустрою та забезпечує сталість і єдність судової практики, зокрема шляхом узагальнення судової практики, формування правових позицій та забезпечення однакового застосування норм права судами різних інстанцій. Крім того, він виступає судом касаційної інстанції, переглядає судові рішення у визначених законом випадках, а також здійснює інші повноваження, передбачені Конституцією України та Законом України «Про судоустрій і статус суддів» [2].

У США судова система має дворівневу структуру та побудована за принципом федералізму: вона включає федеральні суди та суди штатів, які функціонують паралельно і мають власну юрисдикцію. Федеральну судову систему очолює Верховний суд США, який забезпечує єдність тлумачення федерального права та здійснює конституційний контроль. Водночас суди штатів розглядають переважну більшість справ, зокрема у сфері цивільного та кримінального права, що віднесені до їх компетенції. Така побудова зумовлює певну автономність судових систем штатів, проте у випадках, коли порушуються норми федерального права чи Конституція США, остаточне слово належить Верховному суду США.

У США поряд із судами загальної юрисдикції функціонує розгалужена система спеціалізованих судових органів. Зокрема, діють Податковий суд США, Суд США з питань міжнародної торгівлі, Претензійний суд США, а також військові та адміністративні суди. Ці суди мають вузьку предметну юрисдикцію та створені для розгляду специфічних категорій справ, що потребують спеціалізованих знань. Їх функціонування забезпечує більш ефективний і професійний розгляд складних правових спорів у відповідних сферах, водночас доповнюючи загальну структуру федеральної судової системи США [1], [2].

Після аналізу судових систем та їх організацій роботи та управління можна виділити такі можливі шляхи вдосконалення системи судоустрою України:

1. Ведення в судову систему України прецедентів. Це допоможе більш ефективно і швидко здійснювати правосуддя, і частково зменшити навантаження на судову систему і суддів.

2. Створення окремої структури, яка впровадила б автоматизовану обробку даних, планувала б та організовувала дослідження для покращення управління судами, складала та реалізовувала рекомендації для покращення судового процесу правосуддя і діяльності суддів.

3. Ще одним перспективним напрямом удосконалення системи судоустрою України було б збільшення кількість спеціалізованих судів для розгляду певних категорій справ в Україні, це допоможе розвантажити суди в наслідок чого процес правосуддя стане швидшим і досконалим через більш вищий рівень кваліфікації судів в тій чи іншій категорії суспільно-правових відносин.

4. Доцільним було б розглянути американський принцип зайняття посади судді. Відповідно до статті 2 Конституції США, суддів в Верховний суд і в суди інших інстанцій призначає Президент за порадою і погодженням Сенату США. В судовій системи США можна виділити два методи відбору суддів: призначення і вибору. Метод вибору передбачає, що суддю обирають з громадян, які відповідають вимогам. Цей метод допоміг би зменшити рівень зловживань і унеможливить змову суддів під час голосування за голову суду, який призначає заступника і апарат.

5. Можна взяти до уваги досвід США у боротьбі з корупцією в судах. Тотальний контроль за матеріальним становищем судді і його сім'ї, системи перевірки суддів, серйозні міри покарання, за хабарництво і корупцію. Це все мінімізує корупцію в судовій системі США. Українській системі було б добре перейняти систему покарань суддів, яких було помічено в корупції, великі штрафи, великі терміни ув'язнення, заборона займатись в майбутньому юридичною практикою.

Всі ці шляхи допомогли б покращити систему судоустрою України, розвантажити суди, зробити правосуддя більш доступним.

Отже, проведений порівняльно-правовий аналіз судових систем України та США свідчить, що, попри належність до різних правових сімей, окремі інституційні та організаційні елементи американської моделі можуть бути адаптовані в українських реаліях з урахуванням національної специфіки. Йдеться, зокрема, про доцільність розширення ролі судової практики як орієнтира для правозастосування, розвиток спеціалізації

судів, удосконалення процедур добору суддів, а також посилення анти-корупційних механізмів і управлінської ефективності судової системи. Водночас такі запозичення мають здійснюватися виважено, без механічного копіювання, із дотриманням засад, закріплених у Конституції України, що дозволить підвищити ефективність правосуддя, зміцнити довіру до судової влади та забезпечити її відповідність європейським стандартам.

Список використаних джерел:

1. Кудін А. А. Правові системи України та США: Порівняльний аналіз. *Київського університету інтелектуальної власності та права*. 2023 р. С. 291–295. URL: http://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/3_2023/44.pdf
2. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» Кісліцина І. О.

Мамотенко А. Р.
*студентка 3-го курсу
факультету адвокатури
та антикорупційної діяльності
Національного університету
«Одеська юридична академія»*

ДО ПИТАННЯ ПРО СПОСОБИ ПОДОЛАННЯ КОРУПЦІЙНИХ РИЗИКІВ У СИСТЕМІ ПРАВОСУДДЯ

Судова влада є однією з гілок державної влади, вона забезпечує реалізацію принципу верховенства права та захист прав і свобод людини. Від ефективності функціонування судової влади залежить рівень довіри громадян до держави загалом. Корупційні ризики у системі правосуддя й надалі становлять суттєву загрозу реалізації принципу верховенства права. В умовах євроінтеграції України особливої значущості набуває впровадження ефективних механізмів їх запобігання і мінімізації. Водночас недосконалість чинних антикорупційних інструментів обумовлює

потребу в подальшому науковому осмисленні та пошуку дієвих шляхів подолання корупційних ризиків у системі правосуддя.

Однією з найбільш гострих проблем сучасного правосуддя є таке негативне явище, як корупція. Вона не лише підриває авторитет судів, але й створює загрозу для демократичного розвитку суспільства. Корупційні дії призводять до ухвалення несправедливих рішень, порушення прав громадян та формування відчуття безкарності серед правопорушників.

Подолання корупційних ризиків у системі правосуддя потребує комплексного нормативно-правового підходу, який базується на поєднанні інституційних гарантій незалежності судової влади та ефективних антикорупційних механізмів. Ключове значення у цьому контексті має Закон України «Про судоустрій і статус суддів» [1], який закріплює принципи незалежності суддів, їхню підзвітність перед суспільством, а також передбачає механізми добору, оцінювання та дисциплінарної відповідальності суддів як інструменти мінімізації корупційних проявів у судовій системі.

Важливу роль у формуванні превентивної антикорупційної політики відіграє Закон України «Про запобігання корупції» [2], який встановлює систему фінансового контролю, правила врегулювання конфлікту інтересів, обмеження щодо сумісництва та механізми захисту викривачів. Саме ці інструменти спрямовані на зменшення дискреційних повноважень посадових осіб та підвищення прозорості їхньої діяльності, що є ключовим елементом у запобіганні корупційним ризикам у правосудді. Додатково, Закон України «Про Вищу раду правосуддя» [3] забезпечує інституційний контроль за доброчесністю суддів, виконуючи функції щодо формування суддівського корпусу, розгляду питань дисциплінарної відповідальності та звільнення суддів. Таким чином, сукупність законів створює нормативну основу для системного зниження корупційних ризиків у сфері правосуддя та підвищення довіри до судової влади.

У зв'язку з цим, актуальним є дослідження причин виникнення корупції у системі правосуддя, а також визначення ефективних способів її подолання. Залежність суддів від політичного впливу та інших суб'єктів влади полягає у можливості прямого або опосередкованого тиску на суддів з боку органів державної влади чи інших зацікавлених осіб. Такий вплив може проявлятися через процедури призначення, переведення або звільнення суддів, дисциплінарні провадження, а також через неформальні зв'язки суддів.

Корупційні ризики у системі правосуддя значною мірою зумовлені недосконалістю процедур добору, оцінювання та звільнення суддів, що супроводжується непрозорістю, можливістю суб'єктивного впливу та

недостатньою визначеністю критеріїв доброчесності. У таких умовах дисциплінарні процедури не завжди виконують превентивну функцію, а інколи можуть використовуватися як інструмент тиску або, навпаки, не забезпечують належного рівня відповідальності.

Суттєвим чинником залишається також недостатній рівень прозорості в діяльності судів, що обмежує доступ громадськості до інформації про судові рішення. Це ускладнює здійснення ефективного громадського контролю та створює передумови для зловживань. Додатково негативний вплив мають випадки зловживання процесуальними правами учасниками справи, що призводить до затягування судового розгляду та порушення принципу розумних строків.

Окрему проблему становлять соціально-економічні та культурні чинники, зокрема недостатній рівень матеріального забезпечення суддів та працівників апаратів судів, що підвищує ризик корупційних проявів, а також низький рівень правової культури, який сприяє толерантності до корупції в суспільстві.

Важливими напрямками мінімізації корупційних ризиків є вдосконалення процедур добору та оцінювання суддів на основі чітких і прозорих критеріїв, підвищення ефективності дисциплінарних механізмів, а також посилення інституційної спроможності антикорупційних органів.

Забезпечення реальної незалежності суддів є ключовою умовою ефективного правосуддя. Воно передбачає створення гарантій, які унеможливають будь-який зовнішній вплив на суддів під час здійснення правосуддя.

Отже, подолання корупційних ризиків у системі правосуддя є складним і багатовимірним завданням, що потребує системного поєднання нормативно-правових, інституційних та соціально-економічних заходів. Вирішальне значення має забезпечення реальної незалежності суддів, підвищення прозорості судочинства, удосконалення процедур формування суддівського корпусу та ефективності дисциплінарної відповідальності, а також зміцнення ролі антикорупційних інституцій. Лише за умови комплексного підходу та формування в суспільстві нетерпимості до корупції можливе підвищення довіри до судової влади та утвердження принципу верховенства права.

Список використаних джерел:

1. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> (дата звернення: 10.04.2026).

2. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (дата звернення: 10.04.2026).

3. Про Вищу раду правосуддя : Закон України від 21.12.2016 № 1798-VIII.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19> (дата звернення: 10.04.2026).

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» Кісліцина І. О.

Мовчан Анастасія Вікторівна

*студентка 2-го курсу
магістратури за спеціальністю
«Адвокатура»
Інституту права Київського
національного університету
імені Тараса Шевченка*

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ ГАРАНТІЙ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У документах ООН і Ради Європи закріплено фундаментальні принципи діяльності адвокатів. Зокрема, Основні принципи щодо ролі юристів (ООН, 1990) проголошують неприпустимість ототожнення адвоката з клієнтом або справою, яку він веде (принцип 18) – адвокат має бути захищений від переслідувань чи асоціювання з діями свого підзахисного. Ця ідея дістала розвиток у новітніх європейських стандартах. У 2023 році Комітетом Міністрів РЄ ухвалено *Конвенцію про захист професії адвоката*, яка стала першим міжнародно-правовим інструментом, спеціально спрямованим на гарантування прав адвокатів. Важливо, що стаття 4(3) цієї Конвенції зобов'язує держави забезпечити ефективні консультації з органами адвокатського самоврядування щодо будь-яких змін законодавства, які впливають на професійну діяльність адвокатів [1].

Міжнародні стандарти також торкаються питань захисту адвокатів від переслідувань та втручання. Рекомендація Rec(2000)21 Комітету міністрів Ради Європи наголошує, що держави повинні гарантувати адвокатам свободу виконання професійних обов'язків без страху пере-

слідкування чи залякування. Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) у своїй практиці неодноразово підкреслював ключову роль адвокатів у забезпеченні права на справедливий суд. Наприклад, у рішенні «Бочаров проти України» (2017) Суд вказав, що обшуки в помешканні адвоката та виїмка документів без належних процесуальних гарантій порушують статтю 8 Конвенції про права людини, адже посягають на професійну таємницю адвоката та право клієнта на конфіденційність [2]. Тому Україна зобов'язана привести свою практику і законодавство у відповідність до вимог ЄСПЛ щодо захисту професійної таємниці й недоторканності житла адвоката. На національному рівні уже зроблено певні кроки: чинний Закон «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (ст. 23) прямо забороняє ототожнювати адвоката з клієнтом. Однак до недавнього часу ця норма мала радше декларативний характер і не підкріплювалася ефективним механізмом відповідальності. Гармонізація із міжнародними принципами вимагала запровадження реальних санкцій за посягання на незалежність адвоката та його імідж.

Помітним кроком на шляху зближення з європейськими стандартами стало ухвалення у липні 2025 року Закону України №12320 «Про внесення змін до Кодексу України про адмінправопорушення та Кримінального кодексу України щодо забезпечення дотримання гарантій адвокатської діяльності». Цим актом Україна фактично імплементувала згаданий вище принцип про неототожнення адвоката з клієнтом, встановивши за його порушення адміністративну відповідальність. Відтепер публічне ототожнення адвоката з його клієнтом (у медіа, соцмережах тощо) тягне накладення штрафу – введено нову статтю 185–16 КУпАП. Повторне протягом року порушення тягне підвищену санкцію [3].

Про системні проблеми із реалізацією процесуальних гарантій свідчить офіційна статистика кримінальних правопорушень проти адвокатів. Відповідно до даних Генеральної прокуратури України, отриманих на запит Національної асоціації адвокатів, за 2013–2018 рр. в ЄРДР було внесено 1162 відомості про злочини, передбачені статтями 397–400 КК України, тобто про порушення прав адвокатів та гарантій їх діяльності. Однак із цього числа понад половину проваджень закрито на стадії досудового слідства – 640 проваджень, що становить близько 51%. Ще майже 44% (512 проваджень) залишалися на той момент незавершеними та перебували в процесі розслідування без ухвалення остаточного рішення. І лише мізерна частка справ дійшла до суду: обвинувальні акти скеровано лише у 12 випадках, тобто близько 1% від загальної кількості зареєстрованих правопорушень [4]. Така статистика вказує на кричущу

неефективність механізму кримінальної відповідальності за посягання на діяльність адвокатів. Фактично законодавча норма є, але вона майже не спрацьовує як практичний запобіжник – більшість інцидентів або не доходять до суду, або взагалі залишаються без належного розслідування.

У контексті євроінтеграційного процесу України питання реформування адвокатури набуває системного значення, що прямо відображено у документах Європейського Союзу щодо розширення. Зокрема, у звітах Європейської комісії в межах пакета розширення наголошується на необхідності приведення інституту адвокатури у відповідність до європейських стандартів як складової верховенства права. Реформа адвокатури розглядається не ізольовано, а як елемент ширшої трансформації системи правосуддя, що включає забезпечення незалежності професії, прозорості органів самоврядування та підвищення рівня довіри до правничих інституцій. Відтак, вимоги ЄС фактично формують нормативну рамку, у межах якої адвокатура повинна функціонувати як гарант реалізації права на захист та ефективного доступу до правосуддя.

Водночас на національному рівні ці положення деталізуються у Дорожній карті реформ у сфері верховенства права, яка передбачає комплексне оновлення законодавства про адвокатуру та розширення гарантій професійної діяльності адвокатів. Зокрема, акцент робиться на посиленні процесуальних прав адвоката: забезпеченні безперешкодного доступу до клієнта, розширенні можливостей збору доказів, удосконаленні механізму адвокатського запиту та запровадженні ефективних гарантій незалежності. Окрім цього, передбачено підвищення прозорості та підзвітності органів адвокатського самоврядування, а також гармонізацію національного законодавства з директивами ЄС і кращими європейськими практиками. Такий підхід свідчить про поступовий перехід від формального реформування до реального посилення ролі адвокатури як ключового елементу правової держави [3],

Напрями удосконалення процесуальних гарантій адвокатської діяльності:

1. Посилення кримінально-правового захисту адвокатів передбачає удосконалення ст. 397–400 КК України шляхом конкретизації складів правопорушень і підвищення ефективності відповідальності.

2. Реформування механізму розслідування злочинів проти адвокатів потребує внесення змін до КПК України щодо спеціальної підслідності та процесуального контролю.

3. Забезпечення адвокатської таємниці вимагає вдосконалення ст. 23 Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» і запровадження спеціальних процедур обшуку.

4. Заборона використання процесуальних інструментів як засобу тиску потребує закріплення недопустимості допиту адвоката як свідка та обмеження його усунення від справи.

5. Гарантування безпеки адвокатів передбачає ефективне застосування ст. 398 КК України та впровадження алгоритмів реагування на загрози.

6. Забезпечення доступу адвоката до клієнта в умовах воєнного стану потребує нормативного врегулювання діяльності ТЦК та військових установ.

7. Посилення інституційної взаємодії адвокатури і держави вимагає запровадження постійних координаційних механізмів між НААУ та правоохоронними органами.

8. Імплементация міжнародних стандартів передбачає гармонізацію законодавства з актами Ради Європи та практикою ЄСПЛ.

9. Посилення судового контролю за дотриманням гарантій адвокатської діяльності потребує розширення повноважень слідчого судді та формування сталої практики захисту [5].

Тому, удосконалення процесуальних гарантій адвокатської діяльності в Україні має бути багатовекторним. По-перше, покращення законодавчих норм – деталізація складів злочинів проти адвокатів, посилення гарантій адвокатської таємниці, недопустимість використання адвоката як джерела доказів проти клієнта, спеціальні процедури обшуків. По-друге, інституційні кроки – створення спеціалізованих слідчих підрозділів чи прокурорських груп, відповідальних за справи про порушення прав адвокатів, і взаємодія з органами адвокатури. По-третє, судова практика – суди повинні утверджувати верховенство права, захищаючи адвокатів: скасовувати незаконні процесуальні рішення, що обмежують права захисників, та постановляти обвинувальні вироки винним у погрозах чи нападах [6].

Якщо говорити про посилення інституційних гарантій незалежності адвокатури вимагає комплексних заходів. По-перше, вдосконалення законодавчої бази: прийняття нового закону про адвокатуру, який чітко випише прозорі процедури виборів, підзвітність органів адвокатури, гарантії від зовнішнього втручання і одночасно відповідність європейським стандартам. По-друге, реалізація внутрішніх реформ у самій адвокатурі: запровадження демократичних принципів управління (таємного голосування, регулярної змінюваності керівництва, фінансового контролю). По-третє, налагодження комунікації – адвокатура повинна мати постійний голос

при обговоренні будь-яких реформ у сфері правосуддя (як цього вимагає Конвенція РЄ), а суспільство повинно краще розуміти роль адвокатури як гаранта прав людини, а не закритої корпорації [7].

Усі ці заходи в комплексі здатні змінити ситуацію, коли наразі гарантії часто існують лише формально. Перетворення їх на реальні механізми – необхідна умова як для належного здійснення права на захист громадянами, так і для наближення України до високих стандартів правосуддя.

Список використаних джерел:

1. Ukrainian National Bar Association. UNBA initiatives to implement the Roadmap were supported by international experts. URL: <https://en.unba.org.ua/activity/news/11203-unba-initiatives-to-implement-the-roadmap-were-supported-by-international-experts.html> (дата звернення: 17.03.2026)

2. Писаренко Д. О. Незалежність адвокатури та прозорість самоврядування: виклики реформування [Електронний ресурс] // Tomorrow's Lawyer. – 2025. URL: <https://tomorrowlawyer.org> (дата звернення: 17.03.2026)

3. Council of Europe. Opinion on the draft Law on the Bar (CDL-AD(2017)...). URL: <https://rm.coe.int/opinion-draft-law-on-the-bar-eng/16808f0e2b> (дата звернення: 17.03.2026)

4. Національна асоціація адвокатів України. В 2017 році було порушено 315 проваджень за фактами порушень прав адвокатів. URL: <https://unba.org.ua/news/3135-v-2017-roci-bulo-porusheno-315-provadzhen-za-faktami-porushen-prav-advokativ.html> (дата звернення: 17.03.2026)

5. Національна асоціація адвокатів України. Національна асоціація адвокатів України опублікувала звіт про порушення прав адвокатів та гарантії адвокатської діяльності в Україні. URL: <https://prikhodko.com.ua/my-i-zmi/my-i-zmi/stattya/naczionalna-asocziaczia-advokativ-ukrayiny-opublikovala-zvit-pro-porushennya-prav-advokativ-ta-garantij-advokatskoyi-diyalnosti-v-ukrayini/> (дата звернення: 17.03.2026)

6. Міжнародна комісія юристів. Між молотом та ковадлом: напади на адвокатів в Україні. Звіт Місії МКЮ в Україні. Київ, 2020. 66 с. URL: <https://www.icj.org/wp-content/uploads/2020/05/Ukraine-Between-the-rock-and-the-anvil-Publications-Reports-Mission-report-2020-UKR.pdf> (дата звернення: 17.03.2026)

7. Ukrainian National Bar Association. Advocacy is an institutional guarantee of human rights, not a target for attacks – V. Gvozdiy. URL: <https://en.unba.org.ua/activity/news/10175-advocacy-is-an-institutional-guarantee-of-human-rights-not-a-target-for-attacks-v-gvozdiy.html> (дата звернення: 17.03.2026)

Науковий керівник кандидат юридичних наук, доцент доцент кафедри юстиції ННІ права Дмитро Кухнюк

Мозгальов В. Ю.
*аспірант 3-го курсу
кафедри організації судових,
правоохоронних органів та адвокатури
Національного університету
«Одеська юридична академія»*

ПРОБЛЕМИ ПЕРЕХІДНОГО ПРАВОСУДДЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ЗА АДМІНІСТРАТИВНИМИ ПРАВОПОРУШЕННЯМИ, ПЕРЕДБАЧЕНИМИ Ч. 6 СТ. 164 КУПАП

Питання врегулювання обігу зброї невійськового призначення є одним із пріоритетів держави в умовах воєнного стану та євроінтеграційних процесів. Україна є єдиною країною Європи без профільного закону про цивільну зброю. На підтвердження необхідності вирішення цієї проблематики постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Національної програми адаптації законодавства України до права Європейського Союзу (acquis ЕС)» № 438 від 01.04.2026 [1] було встановлено, що законодавство України лише частково відповідає праву Європейського Союзу (acquis ЕС) щодо питань придбання та володіння зброєю. Більш того, наведеною вище постановою встановлено завдання до Національної поліції України, Міністерства Внутрішніх Справ України та Верховній Раді України (за згодою), щодо розроблення та прийняття Закону України про право на цивільну вогнепальну зброю у строк до грудня 2026 року.

Статтею 164 КУпАП [2] передбачена адміністративна відповідальність за порушення порядку провадження господарської діяльності, а частиною 6 цієї статті встановлено відповідальність за порушення ліцензіатом установленого законом строку повідомлення органу ліцензування про зміну відомостей, зазначених у заяві та документах, що додавалися до заяви про отримання ліцензії. Варто зазначити, що ст. 164 КУпАП було доповнено ч. 6, відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо скорочення переліку видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню» від 18.09.2019 [3]. Таким чином, станом до 2019 року відповідальності за порушення ліцензіатом установленого законом строку повідомлення органу ліцензування про зміну відомостей не було передбачено.

Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності» [4] передбачає, що, виробництво та ремонт вогнепальної зброї невійськового призначення і боєприпасів до неї, холодної зброї, пневматичної зброї калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів на секунду, торгівля вогнепальною зброєю невійськового призначення та боєприпасами до неї, холодною зброєю, пневматичною зброєю калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів на секунду; виробництво спеціальних засобів, заряджених речовинами сльозоточивої та дратівної дії, індивідуального захисту, активної оборони та їх продаж підлягає ліцензуванню.

На виконання вказаного закону урядом прийнято відповідну постанову № 1000 від 02.12.2015 [5], якою затверджено відповідні Ліцензійні умови з досліджуваного виду діяльності. Вищевказані Ліцензійні умови скасували їх попередню редакцію, передбачену спільним наказом Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва і Міністерства внутрішніх справ України від 21 березня 2001 року № 53/213 [6]. Варто зазначити, що Ліцензійними умовами, з 2015 року було передбачено обов'язок суб'єктів господарювання повідомляти органи ліцензування про зміну даних, які були зазначені у документах, що подавалися органам ліцензування для отримання ліцензії. Таким чином, можна констатувати факт того, що з 2015 по 2019 роки не було передбачено адміністративної відповідальності за порушення цього обов'язку. Слід зазначити, що попередня редакція Ліцензійних умов, яка діяла з 2001 року по 2015 рік, взагалі не передбачала такого обов'язку для ліцензіатів.

Відповідно до абз. 2 ч. 4 ст. 6 Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» [4], встановлено заборону делегувати повноваження органу ліцензування будь-яким органам.

Згідно ст. 221 КУпАП [2], саме судами розглядаються справи за ст. 164 КУпАП.

Як вбачається із ст. 1 Закону України «Про національну поліцію» [7], поліція є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ України. Що з огляду на чинний Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності», дозволяє висувати, що Національній поліції неможливо делегувати повноваження органу ліцензування, в тому числі і стосовно перевірки ліцензіатів на дотримання Ліцензійних умов.

Разом з цим, згідно ч. 4 ст. 39 Закону [7], поліція інформує відповідний орган Міністерства внутрішніх справ України в одноденний строк про кожен факт виявленого порушення правил зберігання і використання зброї.

Повноваження поліції в аспекті контролю за об'єктами дозвільної системи передбачено наказом МВС № 622 від 21.08.1998 [8], відповідно до якого, об'єкти, де зберігається велика кількість зброї (20 чи більше одиниць) підлягають перевірці щомісячно, а відомості про відповідні перевірки обов'язково підлягають внесенню у функціональну підсистему «Єдиний реєстр зброї» єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ, відповідно до наказу МВС України № 2 від 10.01.2022, за яким саме МВС є держателем ЄРЗ [9].

Слід зазначити, що чинна судова практика про притягнення ліцензіатів обігу зброї невійськового призначення, за ч. 6 ст. 164 КУпАП складається лише з трьох постанов [10–12], які були винесені у 2021 році. У двох постановах провадження по справі було закрито за ст. 38 КУпАП та за п. 1 ч. 1 ст. 247 КУпАП, в третьому випадку за ст. 22 КУпАП було звільнено особу від відповідальності обмежившись усним зауваженням.

З огляду на вищевикладене, можна виснувати, що основними змінами, про які ліцензіат повинен повідомити орган ліцензування, є повідомлення про нових найманих працівників, а повноваженнями на перевірку виконання такого обов'язку є виключно орган ліцензування – МВС. З огляду на те, що делегувати перевірку саме цих обов'язків ліцензіата, органам національної поліції неможливо, в зв'язку із прямою нормою, про заборону такого делегування, то забезпечити належний рівень державного контролю, з огляду на строк, встановлений ст. 38 КУпАП видається вкрай проблематичним.

Можливим шляхом для точкового вирішення вказаної проблематики є внесення змін у наказ МВС № 622 від 21.08.1998, про окреме внесення у ЄРЗ відомостей, які змінилися у ліцензіата, з моменту отримання ліцензії та/чи відповідного дозволу на функціонування об'єкту, як приклад документ на право власності чи оренди на приміщення, прийняття нових співробітників, тим більше, що відповідно до вищезазначеного наказу, органи (підрозділи) поліції надають згоди на укладення трудових договорів на виконання робіт, пов'язаних з обігом зброї невійськового призначення. А МВС, як держатель ЄРЗ буде здійснювати оперативний моніторинг вказаних відомостей. Для комплексного ж вирішення проблематики, з огляду на постанову КМУ № 438 від 01.04.2026, необхідно прийняти профільний закон про обіг цивільної зброї.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Національної програми адаптації законодавства України до права Європейського Союзу (acquis EC): постанова Кабінету міністрів України від 01.04.2026 № 438 URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-natsionalnoi-prohramy-adaptatsii-zakonodavstva-ukrainy-do-prava-t10426>
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/8073-10#Text>
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо скорочення переліку видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню: Закон України від 18.09.2019 № 102-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/102-20#Text>
4. Про ліцензування видів господарської діяльності: Закон України від від 02.03.2015 № 222-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19#Text>
5. Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва та ремонту вогнепальної зброї невійськового призначення і боєприпасів до неї, холодної зброї, пневматичної зброї калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів на секунду, торгівлі вогнепальною зброєю невійськового призначення та боєприпасами до неї, холодною зброєю, пневматичною зброєю калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів на секунду; виробництва спеціальних засобів, заряджених речовинами сльозоточивої та дратівної дії, індивідуального захисту, активної оборони та їх продажу: постанова Кабінету міністрів України від 02.12.2015 № 1000 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1000-2015-p#Text>
6. Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва, ремонту вогнепальної зброї невійськового призначення та боєприпасів до неї, холодної зброї, пневматичної зброї калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів на секунду, торгівлі вогнепальною зброєю невійськового призначення та боєприпасами до неї, холодною зброєю, пневматичною зброєю калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів на секунду, Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва спеціальних засобів, заряджених речовинами сльозоточивої та дратівної дії, індивідуального захисту, активної оборони та їх продажу: спільний Наказ Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва і Міністерства Внутрішніх Справ України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0307-01#Text>
7. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>

8. Про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів: наказ МВС України від 21.08.1998 р. №622. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0637-98#Text>

9. Про затвердження Положення про функціональну підсистему «Єдиний реєстр зброї» єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ: наказ МВС від 10.01.2022 р. № 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0090-22#Text>

10. Постанова Ожтвбрського районного суду м. Полтави від 24 лютого 2021 року по справі №554/773/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95210959>

11. Постанова Орджонікідзевського районного суду м. Запоріжжя від 22 листопада 2021 року по справі № 335/11485/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101465187>

12. Постанова Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська від 15 грудня 2021 року по справі № 201/12236/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101972727>

Науковий керівник: завідувач кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія», д.ю.н., професор, заслужений юрист України **Бакаянова Нана Мезенівна**

Мороз І. А.,
*студент 1-го курсу факультету
судового та міжнародного права
Національного університету
«Одеська юридична академія»*

НЕЗАЛЕЖНІСТЬ СУДОВОЇ ВЛАДИ ЯК ОСНОВА ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

Незалежність судової влади є однією з фундаментальних засад функціонування правової держави, оскільки забезпечує справедливий, неупереджений та ефективний розгляд справ. Вона виступає ключовою

гарантією захисту прав і свобод людини, унеможливлюючи вплив інших гілок влади чи сторонніх факторів на здійснення правосуддя. У сучасних умовах воєнного стану обрана проблематика набуває особливої актуальності.

Незалежність суддів не є їхнім особистим привілеєм. Це публічно-правове призначення, спрямоване на забезпечення права громадян на справедливий розгляд справ неупередженим судом. Система гарантій суддівської незалежності включає особливий порядок призначення, фінансування судів виключно з державного бюджету, абсолютну заборону будь-якого впливу тощо. Втім, як свідчить практика, задекларована у статтях 126 та 129 Конституції України незалежність часто стикається з латентним тиском, що виражається у формі незаконних нормативних актів або позапроцесуального впливу [1].

Сучасні проблеми незалежності судової влади значною мірою пов'язані з впливом політичних факторів на процес формування суддівського корпусу та діяльність органів суддівського врядування. Незважаючи на проведення судової реформи, питання призначення, переведення та звільнення суддів і досі може супроводжуватися політичним або інституційним тиском. Це створює ризики залежності суддів від суб'єктів владних повноважень та підриває довіру суспільства до судової системи.

Не менш важливою проблемою є забезпечення реальної, а не декларативної фінансової та організаційної автономії судової влади. Недостатнє фінансування, матеріально-технічні труднощі, кадровий дефіцит і надмірне навантаження на суддів негативно впливають на якість здійснення правосуддя. У таких умовах виникає загроза як зовнішнього впливу, так і внутрішніх викривлень у діяльності судової системи.

У контексті воєнного стану незалежність суду нерозривно пов'язана з фізичною безпекою. У Доповіді ВРП за 2024 рік зазначається, що значна частина суддів у Харківській, Сумській та Миколаївській областях працює в умовах постійних обстрілів, не маючи належно обладнаних укриттів. Відсутність матеріальних ресурсів на елементарне відновлення офісних приміщень після ракетних ударів, як це було зафіксовано у Миколаєві, демонструє критичний рівень забезпечення незалежності. Суддя не може бути незалежним, коли змушений обирати між виконанням обов'язків та збереженням життя через відсутність безпекової інфраструктури [2].

Окрему увагу слід приділити проблемі тиску на суддів. Щодо проблеми втручання у діяльність суддів, то варто звернути увагу, що вона

може набувати як прямих, так і опосередкованих форм. До прямих форм належать спроби впливу з боку представників органів державної влади, правоохоронних органів або інших зацікавлених осіб через вимоги, рекомендації чи неформальні контакти щодо ухвалення конкретних рішень. Опосередкований тиск часто здійснюється через інформаційні кампанії у засобах масової інформації та соціальних мережах, спрямовані на дискредитацію суддів або формування суспільного тиску на них. Додатковим чинником ризику є відкриття кримінальних проваджень щодо суддів, яке інколи використовується як інструмент впливу, особливо у резонансних справах. У таких умовах суддя може опинитися перед необхідністю балансувати між вимогами закону та зовнішнім тиском, що негативно позначається на принципі незалежності. Водночас недостатній рівень інституційних гарантій захисту суддів, зокрема ефективних механізмів реагування на втручання, посилює вразливість судової влади та потребує подальшого вдосконалення на законодавчому і практичному рівнях.

Отже, незалежність судової влади є не лише конституційним принципом, а й необхідною умовою ефективного функціонування правової держави та гарантією реалізації права на справедливий суд. Водночас сучасні реалії свідчать про наявність низки системних проблем, серед яких особливе місце посідають політичний вплив на судову систему, недостатній рівень її фінансової та організаційної автономії, а також різні форми втручання у діяльність суддів.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр> (дата звернення: 28.03.2026).
2. Щорічна доповідь за 2024 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні» / Вища рада правосуддя. Київ, 2025. 162 с. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2024_rik_pro_stan_zabezpechennya_nezalezhnosti_suddiv_v_ukrayini_0.pdf (дата звернення: 28.03.2026).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» Кравченко М. О.

Мостовий Семен,
*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Студент 1-го курсу*

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У СИСТЕМІ ПРАВОСУДДЯ: ДОПОМІЖНИЙ ІНСТРУМЕНТ ЧИ ЗАГРОЗА СУДДІВСЬКІЙ НЕЗАЛЕЖНОСТІ?

Ще декілька років тому назад багато людей вважало, що новостворені штучно-інтелектуальні чат боти будуть інтегровані лише в побутові справи, стикатимуться з класичним колом питань нашого життя, попри наші перші очікування. Проте сьогоднішня відрізняється від наших прогнозів. Сьогодні такі чат боти як ChatGPT, Gemini породжують дискусії між посадовцями правотворчої діяльності: чи може ШІ допомогти суддям під час вирішення судових питань, або навіть замінити їх, зробивши революцію в самих принципах судової влади.

Тому нині ця тема є актуальною. Вже існують певні нормативно-правові акти, які регулюють діяльність суддів при використанні штучного інтелекту. Так, наприклад, у 2025 році Верховний Суд ухвалив Положення щодо застосування технологій штучного інтелекту працівниками Апарату Верховного Суду [3]. Ще раніше, у 2024 році, аналогічні правила використання ШІ були затверджені ВАКС. У стратегії цього суду на 2026–2028 роки також передбачено розвиток і впровадження новітніх технологій. Крім того, нещодавно Міністерство цифрової трансформації України затвердило Рекомендації з відповідального використання штучного інтелекту для правників [4]. Воно ж розробило проєкт постанови КМУ стосовно реалізації проєкту експериментального напрямку щодо розгляду окремих справ про адміністративні правопорушення з використанням ШІ [1]. Отже, нормативне врегулювання згаданої проблеми наразі активно триває. Наочним підтвердженням цього є те, що Консультативна рада європейських суддів запланувала на грудень поточного року випуск Висновку №29, який безпосередньо стосується впровадження ШІ в практичну діяльність служителів Феміди [1, 7]. Беручи це до уваги, своє дослідження я спрямував на розгляд сильних сторін і потенційних загроз від інтеграції штучного інтелекту

в органи судочинства. Основним же завданням тут виступатиме пошук тих меж, у яких алгоритми здатні безпечно допомагати під час формування рішень, разом з оцінюванням їхнього впливу на статус суддів. Ця проблематика є дійсно гострою, бо функціонування нейромереж без належного нагляду ризикує обернутися упередженими вироками та серйозно вдарити по авторитету самої системи. Як наслідок, громадяни просто втратять віру в справедливий суд, а фундаментальна засада суддівської незалежності буде зруйнованою.

Серед науковців та правників існують різні погляди на цю проблему. Дехто вбачає у ШІ новий інструмент, який може, наприклад, звільнити судів від рутинної паперової роботи, як Ян Берназюк, суддя Верховного Суду у Касаційному адміністративному суді, тоді як інші акцентують увагу на критичних ризиках, як Василь Крат, суддя ВС у Касаційному цивільному суді [1]. Але при цьому й перший суддя вказує на недопустимість підміни суддівського розсуду алгоритмами на прикладах з актуальної судової практики, а сам інструмент вимагає тривалого навчання та чітких нормативних інструкцій. Зокрема, Європейська етична хартія про використання ШІ в судових системах встановлює такий базовий принцип: ШІ має функціонувати виключно як помічник, що має потужні аналітичні здібності, а остаточний контроль завжди повинен залишатися за людиною [6]. В Україні офіційна позиція Верховного Суду та Мінцифри солідарна з цим підходом: комп'ютерна програма не здатна замінити суддю і не наділена повноваженнями самостійно оцінювати докази. Рік тому назад прогнозували, що застосування нових технологій у всіх сферах життя різко зросте, проте ці передбачення не справдилися. Причиною цьому слугує неготовність більшості людей вкладати свій час, фінанси і енергію у вивчення й пізнання штучного інтелекту, бо задля ефективного використання новітніх технологій треба не один місяць спроб і помилок [1].

У процесі дослідження цієї теми я опрацював положення українського законодавства та тексти реальних судових рішень із публічного доступу. Аби наочно пересвідчитися в тому, як працюють алгоритми, я додатково протестував найвідоміші нейромережі (зокрема, ChatGPT і Gemini). Моя думка побудувалася на тому, що правосуддя – це сфера, де цілком конкретна людина, маючи відповідну фахову кваліфікацію та життєвий досвід, вирішує долю іншої людини. Вона ніби тримає ті самі терези Феміди, обов'язково дотримуючись критеріїв справедливості,

рівноправності та обґрунтованості свого рішення. З огляду на це, не можна повністю покладатися на математичну логіку машини, оскільки комп'ютер просто не здатний адекватно і повноцінно сприйняти у справі морально-етичну складову обох сторін.

Під час аналізу роботи нейромереж я виявив кілька серйозних проблем. По-перше, алгоритмічна упередженість [5]. ШІ вчиться на старих судових рішеннях і може копіювати минулі помилки чи стереотипи правоохоронної системи. Інша серйозна проблема полягає в тому, що програма видає готовий результат, але логіка його створення залишається абсолютно прихованою. Така нібито «непрозорість рішень». Для правосуддя це неприпустимо, адже кожне судове рішення має бути чітко мотивованим. Якщо суддя сліпо покладається на таку позицію, він фактично порушує право особи на справедливий розгляд, а тому технології мають слугувати виключно допоміжним інструментом, не підміняючи собою саму сутність судочинства [2, с. 16]. Алгоритм не має емпатії та совісті, через те його місце – лише у технічному аналізі, пошуку та систематизації даних.

У подальшому я планую дослідити результати державних експериментальних проєктів в Україні. Зокрема, цікаво дослідити ініціативу Мінцифри стосовно вирішення дрібних адміністративних справ із залученням ШІ. Скоріше за все це суттєво скоротить тривалість виконання аналітичної й технічної роботи у судових справах. Проте ключовим фокусом мого майбутнього дослідження буде накопичення статистики щодо помилок алгоритму – ситуацій, коли програма продукує неіснуючі закони чи судову практику. Вірогідно, ця майбутня доповідь стане тим підґрунтям, що згодом дозволить вирішити головну претензію судів – неможливість перевірки як саме ШІ прийшов до того чи іншого висновку [2, с. 6].

Отже, підсумовуючи: штучний інтелект є вкрай зручним інструментом для пришвидшення роботи суду завдяки своєму надвисокому аналітичному потенціалу, але без належного контролю він становить реальну загрозу для суддівської незалежності, що є наріжним камнем верховенства права і його фундаментальною умовою існування. Щоб уникнути проблем, потрібно заборонити використання закритих алгоритмів, логіку яких неможливо пояснити. Судді повинні особисто перевіряти всі тексти та аналітику від ШІ і ніколи не завантажувати туди конфіденційні дані. Також варто на рівні закону закріпити, що суддя несе

персональну відповідальність за остаточне рішення, навіть якщо йому допомагав комп'ютер. Зрештою, правосуддя має залишатися людським, що закладано в саму основу судочинства.

Список використаних джерел:

1 Впровадження штучного інтелекту в правосудді. Верховний Суд. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1987559/> (дата звернення: 30.03.2026).

2. Штучний інтелект у правосудді: виклики алгоритмічних помилок і гарантії справедливого процесу. Верховний Суд. URL: https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/prezentacii_2025/145_Responsible_AI_Principles_in_Justice_bernaziuk.pdf (дата звернення: 31.03.2026)

3. Положення про використання технологій штучного інтелекту працівниками Апарату Верховного Суду. Судова влада України. URL: https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/rizne/Polozhennya_SHI.pdf (дата звернення: 30.03.2026).

4. Рекомендації з відповідального використання штучного інтелекту для правників. Міністерство цифрової трансформації України. URL: <https://storage.thedigital.gov.ua/files/2/72/fcf6c498e0a9f57e7a8521ff9833372d.pdf> (дата звернення: 29.03.2026).

5. Берназюк Я. Штучний інтелект у правосудді: ризики алгоритмічної упередженості. Верховний Суд. 2025. URL: https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/prezentacii_2025/125_AI_Algorithmic_Bias_Discrimination_Risks_bernaziuk.pdf (дата звернення: 31.03.2026).

6. European Ethical Charter on the Use of Artificial Intelligence in Judicial Systems and their environment. Council of Europe. 2018. URL: <https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/196205/COUNCIL%20OF%20EUROPE%20-%20European%20Ethical%20Charter%20on%20the%20use%20of%20AI%20in%20judicial%20systems.pdf> (дата звернення: 31.03.2026).

7. CCJE Opinion No. 26. Moving forward: the use of assistive technology in the judiciary. Council of Europe. 2023. URL: <https://rm.coe.int/ccje-opinion-no-26-2023-final/1680adade7> (дата звернення: 01.04.2026).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Дудченко О. Ю.

ЦИФРОВІЗАЦІЯ СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ ЯК УМОВА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЄСІТС

Цифровізація судочинства є одним із ключових завдань судової реформи України в контексті євроінтеграційного курсу. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VIII закріплює принципи верховенства права та справедливого судочинства як основу функціонування судової влади і водночас передбачає запровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС) як інструменту автоматизації судочинства: автоматизованого розподілу справ, обміну документами між судом та учасниками провадження, відеоконференцв'язку та ведення Єдиного державного реєстру судових рішень. Починаючи з 5 жовтня 2021 року три ключові підсистеми ЄСІТС – «Електронний кабінет», «Електронний суд» та підсистема відеоконференцв'язку – офіційно функціонують у системі судів. Із 18 жовтня 2023 року реєстрація електронного кабінету стала обов'язковою для державних органів, органів місцевого самоврядування та суб'єктів господарювання державного і комунального секторів, а з лютого 2024 року – для юридичних осіб приватної форми власності [1].

Архітектура цифрового судочинства не обмежується ЄСІТС – вона охоплює і пов'язані реєстри у сфері правосуддя. Столітній А. В. у дослідженні функціонування Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР) як складової інформаційно-комунікаційної системи досудового розслідування наголошує, що цифровізація публічного управління є ключовим пріоритетом розвитку держави. Дослідник обґрунтовує, що ЄРДР взаємодіє з ЄСІТС: відповідно до КПК України, інформаційно-комунікаційна система досудового розслідування взаємодіє із системою, яка функціонує у суді, тобто з ЄСІТС, забезпечуючи безперервний цифровий ланцюг від внесення відомостей про правопорушення до судового розгляду. При цьому автор фіксує нагальну потребу в детальному нормативно-правовому регулюванні електронного кримінального провадження,

поступовій відмові від паперових носіїв та підвищенні ефективності цифрового документообігу між органами досудового розслідування і судами [2, с. 182].

Цифровізація судочинства нерозривно пов'язана із більш широкою трансформацією судової системи в євроінтеграційному вимірі. Якимець С. С. аналізує реформування судочинства в Україні в контексті євроінтеграційного вектора, зокрема досліджує проблематику запровадження суду присяжних, який відповідає стандартам демократичних держав – членів ЄС. На думку автора, повноцінна реалізація права на справедливий суд у розумінні ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод потребує не лише процесуальних гарантій, а й забезпечення відкритості судових процесів та доступності правосуддя – завдань, у вирішенні яких цифровізація через ЄСІТС відіграє інструментальну роль, надаючи учасникам провадження онлайн-доступ до матеріалів справ та забезпечуючи прозорість судових рішень через відкритий реєстр [3, с. 68].

Безега В. В. у дослідженні проблематики вдосконалення національної моделі суду акцентує на важливості принципу змагальності й інституційної автентичності судових інститутів у контексті сучасної трансформації кримінальної процесуальної доктрини України. Авторські спостереження показують, що ефективна цифрова інфраструктура правосуддя є необхідною передумовою для реального, а не декларативного забезпечення принципу змагальності: Електронний суд у складі ЄСІТС дозволяє адвокатам і прокурорам обмінюватися процесуальними документами та доказами в електронній формі, подавати клопотання і знайомитися з матеріалами справи дистанційно, що суттєво підвищує процесуальну рівність сторін. Разом з тим науковець фіксує, що технічні збої ЄСІТС, проблеми кібербезпеки та нерівномірна цифрова грамотність учасників провадження залишаються ризиками для реалізації права на справедливий суд [4, с. 11].

Матвій П. І. у дослідженні питань доброчесності в судовій системі та її адаптації до європейських стандартів вказує, що Звіт Єврокомісії 2024 року про прогрес України відзначив певні досягнення у сфері цифровізації правосуддя – зокрема, прогрес щодо електронної інформаційної взаємодії між ЄСІТС та іншими державними реєстрами, завершення функціонального аудиту ЄСІТС у 2024 році, а також розробку системи СМЕРЕКА для цифровізації кримінального судочинства. Водночас ЄК констатує системне недофінансування судової системи: у 2024 році бюджет покривав лише 57% фінансових потреб. Автор наголошує, що доброчесність

суддів і технологічна спроможність судів є взаємопов'язаними умовами євроінтеграції: без достатнього фінансування неможливе ні підвищення кваліфікації суддів з питань роботи з цифровими інструментами, ні належний захист ЄСІТС від кібератак і несанкціонованого втручання в автоматизований розподіл справ [5, с. 98].

Таким чином, цифровізація судочинства в Україні через ЄСІТС є водночас умовою і виміром євроінтеграції: вона забезпечує відкритість та доступність правосуддя [3, с. 68], утворює єдиний цифровий ланцюг від досудового розслідування до судового розгляду [2, с. 182], реалізує принцип змагальності [4, с. 11] та є показником відповідності української судової системи вимогам ЄС [5, с. 98]. Ключовими проблемами залишаються: технічна нестабільність підсистем ЄСІТС і загрози кібербезпеці, недофінансування модернізації системи, нерівномірна цифрова готовність учасників провадження та неузгодженість між нормами КПК (ЄСІКС) і Положенням ВРП (ЄСІТС). Перспективою є розширення обов'язкового використання електронного кабінету для всіх учасників судового провадження, розбудова системи СМЕРЕКА та її інтеграція з ЄСІТС, запровадження захищеного штучного інтелекту для аналітичної підтримки суддів, а також залучення стабільного державного фінансування для зменшення залежності від донорських програм у розвитку цифрового правосуддя.

Список використаних джерел:

1. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02 черв. 2016 р. № 1402-VIII : ред. від 01.01.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.
2. Столітній А. В. Єдиний реєстр досудових розслідувань як частина інформаційно-комунікаційної системи досудового розслідування. Аналітично-порівняльне правознавство. 2025. Том 3, № 3. URL: <https://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/334715/323662>.
3. Якимець С. С. Суд присяжних в Україні в контексті досвіду країн Європейського Союзу. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2025. Том 5, № 91. URL: <https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/344177/331833>.
4. Безега В. В. Щодо вдосконалення національної моделі суду присяжних з огляду на англо-американський досвід функціонування такої моделі. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2025. Том 5, № 92. URL: <https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/350483/337620>.

5. Матвійів Р. І. Перспективи удосконалення правового регулювання сфери доброчесності у судовій системі України. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2024. Том 1, № 86. URL: <https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/320054>.

Науковий керівник: д. ю. н., професорка Москвич Лідія Миколаївна, кафедри кримінального процесу НЮУ імені Ярослава Мудрого.

Німчук Софія

*Студентка 1 курсу 1 групи
факультету слідчої та детективної діяльності
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків*

ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ (ДАНІ З МЕСЕНДЖЕРІВ, СОЦМЕРЕЖ, ХМАРНИХ СХОВИЩ) У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ

У сучасному світі досить стрімко відбувається розвиток інформаційних технологій, все більше людей використовують для спілкування та обміну інформацією месенджери, соціальні мережі та хмарні сервіси. Це зумовлює зберігання значної частини важливої інформації в електронній формі і саме тому така інформація стає цінним джерелом доказів під час розслідування кримінальних справ.

Багато науковців присвячували свою увагу різним аспектам використання електронних доказів у кримінальному провадженні, серед них такі: Д. О. Алексєєва-Процюк, О. М. Брисковська, Н. В. Глинська, Д. І. Клепка, А. В. Столітній, І. Г. Каланча, А. В. Коваленко, О. П. Метелев, А. В. Скрипник та інші. Однак, в їх наукових працях немає єдності щодо визначення поняття електронних доказів та їх класифікації, тому необхідними є подальші дослідження цієї сфери [3].

Щоб ефективно використовувати електронні докази у кримінальних провадженнях, важливо визначити, що під ними розуміють. Визначення електронних доказів містяться конкретно у Господарському та Цивільному процесуальних кодексах України, а також у Кодексі адміністративного судочинства України, хоча на сайті Верховної Ради

також наведено і загальне визначення, що не прив'язане до них. У загальному значенні електронні докази – це дані у цифровій формі, що містять відомості про обставини, важливі для справи. До них належать електронні документи, медіафайли, текстові та голосові повідомлення, вебсторінки, бази даних та інші електронні носії, які можуть зберігатися на портативних пристроях, серверах, системах резервного копіювання та в Інтернеті [1].

У зв'язку з тим, що електронні докази охоплюють широкий спектр цифрових даних, важливим є їх класифікація за окремими критеріями. Це дозволяє систематизувати різні види електронних доказів і визначити підстави їх використання в кримінальному провадженні. У цьому контексті електронні докази можна класифікувати за різними ознаками: за статусом – на оригінали, дублікати та копії; за доступом – на загальнодоступні та обмежені; за місцем зберігання – на комп'ютерах, мобільних пристроях, серверах та в інтернет-просторі. За формою вони включають відео-, аудіо-, фото- та текстові файли, веб-сторінки, мультимедійні повідомлення та інші цифрові дані. Електронні докази можуть створюватися безпосередньо користувачем або автоматично технічними пристроями, а за змістом поділяються на основні дані та метадані. Класифікація допомагає краще зрозуміти те, наскільки різноманітними є електронні докази, що розширює сферу їх застосування під час розслідування кримінальних проваджень [3].

Водночас, використання електронних доказів у кримінальному провадженні супроводжується низкою проблем. До них належать відсутність чіткого процесуального порядку їх отримання, недостатня врегульованість підстав недопустимості, а також складнощі у виявленні та фіксації через нестачу спеціальних знань та засобів у слідчих. Крім того, актуальною залишається проблема неузгодженості термінології та нормативного регулювання. Урахування цих аспектів є важливим для вдосконалення практики використання електронних доказів [2].

Таким чином електронні докази відіграють значущу роль у кримінальному провадженні в умовах цифровізації суспільства. Їх різноманітність, специфічні ознаки та можливості використання потребують чіткого правового визначення, належної класифікації та дотримання процесуальних вимог під час їх збирання і оцінки. Водночас наявні проблеми правового регулювання та практичного застосування електронних доказів зумовлюють необхідність подальшого вдосконалення законодавства та правозастосовної практики у цій сфері.

Список використаних джерел:

1. Визначення електронних доказів: офіційний текст [Електронний ресурс] – Офіційний сайт Верховної Ради України. – URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/term/40260> (дата звернення: 08.04.2026).

2. Марочкін О. І. Особливості використання електронних доказів у кримінальному провадженні // Альманах наукових праць фахівців Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України за результатами досліджень у 2022 р. – Харків, 2022. – С. 24–31. URL: https://ivpz.kh.ua/wp-content/uploads/2023/10/%D0%90%D0%BB%D1%8C%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D1%85-%D0%BD%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%85-%D0%BF%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%8C-%D1%84%D0%B0%D1%85%D1%96%D0%B2%D1%86%D1%96%D0%B2-%D0%9D%D0%94%D0%86-%D0%92%D0%9F%D0%97_2022.pdf

3. Марочкін О. І. Поняття електронних доказів у кримінальному провадженні, їх види та класифікація // Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Юридичні науки». № 10 (80), 2024. – Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – DOI: 10.25313/2520-2308-2024-10-10360.

Науковий керівник – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Іванцова Альона Вікторівна

Овсієнко А. О.

студентка I курсу

факультету прокуратури

Національний юридичний університету

імені Ярослава Мудрого

ДИСТАНЦІЙНЕ СУДОЧИНСТВО: ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ТА БЕЗПЕКОВІ РИЗИКИ

В умовах воєнного стану в Україні забезпечення доступу до правосуддя стало одним із ключових викликів для судової системи. Повномасштабна військова агресія, постійні повітряні тривоги, руйнування інфраструктури та вимушене переміщення населення істотно вплинули на можливість здійснення судочинства у традиційній формі. У таких

умовах дистанційне судочинство набуває особливої актуальності як інструмент забезпечення безперервності судового процесу та реалізації права громадян на судовий захист [1].

Запровадження дистанційного формату судових засідань розпочалося ще під час пандемії COVID-19, однак саме воєнний стан значно прискорив розвиток та розширення можливостей такого формату здійснення правосуддя. Водночас поряд із перевагами дистанційного судочинства виникають нові практичні труднощі та безпекові ризики, які потребують детального аналізу [2].

Дистанційне судочинство передбачає використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій для проведення судових засідань без фізичної присутності учасників процесу у залі суду. Найбільш поширеними інструментами є:

- відеоконференції із використанням спеціалізованих платформ;
- підсистема «Електронний суд»;
- електронний документообіг;
- письмове провадження без виклику сторін [3].

Використання дистанційного судочинства має низку практичних переваг:

1. Забезпечення безперервності правосуддя. В умовах воєнного стану суди не можуть повністю припинити свою діяльність, оскільки це призведе до порушення конституційного права громадян на судовий захист. Дистанційний формат дозволяє продовжувати розгляд справ навіть у складних безпекових умовах.

2. Безпека учасників процесу. Дистанційне судочинство дозволяє уникнути необхідності фізичного прибуття до суду, що є особливо важливим під час обстрілів та повітряних тривог.

3. Доступність правосуддя для внутрішньо переміщених осіб та громадян за кордоном. Значна кількість громадян України вимушено покинула місце проживання або виїхала за кордон. Дистанційне судочинство дозволяє таким особам брати участь у судових засіданнях незалежно від їхнього місця перебування.

4. Економія часу та ресурсів. Використання дистанційного формату дозволяє скоротити витрати часу на дорогу до суду, а також зменшити фінансові витрати учасників процесу [1].

Однак попри значні переваги дистанційного судочинства, існує ряд безпекових ризиків та проблем, що виникають під час його реалізації.

1. Повітряні тривоги та загроза життю учасників процесу. Однією з головних проблем є постійна загроза обстрілів та повітряних тривог.

У таких випадках судові засідання змушені перериватися, що ускладнює процес розгляду справ та призводить до затягування судового процесу.

2. Відключення електроенергії та нестабільний інтернет. В умовах воєнного стану частими є відключення електроенергії та перебої з інтернет-зв'язком. Це може призвести до неможливості проведення судового засідання або втрати зв'язку під час слухання справи.

3. Кібербезпека та захист даних. Використання дистанційних технологій створює ризики кіберзагроз, зокрема: несанкціонований доступ до судових засідань; витік конфіденційної інформації; можливість втручання третіх осіб у судовий процес. Особливо актуальними ці ризики є в умовах гібридної війни, коли інформаційні атаки є одним із засобів впливу на державні інституції.

4. Проблеми ідентифікації учасників процесу. Дистанційний формат ускладнює встановлення особи учасника судового процесу. Використання електронного підпису частково вирішує цю проблему, однак не всі учасники мають можливість його застосування.

5. Технічна нерівність учасників. Не всі учасники судового процесу мають доступ до необхідної техніки або стабільного інтернет-з'єднання, що створює нерівні умови для реалізації права на судовий захист [2].

Отже, дистанційне судочинство в умовах воєнного стану стало необхідним елементом функціонування судової системи України. Воно дозволяє забезпечити доступ до правосуддя, підвищити безпеку учасників процесу та підтримати безперервність роботи судів. Водночас дистанційне судочинство супроводжується рядом викликів, зокрема технічними труднощами, безпековими ризиками та необхідністю удосконалення нормативної бази. Подальший розвиток дистанційного судочинства має бути спрямований на створення ефективної, безпечної та доступної системи правосуддя навіть в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Дрогозюк К. Б. Проблеми здійснення дистанційного розгляду цивільних справ в умовах воєнного стану. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e6a1c28b-697c-4929-9d37-8a3d0db02778/content> (дата звернення: 08.04.2026)

2. Смирнов М. І. Дистанційне кримінальне судочинство: реальність та перспективи. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/6daf9a1d-0a23-4fca-b77c-10d69238bfcf/content> (дата звернення: 08.04.2026)

3. Циркуненко О. В. Впровадження дистанційного судочинства як виклик сьогодення. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/95aaa9c1-28fd-4ef2-aeel-de1e1e0b0d69/content#page=367> (дата звернення: 08.04.2026)

Науковий керівник: к. ю.н., доц. Овсяннікова О. О.

Огородюк О. П.,
студентка I курсу
факультету прокуратури
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ЧИ МОЖЕ ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ БУТИ СУДДЕЮ

Розвиток сучасних технологій торкається багатьох сфер суспільного життя, включно з правосуддям. Штучний інтелект все частіше сприймають як засіб для використання в судовій практиці. Його застосування може підвищувати швидкість обробки інформації, зменшувати навантаження на суддів і допомагати у технічних процесах. При цьому виникає запитання, чи може штучний інтелект взяти на себе роль судді, який приймає рішення в судовому процесі.

В Україні правосуддя здійснюється виключно судами. Відповідно до статті 127 Конституції України суддею може бути громадянин України, який відповідає встановленим вимогам, має відповідну освіту, стаж, високі моральні якості та є доброчесним. Суддя складає присягу і несе персональну відповідальність за свої рішення [1]. Це означає, що суддя є людиною, яка приймає рішення на основі закону та внутрішнього переконання. Штучний інтелект не відповідає цим вимогам, оскільки не має правового статусу і не може нести відповідальність.

У Кодексі суддівської етики, стаття 16, прямо зазначено, що використання суддею технологій штучного інтелекту є допустимим, якщо це не впливає на незалежність та неупередженість судді, не стосується оцінки доказів і процесу ухвалення рішень та не порушує вимог законодавства [2]. Це означає, що такі технології можуть бути лише допоміжним інструментом. Вони не може бути залученими до прийняття судового рішення, оскільки це суперечить основним принципам правосуддя.

Штучний інтелект може бути корисним для аналізу великих обсягів даних, пошуку судової практики та допомоги у підготовці матеріалів [3]. Такі можливості дійсно може зробити роботу суддів швидшою та більш організованою. Але це лише технічна допомога, яка не змінює суті судочинства.

Водночас використання штучного інтелекту має чіткі обмеження. Він працює на основі алгоритмів і не має здатності до самостійного мислення. Суддя ж приймає рішення, враховуючи не лише факти, але й обставини справи, поведінку людей та інші фактори. Алгоритм не може повноцінно врахувати такі речі, тому не здатен замінити людину в суді.

Питання відповідальності також є ключовим. Суддя завжди несе персональну відповідальність за свої рішення, що є важливою гарантією справедливості. У випадку з використанням штучного інтелекту виникає проблема: хто відповідатиме за можливу помилку. Це може бути розробник або держава, але чіткого механізму немає. Тому така невизначеність створює ризики для правової системи.

У міжнародному досвіді штучний інтелект уже застосовується у судових системах, але тільки як допоміжний інструмент. Він може аналізувати справи, допомагати з документами або навіть прогнозувати результати, але остаточне рішення завжди ухвалює суддя. Це підтверджує, що навіть у країнах із високим рівнем технологій зберігається принцип людського контролю [4].

Також використання штучного інтелекту може підвищити ефективність судової системи, але його повна заміна судді є небезпечною через ризики втрати контролю та помилок [5]. Крім того, алгоритми не здатні враховувати моральні та соціальні аспекти справи, що є важливою частиною судового процесу.

Штучний інтелект може використовуватися лише як допоміжний інструмент у судовій системі. Його роль полягає у підтримці роботи суддів, але не у заміні їх функцій. Основні рішення повинні залишатися за людиною, оскільки саме суддя здатний оцінити справу комплексно та нести відповідальність за результат.

Отже, штучний інтелект не може бути суддею. Він не має правового статусу, не несе відповідальності і не здатний приймати рішення на основі внутрішнього переконання. Правосуддя повинно залишатися за людиною, оскільки саме людський фактор забезпечує справедливість і захист прав.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. URL: <https://constitution.in.ua/articles/127/> (дата звернення: 08.04.2026)

2. Кодекс суддівської етики. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001415-24#Text> (дата звернення: 08.04.2026)

3. Шемшученко В. О. Штучний інтелект у правосудді. Центр демократії та верховенства права. URL: <https://cedem.org.ua/consultations/shtuchnyi-intelekt-u-pravosuddi/> (дата звернення 08.04.2026)

4. Мороз Ю. С. Предиктивне правосуддя в адміністративному злочині. URL: https://dspace.library.khai.edu/xmlui/bitstream/handle/123456789/4834/Aktualni_pytannya.pdf?sequence=1&isAllowed=y#page=116 (дата звернення: 08.04.2026)

5. Бессонов О. В. Зарубіжний досвід використання штучного інтелекту в правосудді. URL: <https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/330846> (дата звернення: 08.04.2026)

Науковий керівник: к. ю. н., доц. Овсяннікова О. О.

Опаленик Л. І.

*студентка 4-го курсу
факультету адвокатури
та антикорупційної діяльності
Національного університету
«Одеська юридична академія»*

СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ОБҐРУНТОВАНІСТЮ ОБМЕЖЕННЯ ДОСТУПУ ДО ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: МІЖ НАЦІОНАЛЬНОЮ БЕЗПЕКОЮ ТА ПРАВОМ НА ЗАХИСТ

Трансформація кримінального процесуального законодавства України в умовах воєнного стану, без перебільшення, загострює одну з найбільш чутливих правових дилем сучасності, а саме щодо необхідності досягнення розумного балансу між інтересами національної безпеки та дотриманням фундаментальних гарантій справедливого судочинства. Особливої актуальності ця проблема набуває у кримінальних провадженнях, віднесених до підслідності Служби безпеки України, де, як правило, доказова база формується із залученням відомостей, що становлять державну таємницю.

Слід акцентувати увагу на тому, що необхідність посилення судового контролю у цій сфері детермінована специфікою предметної підслідності слідчих органів Служби безпеки України. Відповідно до приписів ч. 2 ст. 216 КПК України, до компетенції СБУ віднесено розслідування кримінальних правопорушень, які за своєю суттю є тісно пов'язаними з державною таємницею [1]. Зокрема, у провадженнях щодо державної зради (ст. 111 КК), шпигунства (ст. 114 КК) або несанкціонованого поширення інформації про переміщення збройних сил (ст. 114-2 КК) предмет доказування майже завжди охоплює відомості, що становлять державний інтерес у сфері оборони та національної безпеки [2]. У таких справах гриф секретності є не просто формальним атрибутом, а, власне кажучи, невід'ємною складовою об'єктивної сторони кримінального правопорушення.

Враховуючи той факт, що більшість доказів у таких провадженнях отримуються шляхом проведення НСРД, організація та контроль за якими регулюється, зокрема, спільним Наказом Генеральної прокуратури, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України №114/1042/516/1199/936/1687/5 від 16.11.2012 [3], і результати яких за замовчуванням мають гриф секретності, виникає ризик обмеження реалізації принципу змагальності сторін та права на захист, зокрема у частині повного і своєчасного доступу сторони захисту до матеріалів досудового розслідування. Сторона обвинувачення може бути схильна до засекречування навіть тих відомостей, які не містять реальної таємниці, лише для того, щоб ускладнити роботу захисту.

У такій ситуації саме суд, як гарант прав і свобод людини, покликаний здійснювати не декларативний, а реальний та ефективний контроль за обґрунтованістю обмеження процесуальних прав сторін. Водночас аналіз правозастосовної практики дозволяє дійти висновку про *існування тенденції щодо своєрідної процесуальної «капітуляції» суду перед грифами секретності, що, у свою чергу, підриває засади змагальності та істотно деформує баланс процесуальних можливостей сторін.*

Передусім слід констатувати, що чинне нормативне регулювання, представлене, зокрема, положеннями КПК України та Закону України «Про державну таємницю» [4], фактично не забезпечує суд належним інструментарієм для перевірки обґрунтованості віднесення інформації до державної таємниці. Як наслідок, *статус державного експерта з питань таємниць, який переважно мають посадові особи органів безпеки, ство-*

рює ситуацію, за якої орган досудового розслідування отримує де-факто монопольні повноваження у визначенні меж секретності.

У цьому контексті закономірно постає питання щодо того, чи може вважатися ефективним судовий контроль, якщо суд обмежується сприйняттям грифу «Таємно» як незаперечної даності, позбавляючись можливості перевірити, чи дійсно розголошення відповідної інформації на момент судового розгляду здатне завдати шкоди інтересам держави. Очевидно, що за таких умов *інститут державної таємниці ризикує трансформуватися з інструменту захисту національної безпеки у механізм процесуального прикриття недоліків доказової бази або порушень під час досудового розслідування.*

Не менш проблемним є аспект реалізації права на захист у таких категоріях справ. Зокрема, попри формальне закріплення права захисника на доступ до матеріалів кримінального провадження, передбачений ст. 290 КПК України, процедура отримання допуску до державної таємниці на практиці нерідко набуває ознак додаткового бар'єра. Більше того, застосування *принципу необхідного знання* [5] дозволяє стороні обвинувачення вибірково визначати обсяг інформації, доступної для захисту, що, по суті, нівелює саму ідею рівності сторін.

У зв'язку з цим, як видається, *роль суду повинна зазнати якісної трансформації, а саме, перейти від позиції арбітра, який фіксує позиції сторін, до активного гаранта процесуальної справедливості*, здатного вимагати від сторони обвинувачення належного та переконливого обґрунтування кожного обмеження доступу. При цьому судовий контроль має охоплювати не лише формальний аспект (наявність відповідного дозволу чи грифа), але й змістовний, тобто перевірку пропорційності втручання у права сторони захисту з урахуванням цілей кримінального провадження.

Акцентуючи увагу на функціональному призначенні суду, доцільно наголосити, що саме суддя повинен нести ключову відповідальність за недопущення трансформації режиму секретності у простір безконтрольності. Кожне клопотання сторони обвинувачення щодо обмеження доступу до інформації має піддаватися ретельній перевірці на пропорційність, яка включає оцінку легітимної мети, необхідності та співмірності такого обмеження.

Важливим вектором у розбудові вітчизняної доктрини змістовного судового контролю є врахування актуальних стандартів Ради Європи, зокрема правової позиції ЄСПЛ, викладеної у Рішенні від 11 січня 2022 року у справі «*CORNESCHI проти Румунії*» (заява № 21609/16) [6].

У даній справі Суд констатував, що нечіткість аргументації національних судів, які не посилалися на конкретний аспект національної безпеки для виправдання нерозголошення доказів, нівелює право на справедливий суд. ЄСПЛ наголосив, що за відсутності мінімальних роз'яснень з боку суду щодо характеру фактичних інтересів держави, які перешкоджають розкриттю розвідувальних даних, формальна присутність адвоката в засіданні не здатна забезпечити особі ефективний захист. Цей прецедент є прямим застереженням для української судової системи, яке полягає у тому, що суд не може обмежуватися лише констатацією наявності грифу секретності, оскільки позбавлення захисту можливості з'ясувати суть обвинувачення через надмірну таємність робить правосуддя ілюзорним, а не реальним.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що проблема судового контролю за обґрунтованістю обмеження доступу до державної таємниці потребує комплексного переосмислення як на законодавчому, так і на правозастосовному рівнях. Зокрема, доцільним видається запровадження механізмів призначення незалежної судової експертизи з питань таємниць у разі виникнення обґрунтованих сумнівів щодо правомірності грифування інформації.

Лише за умови переходу від формального до змістовного судового контролю можна говорити про відповідність кримінального процесу європейським стандартам справедливого судочинства. Врешті-решт, суд має виступати не лише інституцією, що формально санкціонує процесуальні рішення, а справжнім гарантом того, що інтереси держави не домінують над правами людини, а право на захист не перетворюється на декларативну фікцію у межах так званого «секретного» правосуддя.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 №4651-VI: станом на 4 берез. 2026 р.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 31.03.2026)

2. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III : станом на 17 лип. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 31.03.2026)

3. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : Наказ Ген. прокуратури України від 16.11.2012

№ 114/1042/516/1199/936/1687/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12#Text> (дата звернення: 31.03.2026).

4. Про державну таємницю : Закон України від 21.01.1994 № 3855-ХІІ : станом на 27 серп. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12#Text> (дата звернення: 31.03.2026)

5. Термін «Принцип необхідного знання» // Термінологія законодавства / Законодавство України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/term/23530#:~:text=«Принцип%20необхідного%20знання»%20означає%20принцип,%20за%20яким,Україною%20та%20Угорською%20Республікою%20про%20взаємну%20охорону> (дата звернення: 31.03.2026).

6. Рішення Європейського суду з прав людини від 11.01.2022 у справі «CORNESCHI проти Румунії» (заява № 21609/16) URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-214677%22%7D>

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» Кісліцина І. О.

Осадчук І. О.,
*аспірант кафедри організації судових,
правоохоронних органів та адвокатури
Національного університету
«Одеська юридична академія»*

РОЛЬ АДВОКАТА, ЯКИЙ НАДАЄ ПРАВНИЧУ ДОПОМОГУ СВІДКУ, НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Захист і представництво як одні з основних напрямків адвокатської діяльності мають у кримінальному процесі особливий зміст. Захист традиційно здійснюється стосовно особи, яка піддається кримінальному переслідуванню (на стадії досудового розслідування це насамперед підозрюваний), а представництво – стосовно потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача. Положення законодавства зумовлюють існування ще одного напрямку адвокатської діяльності у кримінальному провадженні, зазначеного в Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» як «надання правничої допомоги свідку у кримінальному

провадженні» [1]. Зазначений вид адвокатської діяльності, очевидно, не є ані захистом, ані представництвом.

На адвоката як захисника держава у ч.4 ст. 131–2 Конституції України покладає конституційно значущу місію захисту від кримінального обвинувачення. Залучення захисника до кримінального провадження на початковому етапі розслідування слугує реалізації завдань кримінального процесу. Як зазначалось в юридичній літературі, «відповідає інтересам як підозрюваного, так і особи, яка здійснює розслідування» [2, с. 242].

При цьому нерідко особа починає перебувати в полі зору органів досудового розслідування набагато раніше моменту повідомлення їй про підозру. Йдеться про випадки, коли досудове розслідування здійснюється у напрямі формування підозри щодо конкретної особи, яка на той момент ще перебуває у статусі свідка, має обов'язок давати правдиві показання та попереджається про відповідальність за завідомо неправдиві показання або за відмову від давання показань. Зволікаючи з повідомленням про підозру, після повідомлення про неї органи досудового розслідування, навпаки, оперативно, без зволікань, складають обвинувальний акт та направляють його до суду. Слід погодитись із тим, що у таких випадках, особа не може здійснити належний захист своїх прав, оскільки сторона захисту не встигає зібрати та надати суду свої докази [3, с. 36–37].

З метою забезпечення прав та законних інтересів осіб, яким статус свідка у ході досудового розслідування змінюють на статус підозрюваного, у науковій літературі пропонується розширити перелік учасників кримінального провадження, доповнивши новим суб'єктом – «особою, щодо якої здійснюється досудове розслідування», під якою розуміється «фізична особа, відомості щодо якої внесено до Єдиного реєстру досудових розслідувань та щодо якої стороною обвинувачення здійснюється збирання доказів причетності до вчинення кримінального правопорушення як окремого суб'єкта кримінальних процесуальних відносин», а також наділити таку особу відповідними правами та обов'язками [4, с. 38].

Підтримуємо позицію Т. Бабчинської, відповідно до якої потреба в реалізації права на захист пов'язується як із формалізованим, так і неформалізованим початком реалізації кримінального переслідування [5, с. 212]. Адже саме з цього моменту приводиться в дію процесуальний механізм кримінального переслідування і безпосередньо з даного моменту починає реалізовуватись призначення кримінального судочинства, яке виражається у захисті особи від незаконної та необґрунтованої підозри, обмеження її прав і свобод. Безумовно, свідок також має право на професійну правничу допомогу.

За визначенням В. Карпенка, професійна правнича допомога свідку — це один із видів правничої допомоги у кримінальному провадженні, яка надається адвокатом та полягає у консультуванні свідка з правових питань, роз'ясненні його прав і процедур їх реалізації, участі у допиті свідка та інших процесуальних діях, складенні процесуальних документів з метою забезпечення реалізації прав, свобод і законних інтересів свідка як учасника кримінального провадження, недопущення їх порушень чи сприяння їх відновленню в разі порушення [6, с. 65].

При цьому така підфункція адвокатури не є ані захистом, ані представництвом. Н. Бакаянвою з цього приводу надано належну аргументацію: «Згідно зі ст. 19 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» надання правової допомоги свідку, зокрема, у кримінальному процесі, є самостійним напрямом адвокатської діяльності. Правова допомога свідку не може вважатися захистом від кримінального переслідування, допоки особа не переслідується, та не є представництвом, адже цей інститут має специфічні риси, які у цьому випадку не притаманні змісту діяльності адвоката. Сутність діяльності адвоката з надання правової допомоги свідку відповідає підфункції консультування, складання документів правового характеру та правового супроводу» [7, с. 207].

М. Щирук також зазначає, що функція консультативно-правової допомоги у кримінальному процесі — це вид адвокатської діяльності, що полягає в наданні правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань, правового супроводу діяльності клієнта, складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру, спрямованих на забезпечення реалізації прав, свобод і законних інтересів клієнта, недопущення їх порушень, а також на сприяння їх відновленню в разі порушення [8, с. 181].

Отже, вид діяльності, яку здійснює у такому випадку адвокат, визначається в Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» як «надання правничої допомоги свідку у кримінальному провадженні» (п. 4 ч. 1 ст. 19 Закону) [1].

У той же час ані законодавство про адвокатуру, ані кримінальне процесуальне законодавство не регламентує права адвоката, який надає правову допомогу свідку, що, на нашу думку, є недоліком.

Слід звернути увагу й на те, що законодавець не називає свідка серед суб'єктів, що мають право оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора під час досудового розслідування [9, с. 175], що позбавляє адвоката права надавати правничу допомогу свідку у такій формі.

На початковому етапі досудового розслідування, згідно з ч. 1 ст. 214 КПК України, слідчий, дізнавач, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань та розпочати розслідування [10]. Втім, наділення особи правом оскаржувати відповідні рішення посадових осіб не може вважатися ефективним способом захисту прав, адже, очевидно, слідчий суддя не може втручатися у дискреційні повноваження слідчого, дізнавача, прокурора. У континентальній формі кримінального процесу адвокат не може бути рівноправним з органами кримінального переслідування суб'єктом, а виступає особою, яка надає професійну правничу допомогу, та діє на стадії досудового розслідування та судового провадження в ролі, яка відводиться йому кримінальним процесуальним законом. Однак для реалізації свого призначення в рамках зазначеної моделі кримінального провадження адвокат повинен мати відповідні правові засоби, достатні для ефективного захисту та представництва прав та законних інтересів клієнта в будь-якому його процесуальному статусі.

Участь адвоката у кримінальному провадженні є важливою для клієнта, який має статус свідка та потребує правничої допомоги, особливо на етапі досудового розслідування. Зазначений вид адвокатської діяльності не може розглядатися як менш значущий, ніж захист або представництво, що потребує подальших наукових досліджень процесуальних можливостей адвоката свідка.

Список використаних джерел:

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text> (дата звернення – 20.03.2026).
2. Скрябін О. Проблемні питання підтвердження повноважень захисника у кримінальному провадженні України. *Вісник Запорізького національного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2013. № 3. С. 242–248
3. 35 неформальних практик у кримінальному судочинстві України. О. А. Банчук, І. О. Дмитрієва, Л. М. Лобойко, З. М. Саїдова. К.: «Арт-Дизайн», 2014. 48 с.
4. Мельниченко А. В. Забезпечення прав особи на досудовому розслідуванні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2018. 294 с.

5. Бабчинська Т. Забезпечення права на захист з моменту неформального початку кримінального переслідування. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2019. № 20. С. 207–215.

6. Карпенко В. Право свідка на професійну правничу допомогу у кримінальному провадженні. Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2022. 263 с.

7. Бакаянова Н. М. Функціональні та організаційні основи адвокатури України : дис. ... д-ра юрид. наук ; 12.00.10 / Бакаянова Нана Мезенівна. Одеса, 2017. 395 с. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/items/65802a57-1978-4ab9-92d0-26061e0d9d42>

8. Щирук М. Функції адвоката в кримінальному процесі. *Вісник кримінального судочинства*. 2021. № 3–4. С. 167–183.

9. Азаров Ю., Дубівка І. Діяльність адвоката в стадії досудового розслідування:[моногр.]. К.:Видавничий центр «Кафедра», 2018. 218 с.

10. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/print>(дата звернення – 20.03.2026).

Науковий керівник: д. ю. н., завідувач кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури, професор Бакаянова Н. М.

Передерій І. Д.

студентка I курсу, I групи

*Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ПРОКУРАТУРА УКРАЇНИ В СИСТЕМІ ПРАВОСУДДЯ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ДІЯЛЬНОСТІ

Прокуратура України є одним із ключових інститутів системи правосуддя, чий статус та функції закріплено безпосередньо в Конституції України. Відповідно до ст. 131–1 Конституції України, «в Україні діє прокуратура, яка здійснює: 1) підтримання публічного обвинувачення в суді; 2) організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими

діями органів правопорядку; 3) представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом» [1]. Конституційна реформа 2016 року кардинально змінила статус прокуратури: вона була виведена з окремого розділу Основного Закону та структурно включена до розділу VIII «Правосуддя», що засвідчило її належність до системи органів, які забезпечують здійснення правосуддя в Україні.

На рівні спеціального закону організацію та діяльність прокуратури регулює Закон України «Про прокуратуру» від 14.10.2014 № 1697-VII. Відповідно до ст. 1 цього Закону, «прокуратура України становить єдину систему, яка в порядку, передбаченому цим Законом, здійснює встановлені Конституцією України функції з метою захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави» [2]. Поняття «єдина система» охоплює два аспекти: організаційний – наявність ієрархічно впорядкованої структури на чолі з Генеральним прокурором, та функціональний – реалізацію виключно конституційно визначених функцій. Саме єдність системи забезпечує скоординоване виконання прокуратурою своїх повноважень на всій території України.

У конституційно-правовій доктрині тривають дискусії щодо визначення місця прокуратури в системі поділу влади. Белов Д. М. та Швед І. І. обґрунтовують, що ««класичні» гілки державної влади – законодавча, виконавча та судова – уособлюють єдину державну владу та її поділ, не виключають можливості існування інших функціонально самостійних правових інститутів, їх наявність визначена реальними потребами побудови правової держави і державно-правового життя суспільства» [3, с. 88]. Разом з тим дослідники наголошують, що «позитивним є визначення головним завданням прокуратури є залучення її до процесу відправлення правосуддя. Прокуратура має сприяти відправленню правосуддя шляхом реалізації функцій, визначених Конституцією України і Законом, для забезпечення балансу інтересів людини, суспільства і держави» [3, с. 88]. Як висновок, автори позитивно оцінюють конституційну реформу: «включення розділу «Прокуратура» з Конституції України та включення норм, що закріплюють статус органів прокуратури до розділу «Правосуддя», оскільки це «жорстко» визначає місце органів прокуратури серед інших органів державної влади, через включення прокуратури до системи правосуддя нашої держави» [3, с. 89].

Конституційна реформа 2016 року принципово звузила функції прокуратури, зосередивши їх на забезпеченні кримінального судочинства. Остапчук Л. Г. констатує, що після внесення змін до Конституції «прокуратура зосередилася на підтриманні публічного обвинувачення та про-

цесуальному керівництві». При цьому дослідниця підкреслює, що «адвокатура та прокуратура – це два фундаментальні інститути правосуддя, які відіграють ключову роль у забезпеченні законності та справедливості. Вони тісно взаємодіють між собою, однак мають різні функції та цілі» [4, с. 6]. Якщо адвокатура виступає гарантом правового захисту сторони захисту, то прокуратура забезпечує публічне обвинувачення та реалізацію принципу невідворотності кримінальної відповідальності. Взаємодія цих двох інститутів у судовому процесі є основою реалізації принципу змагальності – одного з фундаментальних засад справедливого правосуддя.

Процес конституціоналізації прокуратури є тривалим і системним. Деяк І. М. підкреслює, що «конституційні зміни 2016 року стали визначальним етапом у процесі конституціоналізації прокуратури в Україні, що зумовило переосмислення її інституційного статусу та функціонального призначення в механізмі державної влади». Водночас дослідник наголошує, що «ключовим аспектом конституціоналізації статусу прокуратури є не стільки її формальне позиціонування в системі поділу влади, скільки забезпечення незалежності та ефективності у виконанні конституційних функцій» [5, с. 187]. Цей висновок узгоджується із загальноприйнятим у правовій доктрині підходом, згідно з яким незалежність прокурора є не лише процесуальною гарантією, а й конституційним принципом, що забезпечує ефективність системи правосуддя загалом.

Отже, прокуратура України пройшла значний шлях конституційної трансформації: від самостійного інституту з широкими наглядовими функціями – до спеціалізованого органу у системі правосуддя, зосередженого на кримінальному переслідуванні та захисті публічного інтересу. Конституційно-правові засади організації та діяльності прокуратури, закріплені у ст. 131–1 Конституції України та деталізовані Законом «Про прокуратуру», визначають її місце в системі правосуддя, функції, принципи діяльності та гарантії незалежності прокурорів. Подальший розвиток інституту прокуратури потребує законодавчого уточнення її статусу, посилення гарантій незалежності прокурорів та адаптації до стандартів Ради Європи в умовах євроінтеграційного курсу України.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>

3. Белов Д. М., Швед І. І. Місце прокуратури серед органів державної влади: концептуальні підходи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2023. Вип. 75. Ч. 3. С. 88–93. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.75.3.15>.

4. Остапчук Л. Г. Інститути адвокатури та прокуратури як складові правосуддя: конституційно-правовий аспект. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2024. № 3 (85). С. 6–11. URL: https://law.stateandregions.zp.ua/archive/3_2024/3.pdf

5. Деяк І. М. Конституціоналізація правового статусу прокуратури: актуальні питання механізму стримувань та противаг. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. Т. 1, № 86. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.1.27>.

Науковий керівник: д. ю. н., професорка Москвич Лідія Миколаївна, кафедри кримінального процесу НЮУ імені Ярослава Мудрого.

Петришин І. П.

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
студент 1-го курсу*

ВПЛИВ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ФУНКЦІОНУВАННЯ СУДОВОЇ СИСТЕМИ

Вплив інноваційних технологій на функціонування судової системи є одним із напрямів зміни правосуддя, що зумовлений цифровізацією державного управління, євроінтеграційними зобов'язаннями та необхідністю забезпечення безперервності здійснення судочинства. Впровадження цифрових рішень у судову сферу виходить за межі технічного оновлення і становить перебудову організації правосуддя, яка охоплює доступ до суду, процесуальні гарантії, дієвість розгляду справ і прозорість діяльності судових органів.

Ключовим напрямом інноваційного розвитку судової системи є впровадження електронного судочинства, яке в Україні реалізується через Єдину судову інформаційно-комунікаційну систему. Вона забезпечує електронний обмін документами, автоматизований розподіл справ і доступ до матеріалів, формуючи основу дистанційної взаємодії із судами. Як зазначає Логінов О., електронне правосуддя є перехідним етапом до

повністю цифрової моделі, що дозволяє здійснювати процесуальні дії онлайн, скорочуючи часові витрати та підвищуючи ефективність роботи судів. При цьому сутність правосуддя як інституту захисту прав людини залишається незмінною, змінюється тільки його технічне забезпечення [5, с. 220–221].

Електронне судочинство в Україні розвивається від окремих цифрових рішень до єдиної інтегрованої системи. Об'єднання локальних реєстрів і сервісів забезпечило створення платформи для взаємодії судів, учасників процесу та державних органів. В її межах запроваджено електронний документообіг, автоматизований розподіл справ і дистанційні процесуальні дії через «Електронний суд» і «Електронний кабінет». Відеоконференцзв'язок і цифрова ідентифікація («Дія-підпис», ID.GOV.UA) розширили можливості онлайн-участі, а онлайн-трансляції підвищили прозорість [5, с. 221]. В періоди криз вказані інструменти забезпечили безперервність роботи судів.

Використання інформаційних технологій у судовій діяльності підвищує доступ громадян до правосуддя та змінює взаємодію із судовою системою, яка переходить до гібридного й цифрового формату. Завдяки відеоконференцзв'язку забезпечується дистанційна участь у судових засіданнях, що актуально в умовах воєнного стану, переміщення населення та обмеженої рухливості. Березюк Д. констатує, що цифрова зміна формує модель судової організації, де цифрові платформи інтегрують процеси в єдине інформаційне середовище, розширюють електронні сервіси (подання позовів, отримання документів, відстеження справ) і зменшують адміністративні бар'єри, підвищуючи дієвість судочинства [1, с. 487–489].

Складовою інноваційного розвитку є впровадження автоматизованих рішень у внутрішні процеси судової системи, зокрема автоматизований розподіл справ між суддями. Він усуває ручне втручання, зменшує корупційні ризики та забезпечує принцип випадковості формування складу суду. Логойда В. підкреслює, що такі механізми підвищують довіру до судової влади завдяки прозорості процедур. Додатково цифровізація охоплює електронний документообіг, архівування справ і обробку судової статистики, що покращує роботу судових установ і знижує навантаження на персонал [6, с. 37–38].

Нормативно-правову основу змін становить Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України (розпорядження КМУ № 67-р від 17.01.2018), яка визначила цифровізацію як формування кіберфізичного простору, Закони України «Про електронні документи та електронний документообіг», «Про електронний цифровий підпис» та «Про доступ

до судових рішень», що забезпечили створення Єдиного державного реєстру судових рішень і відкритість судової практики [6, с. 37–39; 7; 8].

Подальший етап розвитку закріплено реформою 2017 року, яка оновила ЦПК, ГПК та КАС України та запровадила ЄСІТС як основу електронної взаємодії в судочинстві. Її функціонування деталізовано Положенням ВРП № 1845/0/15–21 від 17.08.2021, яким запущено підсистеми «Електронний кабінет» і «Електронний суд». Закон України «Про судоустрій і статус суддів» (ст. 151) також передбачає можливість електронного розгляду справ за наявності технічних умов, однак практична реалізація цієї норми залишається частково обмеженою [6, с. 37–39].

Цифрова трансформація правосуддя породжує нові етичні та правові виклики, пов'язані із захистом конфіденційності, дотриманням прав людини та запобіганням алгоритмічній упередженості. Ковальчук О. наголошує, що інноваційні технології можуть підвищити об'єктивність судових рішень, однак потребують чітких правових меж і контролю зі сторони держави та професійної спільноти [3, с. 218]. Впровадження цифрових інструментів має відповідати принципам верховенства права та гарантіям справедливого судового розгляду.

Штучний інтелект у правосудді розглядається як глибока зміна процесу ухвалення рішень, в межах якої алгоритми аналізують великі масиви даних, систематизують практику та формують проєкти рішень. Генеративні моделі можуть автоматизувати підготовку процесуальних документів і пропонувати варіанти правової кваліфікації, що підвищує роботу судів, але й створює ризик залежності від алгоритмічних висновків і впливає на автономність суддівського розсуду.

Авторка виділяє основні етичні проблеми впровадження ШІ в судочинство. Серед них – це автентичність і достовірність інформації, оскільки дипфейки та згенеровані матеріали можуть спотворювати встановлення обставин справи, що потребує перевірки походження цифрових доказів. Важливими є також прозорість і пояснюваність алгоритмів, без яких ускладнюється їх контроль і оскарження, що загрожує принципу справедливого судочинства. Окремо розглядається алгоритмічна упередженість, спричинена недосконалими даними, що може призводити до дискримінаційних рішень і потребує регулярних аудитів [3, с. 218–220].

Проте процес впровадження інноваційних технологій в судову систему супроводжується низкою проблем. Однією з них є недостатній рівень технічного оснащення судових установ в регіонах. Не всі з них мають сучасне обладнання, стабільне інтернет-з'єднання та необхідні ресурси для підтримки цифрових платформ. Іншою перешкодою є недостатня

цифрова компетентність окремих працівників, що ускладнює використання нових технологічних рішень. Також актуальними залишаються ризики в сфері кіберзахисту, пов'язані з витоками даних, кібератаками та несанкціонованим доступом до судової інформації [4, с. 423–424].

Ще одним викликом є правове врегулювання використання цифрових інновацій. Нормативна база не завжди встигає за темпами технологічного розвитку, що призводить до появи прогалин в регулюванні електронного судочинства та застосування штучного інтелекту. Постає необхідність постійного оновлення законодавства, яке б визначало порядок функціонування цифрових процесів у правосудді, гарантувало захист персональних даних і встановлювало межі використання автоматизованих систем ухвалення рішень.

Попри виклики, перспективи розвитку судової системи України ґрунтуються на цифровій трансформації та формуванні єдиного електронного середовища для учасників процесу, що забезпечує електронний документообіг і здійснення процесуальних дій через цифрові платформи. Система «Електронний суд» (Е-Суд) з 2018 року забезпечує дистанційну участь і подання документів, активно використовуючись під час COVID-19 разом із відеозв'язком (Zoom, Microsoft Teams) [2, с. 58–63]. Держава розвиває інтегровану інформаційну систему, автоматизацію процесів і дистанційні сервіси, а також поступове впровадження штучного інтелекту для аналізу судової практики та підготовки документів, який залишається допоміжним інструментом і не замінює суддю.

Таким чином, вплив інноваційних технологій на функціонування судової системи сприяє її модернізації та формуванню більш дієвого й доступного правосуддя. Електронне судочинство, автоматизація процесів і дистанційні сервіси підвищують швидкість розгляду справ та спрощують взаємодію учасників процесу. Але існують виклики, пов'язані з технічними, кадровими та правовими обмеженнями, а також кібербезпекою. Подальший розвиток залежить від удосконалення нормативної бази, технічного забезпечення та цифрової компетентності працівників.

Список використаних джерел:

1. Березюк Д. О. Організація судової діяльності з використанням інформаційних технологій. *Аналітично-порівняльне правознавство*, 2025. № 2. С. 486–490. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788–6018.2025.02.71>

2. Барабаш О. О. Цифровізація правосуддя у контексті впровадження системи Е-суд: виклики та завдання. *Науковий вісник Львівського держав-*

ного університету внутрішніх справ. Серія юридична, 2023. № 1. С. 57–66. DOI: <https://doi.org/10.32782/2311-8040/2023-1-8>

3. Ковальчук О. Я. Теоретичні засади подолання етичних викликів використання штучного інтелекту у судочинстві. *Наукові записки. Серія: Право*, 2024. № 16. С. 217–221. DOI: <https://doi.org/10.36550/2522-9230-2024-16-217-221>

4. Ковач Я. В. Судова реформа в Україні: сучасний стан, проблеми та можливі шляхи їх вирішення. *Вісник кримінологічної асоціації України*, 2024. Т. 32. № 2. С. 419–439. DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2024.2.32%20>

5. Логінов О. А. Еволюція електронного судочинства до цифрового правосуддя: український досвід. *Аналітично-порівняльне правознавство*, 2026. Т. 3. № 2. С. 219–223. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.02.3.31>

6. Логойда В. М. Проблеми цифровізації судочинства в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*, 2025. Т. 5. № 92. С. 35–42. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.92.5.4>

7. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22.05.2003 № 851-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text> (дата звернення: 07.05.2026).

8. Про доступ до судових рішень: Закон України від 22.12.2005 № 3262 IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3262-15#Text> (дата звернення: 07.05.2026).

Науковий керівник: Москвич Л. М., д. ю. н., професор, доцент кафедри кримінального процесу.

Питель В. М.

19 група, 4 курс,

Навчально-науковий інститут права

Київський національний університет

імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ ПРЕДСТАВНИЦТВА НЕПОВНОЛІТНЬОГО ПОТЕРПІЛОГО У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ЄВРОПЕЙСЬКІ ПІДХОДИ ТА УКРАЇНСЬКА ПРАКТИКА

Неповнолітні особи є особливою категорією учасників кримінального провадження, оскільки через вік, психоемоційну незрілість та підвищену вразливість вони потребують підвищеного рівня правового захисту. У ви-

падках, коли дитина виступає потерпілою, питання її представництва набуває критичного значення не лише для досягнення завдань кримінального провадження, а й для максимального збереження її фізичного та психологічного здоров'я. Ефективність участі неповнолітнього потерпілого у процесі безпосередньо залежить від того, хто саме та яким чином здійснює представництво його інтересів, адже саме представник формує правову позицію, ініціює процесуальні дії, взаємодіє з органами досудового розслідування та судом, а відтак фактично визначає рівень реалізації прав дитини у провадженні. У зв'язку з цим питання належної моделі представництва неповнолітнього потерпілого виходить за межі суто процесуального регулювання та набуває значення ключової гарантії ефективного доступу до правосуддя, особливо в контексті необхідності забезпечення не формальної, а реальної участі дитини у кримінальному провадженні.

Вирішенню зазначеної проблеми значну увагу приділяють Європейський Союз та інституції Ради Європи, які сформували стандарти захисту прав неповнолітніх у кримінальному провадженні, орієнтовані на забезпечення не лише формальної участі дитини, а її ефективної участі у процесі. Ключовим елементом такого підходу є концепція «дружнього до дитини правосуддя» (*child-friendly justice*), що передбачає адаптацію кримінального провадження до віку, рівня розвитку та вразливості дитини. Зокрема, відповідно до «Керівних принципів Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дитини» (*Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child-friendly justice*, 2010), правосуддя має бути доступним, зрозумілим, адаптованим до віку дитини та спрямованим на забезпечення її реальної участі у провадженні. Окрім цього, документ підкреслює необхідність забезпечення права дитини бути почутою, отримувати інформацію у доступній формі та користуватися належною правовою допомогою.

Поряд із цим, важливе значення має Конвенція ООН про права дитини (1989 р.), яка закріплює принцип найкращих інтересів дитини (ст. 3), право бути вислуханою (ст. 12), а також обов'язок держави забезпечити її захист і реабілітацію (ст. 19, 39). При цьому зазначені положення не обмежуються декларативним проголошенням прав, а вимагають створення таких процесуальних механізмів, які забезпечують реальну можливість дитини висловити свою позицію та впливати на перебіг кримінального провадження. Зокрема, йдеться про необхідність врахування вікових та психологічних особливостей дитини, надання їй зрозумілої інформації про процес та забезпечення належної правової допомоги. Таким чином,

міжнародні стандарти орієнтовані не на формальну участь дитини у процесі, а на створення умов для її активного, безпечного та ефективного залучення, що безпосередньо пов'язано із належним представництвом її інтересів.

Особливе значення має Директива 2012/29/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 25 жовтня 2012 року, яка встановлює мінімальні стандарти щодо прав, підтримки та захисту жертв злочинів. Її положення спрямовані на забезпечення активної, безпечної та змістовної участі дитини у кримінальному провадженні. Передбачені механізми, зокрема аудіовізуальна фіксація допитів, залучення спеціального представника та забезпечення незалежної правової допомоги, покликані створити умови, за яких показання дитини можуть бути отримані та враховані без додаткової травматизації.

Водночас навіть у країнах ЄС, за даними FRA, проблема ефективної реалізації цих гарантій залишається актуальною, що свідчить про складність переходу від декларативних норм до їх практичного забезпечення. Разом з тим, європейський підхід демонструє чітку орієнтацію на професійне та спеціалізоване представництво як ключову умову ефективного захисту прав дитини.

В Україні ж процесуальна модель представництва неповнолітнього потерпілого базується переважно на участі законних представників і не передбачає обов'язкового залучення адвоката. Такий підхід фактично зумовлює залежність ефективності захисту прав дитини від рівня обізнаності та активності батьків або опікунів, які часто не володіють необхідними юридичними знаннями. Це призводить до пасивної участі у процесі, неповного використання процесуальних прав та ризику конфлікту інтересів.

Вказані проблеми знаходять своє відображення і у наукових дослідженнях та професійному середовищі. Зокрема, проблема відсутності обов'язкової участі адвоката у справах за участю неповнолітніх потерпілих підкреслюється у публікації Національної асоціації адвокатів України «Адвокату дитини» бути в Україні!» (Ганна Гаро, Марія Бабішена, 2019), де обґрунтовується необхідність запровадження інституту спеціалізованого адвоката дитини як ключової гарантії ефективного захисту її прав, зокрема через наявність у таких справах конфлікту інтересів між дитиною та законними представниками, відсутність у останніх необхідних юридичних знань і навичок, а також підвищені ризики вторинної травматизації дитини під час процесуальних дій. У цій же публікації наведено зарубіжний досвід, який демонструє інституційний характер

такого представництва: адже у США та Канаді функціонують незалежні інституції дитячих адвокатів або омбудсменів, що поєднують представництво з моніторингом дотримання прав дитини, а у Франції застосовується модель мультидисциплінарних центрів, де адвокати, психологи та соціальні служби діють спільно.

Такий підхід поступово знаходить відображення і в Україні. Зокрема, у працях І. В. Гловюк акцентується увага на впровадженні елементів *child-friendly justice*, що передбачають адаптацію процесуальних дій до вікових та психологічних особливостей дитини, зокрема через використання спеціалізованих методик допиту, таких як «зелена кімната», де допит проводиться у спеціально облаштованому, безпечному для дитини середовищі, яке часто схоже на ігрову кімнату, за участю психолога, із використанням технічних засобів фіксації, що дозволяє уникнути багаторазового допиту. А також впроваджується міждисциплінарна модель «Барнахус», спрямована на мінімізацію шкоди дитині та підвищення достовірності її показань. Це свідчить про поступовий рух у напрямі європейських стандартів, однак без вирішення питання обов'язковості професійного представництва такі зміни залишаються неповними.

Отже, проблема ефективного представництва неповнолітнього потерпілого у кримінальному провадженні в Україні залишається системною і пов'язана передусім із відсутністю обов'язкової участі професійного представника. Водночас держава вже перебуває на етапі її поступового вирішення: впроваджуються елементи *child-friendly justice*, розвиваються спеціалізовані методики роботи з дітьми та адаптуються процесуальні процедури. Особливої актуальності ці процеси набули в умовах повномасштабного вторгнення, що спричинило суттєве зростання кількості дітей-потерпілих у кримінальних провадженнях. За таких умов необхідність забезпечення ефективного, професійного та спеціалізованого представництва їх інтересів стає першочерговою. Саме тому Україна активно звертається до європейського досвіду, запозичуючи інституційні та процесуальні моделі захисту прав дитини. Такий підхід не лише сприяє більш швидкому та ефективному вирішенню існуючих проблем, а й одночасно виступає важливим кроком у напрямі гармонізації національного кримінального процесу із європейськими стандартами, що має принципове значення у контексті євроінтеграційних процесів. У підсумку, подальший розвиток інституту представництва має бути спрямований на формування цілісної, інституційно забезпеченої моделі, здатної гарантувати реальну, а не декларативну участь дитини у кримінальному провадженні та належний захист її прав.

Список використаних джерел:

1. Fundamental Rights Agency (FRA). *Child-friendly justice – Perspectives and experiences of professionals on children's participation in civil and criminal judicial proceedings in 10 EU Member States*. Vienna, 2015. URL: <https://fra.europa.eu/en/publication/2015/child-friendly-justice-perspectives-and-experiences-professionals-childrens> (дата звернення 30.03.2026)
2. Гаро Г., Бабішена М., Публікація ««Адвокату дитини» бути в Україні!». URL: <https://unba.org.ua/publications/4291-advokatu-ditini-buti-v-ukraini> (дата звернення: 30.03.2026)
3. Гловюк І. «Використання показань дитини у судовому кримінальному провадженні». URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/vikoristannia-pokazan-ditini-u-sudovomu-kriminalnomu-provadzenni-irina-gloviuk1> (дата звернення: 01.04.2026)

Науковий керівник докторка юридичних наук, професор кафедри кримінального процесу та криміналістики Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка Кучинська Оксана Петрівна

Погоріла А. О.

*Національний університет
«Одеська юридична академія»,
Студентка І групи І курсу
факультету прокуратури
та слідства(кримінальної юстиції)*

ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ СУДАМИ ПЕРШОЇ ІНСТАНЦІЇ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Ефективність правосуддя є комплексною правовою категорією, що відображає ступінь досягнення судовою системою поставлених перед нею цілей та охоплює своєчасність розгляду справ, законність судових рішень і доступність судового захисту. В умовах воєнного стану ця категорія набуває особливого змісту, оскільки функціонування судової системи здійснюється в принципово інших соціальних та правових умовах.

Критерії ефективності правосуддя у воєнний час формуються під впливом двох чинників – збереження конституційних гарантій права на судовий захист та адаптації судочинства до реалій збройного конфлікту. До основних критеріїв належать безперервність судочинства, незалежність суддів, оперативність розгляду справ та спроможність судів захищати права громадян навіть на окупованих або прифронтових територіях.

Правову основу діяльності судів першої інстанції становить система нормативно-правових актів, що включає Закон України «Про правовий режим воєнного стану», Закон України «Про судоустрій і статус суддів», процесуальні кодекси та укази Президента України, які в сукупності визначають порядок функціонування судів в екстремальних умовах [1;2].

Із початком повномасштабного вторгнення у 2022 році законодавець оперативно вносив зміни до процесуального законодавства: врегульовано передачу справ між судами, запроваджено спрощені процедури та розширено можливості дистанційного судочинства. Водночас практика виявила законодавчі прогалини, що актуалізує потребу подальшого вдосконалення нормативно-правової бази.

Збройний конфлікт породив безпрецедентні виклики для організації роботи судів: евакуація з зон бойових дій, пошкодження приміщень та переміщення суддів призвели до дезорганізації судочинства. У відповідь було запроваджено перерозподіл справ між регіональними судами, дистанційну роботу суддів та електронне судочинство.

З метою забезпечення безперервності судочинства органи суддівського самоврядування вжили низку оперативних заходів. Рада суддів України 2 березня 2022 року опублікувала рекомендації, якими судам пропонувалося визначати умови роботи виходячи з реальної обстановки в регіоні, зосередитися виключно на невідкладних судових розглядах, зокрема взятті під варту та продовженні строків тримання під вартою, а також розглядати справи у форматі відеоконференції. Суддям та працівникам апарату рекомендувалося здійснювати свої повноваження дистанційно, а справи, що не є невідкладними, розглядати лише за письмовою згодою учасників процесу [3, с.128].

Доступ до правосуддя, гарантований Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, в умовах воєнного стану стикається з безпрецедентними перешкодами. Мільйони переміщених осіб позбавлені

фізичного доступу до суду, а знищення документів та порушення роботи реєстрів додатково ускладнюють реалізацію цього права [4].

Серйозною проблемою залишається захист процесуальних прав учасників: забезпечення розгляду справ у розумні строки, права на юридичну допомогу та допит свідків, які перебувають у зонах бойових дій або за кордоном. Це свідчить про необхідність розроблення спеціальних механізмів гарантування прав учасників судочинства.

Підвищення ефективності судів потребує комплексного підходу: усунення законодавчих прогалин, врегулювання дистанційного судочинства, посилення матеріально-технічного забезпечення та психологічної підтримки суддів у час цифровізації судочинства під впливом інноваційних технологій. У післявоєнний період судова система зіткнеться з викликами відновлення судочинства на деокупованих територіях і розглядом масових справ про відшкодування збитків, що потребуватиме реформування процесуального законодавства та активної міжнародної співпраці.

Список використаних джерел:

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 у ред. від 14.05.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 01.03.2026).
2. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 у ред. від 04.06.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 02.03.2026).
3. Нестерчук Л. П. Організація діяльності судів в умовах воєнного стану в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція. 2022. Вип. 56. С. 127–131. URL: <https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc56/27.pdf> (дата звернення: 01.03.2026).
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. Ратифікована від 17.07.1997. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 02.03.2026).

Науковий керівник: Нестерчук Лілія Петрівна – старший викладач кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія»

Подвалюк Д. С.
*студентка 1-го курсу факультету
цивільної та господарської юстиції
Національного університету
«Одеська юридична академія»*

ДО ПИТАННЯ ПРОВЕДЕННЯ КОНКУРСУ НА ЗАЙНЯТТЯ ВАКАНТНОЇ ПОСАДИ СУДДІ АПЕЛЯЦІЙНОГО СУДУ

Формування суддівського корпусу апеляційних судів є одним із ключових напрямів забезпечення ефективного функціонування судової влади в Україні, оскільки від належного кадрового наповнення апеляційної ланки безпосередньо залежить своєчасність, якість та стабільність здійснення правосуддя. Відповідно до чинного законодавства до системи судоустрою входять місцеві, апеляційні, вищі спеціалізовані суди та Верховний Суд [1].

Апеляційні суди посідають важливе місце в системі судоустрою України, забезпечуючи перегляд судових рішень судів першої інстанції та виправлення можливих судових помилок, що виступає необхідною гарантією реалізації права особи на справедливий суд. У зв'язку з цим питання кадрового укомплектування апеляційних судів набуває особливого значення.

Практичну значущість кадрового забезпечення апеляційних судів підтверджують статистичні показники їх діяльності, які свідчать про суттєве навантаження на суддів апеляційної інстанції та наявність кадрового дефіциту в окремих судах. Так, зокрема, за офіційними даними Одеського апеляційного суду, упродовж 2025 року до суду надійшло понад 22 тис. справ і матеріалів, тоді як правосуддя здійснювали лише 18 суддів [2], що свідчить про наявність значного кадрового дефіциту та підвищеного навантаження на суддів апеляційної інстанції. Очевидно, що така ситуація обумовлює необхідність своєчасного проведення конкурсу на зайняття вакантних посад суддів апеляційних судів.

Нормативну основу проведення конкурсу на зайняття вакантної посади судді апеляційного суду складають Конституція України, Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VIII (далі – Закон), а також Положення про проведення конкурсу на зайняття вакантної посади

судді, затверджене рішенням Вищої кваліфікаційної комісії суддів України від 02.11.2016 № 141/зп-16 (зі змінами) (далі – Положення).

У науковій літературі зазначається, що конкурс на посаду судді – це «один з етапів формування суддівського корпусу, що здійснюється у встановлені строки на рейтинговій основі шляхом реалізації визначених законодавством процедур Вищою кваліфікаційною комісією суддів України з метою забезпечення судів високопрофесійними суддівськими кадрами» [3, с.296].

Разом з тим, відповідно до положень Закону конкурс на посаду судді апеляційного суду проводиться на основі рейтингу кандидатів за результатами кваліфікаційного оцінювання, яке відповідно до статті 83 Закону проводиться Вищою кваліфікаційною комісією суддів України з метою визначення здатності судді (кандидата на посаду судді) здійснювати правосуддя у відповідному суді за визначеними законом критеріями [1].

Втім, чинне законодавство не містить нормативно закріпленого переліку етапів проведення конкурсу на зайняття вакантної посади судді апеляційного суду. Системний аналіз положень законодавства та підзаконних нормативно-правових актів дає підстави дійти висновку, що проведення відповідного конкурсу передбачає послідовну реалізацію таких процедурних етапів: оголошення конкурсу, подання документів кандидатами, вирішення питання щодо допуску до участі в конкурсі, проведення спеціальної перевірки, проведення кваліфікаційного оцінювання та визначення переможців конкурсу за результатами рейтингового оцінювання.

Так, кваліфікаційне оцінювання включає два етапи: 1) складання кваліфікаційного іспиту – анонімне тестування знань законодавства, тестування когнітивних здібностей, перевірка знань з історії української державності та виконання практичного завдання; 2) дослідження досьє та проведення співбесіди [1]. За результатами кваліфікаційного оцінювання кандидата Комісія ухвалює рішення про підтвердження або непідтвердження здатності такого кандидата здійснювати правосуддя у відповідному суді (пункт 6.2. Положення) [4].

Відтак, кваліфікаційне оцінювання виступає центральним етапом конкурсу на зайняття вакантної посади судді апеляційного суду, оскільки саме за його результатами формується рейтинг кандидатів та ухвалюється рішення щодо підтвердження їх здатності здійснювати правосуддя у відповідному суді, що вочевидь зумовлює його визначальне значення у структурі конкурсу та забезпечує реалізацію його основної мети – вибір

найбільш професійно підготовлених кандидатів до здійснення правосуддя в судах апеляційної інстанції.

Досліджуючи проблемні питання конкурсу на посаду судді, Р. Р. Щербатий виокремлює такі ознаки конкурсу, як те, що останній є проміжним етапом у процедурі формування суддівського корпусу, спеціальний суб'єкт проведення – Вища кваліфікаційна комісія суддів України, специфічна мета, що полягає у забезпеченні судів високопрофесійними суддівськими кадрами, наявність строку проведення та рейтингова основа [3, с. 296].

Відтак, значення конкурсу до апеляційних судів є багатоаспектним. По-перше, проведення конкурсу забезпечує відбір професійно підготовлених кандидатів шляхом комплексної перевірки їх правових знань, практичних навичок та морально-психологічних якостей. По-друге, використання рейтингового підходу до визначення результатів мінімізують суб'єктивний чинник та корупційні ризики під час формування суддівського корпусу.

Таким чином, конкурс на посаду судді апеляційного суду є складним багатоетапним процесом, що охоплює, зокрема, кваліфікаційне оцінювання, спеціальну перевірку, рейтинговий відбір та інші процедурні етапи, забезпечуючи добір професійно підготовлених кандидатів на основі рейтингового оцінювання їх здатності здійснювати правосуддя. Водночас відсутність нормативно закріпленої структури процедурних етапів проведення відповідного конкурсу зумовлює необхідність подальшого теоретико-правового дослідження його процедурних аспектів з метою підвищення системності та ефективності процедур у сфері формування суддівського корпусу апеляційної інстанції.

Список використаних джерел:

1. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>
2. Одеський апеляційний суд. *Офіційний вебсайт*. URL: <https://oda.court.gov.ua/sud4813/>
3. Щербатий Р. Р. Конкурс на посаду судді: поняття та основні риси. *Європейські орієнтири розвитку України: науково-практичний вимір в умовах воєнних викликів* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 26 квіт. 2024 р.) / НУ «ОЮА» ; за заг. ред. С. В. Ківалова ; відп. за вип. М. Р. Аракелян. Одеса : Фенікс, 2024. С. 295–296.
4. Положення про проведення конкурсу на зайняття вакантної посади судді, затверджене рішенням Вищої кваліфікаційної комісії суддів України

від 02 листопада 2016 року № 141/зп-16 (у редакції рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України від 29 лютого 2024 року № 72/зп-24) URL: https://www.vkksu.gov.ua/sites/default/files/polozhennya_pro_provedennya_konkursu_na_zaynyattya_vakantnoyi_posady_suddi.2.2024.pdf

Науковий керівник: асистент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» Цербатий Р. Р.

Подвезько А. О.

*Студентка 1-го курсу Національного
юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

МАЙБУТНЄ СУДОЧИНСТВА: СУДИ БЕЗ ПАПЕРУ, ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЗАМІСТЬ СУДДІ ТА ОНЛАЙН-ПРАВОСУДДЯ

Цифрова трансформація судової влади актуалізує фундаментальну наукову проблему: визначення допустимих меж використання інноваційних технологій, зокрема штучного інтелекту, у здійсненні правосуддя без порушення конституційних принципів незалежності суду, змагальності сторін та безпосередності судового розгляду [1].

Перший етап цифровізації – перехід до «безпаперового» судочинства – вже відбувається в Україні завдяки функціонуванню Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС). Електронний документообіг, електронний підпис та автоматизований розподіл справ суттєво скорочують строки розгляду справ і підвищують доступність правосуддя. Водночас повна відмова від паперових носіїв потребує вирішення питань довгострокового зберігання даних та кібербезпеки [2].

Другий етап пов'язаний із впровадженням штучного інтелекту. Сучасні системи (Predictive Justice, COMPAS та інші) виконують допоміжні функції: аналіз судової практики, прогнозування рішень та підготовку проектів судових рішень [3].

Аргументи «за» використання штучного інтелекту: підвищення об'єктивності та швидкості розгляду справ, а також суттєве зменшення навантаження на суддівський корпус.

Аргументи «проти»: здійснення правосуддя є виключною компетенцією незалежного суду (ст. 124 Конституції України), а принцип незалежності суддів (ст. 129 Конституції) не допускає делегування владних повноважень алгоритмам; крім того, алгоритми можуть містити упередженість, що загрожує принципам рівності та справедливості [1; 4].

Третій етап – онлайн-правосуддя – передбачає перехід до віртуальних судових засідань з використанням відеоконференц-зв'язку та перспективно – метавеселів. Під час воєнного стану такий формат став поширеною практикою, проте в мирний час вимагає законодавчого закріплення статусу електронних доказів, гарантій гласності та безпосередності судового розгляду [2; 5].

Перспективи розвитку цифрової моделі судочинства в Україні є позитивними, але потребують комплексного правового регулювання. Необхідно внести зміни до Конституції України, процесуальних кодексів та Закону України «Про судоустрій і статус суддів», чітко визначити межі використання штучного інтелекту, встановити відповідальність за його застосування та розробити етичні стандарти [1; 2; 6].

Майбутнє судочинства полягає не в повному заміщенні судді технологіями, а в створенні ефективної гібридної моделі, де людина та штучний інтелект функціонують у тандемі, не порушуючи конституційних засад правосуддя [6].

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (зі змінами).
2. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VIII.
3. Susskind R. Online Courts and the Future of Justice. Oxford: Oxford University Press, 2019. 400 p.
4. European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ). European Ethical Charter on the Use of Artificial Intelligence in Judicial Systems and their environment. Strasbourg, 2018.
5. Москвич Л. М. Цифровізація правосуддя: європейський досвід та українські перспективи // Судова влада. 2024. № 3. С. 45–52.
6. Council of Europe. Guidelines on the use of artificial intelligence in judicial systems. Strasbourg, 2023.

Науковий керівник: доцент юридичних наук кафедри кримінального процесу Дудченко О. Ю.

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

На сьогодні, з розвитком технологій, переважна кількість документів та важливих справ зберігається як в друкованому, так і в електронному вигляді. Перспективою на майбутнє є повною мірою цифровізувати документообіг. Кримінальна процесуальна діяльність присутня в електронному просторі, хоча при цьому знаходиться на стадії розвитку, оскільки постійно змінюється в залежності від внесення доповнень до законодавства та появи нових інструментів для проведення кримінального провадження. Ця тема є актуальною, оскільки цей процес супроводжується постійними викликами та змінами.

Перспективи диджиталізації досудового розслідування та особливості його функціонування вивчали такі науковці, як С. Касапоглу, В. Шаблісний, Н. Глинська, О. Дроздов, О. Дроздова, Т. Волошанівська, Д. Клепка, І. Черниченко, О. Маслюк та ін.

Метою роботи є дослідити та встановити виклики та можливі перспективи для цифровізації елементів досудового розслідування.

Однією з науковиць, яка визначила основні фактори для трансформації кримінального провадження, є Н. Глинська. Серед них вона вказує на такі: соціально-політичні, нормативно-правові, криміногенні, праксеологічні чинники актуалізації цифрового кримінального провадження. При цьому авторка зазначає те, що ЦКП знаходиться лише на початковому етапі та потребує «оцінки з точки зору відповідності їх стандартам якісного закону» [1].

На сучасному етапі можна відзначити такі переваги ЦКП: значне пришвидшення процедур, зменшення витрат та забезпечення безперервності слідства [2]. Варто наголосити на тому, що під час проведення дистанційного розслідування підвищуються ризики недотримання прав людини на захист. Так, Касапоглу С. акцентує на необхідності збереження та дотримання усіх норм для повноцінного захисту обвинуваченого

[2], спираючись на такі міжнародні договори, як Європейська конвенція з прав людини та Міжнародний пакт про громадянські і політичні права.

В кримінальній процесуальній практиці важливим є те, що електронний варіант документів рівнозначний паперовому. Відповідно, кожна дія має бути внесена до електронного реєстру з електронним підписом, датою тощо. Така інформація повинна бути убезпечена від втручання сторонніх осіб. Але наразі існують певні прогалини, наприклад «щодо можливості подавати електронні клопотання та отримувати відповіді без фізичного візиту до органу досудового розслідування» [2], над усуненням яких повинні працювати державні органи.

На увагу заслуговує така інформаційно-телекомунікаційна програма, як «iКейс», яка передбачає цифровізацію та модернізацію кримінального процесу. Учені, зокрема І. Черниченко та О. Маслюк, наголошують на перевагах такої технології:

1. «Підвищення ефективності та спрощення процедури взаємодії між користувачами системи;
2. Стандартизація документів та процесів;
3. Миттєвий обмін інформацією;
4. Уніфікація процедури фіксування кримінального провадження;
5. Взаємодія з Єдиним реєстром досудових розслідувань та системою, яка функціонує в суді відповідно до статті 35 Кримінального процесуального кодексу України, а також можливість взаємодіяти з іншими автоматизованими, інформаційно-телекомунікаційними системами;
6. Економія бюджетних коштів;
7. Оптимізація процедури досудового розслідування;
8. Усунення корупційних ризиків та позапроцесуального впливу» [3].

Отже, вважаємо, що цифровізація кримінально процесу має безліч можливостей для розвитку, суттєво допомагає у досудовому розслідуванні, зменшуючи фінансові, часові витрати тощо. Окрім цього, основною перевагою є зберігання документів, справ, що дозволяє швидше знайти їх. Проте для отримання необхідної інформації потрібно бути уповноваженим на це суб'єктом, що зменшує ризики потрапляння документів до сторонніх осіб.

Список використаних джерел:

1. Глинська Н., Клепка Д. Цифровізація кримінального провадження: сучасні аспекти концептуалізації (частина 1). *Питання боротьби зі злочинністю*. 2022. Випуск 43. С. 24–44.

2. Касапоглу С. Забезпечення права на захист в умовах електронного кримінального процесу: перспективи цифровізації досудового розслідування в Україні. *Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність*. 2025. С. 1–14.

3. Черниченко І., Маслюк О. Переваги застосування «іКейс» у кримінальному провадженні України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 7. С. 460–462.

Науковий керівник – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Іванцова Альона Вікторівна.

Попович К. Г.,
аспірант кафедри цивільного права та процесу, юридичний факультет, УжНУ

ОСОБЛИВОСТІ СПАДКУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ ЯК ЕЛЕМЕНТ ПРОБЛЕМАТИКИ ПЕРЕХІДНОГО ПРАВОСУДДЯ

Повномасштабна збройна агресія проти України зумовила глибокі трансформації у всіх сферах суспільного життя, включаючи правову систему. В умовах воєнного стану особливої актуальності набувають питання забезпечення реалізації та захисту майнових прав громадян, зокрема у сфері спадкових правовідносин. Об'єктивні труднощі, пов'язані з тимчасовою окупацією територій, переміщенням населення, обмеженням доступу до нотаріальних та судових органів, а також зростання кількості випадків смерті осіб унаслідок воєнних дій, істотно ускладнюють механізми відкриття та оформлення спадщини.

У цьому контексті особливості спадкування в умовах воєнного стану доцільно розглядати не лише як суто галузеву проблему цивільного права, але й складову ширшої проблематики перехідного правосуддя. Останнє охоплює комплекс правових, інституційних та соціальних заходів, спрямованих на подолання наслідків збройного конфлікту, відновлення справедливості та забезпечення прав людини. Ефективне врегулювання спадкових правовідносин у період війни та після її завершення є важливим

елементом відновлення правопорядку, гарантування правової визначеності та зміцнення довіри до держави [1].

Таким чином, дослідження особливостей спадкування в умовах воєнного стану в Україні крізь призму перехідного правосуддя є своєчасним і необхідним, оскільки дозволяє комплексно оцінити виклики, що постають перед правовою системою, та окреслити шляхи їх подолання з урахуванням як національного, так і міжнародного досвіду.

З огляду на зазначене, особливого значення набуває комплексний науковий аналіз правового регулювання спадкових відносин в умовах воєнного стану, що потребує врахування як доктринальних підходів, так і сучасної правозастосовної практики. Як справедливо зазначає Л. І. Горпинич, актуальність дослідження спадкових правовідносин обумовлена необхідністю вдосконалення механізмів реалізації та захисту права власності в умовах демократичної правової держави, особливо в період кризових трансформацій [10]. Водночас запровадження воєнного стану істотно ускладнює реалізацію спадкових прав через обмеження доступу до нотаріальних та судових інституцій, що потребує адаптації існуючих правових механізмів [2].

У науковій літературі підкреслюється, що воєнний стан спричинив суттєві зміни у правовому статусі суб'єктів спадкових правовідносин, а також трансформацію підходів до набуття спадкових прав і виконання відповідних обов'язків. Зокрема, дослідники звертають увагу на проблеми визначення місця відкриття спадщини, дотримання строків її прийняття, а також здійснення нотаріальних дій в умовах тимчасової окупації або переміщення населення. У цьому контексті Н. Б. Новицька та співавтори наголошують, що реалізація права на спадщину в умовах воєнного стану супроводжується численними правовими колізіями та практичними труднощами, що зумовлює необхідність формування ефективних механізмів правового захисту спадкоємців [11].

Окремої уваги заслуговує підхід О. О. Ветчінової, яка акцентує на тому, що правове регулювання спадкування в умовах воєнного стану характеризується підвищеною динамічністю та залежністю від спеціальних нормативних актів, прийнятих у зв'язку з особливим правовим режимом [12]. Це свідчить про необхідність системного осмислення змін у спадковому законодавстві та їх узгодження із загальними принципами цивільного права.

У площині перехідного правосуддя дослідження спадкових правовідносин набуває додаткового значення, оскільки забезпечення ефективного механізму переходу майнових прав після смерті особи є важливим еле-

ментом відновлення соціальної справедливості та правової визначеності у постконфліктному суспільстві. Як зазначається у наукових працях, належне функціонування інституту спадкування в умовах війни сприяє мінімізації соціальної напруги, захисту прав потерпілих та формування довіри до державних інституцій.

Таким чином, подальше дослідження буде спрямоване на: по-перше, аналіз теоретико-правових засад спадкування в умовах воєнного стану; по-друге, виявлення ключових проблем правозастосування у сфері спадкових правовідносин; по-третє, визначення ролі інституту спадкування в системі перехідного правосуддя; та, по-четверте, розроблення пропозицій щодо вдосконалення національного законодавства з урахуванням сучасних викликів і міжнародних стандартів захисту прав людини.

Як зазначає Дзера О. В., спадкове право є важливим елементом системи приватного права, що гарантує стабільність цивільного обороту та реалізацію конституційного права особи на володіння, користування і розпорядження своєю власністю [4]. Запровадження воєнного стану в Україні відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» обумовило появу спеціальних правових механізмів, спрямованих на адаптацію цивільно-правових інститутів до умов війни [3]. Як підкреслює І. В. Спасибо-Фатєєва, у кризових умовах особливого значення набуває принцип гнучкості правового регулювання, що дозволяє забезпечити баланс між публічними інтересами держави та приватними інтересами громадян [5]. Як зазначає Н. С. Кузнєцова, подібні обставини потребують переосмислення класичних підходів до визначення місця відкриття спадщини, строків її прийняття та порядку оформлення спадкових спорів [6]. У цьому контексті важливим є нормативне закріплення можливості відступу від загальних правил спадкування. Як наголошує О. О. Підопригора, такі заходи є виправданими з точки зору забезпечення ефективної реалізації прав спадкоємців в умовах обмеженого функціонування державних інституцій [7].

Разом з тим, у науковій літературі акцентується увага на проблемі дотримання строків прийняття спадщини. У зв'язку з цим, як зазначає В. В. Луць, виникає потреба у розширеному застосуванні механізмів поновлення строків та врахування поважності причин їх пропуску, зумовлених воєнним діями [8].

Окремої уваги заслуговує питання цифровізації спадкових процедур. Сучасні дослідники підкреслюють, що впровадження електронних реєстрів та дистанційних форм взаємодії з нотаріальними органами може

суттєво підвищити доступність спадкових прав навіть в умовах воєнного стану. У цьому аспекті, як зазначає Р. А. Майданик, цифровізація приватного права є одним із ключових напрямів його розвитку в умовах глобальних викликів [9].

Таким чином, теоретико-правовий аналіз свідчить, що інститут спадкування в умовах воєнного стану зазначає суттєвих змін, які мають як тимчасовий, так і системний характер. Це, у свою чергу, зумовлює необхідність подальшого дослідження практичних аспектів реалізації спадкових прав, що дозволить виявити ключові проблеми правозастосування та визначити ефективні шляхи їх вирішення.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
3. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19>
4. Дзера О. В. Цивільне право України : підручник : у 2 т. Київ : Юрінком Інтер, 2010. Т. 2. 640 с.
5. Спасибо-Фатєєва І. В. Цивільне право України: загальна частина : підручник. Харків : Право, 2011. 656 с.
6. Кузнєцова Н. С. Цивільне право України : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2012. 560 с.
7. Підопригора О. О. Основи римського приватного права : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2009. 400 с.
8. Луць В. В. Спадкове право України : навч. посіб. Київ : Алерта, 2017. 304 с.
9. Майданик Р. А. Розвиток приватного права України в умовах глобалізації : монографія. Київ : Алерта, 2019. 376 с.
10. Горпинич Л. І. Особливості спадкових правовідносин в умовах воєнного стану. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2023. № 76. С. 112–116.
11. Новицька Н. Б., та ін. Проблеми реалізації спадкових прав в умовах воєнного стану. Ірпінський юридичний часопис. 2023. № 2. С. 45–49.
12. Ветчінова О. О. Правове регулювання спадкування в умовах воєнного стану в Україні. Вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2024. № 79. С. 98–102.

ПРИБИЛОВА Варвара
студентка 1 курсу 1 групи
факультету слідчої та детективної діяльності
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

ОСОБЛИВОСТІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ У КІБЕРПРОСТОРІ

На сьогодні в світі відбувається активний розвиток інформаційних технологій, які застосовуються в усіх сферах людської діяльності. Стрімкий розвиток цифровізації зумовив зміну злочинної діяльності. Внаслідок цього сформувався новий вид кримінальних порушень – злочини у кіберпросторі або кіберзлочини.

Актуальність теми полягає в тому, що з появою нового виду злочину з'явилася потреба й у введенні ефективного досудового розслідування з врахуванням усіх особливостей порушень в інформаційному просторі. Особливої актуальності зазначена проблема набуває під час воєнного стану, адже досудове розслідування кіберзлочинів у військовому середовищі є більш складним процесом, що пов'язано з такими чинниками, як високий рівень конфіденційності, зміна обстановки в операційних зонах, робота з державною таємницею та більш складним процесом збору доказів, а також впливом стресових факторів, що значно позначаються на роботу.[1, с.234–236]

Метою роботи є визначити особливості досудового розслідування злочинів у кіберпросторі та зазначити специфіку розслідувань у військовому середовищі.

Перед розглядом процесу досудового розслідування злочинів у кіберпросторі варто визначити значення поняття кіберзлочин та вказати його головні ознаки для повного розуміння теми. Наразі в науці немає чіткої дефініції поняття кіберзлочин. Вперше, підхід до визначення цього терміну було сформовано європейськими правниками, які визначили це як злочини, пов'язані з комп'ютерною інформацією, телекомунікаціями, незаконним обігом програмного забезпечення, радіоелектронними або спеціальними технічними засобами, а також іншими подібними правопорушеннями [4, с. 592]. В Україні цим питанням займаються такі на-

уковці: І. О. Воронов, О. А. Самойленко, А. Ф. Волобуєв, Б. М. Головкін, О. І. Денькович, В. В. Луцик, Д. М. Цехан, М. О. Кравцова тощо [1, с.234]. Наприклад, Богдан Головкін визначає кіберзлочин як сукупність злочинів, які вчинені у віртуальному просторі за допомогою комп'ютерних систем, а також спрямованих проти комп'ютерних систем та даних. [4, с. 592]

До характерних ознак кіберзлочинності відносяться: злочин, який вчиняється у віртуальному просторі; має значний вплив на осіб, які не мають знань у інформаційній сфері, а також літніх людей; кіберзлочини є анонімними, що впливає на складність їх розслідування[4, с. 593]; міжнародний характер злочинів, оскільки злочинець та постраждалий можуть перебувати в різних країнах світу, що зумовлює потребу у вирішенні цього питання саме на міжнародному рівні; проблема у фіксації доказів, адже інформація в цифровому просторі швидко змінюється або знищується, що ускладнює збір доказів під час досудового розслідування злочинів; використання злочинцями засобів цифрової інформації тощо. [2, с.250]

Нормативну базу в Україні складає розділ XVI Кримінального кодексу України, який визначає відповідальність за порушення у сфері використання комп'ютерів, систем та мереж у формі штрафу або позбавлення волі.

Досудове розслідування злочинів у кіберпросторі має свої особливості, оскільки вимагає залучення кіберфахівців та спеціальних знань, які відрізняються від стандартних методів розслідування. Окрім необхідності у підготовці кваліфікованих робітників, складність проведення розслідування таких порушень полягає в тому, що основним предметом доказування є саме електронні докази, які можуть бути втрачені або знищені. Тому стратегічно важливим є постійне поновлення навичок слідчих, оперативних працівників та інших осіб, які залучені до процесу розслідування. До того ж проблемою у виявленні доказів є сам злочинець, оскільки зазвичай це особа, яка володіє високим рівнем знань в інформаційній сфері та здатна змінювати, знищувати або приховувати сліди злочину.

Як уже зазначалося вище, після повномасштабного вторгнення на територію України з боку Російської Федерації постало питання щодо розслідування кіберзлочинів у військовому середовищі, що зумовило нову низку проблем. Однією з головних проблем є загроза життю працівникам досудового розслідування, що пов'язано з веденням слідчих дій у зонах

бойових дій, де ускладнюється процес збору інформації через небезпеку та відсутність доступу до технологій. Окрім місця проведення досудового розслідування варто зазначити, що в таких випадках злочини можуть вчинятися службовими особами, які володіють високим рівнем знань та мають доступ до службових систем, що надає їм можливість з легкістю втручатися у кіберпростір та видаляти необхідну інформацію. До того ж негативно впливають на процес розслідування й командири військових підрозділів, які неналежно виконують свої обов'язки. Це насамперед пов'язано з ухиленням від проведення процесуальних дій щодо їх підлеглих, які вчинили порушення, а також можливе неналежне зберігання цифрових доказів. [1, с.236]

Отже, досудове розслідування злочинів у кіберпросторі має свої особливості, що пов'язано з інформаційним прогресом у світі. З появою нового виду злочину ускладнився й сам процес розслідування, що пов'язано з анонімністю та складністю збору фактів, а також необхідністю підготовки висококваліфікованих спеціалістів. З початком воєнного стану складним та водночас важливим питанням стало розслідування злочинів у воєнному середовищі, оскільки запобігання кіберзлочинів у військовому просторі значно впливає на національну безпеку та внутрішню стабільність країни.

Список використаних джерел:

1. Вейц А. М. Особливості розслідування кіберзлочинів, вчинених у військовому середовищі / Інформація і право. 2024. № 4(51). С. 233.
2. Сіренко О. В. Особливості розслідування кіберзлочинів / Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика). 2017. Вип. 2–3 (6-7). С. 247.
3. Бегма А. П., Ховпун О. С. Розслідування злочинів в ІТ-сфері / Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». 2021. Вип. 28. С. 12.
4. Дулепа В. П. Кримінологічна характеристика кіберзлочинності / Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 11. С. 592

Науковий керівник – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого *Іванцова Альона Вікторівна*.

Радченко Данііл
здобувач вищої освіти
студент 1 курсу НЮУ
імені Ярослава Мудрого

ФІКСАЦІЯ ТА ЗБІР ДОКАЗІВ ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Із початком повномасштабної війни кримінальне судочинство в Україні опинилося в абсолютно нових умовах, які вимагали швидкої адаптації всієї системи досудового розслідування. Воєнні дії суттєво вплинули на можливість проведення слідчих та процесуальних дій, адже правоохоронним органам довелося працювати в умовах постійної небезпеки, нестабільного зв'язку, руйнування інфраструктури та обмеженого доступу до багатьох територій. За таких обставин питання належної фіксації та збору доказів набуло особливої важливості, оскільки саме доказова база є основою ефективного кримінального провадження та подальшого притягнення винних осіб до юридичної відповідальності.

Після введення саме воєнного стану 24 лютого 2022 року органи досудового розслідування зіткнулися з дуже великою кількістю проблем, які раніше до повномасштабного вторгнення не були характерними для звичайної правоохоронної діяльності. Проведення оглядів місця події, обшуків, допитів та інших процесуальних дій які часто ускладнюється активними бойовими діями, мінуванням територій, повторними обстрілами та безпосередньо необхідністю евакуації населення. Особливо в більшості випадків ці проблеми проявляються під час розслідування воєнних злочинів, злочинів проти основ національної безпеки, а також фактів руйнування цивільної інфраструктури й смертей громадян.

У багатьох випадках правоохоронні органи позбавлені можливості своєчасно здійснити виїзд на місце вчинення кримінального правопорушення у зв'язку з безпосередньою загрозою життю та здоров'ю працівників або перебуванням відповідної території під тимчасовою окупацією. За таких обставин існує високий ризик втрати або пошкодження доказової інформації ще до початку проведення необхідних слідчих і процесуальних дій. Додатковими факторами, що негативно впливають на збереження слідів кримінального правопорушення, виступають руйнування об'єктів інфраструктури, виникнення пожеж, несприятливі погодні умови та наслідки

повторних обстрілів. та повторні удари знищують сліди злочину, що значно ускладнює подальше встановлення всіх обставин кримінального правопорушення. Крім того, значна кількість очевидців змушена залишати місця проживання, евакуюватися за кордон або переміщуватися в інші регіони України, що також створює труднощі для отримання показань та встановлення контактів зі свідками.

У період мирного часу основою доказування були безпосередньо традиційні криміналістичні методи: проведення огляду місця злочину, вилучення доказів, дактилоскопія, проведення слідчих експериментів, судових експертиз та інших процесуальних дій. Під час воєнного стану реалізація таких заходів часто є неможливою або суттєво обмеженою. Працівники органів досудового розслідування та прокурори здійснюють процесуальну діяльність в умовах суттєвих часових обмежень, тому-що тривале перебування на місці події пов'язане з підвищеним ризиком для життя та здоров'я внаслідок можливих повторних артилерійських, ракетних чи інших збройних атак. У зв'язку з цим виникла об'єктивна необхідність удосконалення та адаптації кримінального процесуального законодавства України до реалій правового режиму воєнного стану.

Особливе значення у цьому процесі має стаття 615 Кримінального процесуального кодексу України, яка визначає особливий порядок здійснення кримінального провадження під час дії воєнного стану. Законодавчі зміни дозволили правоохоронним органам використовувати більш гнучкі механізми фіксації доказів та проведення процесуальних дій. Якщо через бойові дії або відсутність необхідних умов неможливо одразу оформити процесуальний документ, слідчий або прокурор може здійснювати фіксацію за допомогою технічних засобів, зокрема аудіо- та відеозапису, а складання протоколу допускається пізніше у встановлений законом строк.

Важливе значення має обов'язкова відеофіксація окремих процесуальних дій. Використання відеозапису під час допитів свідків, потерпілих та підозрюваних дозволяє забезпечити дотримання процесуальних гарантій та мінімізувати ризики порушення прав людини. Крім того, відеофіксація дає суду можливість безпосередньо оцінити поведінку учасників процесу, зміст їх показань та умови проведення слідчої дії.

У сучасних умовах особливого значення набули цифрові технології та електронні джерела інформації. Для документування наслідків обстрілів та руйнувань активно використовуються безпілотні літальні апарати, супутникові знімки, геоінформаційні системи та сучасні засоби фото- і відеофіксації. За допомогою дронів правоохоронні органи

можуть оперативно досліджувати великі території, фіксувати масштаби руйнувань та отримувати інформацію про місця влучань снарядів без безпосереднього ризику для життя працівників.

Суттєво зросла роль цифрових доказів у кримінальному провадженні. Матеріали із соціальних мереж, месенджерів, камер відеоспостереження, мобільних телефонів та інтернет-платформ дедалі частіше використовуються як джерела доказової інформації. Фото та відео, оприлюднені очевидцями в мережі Інтернет, нерідко стають важливими доказами під час документування воєнних злочинів. Разом із тим використання таких матеріалів потребує належної перевірки їх достовірності, оскільки цифрова інформація може бути змінена або сфальсифікована.

Важливим напрямом сучасної криміналістики став цифровий форензик, який включає аналіз електронних пристроїв, відновлення видалених даних, дослідження метаданих та встановлення геолокації файлів. Такі методи дозволяють отримувати інформацію навіть у тих випадках, коли традиційні джерела доказів відсутні або знищені. Крім того, сучасні технології штучного інтелекту використовуються для автоматичного аналізу великих обсягів інформації, розпізнавання облич, встановлення типів військової техніки та ідентифікації осіб, причетних до вчинення злочинів.

У сучасних реаліях збройного конфлікту питання збереження доказової бази набуває критичного значення. Постійні руйнування фізичної інфраструктури, регулярні перебої в енергопостачанні та загрози у кіберпросторі роблять цифрову інформацію вразливою до повного знищення. Тому створення відмовостійких систем для резервного копіювання та використання захищених хмарних сховищ стає не просто технічною потребою, а юридичною необхідністю для забезпечення невідворотності покарання.

Паралельно з технічними викликами виникає потреба в оновленні кадрового потенціалу правоохоронної системи. Традиційних юридичних знань сьогодні недостатньо, адже процес доказування все частіше базується на цифровій криміналістиці та аналізі специфічних баз даних. Слідчі та судді мають опановувати інструменти роботи з електронними слідами, щоб забезпечити їхню допустимість у судах.

Важливим елементом цієї системи є міжнародна взаємодія. Залучення іноземних фахівців до роботи спільних слідчих груп дозволяє не лише заповнити прогалини у технічному забезпеченні, а й легітимізувати результати розслідувань на міжнародному рівні. Кооперація зі світовою спільнотою допомагає впроваджувати кращі стандарти фіксації злочинів, що є запорукою відновлення справедливо

Фіксація та збір доказів під час воєнного стану мають надзвичайно важливе значення для забезпечення справедливості та невідворотності покарання. Саме належно задокументовані докази є основою для подальшого розгляду справ у національних судах та міжнародних судових інституціях. Сучасні умови довели необхідність постійного вдосконалення кримінального процесуального законодавства та адаптації системи правосуддя до нових викликів, пов'язаних із розвитком технологій і зміною характеру збройних конфліктів.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> .
2. Указ Президента України про введення воєнного стану в Україні від 24 лютого 2022 року № 64/2022 <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> .
3. Верховна Рада України. Законодавчі зміни щодо особливостей кримінального провадження в умовах воєнного стану, <https://www.rada.gov.ua/> .
4. Bellingcat – матеріали з документування воєнних злочинів та OSINT-розслідувань.
5. Цифрова криміналістика : теоретичні та практичні аспекти дослідження електронних доказів.
6. Верховний Суд. Практика застосування кримінального процесуального законодавства в умовах воєнного стану <https://supreme.court.gov.ua/supreme/>.

Науковий керівник: Москвич Лідія Миколаївна – доцент кафедри кримінального процесу, доктор юридичних наук, професор.

Романенко Д. А.
студент 1 курсу, 1 групи
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУДІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ ТА ЗАСОБИ АДАПТАЦІЇ

Повномасштабна збройна агресія російської федерації проти України докорінно змінила умови функціонування всіх державних інститутів,

зокрема й судової влади. Суди опинились перед безпрецедентними викликами: фізична небезпека для суддів і персоналу, евакуація судових справ і документів, порушення строків провадження, зміна територіальної підсудності. Водночас конституційний обов'язок держави забезпечувати доступність правосуддя не може бути призупинений навіть в умовах збройного конфлікту. Відповідно до ч. 1 ст. 7 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 №1402-VIII, кожному гарантується захист його прав, свобод та законних інтересів незалежним і безстороннім судом, утвореним відповідно до закону [1]. Ці гарантії не мають винятків для воєнного часу, що ставить перед системою судоустрою принципове завдання – функціонувати навіть за найважчих умов.

Нормативну основу особливого режиму роботи судів в умовах воєнного стану становить насамперед Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015. Частина 1 статті 26 цього Закону закріплює принципово важливі положення: правосуддя на території, на якій введено воєнний стан, здійснюється лише судами. На цій території діють суди, створені відповідно Конституції України. [2]. Ці норми, зберігаючи основоположні гарантії справедливого судочинства, водночас залишають суддям і органам суддівського врядування значний простір для організаційної адаптації: зміну режиму засідань, застосування відеоконференцз'язку, перерозподіл справ між судами. Смокович М. І. зазначає, що «переведення України у формат військового державного адміністрування зумовило прийняття ряду законодавчих актів», спрямованих на врегулювання діяльності судів у нових умовах, і що «суди системи судоустрою України навіть у період дії режиму воєнного стану мають функціонувати безперервно, тому що державним захистом забезпечуються і гарантуються права і свободи людини і громадянина» [3, с. 450].

Практичний вимір цих нормативних положень виявив суттєвий розрив між вимогами закону та реальними можливостями судової системи. Нестерчук Л. П. констатує, що «забезпечити безперебійну роботу судів в період війни вкрай важко» [4, с. 127]. Дослідниця встановила, що «право на судовий захист, яке гарантоване Конституцією України, не припиняється та не обмежується в умовах воєнного стану, проте може здійснюватися з певними особливостями» [4, с. 128]. До таких особливостей належать: перенесення судових засідань, заміна очного розгляду на дистанційний, вимушена релокація судів із зон активних бойових дій, вирішення питань підсудності в оперативному режимі. Прийняття рішення про тимчасову зупинку судочинства в разі реальної загрози життю суддів та учасників засідань стало вимушеною, але допустимою практикою адаптації.

Системний аналіз проблеми виявляє важливий структурний недолік. Курилін І. Р. та Сопільник Л. С. дійшли висновку, що «сучасна українська система судоустрою не була належним чином підготовлена до війни» [5, с. 62]: спостерігалась «відсутність будь-яких заздалегідь розроблених планів і програм» дій судів у кризових умовах [5, с. 63]. Ця прогалина у плануванні стала очевидною вже в перші тижні після 24 лютого 2022 року, коли органи суддівського врядування – Рада суддів України та Верховний Суд – були змушені видавати рекомендації та розпорядження в режимі екстреного реагування, без належного методологічного підґрунтя. Відповіддю на ці виклики стали законодавчі зміни до Закону «Про судоустрій і статус суддів» у частині зміни територіальної підсудності, а також практика широкого застосування відеоконференцз’язку та дистанційних засідань, що фактично стала новою нормою функціонування судів воєнного часу.

Таким чином, організація діяльності судів в умовах воєнного стану є комплексною проблемою, що потребує одночасного вирішення нормативних, організаційних та інфраструктурних завдань. По-перше, нормативна база, закріплена у ст. 26 Закону №389-VIII, забезпечує збереження конституційних гарантій судового захисту і водночас дає суддівському врядуванню інструменти гнучкого реагування. По-друге, практика виявила критичну відсутність превентивного планування – і це повинно стати уроком для майбутнього: розробка антикризових планів функціонування кожного суду є необхідною умовою стійкості судової системи. По-третє, перехід до дистанційного судочинства та активне застосування відеоконференцз’язку – не тимчасовий захід, а новий стандарт, що потребує законодавчого закріплення і технічного забезпечення на постійній основі. Удосконалення правового регулювання організації діяльності судів в умовах надзвичайних правових режимів є перспективним напрямом подальших наукових досліджень.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 №1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>
2. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 №389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
3. Смокович М.І. Здійснення правосуддя в умовах воєнного стану: до питання законодавчих змін. *Науковий вісник Ужгородського національного*

університету. Серія: Право. 2022. Вип. 70. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.70.72>.

4. Нестерчук Л. П. Організація діяльності судів в умовах воєнного стану в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2022. №56. С. 127–131. DOI: <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2022.56.27>.

5. Курилін І. Р., Сопільник Л. С. Організаційні аспекти діяльності судів України в умовах воєнного стану. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія юридична*. 2023. №37. С. 62–69. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.7928855>.

Науковий керівник: д. ю. н., професорка Москвич Лідія Миколаївна, кафедри кримінального процесу НІОУ імені Ярослава Мудрого.

Садовський Ярослав
*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
студент I курсу*

ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ У ЦИФРОВОМУ СУДОЧИНСТВІ

Захист персональних даних у цифровому судочинстві є однією з ключових проблем сучасного правового розвитку. Активна цифровізація судової системи зумовлює необхідність обробки значних обсягів конфіденційної інформації. Це підвищує ризики несанкціонованого доступу, витоку або неправомірного використання персональних даних. Актуальність теми обумовлена впровадженням електронного судочинства та функціонуванням інформаційно-комунікаційних систем у сфері правосуддя. Водночас необхідно забезпечити баланс між відкритістю судового процесу та дотриманням права на приватність. Саме тому дослідження механізмів захисту персональних даних у цифровому судочинстві є надзвичайно важливим як з теоретичної, так і з практичної точки зору.

Ураховуючи роботу Малюги Л. Ю. та Шкрібляк К. П., слід зазначити, що цифровізація правових процесів супроводжується трансформацією підходів до обробки персональних даних, що вимагає посилення правових гарантій їх захисту [1]. Малюга Л. Ю., Шкрібляк К. П. у своєму дослідженні зазначили, що розвиток електронних систем обліку та комунікації

призводить до зростання обсягів персональних даних, які обробляються, що підвищує вимоги до їх безпеки [1]. Аналізуючи положення Закону України «Про захист персональних даних», варто підкреслити, що він визначає основні принципи обробки даних – законність, прозорість та мінімізацію, які є базовими для функціонування цифрового судочинства [3]. З погляду Остіян Є. З., використання штучного інтелекту в обробці персональних даних створює нові виклики для забезпечення приватності, зокрема у сфері автоматизованого прийняття рішень [2]. Остіян Є. З. у своєму дослідженні вважає, що алгоритмічні системи можуть призводити до ризиків дискримінації або витоку інформації, якщо не забезпечено належного контролю [2]. Ураховуючи положення Закону України «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах», важливим є забезпечення технічного та криптографічного захисту даних, що обробляються в судових інформаційних системах [4].

Аналізуючи роботу Грицуна О. та Микульця В. Ю., слід відзначити, що європейські стандарти захисту персональних даних, зокрема положення GDPR, значно впливають на формування українського законодавства у цій сфері [5]. Грицун О., Микулець В. Ю. у своєму дослідженні розглянули необхідність гармонізації національного законодавства із міжнародними стандартами для підвищення рівня захисту персональних даних [5]. У міру розвитку цифрових технологій у судочинстві зростає потреба у впровадженні комплексних систем кібербезпеки та контролю доступу до інформації [4]. Малюга Л. Ю., Шкрібляк К. П. зазначають, що особливу увагу слід приділяти правам суб'єктів персональних даних, включаючи право на доступ, виправлення та видалення інформації [1]. З погляду Остіян Є. З., важливим є також забезпечення прозорості алгоритмів, що використовуються у цифрових судових системах [2]. Аналізуючи національну практику, можна дійти висновку, що впровадження електронного судочинства потребує чіткого нормативного регулювання та постійного вдосконалення механізмів захисту інформації [3].

Ураховуючи викладене, можна зазначити, що ефективний захист персональних даних у цифровому судочинстві можливий лише за умови комплексного підходу, який поєднує правові, технічні та організаційні заходи [4]. Грицун О., Микулець В. Ю. вважають, що важливою складовою є підвищення рівня правової культури та обізнаності учасників судового процесу щодо захисту персональних даних [5]. Малюга Л. Ю., Шкрібляк К. П. наголошують на необхідності вдосконалення законодавства з урахуванням сучасних викликів цифровізації [1]. Остіян Є. З. підкреслює,

що розвиток штучного інтелекту потребує створення нових механізмів контролю за обробкою даних [2]. Таким чином, проблема захисту персональних даних у цифровому судочинстві залишається актуальною та потребує подальших наукових досліджень.

Отже, цифрове судочинство відкриває нові можливості для ефективного здійснення правосуддя, але водночас породжує нові ризики для захисту персональних даних. Важливим є забезпечення належного рівня правового регулювання та технічного захисту інформації. Необхідно гармонізувати національне законодавство з міжнародними стандартами. Водночас слід підвищувати рівень контролю за обробкою даних у судових системах. У перспективі розвиток цифрового судочинства має відбуватися з урахуванням принципу пріоритетності права на приватність.

Список використаних джерел:

1. Малюга Л. Ю., Шкрібляк К. П. Особливості захисту персональних даних у процесі цифровізації трудових відносин в Україні: теоретико-правовий аналіз НАУКОВИЙ ВІСНИК УЖГОРОДСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ. 2025. № 78. С. 45–52. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/343816> (дата звернення: 18.04.2026).
2. Остіяні Є. З. Штучний інтелект та персональні дані: захист приватності в цифровому середовищі НАУКОВИЙ ВІСНИК УЖГОРОДСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ. 2024. № 74. С. 60–66. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/315480> (дата звернення: 18.04.2026).
3. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text> (дата звернення: 18.04.2026).
4. Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах: Закон України від 05.07.1994 № 80/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80/94-вр> (дата звернення: 18.04.2026).
5. Грицун О., Микулець В. Ю. Правові аспекти захисту персональних даних у цифровому середовищі: європейські стандарти та українські реалії Збірник наукових праць. 2025. С. 82–88. URL: https://www.megu.edu.ua/sites/default/files/2025-07/ЗБІРНИК_2025.pdf (дата звернення: 18.04.2026).

Науковий керівник: Моксвич Лідія Миколаївна – доцент кафедри кримінального процесу, доктор юридичних наук, професор.

Сахарнян К. Б.
*студентка 1-го курсу факультету
цивільної та господарської юстиції
Національного університету
«Одеська юридична академія»*

ПРАВОВІ ВИСНОВКИ ВЕРХОВНОГО СУДУ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЄДНОСТІ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ В УКРАЇНІ

Верховний Суд посідає центральне місце в системі судуоустрою України як найвищий суд, на який покладено функцію забезпечення сталості та єдності судової практики. Його конституційно-правовий статус як найвищого суду у системі судуоустрою визначено статтею 125 Конституції України, що зумовлює особливу роль цього суду у формуванні єдиних підходів до застосування норм права судами всіх юрисдикцій. Реалізація цієї функції має важливе значення для гарантування правової визначеності, передбачуваності правозастосування та ефективного захисту прав і свобод людини і громадянина.

Відповідно до статті 36 Закону України «Про судуострій і статус суддів» Верховний Суд забезпечує сталість та єдність судової практики, а згідно з частинами 5, 6 статті 13 зазначеного Закону висновки щодо застосування норм права, викладені у постановах Верховного Суду, є обов'язковими для суб'єктів владних повноважень та підлягають врахуванню судами під час застосування відповідних норм права [1]. Водночас правова природа таких висновків, їх місце у системі джерел права України та межі їх впливу на правозастосовну діяльність залишаються предметом активної наукової дискусії.

У сучасній юридичній доктрині правові висновки Верховного Суду розглядаються як результат особливої форми суддівської правотворчості, що полягає не у створенні нової норми права, а у формуванні обов'язкового способу її застосування. Такий підхід дозволяє забезпечити однаковість тлумачення законодавства, подолання колізій між нормами права та заповнення прогалин правового регулювання. З огляду на це правові висновки Верховного Суду набувають окремих ознак судового прецеденту у функціональному розумінні, що свідчить про поступову трансформацію української правової системи у напрямі по-

єднання рис романо-германської та прецедентної правових традицій [2, с. 403].

Досліджуючи генезу поняття та особливості застосування правових висновків Верховного Суду, Наумова О. С. пропонує авторське визначення поняття «правовий висновок касаційного суду» та наголошує, що вирішальним критерієм для його застосування є подібність правовідносин – оцінювання за змістовим, суб'єктним та об'єктним критеріями одночасно. Авторка також звертає увагу на нещодавно запроваджений Верховним Судом механізм визначення певних висновків як виголошених *per incuriam* (через недогляд), що дозволяє «деактивувати» дефектні правові висновки без формального відступу від них [3, с. 364].

Слід зазначити, що ключовими інструментами забезпечення єдності судової практики в Україні є касаційне провадження, діяльність Великої Палати Верховного Суду, об'єднаних палат касаційних судів, а також узагальнення судової практики. Особливе значення у цьому контексті має діяльність Великої Палати Верховного Суду, яка забезпечує міжюрисдикційну узгодженість судової практики та здійснює відступ від попередніх правових висновків у разі необхідності забезпечення єдності правозастосування. Саме Велика Палата Верховного Суду виступає особливим механізмом забезпечення однакового застосування норм права у випадках виникнення юрисдикційних розбіжностей між касаційними судами різних спеціалізацій.

При цьому повноваження Верховного Суду щодо формування єдності судової практики реалізуються з урахуванням принципу правової визначеності як складової верховенства права. Конституційний Суд України у Рішенні від 22 листопада 2023 року № 10-р(П)/2023 наголосив, що відступ від правових висновків Верховного Суду є допустимим лише за наявності вагомих підстав, зокрема у випадках помилковості попереднього підходу або зміни умов правового регулювання [4].

Важливу роль у формуванні стандартів єдності судової практики відіграє практика Європейського суду з прав людини. Зокрема, принцип правової визначеності, що впливає зі статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, передбачає обов'язок держави забезпечувати узгодженість судової практики та передбачуваність правозастосування. На думку Пілюка С. В., у цьому контексті Верховний Суд виконує функцію інституційного гаранта стабільності судової практики, що має особливе значення в умовах триваючої судової реформи та євроінтеграційного розвитку України [5, с. 350].

Разом із тим, окремі аспекти діяльності Верховного Суду у сфері забезпечення єдності судової практики потребують подальшого вдосконалення. До таких аспектів належать визначення місця правових висновків Верховного Суду у системі джерел права України, забезпечення балансу між стабільністю судової практики та можливістю її розвитку, а також мінімізація негативних наслідків ретроспективної дії нових правових позицій для правомірних очікувань учасників правовідносин.

Таким чином, Верховний Суд відіграє системоутворюючу роль у забезпеченні єдності судової практики, що реалізується через механізм касаційного перегляду, діяльність Великої Палати та об'єднаних палат, формування правових висновків щодо застосування норм права та їх врахування судами нижчих інстанцій. Ефективність реалізації зазначених повноважень безпосередньо впливає на забезпечення принципу верховенства права, правової визначеності та реалізацію права особи на справедливий суд.

Список використаних джерел:

1. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02 черв. 2016 р. № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.
2. Берназюк О. О. Правовий висновок Верховного Суду як джерело суддівської правотворчості. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 6. С. 402–409. URL: <https://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/294657>.
3. Наумова О. С. Правовий висновок Верховного Суду: генеза поняття, особливості застосування. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 6, ч. 1. URL: <https://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/346053>.
4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою Плескач Ганни Григорівни щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремого припису частини першої статті 459 Кримінального процесуального кодексу України від 10.04.2024 № 5-р(П)/2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-24#Text>
5. Пілюк С. В. Право на справедливий суд як джерело формування стандартів національного правосуддя: правові позиції ЄСПЛ та проблеми їх релевантного застосування в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2026. Т. 1, № 93. URL: <https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/354714>.

Науковий керівник: асистент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» Щербатий Роман Романович.

Сергієнко Андрій Васильович
*Студент 1 курсу денної форми
здобуття освіти (бакалаврського) рівня
вищої освіти спеціальності 081 «Право»
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

ДЕРЖАВНА МОВА В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Мова судочинства є одним із ключових принципів кримінального процесу, що гарантує право на справедливий суд, рівність учасників та доступ до правосуддя. Її законодавче закріплення необхідне для функціонування правової держави, де кожна особа, незалежно від національності чи мови, може ефективно захищати свої права та інтереси [1; 3].

Відповідно до статті 29 КПК України кримінальне провадження здійснюється державною мовою, якою складаються процесуальні документи. Особа повідомляється про підозру державною або іншою зрозумілою їй мовою. Учасникам, які не володіють державною мовою, гарантується право користуватися перекладачем, давати показання, подавати клопотання та виступати в суді рідною мовою. Судові рішення надаються у перекладі, а інші процесуальні документи за клопотанням [1].

Зазначені положення узгоджуються з міжнародними стандартами у сфері захисту прав людини, зокрема з вимогами Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, а також із конституційними гарантіями вільного розвитку та використання мов в Україні [2; 3].

Принцип мови судочинства забезпечує рівність сторін, унеможливорюючи мовний бар'єр, гарантує зрозумілість і прозорість судового процесу, а також є важливим засобом реалізації права на захист, оскільки участь у провадженні можлива лише за умови його повного розуміння [5].

Особливого значення мова судочинства набуває в контексті реалізації права обвинуваченого на захист. Стаття 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод прямо вказує на право кожного обвинуваченого бути негайно і детально поінформованим зрозумілою

для нього мовою про характер і причини обвинувачення, а також безоплатно користуватися послугами перекладача, якщо він не розуміє мови, яка використовується в суді. Європейський суд з прав людини неодноразово констатував порушення цього права у справах, коли обвинуваченому не було забезпечено належного перекладу матеріалів справи [2].

У практиці застосування принципу мови судочинства виникає низка проблем: нестача кваліфікованих перекладачів, особливо з рідкісних мов, відсутність чіткого визначення поняття «достатнє володіння мовою», а також труднощі перекладу юридичної термінології, зокрема для мов без усталеної правничої традиції [1; 5].

Важливим є забезпечення перекладу процесуальних документів. Ключові документи підозра, обвинувальний акт, судові рішення повинні бути зрозумілими учасникам. Неналежний переклад може стати підставою для оскарження рішення та визнання провадження таким, що порушує право на справедливий суд, тому його якість має істотне правове значення [1; 2; 6].

Особливої уваги заслуговує проблема мови судочинства в умовах збройного конфлікту та вимушеного переміщення населення. В Україні у зв'язку з повномасштабним вторгненням російської федерації значна кількість осіб опинилася за кордоном, де стала учасниками кримінальних проваджень в іноземних юрисдикціях. У таких ситуаціях актуалізуються питання міжнародно-правового співробітництва у кримінальних справах та забезпечення мовних прав українських громадян за межами України [2; 4].

Не менш важливою є проблема мови в контексті національних меншин. Конституція України гарантує розвиток, використання і захист їхніх мов, однак КПК України не передбачає можливості ведення судочинства мовою меншини навіть у регіонах її домінування. Це створює напруження між принципом державної мови та правами меншин і потребує врегулювання з урахуванням міжнародних стандартів [3; 4].

Реформування у цій сфері має відбуватися за кількома напрямками: удосконалення забезпечення перекладачами через створення реєстру та встановлення вимог до їх кваліфікації, закріплення стандартів якості перекладу й відповідальності за їх порушення, а також визначення чітких критеріїв рівня володіння мовою учасниками процесу [1; 5].

Таким чином, мова судочинства є не лише лінгвістичним, а й правовим питанням, що безпосередньо впливає на дотримання прав учасників провадження. Її ефективне забезпечення потребує системного підходу, який поєднує належне законодавче та інституційне регулювання відповідно до міжнародних стандартів [2; 5; 6].

Отже, принцип мови судочинства відповідає міжнародним стандартам і є важливою гарантією права на справедливий суд. Водночас його практична реалізація залишається недостатньою через відсутність сертифікації перекладачів і нечіткість мовних критеріїв, що особливо актуалізується в умовах збройного конфлікту та участі громадян у провадженнях за кордоном [1; 2; 3; 4; 5; 6].

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 09.04.2026).

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: міжнар. документ від 04 листоп. 1950 р. Ратифікована Україною 17 лип. 1997 р. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 09.04.2026).

3. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної. Ради України 28 черв. 1996 р. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B8> (дата звернення: 09.04.2026).

4. Про забезпечення функціонування української мови як державної : Закон України від 25 квіт. 2019 р. № 2704-VIII. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19> (дата звернення: 09.04.2026).

5. Уварова О. О. Принципи кримінального процесу України : навч. посіб. Харків : Право, 2020. 184 с. URL:https://law.lnu.edu.ua/wpcontent/uploads/2020/03/kryminal-nyy-protses_LDUVS.pdf (дата звернення: 09.04.2026).

6. Яновська О. Г. Концептуальні засади функціонування і розвитку змагального кримінального судочинства : монографія. Київ : Прецедент, 2011. 303 с. URL:https://scholar.google.com/citationsview_op=view_citation&hl=ru&user=vALh9GkAAAAJ&citation_for_view=vALh9GkAAAAJ:u5HHmVD_uO8C (дата звернення: 09.04.2026).

Науковий керівник: д.ю.н., проф. Севрюков Денис Георгійович

АДВОКАТУРА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ГАРАНТІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА НОВІ ВИКЛИКИ

Адвокатурою України називають недержавний самоврядний інститут, який першочергово забезпечує та реалізує здійснення захисту, представництва та надання різних видів правничої допомоги на основі професійної основи. Адвокатуру України складають усі адвокати, які мають право здійснювати адвокатську діяльність. Правовою основою для здійснення адвокатської діяльності є Конституція України, Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та інші нормативно-правові акти. Діяльність адвокатури в умовах воєнного стану здійснюється з певними обмеженнями, оскільки саме воєнний стан встановлює рамки для здійснення адвокатської діяльності, концентруючись на захисті прав громадян, безоплатній правовій допомозі та інші аспекти, які застосовуються в цей період. Змінюється пріоритетність та з'являються нові виклики у адвокатурі, що відрізняються від умов мирного часу.

У сучасному світі адвокатура є визнаним професійним об'єднанням незалежних правників, які реалізують важливе завдання з надання правової допомоги. Зусилля адвокатського співтовариства спрямовані на вирішення стратегічних питань розвитку адвокатури і суто практичних проблем адвокатської діяльності та організації адвокатської спільноти. У сучасному світі є помітними значні трансформації правових інститутів, коли звичні образи та форми зазнають змін, зокрема, виникають нові способи та підходи до надання правової допомоги. Традиційна адвокатська практика існує поряд із діяльністю транснаціональних корпорацій, у складі яких працюють адвокати, класичні консультації надаються поряд з онлайн-консультуванням, виступи адвокатів у судових засіданнях заміщуються електронним правосуддям, участь адвоката у вирішенні спорів у судах здійснюється поряд з участю адвоката в медіації. Нові умови здійснення адвокатської діяльності та сучасні вимоги суспільства до отримання правничої допомоги є помітними і в Україні та зумовлюють нагальну потребу комплексного дослідження основ організації та

діяльності адвокатури, закономірностей їх розвитку, самої можливості спиратися на них у сучасній адвокатській практиці [1, с. 5].

В умовах воєнного стану діяльність в сфері адвокатури як правозахисна робота набуває особливого характеру, обумовленого специфікою суспільного життя та життя кожної людини під час військових дій, злочинних атак на мирне населення, терористичних бомбардувань і обстрілів цивільної інфраструктури.

В ст. 20 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» обмеження прав і свобод громадян, законних інтересів юридичних осіб визначаються Конституцією України та нормами цього закону. Конституцією України передбачено, що в будь-якому разі не можуть бути обмеженими права і свободи людини і громадянина, встановлені частиною другою ст. 64 Основного Закону України, зокрема, ст. 24 (рівні конституційні права), ст. 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55 (права і свободи людини і громадянина захищаються судом), 56, 58, 59 (кожен має право на професійну правничу допомогу), ст. 60, 61, 62, 63 Конституції України. Адвокати мають враховувати, що відповідно до ст. 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», правосуддя на території, на якій введено воєнний стан, здійснюється лише судами, які створені відповідно до Конституції України. В Україні створення надзвичайних та особливих судів не дозволяється, ніяких підстав для будь-яких провокацій стосовно створення можливості введення в дію так званих «трійок» чи військових трибуналів не може бути [2, с. 26].

Адвокатура України, як незалежний інститут, який покликаний забезпечити реалізацію конституційного права на правову допомогу, також зазнала суттєвих змін у своїй роботі. Попри воєнні дії, адвокати залишаються гарантами права на захист у кримінальному провадженні, представниками інтересів потерпілих осіб у воєнних злочинах, захисниками прав внутрішньо переміщених осіб, військовослужбовців, цивільного населення, що постраждало від збройного конфлікту. Проблемним залишається питання забезпечення безперешкодного доступу адвокатів до своїх клієнтів, особливо в умовах обмеженого функціонування судів, а також обмеження комунікацій в зоні бойових дій. Крім того, зафіксовані випадки неправомірного втручання у діяльність адвокатів з боку посадових осіб, що суперечить як внутрішньому законодавству, так і міжнародним стандартам. Зокрема, відповідно до Основних принципів щодо ролі адвокатів, ухвалених на Восьмому конгресі ООН з попередження злочинності в Гавані у 1990 році, держава зобов'язана гарантувати, що

адвокати можуть виконувати свої професійні обов'язки без залякування, перешкод, втручання чи неправомірного тиску [3, с. 77].

Отже, Адвокатура України в умовах воєнного стану продовжує стикатись з новими викликами та гарантує нові засади діяльності інституту. Незважаючи на труднощі, які можуть виникати у сучасних реаліях країни, наша держава продовжує вдосконалювати систему адвокатури, тим самим закладає основи для майбутнього повоєнного правового порядку.

Список використаних джерел:

1. Бакаянова Н.М. Функціональні та організаційні основи адвокатури України. 2017. URL: <https://dspace.megu.edu.ua:8443/jspui/handle/123456789/1762> (дата звернення: 07.05.2026).

2. Бандурка С.С. Адвокатура України в умовах воєнного стану // Наше право. 2022. № 2. С. 25–30. DOI: <https://doi.org/10.32782/NP.2022.2.4> (дата звернення: 07.05.2026).

3. Питомець А.В. Актуальні питання вдосконалення діяльності органів правопорядку та адвокатури в умовах дії правового режиму воєнного стану та в повоєнний період. 2025. URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/items/6e9f3c6c-7f4f-4d5c-9d9d-0b7aef6a5f72> (дата звернення: 07.05.2026).

Науковий керівник: Москвич Лідія Миколаївна – доцент кафедри кримінального процесу, доктор юридичних наук, професор.

Скаб'як Аліна,
*студентка 1 курсу 1 групи
факультету слідчої та детективної діяльності
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків*

ТРАНСНАЦІОНАЛЬНА ОРГАНІЗОВАНА ЗЛОЧИННІСТЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Наразі в Україні триває жорстока і кровопролитна боротьба, що була спричинена збройною агресією з боку Росії починаючи з 24 лютого 2022 року. Це зумовило здійснення ряду воєнних злочинів, у тому числі транснаціональних, проти нашої держави та громадян, зокрема тих, які

досі вимушені перебувати на окупованих територіях і не мають змоги їх покинути.

Метою роботи є дослідження сутності і особливостей транснаціональної організованої злочинності в умовах воєнного стану, окреслення основних ознак та розгляд саме на прикладі нашої країни видів такої злочинності.

Дослідженням теми займалися ряд таких науковців як Альбещенко О. С., Волощук О. Т., Ілінський О. В., Гораш О. С., Леган І. М., Ковальова М. В., Малюк В., Стрельбицька Л. М., Обшалов С. В., Жаровська Г. П., Краснов О. та інші

Волощук О. Т визначає транснаціональний злочин як незаконне, суспільно небезпечне діяння, що порушує правопорядок двох або більше держав, вчиняється з використанням транскордонних каналів або мереж і зазвичай переслідується на основі національного кримінального законодавства з елементами міжнародного співробітництва [2, с.391]. Організована злочинність своїми діями ставить під загрозу населення цілої країни, отримуючи при цьому прибуток. Слід зазначити, що криміналісти висувають по рівню небезпеки на друге місце після війни.

Положення статті 3 Конвенції ООН, що регулює протидію транснаціональній організованій злочинності, визначає такі основні ознаки транснаціонального злочину:

- Вчинення злочину на території держави організацією, що здійснює злочинну діяльність у декількох країнах;
- Вчинення злочину на території більше ніж однієї держави;
- Вчинення злочину на території однієї держави, водночас підготовки та координація цього злочину відбувається у межах території іншої держави;
- Вчинення злочину на території однієї держави, але наслідки є відчутними на території іноземної держави [3, ст. 3].

Наразі у пункті 9 Воєнної доктрини України визначено, що актуальними воєнними загрозами на території нашої держави є: діяльність збройних угруповань на території України, яка не передбачена чинним законодавством. Така діяльність має на меті розхитування внутрішньої соціально-політичної ситуації в державі, залякування населення, позбавлення його можливості чинити опір, а також порушення нормальної роботи органів державної влади та місцевого самоврядування, важливих промислових підприємств і об'єктів інфраструктури [4, п.9]. В Україні неодноразово була помічена діяльність незаконних збройних формувань, зокрема наприкінці жовтня 2020 року у Єдиний реєстр досудових роз-

слідувачь внесли факт навчання, фінансування і вербування найманців громадянином Фінляндії для участі у російсько-українській війні. Водночас, чоловік діяв з території своєї країни, збираючи військоове обладнання та покриваючи витрати на візи та квитки [5].

Прикладом транснаціональної організованої злочинності також є приватні військові компанії (ПВК), що належать до транснаціональних суб'єктів комерційного характеру, які надають послуги у сфері забезпечення захисту оборони та безпеки – захист критичної інфраструктури, охорона стратегічних об'єктів, а також виконання поставлених бойових завдань та безпосередня участь у бойових зіткненнях [1, с.21]. Найвідомішим ПВК, що діє на території України є «Вагнер». Учасники цієї військової компанії, яких прийнято називати «вагнерівцями», здійснюють наступальні дії здебільшого на території Донецької та Луганської областей, а також беруть участь у міських вуличних боях та штурмах. На початку вторгнення участь «вагнерівців» у російсько-українській війні прямо не підтверджувалася, але у середині березня 2022 року було зафіксовано діяльність ПВК, зокрема у місті Буча, що на Київщині. Тоді весь світ дізнався про звірства, на які здатна російська армія, а кадри з місця подій шокують своєю жорстокістю та повною відсутністю людяності [6, с.5].

Отже, нами було проаналізовано поняття «транснаціональна організована злочинність» та визначено її основні ознаки та види, що присутні на території України під час вторгнення з боку РФ – приватні військові компанії та незаконні збройні формування.

Список використаних джерел:

1. Альбещенко О. С. Незаконні військові формування та приватні військові компанії в умовах воєнних конфліктів: кримінологічний аналіз правового статусу, детермінант виникнення та загроз суспільній безпеці // Аналітично-порівняльне правознавство. 2025. Т. 3, № 5. DOI: 10.24144/2788–6018.2025.05.3.2. URL: <https://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/342603/330533>

2. Волошук О. Т. Міжнародні та транснаціональні злочини: концептуально-правові парадигми та виклики протидії й превенції (на прикладі злочину агресії та тероризму) // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2025. Вип. 90. С. 387–394.

3. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності : міжнародний документ від 15 листоп. 2000 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789/conv#Text (дата звернення: 03.04.2026).

4. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року «Про нову редакцію Воєнної доктрини України» : Указ Президента України від 24 верес. 2015 р. № 555/2015. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/5552015-19443> (дата звернення: 03.04.2026).

5. Україна розслідує участь 250 іноземців у складі російських незаконних збройних формувань на Донбасі // АрміяInform. 24 листоп. 2020. URL: <https://armyinform.com.ua/2020/11/24/ukrayina-rozsliduye-uchast-250-inozemcziv-u-skladi-rosijskyh-nezakonnih-zbrojnyh-formuvan-na-donbasi/> (дата звернення: 03.04.2026).

6. Чорногор Я., Радь П., Черниш А. Анатомія «ПВК Вагнера»: створення, війна в Україні та шляхи протидії угрупованню. Київ: Рада зовнішньої політики «Українська призма», 2023. URL: https://prismua.org/wp-content/uploads/2023/05/Wagner_group.pdf

Науковий керівник-к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального процесу Іванцова Альона Вікторівна

Стеценко Я.В.,

*Студент 1 курсу Національного
юридичного університету ім. Я. Мудрого*

ПОДАННЯ ПОЗОВНОЇ ЗАЯВИ ЧЕРЕЗ ЕЛЕКТРОННИЙ СУД В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМА ДОСТУПУ ДО СИСТЕМИ

З початком повномасштабного вторгнення судова система України зіткнулася з безпрецедентними викликами, головним з яких стало збереження безперервного доступу до правосуддя. Базове право на справедливий суд та доступ до правосуддя, гарантоване статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [1, ст. 6], є абсолютним і не підлягає зупиненню чи обмеженню навіть в умовах воєнного стану. Для мінімізації безпекових ризиків як для суддів, так і для учасників процесу держава зробила ставку на цифровізацію судового процесу, зокрема на використання підсистеми ЄСІТС «Електронний суд». Проте, на практиці цей інструмент виявив деякі власні вразливості, пов'язані з інфраструктурними та технічними загрозами. Електронне судочинство мало стати досить надійною альтернативою традиційному (паперовому) поданню документів, особливо для тимчасово переміщених осіб, а також меш-

канців прифронтових територій, у яких, іноді, просто немає можливості пересуватись взагалі, не кажучи вже про подання документів особисто. Як зазначають деякі дослідники, зокрема цифровізація суду є єдиним дієвим шляхом до запровадження безпечної дистанційної роботи судових органів, але має бути коректно та в повному обсязі закріплена у діючому законодавстві для можливості реального функціонування системи, а не тільки на папері [3, с. 276].

Однак, процесуальне законодавство висуває чіткі вимоги до оформлення електронних документів: створення електронних копій (сканування), завантаження їх до системи, накладення кваліфікованого електронного підпису (КЕП) на кожен документ та формування квитанції про доставку. В умовах стабільної роботи системи цей процес займає лічені хвилини, проте в реаліях енергетичного терору він перетворюється на випробування [2, с. 1].

Проблема несвоєчасного подання позову формується під впливом незалежних від заявника обставин, які можна розділити на кілька рівнів:

- Апаратний рівень (відсутність електроенергії): Масовані ракетні атаки на об'єкти критичної інфраструктури призводять до багатогодинних, а іноді й багатоденних відключень світла. За таких умов позивач чи його представник фізично позбавлені можливості увімкнути комп'ютери чи іншу техніку для підготовки матеріалів по справі.

- Комунікаційний рівень (відсутність зв'язку): Навіть за наявності автономного живлення у користувача, зникнення електроенергії на вузлах провайдерів призводить до відсутності мережі Інтернет, що позбавляє позивача чи його представників реальної можливості в повній мірі підготуватись до судового засідання або надіслати матеріали. Завантаження масивних додатків до позовної заяви стає неможливим.

- Криптографічний рівень (проблеми з КЕП): Для підписання документів необхідний зв'язок із серверами Акредитованих центрів сертифікації ключів (АЦСК). У разі тайм-ауту з'єднання система просто відхиляє підпис. Крім того, неможливо дистанційно продовжити дію КЕП, строк якого спливає під час блекауту.

- Інституційний рівень (знеструмлення судів): Робота судів під час відключень електроенергії також паралізується. Як повідомляють самі суди, за відсутності світла не працюють сервери, автоматизована система документообігу суду (АСДС) та звукозаписувальна апаратура [5, с. 1]. Хоча документи можуть «висіти» в системі, їхня фактична реєстрація та розподіл відкладаються на невизначений термін.

Вказані технічні перешкоди часто призводять до пропуску встановлених законом процесуальних строків на звернення до суду. Якщо суд підходить до цього питання суто формально (наприклад, повертаючи позов або залишаючи його без розгляду), це становить пряме порушення права на суд.

Верховний Суд у своїх рішеннях періоду воєнного стану формує практику, спрямовану на захист сторін від надмірного формалізму. Згідно з правовими висновками ВС, екстраординарні обставини, зумовлені збройною агресією рф, пошкодженням інфраструктури та перебоями в роботі електронних державних сервісів, є об'єктивними і такими, що не залежать від волі учасників судового процесу [4, с. 24]. Суди нижчих інстанцій зобов'язані враховувати загальновідомі факти відключення електроенергії у відповідних регіонах і визнавати їх поважними причинами для поновлення чи продовження процесуальних строків, якщо заявник доведе причинно-наслідковий зв'язок між блекаутом та пропуском строку.

Для того щоб технічні проблеми не ставали нездоланим бар'єром для доступу до правосуддя, на мою думку, необхідні такі кроки:

1. На законодавчому рівні: Внести зміни до процесуальних кодексів, закріпивши презумпцію поважності пропуску строків у разі офіційно підтверджених системних перебоїв в енергопостачанні.

2. На технічному рівні: Доопрацювати функціонал «Електронного суду» модулем асинхронного завантаження (коли документи зберігаються у захищеному офлайн-сховищі застосунку і автоматично відправляються в момент появи зв'язку, фіксуючи час початкового натискання кнопки «Відправити»).

3. На правозастосовному рівні: Суддям варто продовжувати практику лояльного ставлення до клопотань про поновлення строків, спираючись на принципи верховенства права та пропорційності.

У висновку, варто зазначити, що в умовах триваючої повномасштабної війни тягар нестабільності інфраструктури та недоробленого, так званого «сирого» законодавства у цій сфері не повинен перекладатися на плечі громадян, які шукають судового захисту та позбавляти їх можливості та здійснення справедливого та, що дуже важливо, доступного правосуддя.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Міжнародний документ від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 28.03.2026).

2. Арсірій Р. Електронне судочинство в період воєнного стану: очікування та реальність. *Судова влада України*. 2022. URL: <https://tl.ck.court.gov.ua/sud2317/pres-centr/general/1297475/> (дата звернення: 28.03.2026).

3. Ковалко Н.В., Кобець М.В. Цифровізація суду як шлях до запровадження дистанційної роботи судів. *Інформація і право*. 2022. № 3(42). С. 265–277. URL: <http://il.ippi.org.ua/article/view/318164/308567> (дата звернення: 28.03.2026).

4. Дайджест судової практики Верховного Суду у справах, пов'язаних з війною. Київ : Верховний Суд, 2023. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/ogliady/Daigest_sud_prakt_VS_spravi_vijna.pdf (дата звернення: 28.03.2026).

5. Робота суду під час відключень електроенергії. *Роженківський районний суд Івано-Франківської області*. 2025. URL: <https://rg.if.court.gov.ua/sud0913/pres-centr/news/1922305/> (дата звернення: 28.03.2026).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Дудченко О.Ю.

Страднік В.І.

*Національний університет
«Одеська юридична академія»,
студент 1 курсу факультету
прокуратури та слідства
(кримінальної юстиції)*

УЧАСТЬ МІЖНАРОДНИХ ЕКСПЕРТІВ У ФОРМУВАННІ СКЛАДУ ВИЩОЇ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ КОМІСІЇ СУДДІВ: ЗАГРОЗА СУВЕРЕНІТЕТУ ЧИ ІНСТРУМЕНТ ОЧИЩЕННЯ СУДОВОЇ ВЛАДИ?

Питання участі міжнародних експертів у формуванні складу Вищої кваліфікаційної комісії суддів (ВККС) вийшло на перший план у контексті судової реформи та євроінтеграційних процесів країни. 1 червня 2025 року завершилися повноваження першого складу Конкурсної комісії, яка, відповідно до пункту 50 прикінцевих та перехідних положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів», формувалася на паритетних засадах: по три кандидатури висувала Рада суддів України та міжнародні

організації, що надавали технічну допомогу у сфері судової реформи. Однак подальший розвиток подій, передбачений статтею 95–1 того ж Закону, закріпив принципово іншу модель: усі наступні склади Конкурсної комісії мають формуватися виключно національними суб'єктами – Радою суддів, Радою прокурорів, Радою адвокатів та Національною академією правових наук України [1]. Перехід до цієї моделі спричинив гостру суспільну дискусію. Центральним є питання: може така участь порушити національний суверенітет, чи навпаки – останнім ефективним інструментом для очищення судової влади, яка досі не пододала наслідки системної кризи та корупції?

Ефективність участі міжнародних експертів як гаранта доброчесності найкраще ілюструється порівняльним аналізом результатів різних кадрових процедур. Яскравим позитивним прикладом є конкурс на посади суддів Вищого антикорупційного суду (ВАКС) у 2018–2019 роках. Унікальність цієї процедури полягала в тому, що рішення щодо відповідності кандидата критеріям доброчесності ухвалювалося спільно ВККС та Громадською радою міжнародних експертів (ГРМЕ), причому вимога щонайменше трьох голосів від ГРМЕ була обов'язковою. Цей механізм показав вражаючу результативність: з 49 кандидатів, щодо яких у міжнародних експертів виникли серйозні сумніви, лише семеро врешті-решт були визнані відповідними критеріям. Це контрастує з результатами кваліфікаційного оцінювання суддів на конкурс до Верховного Суду, проведеного ВККС самостійно у той же час, коли з 2043 перевірених осіб лише 179 (8,7%) суддів не підтвердили здатність здійснювати правосуддя, а багато одіозних осіб успішно пройшли перевірку [2]. Така різниця вказує на системну проблему: орган, більшість у якому становлять представники суддівської корпорації, не може бути достатньо об'єктивним щодо очищення власної професійної спільноти.

Критики участі міжнародних експертів часто апелюють до аргументів суверенітету та необхідності дотримання європейських стандартів, які, на їхню думку, полягають у моделі «суддів, обраних судьями». Однак ця позиція ґрунтується на помилковій інтерпретації. По-перше, європейські стандарти у сфері судоустрою є передусім рекомендаціями Ради Європи, які формуються представниками тих самих професійних спільнот і є «м'яким правом». По-друге, і що найважливіше, вони розроблені для стабільних правових систем із вже сформованою високою

внутрішньою довірою (наприклад, понад 70% довіри до судів у Німеччині), тоді як в Україні рівень довіри до Верховного Суду, за останніми дослідженнями, не перевищує 31% [3]. Механічне перенесення моделі самоврядування в умови, коли сама професійна спільнота не пройшла очищення, а окремі інституції, такі як Рада суддів, перебувають під впливом так званих «старих еліт», є не просто неефективним, а й небезпечним. Досвід інших пострадянських країн, таких як Молдова та Грузія, які впровадили подібну модель, показав, що вона часто призводить до олігархізації суддівських корпорацій, блокування реформ та закритого кола «своїх для своїх». Венеційська комісія у своєму висновку щодо судової реформи в Молдові зазнала парадоксальну ситуацію, коли гарантії незалежності надаються суддям, які не є ані незалежними, ані доброчесними, і рекомендувала створити тимчасовий механізм очищення [4]. Таким чином, реальною загрозою суверенітету України є не тимчасове делегування частини повноважень незалежним міжнародним експертам, а втрата контролю над ключовим кадровим органом (ВККС) через його потенційне захоплення групами, що протистоять євроінтеграції та продовженню реформ.

На даний момент перед Україною постає конкретне практичне питання щодо майбутнього формування ВККС. Повноваження чинного складу Комісії закінчуються у 2027 році, а перед нею стоїть колосальний обсяг роботи: завершити кваліфікаційне оцінювання близько 1500 суддів, провести добір на 1800 вакантних посад суддів місцевого суду та, можливо, новий конкурс до Верховного Суду. Якість виконання цих завдань безпосередньо залежатиме від доброчесності та професійності членів наступного складу ВККС. Передача повноважень щодо їх добору виключно національним інституціям, які самі потребують реформування та не мають повної довіри суспільства, створює високі ризики. Досвід із призначенням Олександра Цивінського на посаду директора Бюро економічної безпеки, коли рішення Уряду суперечило висновкам міжнародних експертів, наочно демонструє готовність національних органів піддаватися політичному впливу навіть за наявності міжнародного компоненту [5].

Вихід із цієї ситуації пропонує законопроект № 13382, зареєстрований 18 червня 2025 року, який передбачає продовження участі міжнародних експертів у Конкурсній комісії щонайменше на три роки. Прийняття цього закону є не запереченням національної відповідальності, а розумним кроком, узгодженим із реальними євроінтеграційними

вимогами. Саме в «семи пунктах» ЄС, виконання яких дало Україні статус кандидата, чітко зазначено необхідність перезавантаження ВККС та ВРП, що є можливим тільки за участі міжнародних експертів. Ці вимоги розроблені не на основі абстрактних моделей, а на глибокому аналізі українських реалій та невдач попередніх спроб реформування винятково внутрішніми силами.

Отже, участь міжнародних експертів у формуванні складу ВККС слід розглядати не як загрозу суверенітету, а як необхідний тимчасовий інструмент захисту процесу очищення та оновлення судової влади. Це «протез» довіри та доброчесності, необхідний на перехідний період, поки національні інституції не пройдуть власну трансформацію та не доведуть спроможність до неупередженого добору кадрів найвищого рівня. Відмова від цього механізму саме зараз, коли ВККС стоїть на порозі виконання наймасштабніших завдань за всю свою історію, може звести нанівець усі зусилля з судової реформи, остаточно підірвати довіру міжнародних партнерів та поставити під загрозу стратегічну мету – повноправне членство України в Європейському Союзі.

Список використаних джерел:

1. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016, № 1402-VIII: станом на 04.06.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>
2. П'ятак І. ВККС України: реформувати не можна залишати. Українська правда. 29.06.2019. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2019/06/29/7219395/>.
3. Майже 69% українців не довіряють Верховному Суду. Фондація DEJURE. 12.02.2025. URL: <https://dejure.foundation/skilky-ukrayincziv-ne-doviryaie-verhovnomu-sudu/>.
4. Що таке «європейські стандарти» судочинства і як вони повинні бути застосовані?. *Фондація DEJURE*. 31.07.2020. URL: <https://dejure.foundation/shcho-take-evrostandarty-sudochynstva-i-yak-vony-zastosovuutsia/>.
5. Стеценко С. Незручний переможець: чому уряд не затвердив Цивільського керівником БЕБ?. *Радіо Свобода*. 09.07.2025. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/tsyvinskyi-beb-konkurs-kabmin/33469559.html>.

Науковий керівник: Нестерчук Лілія Петрівна – старший викладач кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія»

Токмина Богдана
*студентка 4 курсу
денної форми здобуття освіти
першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти спеціальності 081 «Право»
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

АВТОНОМІЯ ПРИСЯЖНИХ І ПРОЦЕСУАЛЬНА РОЛЬ СУДУ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ СПРАВЕДЛИВОГО СУДУ

Актуальність теми дослідження обумовлена необхідністю чіткого визначення меж впливу суду на присяжних з метою забезпечення їх незалежності та дотримання стандартів справедливого суду, закріплених у практиці Європейського суду з прав людини.

Участь присяжних у здійсненні правосуддя в конституційній моделі України закріплена як форма безпосередньої участі народу та як один із форматів здійснення правосуддя поряд із одноособовим і колегіальним розглядом.

Водночас присяжні не є професійними юристами, а тому суд, зокрема через головуючого, неминуче виконує роль «процесуального навігатора», що потребує чітких меж впливу, аби зберегти самостійність внутрішнього переконання присяжних [1].

Право на справедливий суд за статтею 6 ЄКПЛ охоплює вимоги незалежності, безсторонності, публічності, змагальності й «суду, встановленого законом», що є рамкою для оцінки будь-яких форм впливу суду на присяжних [2]. Ключова правова напруга полягає в балансі між «керуванням процесом» і «керуванням результатом», тобто між допустимими роз'ясненнями й недопустимими впливами на оцінку доказів і висновок про винуватість.

На рівні Конвенції відсутня вимога однакової моделі суду присяжних для всіх держав. ЄСПЛ оцінює справедливість провадження в цілому, допускаючи різні інституційні конструкції за умови достатніх гарантій проти свавілля.

У змішаній моделі суду присяжних в Україні, де 2 професійних суді та 3 присяжних утворюють єдину колегію, ризик інституційного впливу суддів на присяжних є структурним, оскільки професійні судді беруть участь у нараді й голосуванні разом із присяжними.

Нормативно закріплене у статті 391 КПК «керування нарадою» головуючим (послідовне винесення питань, організація відкритого голосування, підрахунок голосів, голосування головуючого останнім) створює певну асиметрію впливу в процесі обговорення, яка за певних умов може виходити за межі суто процедурного керівництва і трансформуватися у фактичний вплив на прийняття рішення.

Хоча КПК у статті 389 містить пряму заборону незаконного впливу на присяжного, але для практичної реалізації цієї заборони потрібні чіткіші критерії допустимого й недопустимого впливу, з огляду на процесуальні повноваження головуючого.

На доктринальному рівні зазначається, що право головуючого керувати нарадою суддів і присяжних суперечить самій ідеї інституту присяжних, оскільки самостійність присяжних у вирішенні питань винуватості розмивається професійною участю суддів у колективному переконанні [3].

У межах кримінального провадження за участю присяжних суд має право здійснювати роз'яснення норм права, процесуальних принципів і правил оцінки доказів. Головуючий суддя може пояснювати присяжним сутність засади презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини, зміст закону про кримінальну відповідальність, стандарт доведення «поза розумним сумнівом», а також недопустимість ухвалення рішення на підставі припущень. Такі повноваження судді є необхідними, оскільки присяжні можуть не володіти юридичними категоріями [1]. Однак суд не повинен виходити за межі пояснення і переходити до оцінки доказів чи позицій сторін.

Недопустимим є використання суддею свого авторитету для впливу на результат обговорення. Це може проявлятися різними формами: інтонацією, тиском, навідними питаннями, створення враження «правильного» рішення. Такий підхід суперечить стандартам справедливого суду, оскільки за позицією ЄСПЛ, принципи, які застосовуються для визначення того, чи суд може вважатися «незалежним і безстороннім», однаково застосовуються до професійних суддів, мирових суддів і присяжних (Holm проти Швеції) [4]. Відповідно будь-який вплив, що здатний

поставити під сумнів неупередженість присяжних або їхню автономну оцінку фактів, є несумісними з вимогами статті 6 ЄКПЛ.

Особливу увагу ЄСПЛ приділяє фактичній неупередженості присяжних. Наприклад, у справі Sander проти Сполученого Королівства Суд визнав порушення статті 6 ЄКПЛ через расистські висловлювання одного із присяжних, що поставило під сумнів об'єктивність усього складу суду [5]. Це свідчить, що суд зобов'язаний активно реагувати на усі прояви упередженості, а не обмежуватися формальним підходом. Тому втручання суду є виправданим, коли воно спрямоване на усунення обґрунтованих сумнівів у неупередженості присяжних, тоді як пасивність суду або формальний підхід до таких обставин є неприпустимими.

Не менш важливим є питання мотивованості рішення присяжних. За відсутності належних процесуальних механізмів, які дозволяють зрозуміти логіку їх висновків (зокрема через належно сформульовані питання, доступні інструкції суду й фіксацію ключових гарантій), обвинувачений позбавляється можливості зрозуміти підстави засудження й ефективно оскаржити вирок. Саме на це звернув увагу ЄСПЛ у справі Tahquet проти Бельгії, підкресливши на необхідності забезпечення достатнього рівня зрозумілості підстав вердикту присяжних для отримання вимог справедливого суду [4]. У цій справі Суд описує порівняльну практику, що в окремих системах професійного суддю можуть запрошувати лише для уточнень, без права висловлювати позицію чи голосувати щодо винуватості, що демонструє європейський еталон мінімізації впливу професійного судді на висновок присяжних.

Отже, процесуальні межі впливу суду на присяжних у кримінальному провадженні повинні визначатися через чітке розмежування допустимого процесуального керівництва та недопустимого впливу на формування внутрішнього переконання. Європейські стандарти, вироблені практикою ЄСПЛ, вимагають, щоб будь-яка участь судді обмежувалася нейтральним роз'ясненням права, організацією процедури й забезпеченням неупередженості складу суду, без втручання у сферу оцінки доказів і висновку про винуватість. Водночас українська змішана модель суду присяжних містить структурні ризики такого впливу, що вимагає більш чіткого нормативного й доктринального окреслення критеріїв допустимого і недопустимого впливу. Забезпечення цих меж є ключовою передумовою дотримання статті 6 ЄКПЛ та гарантією справедливості кримінального провадження.

Список використаних джерел:

1. Солодков А. «Кримінальне провадження в суді присяжних за законодавством України». KELM (Knowledge, Education, Law, and Management) 8.4 (2014). С. 276–286. URL: <https://kelmczasopisma.com/viewpdf/5511>
2. Завальнюк І. В. «Право на справедливий суд: незалежність та безсторонність суду». Електронне наукове фахове видання «Юридичний науковий електронний журнал» №4/2022. С.62–66. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-4/13>
3. Остап'юк І. О. «Суд присяжних в Україні: відмінності від англо-американської моделі». Актуальні питання кримінального процесу очима молодих дослідників. Матеріали V студентської наукової конференції (Харків, 15 травня 2014 р.) С. 241–243. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi45/0035607.pdf>
4. Посібник зі статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Право на справедливий суд (кримінальний процесуальний аспект). І частина (пункти 1–299). Оновлене видання станом на 31 квітня 2019 року. URL:http://library.megu.edu.ua:8180/jspui/bitstream/123456789/2675/1/96a0f2399c11b6f75587_file.pdf
5. Бережанський Г. І. «Проблеми забезпечення права на справедливий судовий розгляд у Великій Британії через призму практики ЄСПЛ». Науковий вісник Ужгородського національного університету 2017 №47(3). С. 133–136. URL: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/nvuzhpr_2017_47\(3\)_29.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/nvuzhpr_2017_47(3)_29.pdf)
6. Якимець С. «Поняття суду присяжних в кримінальному судочинстві: загальна характеристика». Політика та право в умовах дії воєнного стану: пошук рішень. Збірник матеріалів Міжнарод. наук. конф. / за заг. ред. П. В. Горінова; Навчально-науковий інститут права та політології УДУ імені Михайла Драгоманова (м. Київ, 23 квітня 2024 р.). – Київ : Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2024. С. 392–395. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi78/0058055.pdf#page=392>
7. Малетова О. С., Татарінова К. В. «Функціонування суду присяжних у кримінальному судочинстві України: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку». Аналітично-порівняльне правознавство. Том 3 №3 (2025). URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.03.3.18>

Науковий керівник: д. ю. н., професор О. П. Кучинська

ЕЛЕКТРОННІ ДОКАЗИ У ДОКАЗУВАННІ В УКРАЇНІ ТА КРАЇНАХ ЄВРОПИ

За останні роки все більше застосовується доказування у справах на підставі представлення електронних доказів, прогнозується подальше зростання ваги електронних доказів у доказуванні. Унікальність цифрових доказів полягає у легкості знищення носія інформації, та необхідності використовувати спеціальні комп'ютерні та інші технічні засоби для виокремлення, зберігання, і доведення. Практика деяких європейських країн демонструє ефективність використання електронних доказів у вирішенні судових справ у зв'язку з тим, що власники телефонів зберігають особисту інформацію, світлини, особисті відео, перелік контактів, переписку у електронному вигляді [1, с. 159]

Зауважимо, що вилучення електронних засобів і передача на експертне дослідження, можливо лише тоді, коли на ньому виявлена інформація, що є важливою для кримінального провадження. Але відсутність відповідної інформації на електронному пристрої за частиною 2 статті 168 Кримінального процесуального кодексу України є підставою передачі пристроїв на експертне дослідження. Після надання відомості про наявність важливої інформації, встановлення змісту інформації, для відновлення видалених файлів на електронних носіях, можливо із залученням спеціаліста разом з використанням програмних комплексів. Слідчий прокурор результати огляду відображає у протоколі огляду за допомогою придатних для сприйняття засобів шляхом фотозйомки, відеозапису екрана, фіксуються копії інформації (абз. 2 ч. 2 ст. 237 КПК України). Тобто слідчий чи прокурор за допомогою технічних, програмно-технічних засобів, апаратно-програмних комплексів копіюють інформацію із залученням спеціаліста (абзац 4 ч. 2 ст. 168 КПК України), та мають право при проведенні обшуку виявити і відновити, якщо були видалені, скопіювати інформацію за допомогою вищевказаних засобів, і мають право використовувати такі докази як оригінали документів. Отже отримання копій шляхом залучення спеціаліста, суд визнає оригіналом (ч. 4 ст. 99 КПК України). Також у 1 ст. 69

Кримінального процесуального кодексу України визначено компетенції спеціалістів які можуть бути залучені до фіксації електронних доказів. В чітко передбачених Кримінальним процесуальним законом випадках, вказані законом процесуальні положення не можуть бути знехтувані правоохоронними органами та слідчими суддями. Зауважимо, що згідно з частинами 1 та 2 ст. 99 Кримінального процесуального кодексу України та статтею 1 Конвенції про кіберзлочинність, також є документом інформація на електронному засобі [2].

В той час як практика деяких країн Європи достатньо успішно користується електронними джерелами в ході розслідувань кримінальних проваджень, в Україні не враховані всі нюанси та специфіка електронних документів, що на практиці призводить до гальмування розгляду справи, не дивлячись на положення статті 5 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» щодо визначення що є електронним документом. Зокрема 17 березня суддя ВП ВС Віталій Уркевич на вебінарі Європейського інституту права щодо електронних доказів дав пояснення: «Поняття електронного документа і електронного доказу не є тотожними. Електронний документ – це лише один із видів електронних доказів, адже доказом може бути будь-яка інформація в цифровій формі, яка має значення для справи». Також суддя зазначив, що у Керівництві «Електронні докази в цивільному та адміністративному процесі», ухваленому Комітетом міністрів Ради Європи 30 січня 2019 року, у якому закріплено принцип недискримінації електронних доказів та презумпцію їх достовірності ці підходи також застосовуються у практиці Верховного Суду України.

У звіті Європейської Комісії за підрахунками близько 85% кримінальних справ в яких електронні докази становлять вагомий обсяг тягаря доказування, в 65% з яких докази отримані з інших держав-членів. З цього приводу ще в 2023 Європейська Комісія розробила, а Європейський Парламент і Рада ЄС затвердили пакет нормативних актів, які дозволяють звертатися безпосередньо до приватних постачальників послуг зв'язку з метою отримання цифрових доказів. Зокрема регламент 2023/1543 регулює умови передання постачальниками послуг інформації, яка становить електронний доказ, на основі Європейського ордеру органам влади [3, с. 442]. Попри недосконалість законодавства країн та міжнародних стандартів відбувається міжнародне співробітництво правоохоронних органів різних країн через Інтерпол, Європол та інших міжнародних організацій щодо обміну інформацією, координації спільних операцій

і підтримки у проведенні розслідувань які виходять за рамки національних юрисдикцій.

Процесуальні процедури отримання джерел електронних доказів, наявні у кримінальному процесі України не дають можливості розглядати цифрові докази, як окреме джерело фактичних даних, а лише вказують на їх електронну фіксацію. Неоднакове розкриття змісту електронних документів, відсутні вимоги щодо формування елементарних доказів спричиняють вагомі труднощі в ході практичної діяльності з їх використанням. [1, с. 160]

Звертаємо увагу на важливість узагальнення практик судових рішень, хоча на сьогодні в українському законодавстві термін «скріншот» не є зафіксованим, але у повсякденному житті широко використовується в зв'язку з прив'язкою до певних даних осіб, зокрема з реєструючими відомостями про особу. Наявна практика Верховного суду вже у 2020 році за рішенням у справі № 753/10840/19 від 13 липня 2020 року, Верховний суд дав дозвіл на залучення скріншотів переписки у якості доказу домашнього насильства у формі психологічного насильства, на підставі скріншотів погроз жінці з дитиною у телефонній переписці від колишнього чоловіка [1, с. 161].

Отже, сучасні технології не тільки забезпечують правозахисників необхідними інструментами для попередження, знешкодження та виявлення злочинів у кіберпросторі, а й кидають виклик розробникам в силу того, що злочинці вдосконалюють свої технології і методи. Як результат, у 2024 році 9,5 трильйонів доларів США сягнули збитки економіки від кіберзлочинності за підрахунками експертів «Cybersecurity Ventures», наступного року ця цифра може сягнути близько 10,5 трильйонів доларів США [3, с. 441]. Особливої уваги заслуговує питання нестачі кадрів, залучення висококваліфікованих фахівців, що як і технічна база вимагає залучення значних фінансових ресурсів [4, с. 75].

Список використаних джерел:

1. Гарасимів О. Цифрові докази: деякі проблемні питання щодо їх поняття та використання у кримінальному судочинстві. Серія ПРАВО. Випуск 75: частина 2. 2025 https://www.google.com/url?q=https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/6259/1/%25D0%2593%25D0%25B0%25D1%2580%25D0%25B0%25D1%2581%25D0%25B8%25D0%25BC%25D1%2596%25D0%25B2.pdf&sa=U&ved=2ahUKEwj_nayI3eqTAXXDFRAIH3NFp8QFnoECAoQAg&usg=AOvVaw0lxeWmbTPqqhBADOxmUh3C

2. Луценко В. Яка специфіка вилучення електронних інформсистем та мобільних терміналів систем зв'язку під час обшуку. Юридична газета. 26 березня 2025. <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/yaka-specifika-viluchennya-elektronnih-informsistem-ta-mobilnih-terminaliv-sistem-zvyazku-pid-chas-o.html>

3. Чорнозуб Л. Використання цифрових доказів у кримінальному судочинстві держав-членів Європейського Союзу: нові правові інструменти. Юридичний науковий електронний журнал. 3. 2024. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-3/106>

4. Ларченко М. Деякі особливості розслідування кіберзлочинів. Науковий вісник. 3. Львів. 2024. <http://journals.lvduvs.lviv.ua/index.php/law/article/view/910/887>

Науковий керівник – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Іванцова Альона Вікторівна

Холод Дар'я Русланівна
*студентка 2-го курсу магістратури
денної форми навчання
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

СПІВВІДНОШЕННЯ ЗАПОВІТУ ТА ОСОБИСТОГО РОЗПОРЯДЖЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ: ШЛЯХИ МІНІМІЗАЦІЇ СУДОВИХ СПОРІВ

Трансформація суспільних відносин в умовах воєнного стану вимагає від держави формування нових, гнучких інструментів захисту прав громадян, насамперед тих, хто безпосередньо бере участь у бойових діях. Належне нормативне регулювання та безперешкодна реалізація цих прав є невід'ємною складовою перехідного правосуддя, що має гарантувати соціальну справедливість у повоєнний період. У цьому контексті чітке доктринальне та практичне розмежування особистого розпорядження і заповіту виступає дієвим превентивним механізмом: однозначне розуміння їхніх відмінностей дозволить запобігти виникненню потенційним майновим конфліктам та подальшим судовим спорам. Тривалий час

єдиним універсальним механізмом визначення юридичної долі майна на випадок смерті залишався заповіт. Однак специфіка проходження військової служби, високі ризики для життя та поява спеціальних державних соціальних гарантій зумовили необхідність запровадження нового правового інструменту – особистого розпорядження військовослужбовця [1, с. 457]. Співіснування цих двох інститутів у правовому полі України створює низку теоретичних дискусій щодо їхньої природи та породжує практичні колізії, особливо в розрізі нотаріальної діяльності та оформлення спадкових прав.

Теоретико-правова природа волевиявлень на випадок смерті. Заповіт, відповідно до положень Цивільного кодексу України, є особистим розпорядженням фізичної особи на випадок своєї смерті [2, ст. 1233]. Він є класичним одностороннім правочином, що охоплює спадкову масу в цілому або її визначену частину. Натомість особисте розпорядження військовослужбовця має принципово іншу галузеву природу. Цей документ є цільовим волевиявленням, яке стосується виключно спеціальних виплат – одноразової грошової допомоги у чітко визначених ситуаціях, а саме: у разі загибелі (смерті) військовослужбовця, а також на випадок захоплення його в полон або заручником, інтернування в нейтральних державах або зникнення безвісти. [3, ст. 16].

У науковій доктрині справедливо наголошується, що ці соціальні виплати не є власністю військовослужбовця за життя, а право на їх отримання виникає як похідне від факту загибелі або настання інших обставин, передбачених спеціальним законодавством [4, с. 125]. Відповідно, особисте розпорядження не є різновидом заповіту чи його спеціальною формою. Це автономний правочин соціального спрямування, який функціонує паралельно зі спадковим правом і виводиться з-під дії загальних правил Книги шостої Цивільного кодексу України.

Процесуальні аспекти нотаріального оформлення. Найбільш відчутно розбіжності між заповітом та особистим розпорядженням проявляються на стадії їх посвідчення та легітимації. Для нотаріальної практики ця різниця є фундаментальною.

Посвідчення заповіту вимагає суворого дотримання процедури вчинення нотаріальної дії. Особа, яка посвідчує заповіт, зобов'язана перевірити обсяг цивільної дієздатності заповідача, з'ясувати його дійсну волю, роз'яснити правові наслідки такого правочину (зокрема, щодо права на обов'язкову частку) та забезпечити реєстрацію документа у Спадковому реєстрі [5, с. 145].

Оформлення особистого розпорядження підпорядковується іншому алгоритму. Звертаючись до нотаріуса або до командира військової частини з підготовленим текстом розпорядження, військовослужбовець отримує не посвідчення правочину, а лише нотаріальне засвідчення справжності свого підпису на документі [6]. Відповідно, нотаріус та командир військової частини не несуть відповідальності за зміст такого документа, а лише підтверджують, що підпис зроблено конкретно особою. Крім того, на відміну від заповіту, оригінал особистого розпорядження не вноситься до єдиних електронних реєстрів Міністерства юстиції України, а передається командиру військової частини або командиру/керівнику підрозділу органу (служби, військового формування) в день засвідчення на них справжності підпису або у 30-денний строк з дня засвідчення підпису (у разі засвідчення справжності підпису на таких розпорядженнях нотаріусом) для долучення до особової справи військовослужбовця [7].

Важливо підкреслити суттєву процесуальну відмінність щодо відновлення втрачених документів. Якщо у разі втрати або зіпсування нотаріально посвідченого заповіту законодавство прямо передбачає можливість отримання його дублікату, то видача дублікату особистого розпорядження є абсолютно неможливою. Ця обставина зумовлена тим, що нотаріус не посвідчує зміст розпорядження як правочину, а лише засвідчує справжність підпису особи на ньому [6].

Співвідношення змісту та захист вразливих категорій спадкоємців. Заповіт надає особі майже необмежену свободу у виборі спадкоємців та об'єктів спадкування. Особисте розпорядження також дозволяє призначити отримувачами будь-яких осіб, навіть поза межами родинних зв'язків, проте свобода особистого розпорядження звужена за об'єктом (лише конкретні виплати). Принципова різниця полягає і в межах свободи розсуду особи. Як при спадкуванні за заповітом, так і при призначенні виплат за особистим розпорядженням закон передбачає випадки, коли певні особи повністю позбавляються права на отримання майна чи коштів. Однак суттєво відрізняються механізми позбавлення прав на майно чи виплати тих осіб, які вчинили умисні правопорушення проти спадкодавця чи військовослужбовця. Положення Цивільного кодексу України передбачають виняток, який є проявом абсолютної свободи заповіту: законодавство допускає спадкування особою, яка вчинила замах на життя заповідача, за умови, що останній, достовірно знаючи про цей факт, усе ж здійснив пряме розпорядження на її користь [2, ст. 1224]. Натомість дія особистого розпорядження у цьому аспекті повністю підпорядкована імперативним вимогам спеціального законодавства та категорично виклю-

час можливість юридичного «прощення» особи, яка вчинила протиправні дії щодо військовослужбовця. Відповідно до статті 16–4 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», виплата допомоги категорично забороняється особі, яка вчинила правопорушення щодо загиблого [3, ст. 16–4]. Держава імперативно позбавляє таку особу права на кошти, і військовослужбовець не наділений повноваженнями подолати цю заборону своїм розпорядженням.

Окремої уваги заслуговує питання захисту непрацездатних членів сім'ї. Цивільний кодекс України імперативно захищає малолітніх, неповнолітніх, непрацездатних дітей, вдову (вдівця) та непрацездатних батьків, гарантуючи їм половину від частки, яка належала б їм за законом, незалежно від змісту заповіту [2, ст. 1241]. Оскільки особисте розпорядження не є заповітом, ця норма на нього не поширюється. Однак законодавець передбачив дзеркальний механізм у спеціальному законі: навіть якщо військовослужбовець розпорядився виплатити всю суму одноразової грошової допомоги третій особі, вищезазначені вразливі категорії родичів гарантовано отримають п'ятдесят відсотків тієї частки, яка б належала їм за відсутності розпорядження [3, ст. 16–1].

Конкуренція документів у правозастосовній практиці. Головний практичний виклик виникає під час відкриття спадкової справи, коли з'ясовується наявність обох документів. Наприклад, якщо військовослужбовець склав нотаріальний заповіт на усе своє майно на користь дружини, але залишив особисте розпорядження в особовій справі про виплату допомоги своїм батькам.

Аналіз нормативної бази дозволяє стверджувати, що конкуренції по суті не відбувається, оскільки документи мають різні об'єкти регулювання. Одноразова грошова допомога не входить до складу спадщини, а тому формулювання «усе майно» в заповіті її не охоплює. Особисте розпорядження завжди матиме безумовний пріоритет щодо спеціальних виплат. Навіть складання нового заповіту після написання особистого розпорядження не скасовує останнє. Анулювати або змінити волю щодо соціальних виплат військовослужбовець може лише шляхом складання нового особистого розпорядження або подання відповідного рапорту про його відкликання [7].

Проте закритий характер зберігання особистих розпоряджень створює значні перешкоди для нотаріусів. Відкриваючи спадкову справу, нотаріус перевіряє Спадковий реєстр і бачить лише заповіт. Не володіючи інформацією про наявність особистого розпорядження, нотаріус позбавлений можливості надати повноцінну правову консультацію членам сім'ї за-

гиблого щодо їхніх майнових перспектив. Враховуючи інформаційний вакуум на досудовій стадії та відмову в здійсненні виплат через колізію волевиявлень, саме судам доводиться вирішувати такі складні спори, формуючи нові підходи до тлумачення меж розпорядження майном військовослужбовця.

Отже, особисте розпорядження військовослужбовця є унікальним, самостійним інструментом забезпечення прав громадян, який діє паралельно з інститутом спадкування за заповітом. Для усунення правової невизначеності та вдосконалення нотаріальної практики пропонується нормативно закріпити обов'язок органів військового управління передавати відомості про факт наявності (без розкриття змісту) особистого розпорядження до інформаційних систем Міністерства юстиції України після офіційного підтвердження факту загибелі особи. Це дозволить нотаріусам, які ведуть спадкові справи, мати комплексну картину майнових прав та оперативно спрямовувати спадкоємців до відповідних відомств для реалізації їхніх прав, мінімізуючи ризики судових спорів між родичами захисників, що стане дієвим превентивним механізмом розвантаження судової системи та забезпечення цілей перехідного правосуддя в Україні.

Список використаних джерел:

1. Маковій В.П. Особливості участі військовослужбовця у спадкових правовідносинах в умовах воєнного стану. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО. 2025. Випуск 92: частина 1. С. 456–463. URL: <https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/350234/337399>
2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
3. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20.12.1991 № 2011-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>
4. Печений О. Тенденції спадкових правовідносин у сучасних реаліях. Цивілістична платформа. 2025. № 3 (6). С. 120–131. URL: <https://clp.org.ua/wpcontent/uploads/2025/09/d096d183d180d0bdd0b0d0bb.2b6-d0b92bd0b2d0b8d0bfd183d181d0ba-compressed.pdf>
5. Кармаза О.О. Модифікація спадкових прав в умовах дії воєнного стану та євроінтеграційних тенденцій. Південноукраїнський правничий часопис. 2024. № 4. С. 144–149. URL: https://www.nvppp.in.ua/vip/2024/2/2_2024.pdf
6. Щодо засвідчення справжності підпису на особистих розпорядженнях на випадок загибелі (смерті) осіб : Інформаційний лист Нотаріальної палати

України від 11.04.2024 № 9/2024. URL: <https://npu.ua/wp-content/uploads/2024/06/inf-or2.pdf>

7. Про затвердження Порядку та строків передачі військовослужбовцем оригіналу особистого розпорядження командирів військової частини, командиру/керівнику підрозділу органу (служби, військового формування) для зберігання в особовій справі : Постанова Кабінету Міністрів України від 14.05.2024 № 550. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/550-2024-%D0%BF#Text>

Науковий керівник: кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри юстиції ННІ права Київського національного університету імені Тараса Шевченка Бондарева М. В.

Холод Денис
*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
студент 1 курсу*

ПЕРЕХІДНЕ ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ ВОЄННОГО ЧАСУ

Перехідне правосуддя в Україні в умовах воєнного часу є однією з найбільш актуальних і складних тем сучасної юридичної науки. Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації зумовила необхідність пошуку ефективних механізмів відновлення справедливості та правопорядку. Особливого значення набуває забезпечення відповідальності за воєнні злочини та відшкодування шкоди потерпілим. Актуальність теми полягає у потребі поєднання правових, політичних і соціальних інструментів для подолання наслідків конфлікту. Водночас важливим є врахування міжнародного досвіду та адаптація його до українських реалій. Саме тому дослідження перехідного правосуддя є необхідним для формування стратегії післявоєнного розвитку держави.

Ураховуючи роботу Кориневича А. та Короткого Т., слід зазначити, що перехідне правосуддя розглядається як комплексний механізм, який включає кримінальне переслідування, встановлення істини, репарації та інституційні реформи [1]. Кориневич А., Короткий Т. у своєму дослідженні зазначили, що ефективність цього механізму залежить від здатності держави забезпечити баланс між справедливістю та примиренням [1].

Аналізуючи роботу Благої А. та Мартиненка О., варто підкреслити, що концепція перехідного правосуддя в Україні формується з урахуванням необхідності реінтеграції тимчасово окупованих територій та подолання наслідків конфлікту [2]. Блага А., Мартиненко О. у своєму дослідженні вважають, що ключовим елементом є встановлення істини про події конфлікту та забезпечення прав жертв [2]. З погляду Червякової О. В., відповідальність за воєнні злочини є необхідною умовою досягнення сталого миру, оскільки безкарність породжує нові порушення [3]. Червякова О. В. у своєму дослідженні розглянула важливість притягнення винних до відповідальності як на національному, так і на міжнародному рівнях [3].

У міру розвитку воєнного конфлікту в Україні зростає значення інституційних реформ, спрямованих на забезпечення верховенства права та довіри до державних органів [4]. Аналізуючи роботу Гайду С. В. та Мартинюка О. В., слід відзначити, що реалізація перехідного правосуддя у поствоєнний період вимагатиме комплексного підходу, який включає реформування судової системи, правоохоронних органів та механізмів захисту прав людини [4]. Гайду С. В., Мартинюк О. В. у своєму дослідженні зазначили, що важливим є створення ефективних механізмів репарацій для постраждалих осіб [4]. Ураховуючи положення сучасних нормативних ініціатив, можна зробити висновок, що в Україні формується система перехідного правосуддя, спрямована на відновлення справедливості та забезпечення гарантій неповторення порушень.

З погляду Кориневича А. та Короткого Т., важливою складовою перехідного правосуддя є встановлення історичної правди, що сприяє національному примиренню [1]. Аналізуючи підходи Благої А. та Мартиненка О., слід зазначити, що процес реінтеграції тимчасово окупованих територій потребує врахування прав і інтересів місцевого населення [2]. Червякова О. В. підкреслює, що ефективне розслідування воєнних злочинів сприяє зміцненню міжнародного авторитету держави [3]. У міру розвитку правових механізмів важливим є також забезпечення доступу громадян до правосуддя та відновлення довіри до судової системи [4]. Таким чином, перехідне правосуддя в Україні є складним багаторівневим процесом, який потребує узгоджених дій держави, суспільства та міжнародної спільноти.

Отже, перехідне правосуддя в Україні відіграє ключову роль у подоланні наслідків збройного конфлікту та відновленні правопорядку. Його ефективна реалізація потребує комплексного підходу та врахування міжнародного досвіду. Важливим є забезпечення відповідальності за воєнні злочини та захист прав потерпілих. Необхідно продовжувати ре-

формування інституцій та вдосконалення законодавства. У перспективі це сприятиме встановленню сталого миру та безпеки в державі.

Список використаних джерел:

1. Кориневич А., Короткий Т. Перехідне правосуддя для України: *Per aspera ad astra* // Право України. 2020. № 12. С. 9–20. URL: https://pravoua.com.ua/storage/files/magazines/files/article-pravo_2020_12_s9.pdf (дата звернення: 07.05.2026).

2. Блага А., Мартиненко О. Концепція перехідного правосуддя в Україні // Юридичний вісник. 2019. № 3. С. 45–52. URL: <https://yuv.onua.edu.ua/index.php/yuv/article/download/941/939> (дата звернення: 07.05.2026).

3. Червякова О. В. Відповідальність за воєнні злочини: через перехідне правосуддя до сталого миру та безпеки України // Проблеми законності. 2020. № 150. С. 161–172. URL: https://plaw.nlu.edu.ua/article/download/208602/213553/481350?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 07.05.2026).

4. Гайду С. В., Мартинюк О. В. Щодо реалізації перехідного правосуддя в Україні у поствоєнний період // Журнал публічного та приватного права. 2025. № 2. С. 30–36. URL: <https://jpchdnu.donnu.edu.ua/article/view/16924> (дата звернення: 07.05.2026).

Науковий керівник: Москвич Лідія Миколаївна – доцент кафедри кримінального процесу, доктор юридичних наук, професор.

Хомутецький Даниїл,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірант кафедри цивільної юстиції та адвокатури
група 19-24-02, II курс

ПІДСТАВИ ВІДСТУПЛЕННЯ ВІД ВИСНОВКУ ПРО ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ПРАВА У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ: ПІДХІД *STARE DECISIS*

Як відомо, Верховний Суд відповідає за координацію судів з питань судової практики. При вирішенні справ цивільного судочинства суди повинні враховувати висновки про застосування норм права, що містяться у його постановках, що є вимогою законності судового рішення у цивільному судочинстві (ч. 4 ст. 263 ЦПК України) [1]. Верховний Суд

відповідає за узагальнення судової практики та забезпечення однакового застосування норм права судами, а також надання їм методичної допомоги щодо правозастосування. При цьому, як впливає із правового регулювання, для забезпечення однакових підходів до застосування законодавства необхідно дотримуватися низки процесуально-правових правил (п. 2, 6–7 ч. 2 ст. 36 Закону України «Про судоустрій і статус суддів») [2].

Основним інструментом забезпечення єдності судової практики (у тому числі цивільного судочинства) залишається висновок з постанови Верховного Суду про застосування норм права. Разом з цим, існує чіткий порядок відступлення від таких висновків, проте відсутній вичерпний та/або формально встановлений перелік підстав для такого відступлення.

У практиці самого Верховного Суду (зокрема, Великої Палати Верховного Суду (надалі – ВП ВС)) простежується перелік обставин, з настанням яких може пов’язуватись таке відступлення. Так, у постанові ВП ВС від 04.09.2018 у справі № 823/2042/16 його було наведено таке [3]:

“..попередні рішення мають бути помилковими, неефективними чи застосований у цих рішеннях підхід повинен очевидно застаріти внаслідок розвитку в певній сфері суспільних відносин або їх правового регулювання...».

При цьому, ВП ВС чітко послалась на висновки з Окремих думок суддів ВП ВС від 12 червня 2018 року у справі № 823/378/16 [4]. Причиною відступлення, на переконання вказаних суддів, може слугувати застосування динамічного тлумачення норм права, функціями якого є, по-перше, еволюційне тлумачення з метою забезпечити функціональну стабільність джерела права, яке тлумачиться, по-друге, виправлення помилок та неузгодженостей в офіційній інтерпретації, тоді як причинами застосування цього динамічного тлумачення є: 1) зміни у суспільному контексті; 2) неефективність, неясність, неузгодженість, необґрунтованість, незбалансованість чи помилковість попередніх судових рішень. Також, як вбачається із п. 25 Окремої думки, судді звертаються до порядку скасування попередніх прецедентів (*overruling of precedent*) у системі загального права. Надалі такий підхід було підтримано у багатьох наступних постановках ВП ВС: від 05.12.2018 у справі № 757/1660/17-ц (у пунктах 43–44), від 05.12.2018 у справі № 818/1688/16 (у пунктах 44, 45), від 15 травня 2019 року у справі № 227/1506/18 (пункт 54), від 29 травня 2019 року у справі № 310/11024/15-ц (пункти 44, 45), від 21 серпня 2019 року у справі № 2–836/11 (пункт 24), від 26 травня 2020 року у справі № 638/13683/15-ц (пункт 23), від 23 червня 2020 року у справі № 179/1043/16-ц (пункт 48), від 30 червня 2020 року у справах

№ 264/5957/17 (пункт 41) і № 727/2878/19 (пункт 39), від 29 вересня 2020 року у справі № 712/5476/19 (пункт 40), від 09 лютого 2021 року справи № 381/622/17 (пункт 41).

Відтак, загалом простежується звернення суддів при вирішенні питань щодо відступлення до доктрини *stare decisis*, поширеної у країнах англо-саксонської правової сім'ї, до якої Україна не належить. Якщо ж звернутись до цивільного судочинства цієї правової сім'ї, то привертає увагу аналіз Р. Кроса (Rupert Cross) у праці «Прецедент в англійському праві», який присвячено виняткам з принципу *stare decisis* у практиці цивільної палати Апеляційного суду (Англії та Уельсу) (The Court of Appeal (Civil Division)). Зокрема, у справі «Young проти Bristol Aeroplane Co Ltd» (*Young v Bristol Aeroplane Co Ltd*), на переконання вченого, наводяться три підстави для ігнорування принципу *stare decisis*, тобто три випадки, коли попередній прецедент не підлягає дотриманню: 1) невідповідність висновків попереднього рішення рішенням Палати лордів Великої Британії; 2) попередні рішення ухвалені *per incuriam*, тобто без належного врахування потрібних нормативно-правових приписів; 3) наявні два попередні рішення цього суду з висновками, суперечливими між собою, відтак одне з них підлягає ігноруванню на користь іншого [5, с. 136].

Вважаємо, що курс українського правозастосування повинен надалі спрямовуватись на продовження вивчення досвіду країн англо-саксонської правової сім'ї щодо застосування принципу *stare decisis* та похідних категорій, оскільки такий принцип виник та розвинувся саме у цій правовій сім'ї. Такий досвід є корисним для національного правозастосування, зважаючи на врахування роботи цих правових механізмів у цій діяльності.

Список використаних джерел:

1. Цивільний процесуальний кодекс України. Кодекс від 18 березня 2004 року № 1618-IV: станом на 17.07.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 03.02.2026);

2. Про судоустрій і статус суддів. Закон від 02.06.2016 № 1402-VIII: з подальшими змінами і доп. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 03.02.2026);

3. Верховний Суд. Велика Палата Верховного Суду. Постанова від 04.09.2018 у справі № 823/2042/16. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/77969515> (дата звернення: 03.02.2026);

4. Верховний Суд. Велика Палата Верховного Суду. Окрема думка суддів від 12 червня 2018 року у справі № 823/378/16. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76441988> (дата звернення: 03.02.2026);

5. Precedent In English Law. Third edition. By Rupert Cross, Vinerian Professor of English Law in the University of Oxford. Oxford: Clarendon Press. 1977. ix, 239 and (Index) 3 pp.

Науковий керівник: д. ю. н., професорка, доцентка кафедри цивільної юстиції та адвокатури Національного юридичного університету ім. Я. Мудрого Овчаренко О. М.

Циганок Софія Віталіївна,
студентка 17 групи, 1 курсу, Навчально-наукового інституту права, Київського національного університету імені Т. Шевченка
Науковий керівник: к.ю.н., доц. Плахотнік Олег Віталійович

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ СУДОЧИНСТВА ТА ПРОБЛЕМИ ЇХ ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Актуальність дослідження теми європейських стандартів судочинства та проблем їх впровадження у розрізі сучасного реформування судової системи України та її орієнтації на європейські цінності є надзвичайно важливою. Особливого значення набуває забезпечення ефективного, незалежного та справедливого правосуддя, що є вимогою Європейської конвенції з прав людини.

Впровадження європейських стандартів судочинства є ключовою умовою для підвищення довіри суспільства до судової влади, ефективного забезпечення захисту прав і свобод людини, а також утвердження принципу верховенства права. Не дивлячись на те, що судочинство України підлягає ефективному реформуванню, у судовій системі все ще присутні певні проблеми, пов'язані з тривалістю розгляду справ, рівнем незалежності суддів та абсолютним виконанням судових рішень. Виходячи з цього, не аби якої актуальності набуває питання дослідження проблем інтеграції європейських стандартів у національне законодавство та прак-

тику їх застосування судами України, а також перспектив подальшого вдосконалення судочинства.

Європейські стандарти судочинства відіграють ключову роль у забезпеченні ефективного та справедливого правосуддя, а також виступають основою для формування правових норм та систем, що підпорядковуються принципу верховенства права. Такі стандарти, зокрема, закріплені у Європейській конвенції з прав людини та безпосередньо у практиці Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ). Для країн-учасниць вони є обов'язковими та практично значущими.

Для України впровадження Європейських стандартів судочинства є не просто дотриманням міжнародно-правового зобов'язання, а й важливою складовою процесу підвищення рівня справедливості судочинства, довіри громадян до судової системи та зміцнення демократичних інститутів, що у сукупності наблизить Українську судову систему до європейського правового простору.

У даній роботі приділено особливу увагу поширеній у практиці проблемі колізії, а саме, фактичній суперечності між нормами або практиками українського судочинства та європейськими стандартами, які Україна зобов'язалась виконувати. Можна виокремити основні «базові» сценарії судових справ, у яких ЄСПЛ констатує порушення Україною права на свободу та особисту недоторканість, гарантованого Європейською конвенцією з прав людини. 11 квітня 2025 року на обговоренні Верховного Суду шляхів імплементації рішень ЄСПЛ у групі справ «Ігнатов проти України» і дотримання прав на свободу та особисту недоторканість Суддя Європейського суду з прав людини від України Микола Гнатовський зазначив такі сценарії: «позбавлення свободи не на підставі судового рішення; ухвалення рішення про тримання під вартою без зазначення строку такого тримання (обидві ситуації висвітлені у справі «Харченко проти України»); відсутності будь-яких підстав, наведених судом у рішенні про надання дозволу на тримання під вартою («Ігнатов проти України»); затримки зі звільненням особи з-під варти («Руслан Яковенко проти України»); затримки зі складанням протоколу про затримання («Грубник проти України»); відсутності правових підстав для арешту без попереднього рішення суду («Строган проти України», «Грубник проти України», «Рітиков проти України»). Крім цих типізованих сценаріїв, є ще ситуації, коли відсутні достатні та відповідні підстави для тримання особи під вартою («Корбан проти України»)) [1]. Також на цьому обговоренні було зазначено: «з 1 січня по 31 березня 2025 року ЄСПЛ ухвалив 47 рішень у справах щодо України, з яких 17 рішень стосуються констатації порушень ст. 5 Конвен-

ції» [2]. Згідно з цією інформацією можна виділити три групи проблем: процесуальні, інституційні та змістовні. Якщо роздивлятися процесуальні або системні – це типовість та повторюваність порушень, як от з прикладом статті 5 Конвенції; надмірна тривалість тримання під вартою; затримки зі складанням протоколів про затримання. Серед інституційних проблем – кадровий дефіцит (особливо в апеляційних судах) та навантаження на суди та відсутність механізму єдності практики (різні рішення залежно від регіону). Не менш важливими є недоліки судових рішень, до яких входять «шаблонне» правосуддя, абстрактність аргументації та ототожнення заходів (нерозуміння того, що цілодобовий домашній арешт за ступенем обмеження свободи прирівнюється до тримання під вартою і потребує такого ж високого стандарту обґрунтування).

Щоб зрозуміти суть проблеми колізії, пропонуємо розглянути справу «Харченко проти України» [3]. Це рішення ЄСПЛ від 10 лютого 2011 року є знаковим для юридичної системи України, тому що воно висвітлює глибокі системні проблеми у судочинстві та наявність суперечності або не повної відповідності між практикою українського законодавства та європейськими стандартами судочинства. Головна проблема справи «Харченко проти України» полягає в існуванні законодавчих прогалин та недосконалої судової практики, які призводять до системних порушень прав людини. Це є фактичним недотриманням принципу Верховенства права, основоположним у Європейських стандартах судочинства і загалом Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. ЄСПЛ встановив порушення за трьома ключовими статтями Конвенції [4]: Стаття 3 (Заборона катування), в основному переповненість камер та жахливі умови протягом понад 2 років; Стаття 5 (Право на свободу та особисту недоторканність), були періоди, коли заявник перебував у СІЗО взагалі без будь-якого судового рішення (наприклад, під час ознайомлення з матеріалами справи), а також, залишаючи його під вартою, суди часто не вказували конкретну дату закінчення терміну тримання; Стаття 5 (Процесуальні порушення), а саме відсутність обґрунтування та затягування розгляду скарг. Суд визнав порушення статей 3 та 5 та прямо вказав Україні на необхідність термінових реформ.

Колізія стандартів у справі Харченка стала каталізатором прийняття нового Кримінально-процесуального кодексу 2012 року. Сьогодні законодавство значно ближче до стандартів ЄСПЛ, проте колізія змістилася з площини «закону» у площину «судової психології». Судді іноді продовжують використовувати «шаблонні» обґрунтування для арештів, що свідчить про незавершеність процесу гармонізації.

На сьогоднішній день Україна перебуває на історичному етапі адаптації свого законодавства до стандартів Європейського Союзу. Цей процес – не лише зміна законодавчих текстів, а в першу чергу зміна підходів у роботі суддів та у практиці застосування цих законів. Для вирішення проблеми недотримання Європейських стандартів в Українському судчинстві пропонуємо наступне: запровадження чітких інструкцій для суддів за стандартами ЄСПЛ з метою вирішення проблем шаблонності судових рішень, (наприклад, кожне рішення має містити відповіді на конкретні питання: чи є реальний ризик втечі, чи доведено його фактами, і чому не можна застосувати м'якший захід). Для вирішення проблем процесуальних порушень щодо затримки зі складанням протоколів, пропонуємо запровадження чітких часових меж, та запровадження відповідальності посадових осіб при їх недотримання. Також можна окремо виділити практику Суду Європейського Союзу. Сьогодні для більшості українських юристів практика Суду ЄС є новим і складним орієнтиром, проте ми переконані, що закріплення рішень Суду ЄС як офіційного джерела на законодавчому рівні поступово впровадить їх на постійній основі.

Підсумовуючи, хочемо зазначити, що подолання правових колізій та загалом проблем впровадження Європейських стандартів в Україні – це не лише робота науковців, а й щоденна практика. Для майбутніх правників важливо вже зараз вчитися бачити в кожному судовому засіданні не просто змагання статей кодексу, а захист живої людини. Лише поєднуючи професійну доброчесність, подолання кадрового голоду в судах та неухильне дотримання стандартів Конвенції, ми зможемо побудувати систему, якій справді довірятиме суспільство.

Список використаних джерел:

1. Обговорення Верховного Суду шляхів імплементації рішень ЄСПЛ у групі справ «Ігнатів проти України» і дотримання прав на свободу та особисту недоторканість 11 квітня 2025 року // <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1791647/>

2. Обговорення Верховного Суду шляхів імплементації рішень ЄСПЛ у групі справ «Ігнатів проти України» і дотримання прав на свободу та особисту недоторканість 11 квітня 2025 року // <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1791647/>

3. Рішення; Європейський суд з прав людини від 10.02.2011 Справа «Харченко проти України» (Заява N 40107/02) // https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_662#Text

4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод; Рада Європи від 04.11.1950 // https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_004

5. Качурінер В.Л. Аналіз європейського досвіду та європейських стандартів щодо організації судової влади в Україні / В.Л. Качурінер, А. Пахлевандзе // Юридичний науковий електронний журнал. – 2022. – № 9. – С. 558–561. // https://lsej.org.ua/9_2022/137.pdf

6. Про правові колізії в застосуванні фундаментальних прав і свобод на Міжнародній науково-практичній конференції «Правові колізії у застосуванні фундаментальних прав та свобод» 10 жовтня 2024 // <https://court.gov.ua/archive/1682627/>

Чайка В.В.

*студентка 1-го курсу
факультету судового та міжнародного права
Національного університету
«Одеська юридична академія»*

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРАВА НА СУДОВИЙ ЗАХИСТ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ МОБІЛЬНИХ ПЛАТФОРМ

Цифрова трансформація права на судовий захист у сучасних умовах є одним із ключових напрямів розвитку правової системи, що безпосередньо впливає на доступність, ефективність та прозорість правосуддя. У цифрову епоху традиційні процедури судового розгляду зазнають суттєвих змін, зокрема у сфері взаємодії громадян із судовими органами та державними установами. Використання сучасних технологій дозволяє забезпечити не лише оперативний доступ до судових послуг, а й інтеграцію електронних сервісів із іншими державними платформами, що створює умови для комплексного управління правовими процесами [1].

Зокрема, впровадження мобільних платформ, таких як «Дія», та електронних судових систем демонструє значний потенціал у забезпеченні принципів відкритості та доступності правосуддя. Такі платформи дозволяють подавати позови онлайн, отримувати документи та сповіщення у цифровому форматі, що значно спрощує процес участі громадян у судових справах та мінімізує необхідність фізичної присутності в суді. Це

особливо важливо для мешканців віддалених районів, осіб з обмеженими можливостями та представників соціально вразливих груп.

Науковий аналіз показує, що цифрова трансформація сприяє підвищенню ефективності роботи судових органів. Автоматизація обробки документів, централізоване управління справами та можливість електронної комунікації між сторонами процесу дозволяють скоротити час розгляду справ і зменшити адміністративне навантаження на суди. Крім того, впровадження електронних сервісів у судову практику знижує ризики корупції та сприяє формуванню довіри громадян до правової системи [2].

Водночас цифровізація судового захисту створює низку викликів і потенційних ризиків. Зокрема, підвищується значення захисту персональних даних, безпеки інформаційних потоків та кіберзахисту. Правова система повинна забезпечити відповідність цифрових процесів нормам захисту прав людини та гарантувати юридичну силу електронних документів, що є ключовим аспектом легітимності електронного судового процесу [2].

Крім того, цифрова трансформація вимагає перегляду нормативно-правової бази та адаптації законодавства до нових технологічних реалій. Це стосується визначення правил електронної ідентифікації користувачів, процедури подання електронних доказів, а також встановлення механізмів контролю та відповідальності за порушення стандартів цифрової безпеки. Наукові дослідження підтверджують, що сучасні технології дозволяють створювати більш прозорі, швидкі та ефективні судові процеси, але водночас потребують комплексного регулювання для уникнення зловживань і порушень прав людини [1].

Досвід України демонструє, що інтеграція мобільних платформ та електронного суду у правову систему відкриває нові можливості для моніторингу ефективності судового процесу, аналітики статистичних даних та прогнозування навантаження на суди. Це сприяє формуванню інформаційно прозорого середовища, де кожен учасник судового процесу має можливість отримати своєчасну та точну інформацію про стан справи. Крім того, цифрові платформи дозволяють реалізувати інноваційні моделі комунікації між судом, громадськістю та органами влади, що підвищує довіру до правової системи та стимулює розвиток правової культури серед населення [3].

Отже, цифрова трансформація права на судовий захист є комплексним та стратегічно важливим напрямом реформування української правової системи. Вона поєднує технологічні інновації з фундаментальними принципами правосуддя, сприяє підвищенню доступності та ефективності судових процесів, але водночас ставить перед законодавством і практи-

кою складні завдання щодо забезпечення безпеки, конфіденційності та дотримання прав людини в цифровому середовищі. У перспективі розвиток мобільних платформ і електронного суду дозволить створити гнучку, прозору та високоефективну судову систему, яка відповідає сучасним потребам громадян і стандартам європейського права.

Список використаних джерел:

1. Петришин О. В., Гиляка О. С. Права людини в цифрову епоху: виклики, загрози та перспективи. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2021. Т. 28, № 1. DOI: 10.31359/1993-0909-2021-28-1-17.
2. Шульженко, Ф. П., & Гришко, О. М. (2021). Права людини в умовах цифрової трансформації суспільства: теоретико-правовий аналіз. *Київський часопис права*, (1), 5–10. <https://doi.org/10.32782/klj/2021.1.1>
3. Ярошенко О. А., Соколова І. О. Цифрова трансформація правової системи України: роль платформи «Дія» та електронного суду. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2025. Вип. 92, ч. 1. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.92.1.21>

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Храпенко О. О.

Шабунін Максим

здобувач вищої освіти ОС «Магістр»
(2-й рік навчання), Навчально-науковий
інститут права Київського
національного університету
імені Тараса Шевченка

СПАДКУВАННЯ ПРАВА НА КОМПЕНСАЦІЮ ЗА ЗНИЩЕНЕ МАЙНО («Є-ВІДНОВЛЕННЯ»): АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВСТВА ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України, що розпочалася на початку 2022 року, спричинила безпрецедентні руйнування житла громадян. У відповідь держава запровадила механізм відшкодування, відомий як програма «є-Відновлення», що регулюється Законом України № 2923-ІХ (*Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових*

дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України) [1]. Цей механізм створив нове майнове право – право на отримання компенсації за знищене майно (далі – право на компенсацію). Однак в умовах війни виникає складна правова проблема: що відбувається з цим правом, коли власник знищеного майна помирає, не встигнувши його реалізувати?

Центральним елементом у нашому питанні є стаття 12 Закону № 2923-IX [1, ст. 12], яка так і називається: «Спадкування права на отримання компенсації...». Ця стаття є спеціальною нормою, що має пріоритет над загальними правилами спадкування з Цивільного кодексу України (далі – ЦК України). Вона прямо встановлює, що у разі смерті отримувача компенсації право на її отримання переходить до його спадкоємців.

Важливим концептуальним кроком законодавця стало виведення права на компенсацію з-під дії статті 1219 ЦК України [2, ст. 1219]. Як відомо, вказана стаття визначає перелік прав та обов'язків, які нерозривно пов'язані з особою спадкодавця і не входять до складу спадщини (наприклад, право на відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, право на аліменти, соціальні виплати тощо). За відсутності статті 12 Закону № 2923-IX [1, ст. 12], судова практика могла б піти шляхом віднесення цього права до категорії таких особистих пільг чи соціальних виплат, які припиняються зі смертю особи. Проте наявність цієї спеціальної норми беззаперечно визначає право на компенсацію як повноцінне майнове право, яке входить до складу спадщини відповідно до загального правила статті 1218 ЦК України [2, ст. 1218].

Механізм реалізації права на компенсацію визначений у Порядку, затвердженому Постановою Кабміну № 381 [3]. Хоча ньому немає окремого розділу для спадкоємців, загальні правила поширюються і на них. Зокрема, Порядок встановлює обмеження: не можуть реалізувати право на компенсацію особи із судимістю за злочини проти національної безпеки або ті, хто перебуває під санкціями [3, п. 4]. Важливо, що це обмеження поширюється і на спадкоємців таких осіб [3, п. 4]. Це положення є досить спірним, оскільки фактично обмежує права спадкоємця через особисті діяння спадкодавця, що може стати предметом судових оскаржень у майбутньому через невідповідність принципу індивідуальної юридичної відповідальності.

Ключовим моментом, який визначає, що саме успадковується, є те, чи встиг власник за життя подати заяву на компенсацію. Це створює два абсолютно різні правові сценарії. Подання заяви – це юридичний факт, який змінює природу права власника. До подання заяви він має право на річ (речове право), а після подання – право вимагати від держави виконання зобов'язання.

Сценарій А: Смерть власника до подання заяви. Якщо власник помер, не подавши заяву, у складі спадщини немає сформованого права вимоги до держави. У цьому випадку об'єктом спадкування залишається сам об'єкт нерухомості. Фізично його може не існувати, але юридично він існує, доки право власності не припинено у відповідному реєстрі. Спадкоємець проходить стандартну процедуру оформлення спадщини у нотаріуса [4], отримує свідоцтво та реєструє право власності у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно (далі –ДРРП) [5, гл. 10]. Після цього він діє як новий власник майна і отримує право на компенсацію на загальних підставах. Якщо спадкоємців декілька, порядок дій залежить від ступеня руйнування: для пошкодженого майна подається одна заява за згодою всіх співвласників, а для повністю знищеного – кожен зі співвласників може подати індивідуальну заяву на компенсацію пропорційно до своєї частки (наприклад, 1/2 житлового сертифіката) без необхідності отримання згоди інших.

Сценарій Б: Смерть власника після подання заяви. Якщо заяву було подано за життя, об'єктом спадкування стає не матеріальна річ, а нематеріальний актив – право вимоги на компенсацію. Спадкоємець у цьому випадку виступає виключно як правонаступник щодо існуючої вимоги.

Оскільки стала практика Верховного Суду щодо тлумачення статті 12 Закону № 2923-IX ще відсутня, ключову роль у розумінні практичних перешкод відіграють рішення судів першої інстанції. Аналіз актуальної судової практики демонструє серйозні прогалини між гарантованим законом правом на компенсацію та механізмом його реалізації, створюючи масив так званих «заблокованих прав».

По-перше, суди фіксують значні проблеми на етапі оформлення спадщини через об'єктивні наслідки війни. Як свідчать матеріали справ Дружківського (№ 229/8042/23) [6] та Жовтководського (№ 176/1876/25) [7] міських судів, спадкоємці масово позбавлені можливості отримати нотаріальне свідоцтво про право на спадщину через те, що нотаріальні контори опинилися в зоні активних бойових дій або їх доступ до реєстрів призупинено. Це змушує спадкоємців визнавати право власності

в судовому порядку як єдиний можливий шлях для подальшої участі в програмі «є-Відновлення».

По-друге, практика підтверджує критичну залежність доступу до програми від наявності запису в ДРПП. У справі № 333/2082/25 [8] Комунарський районний суд м. Запоріжжя розглядав ситуацію, де районна адміністрація відмовила спадкоємиці навіть у проведенні первинного комісійного обстеження пошкодженого будинку. Підставою для відмови стала відсутність позивачки як власниці у ДРПП, що унеможливило подачу заяви через «Дію».

Схожа ситуація вирішувалась у Макарівському районному суді Київської області (справа № 370/2412/25) [9]. Спадкоємець звернувся до суду не лише за визнанням права власності на самочинно збудований, а згодом знищений будинок, але й за одночасним визнанням права на компенсацію. Суд зазначив, що жодна норма Закону № 2923-IX [1] не забороняє надавати компенсацію, якщо право власності було зареєстровано вже після знищення майна, та задовольнив вимоги спадкоємця в повному обсязі, виходячи із засад справедливості та розумності (ст. 3 ЦК України) [2, ст. 3].

Найгострішою ж проблемою Сценарію Б залишається «парадокс сертифіката». Цифрові системи ідентифікують заявника виключно як власника нерухомості з Реєстру речових прав. Технічний алгоритм «Дії» та реєстрів наразі не розрахований на спадкоємця, який є власником не самої нерухомості, а сертифіката як нематеріального активу, що блокує можливість його практичної реалізації.

Чинне законодавство України юридично створює два чіткі режими спадкування, пов'язані з правом на компенсацію за знищене майно. Визначальним критерієм є факт подання власником заяви за життя. Це розмежування змінює об'єкт спадкування – від нерухомого майна до права вимоги – і вимагає від спадкоємців та нотаріусів різних дій. Право на компенсацію є спеціальним, повністю спадковим майновим правом. Воно є прямим еквівалентом втраченого майна і відрізняється від особистих соціальних виплат. Законодавець свідомо надав цьому праву можливість переходити у спадок, що є виправданим кроком для захисту майнових прав громадян в умовах війни.

Водночас, на практиці існують значні проблеми. Для нотаріусів – це правова невизначеність, особливо при оформленні спадщини на нематеріальне право вимоги. Для судової системи – це нова категорія спорів, спрямованих на подолання процедурних прогалин та бездіяльності органів влади. Як демонструє судова практика перших інстанцій, спадкоємці змушені прокладати шлях до відшкодування через судові рішення. Таким

чином, саме судова практика в найближчому майбутньому відіграватиме ключову роль у тому, щоб механізм спадкування права на компенсацію за знищене війною майно запрацював по-справжньому.

Список використаних джерел:

1. Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України : Закон України від 23.02.2023 № 2923-IX : станом на 11 груд. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923-20#Text>
2. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV : станом на 1 лют. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
3. Про затвердження Порядку надання компенсації для відновлення окремих категорій об'єктів нерухомого майна, пошкоджених внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації, з використанням електронної публічної послуги «ЄВідновлення» : Постанова Каб. Міністрів України від 21.04.2023 № 381 : станом на 13 лют. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/381-2023-п#Text>
4. Про нотаріат : Закон України від 02.09.1993 № 3425-XII : станом на 1 січ. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text>
5. Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України : Наказ М-ва юстиції України від 22.02.2012 № 296/5 : станом на 14 черв. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12#Text>
6. Рішення Дружківського міського суду Донецької області від 20.02.2024 у справі № 229/8042/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117383403>
7. Рішення Жовтowodського міського суду Дніпропетровської області від 13.06.2025 у справі № 176/1876/25. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128089249>
8. Рішення Комунарського районного суду м. Запоріжжя від 31.07.2025 у справі № 333/2082/25. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/129204671>
9. Рішення Макаріvського районного суду Київської області від 08.10.2025 у справі № 370/2412/25. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/131405888>

Науковий керівник: кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри юстиції ННІ права Київського національного університету імені Тараса Шевченка Бондарєва М. В.

Шевченко Т.Г.

*студент 3-го курсу факультету адвокатури
та антикорупційної діяльності
Національного університету
«Одеська юридична академія»*

ДОБРОЧЕСНІСТЬ ТА ДОВІРА ДО СУДДІВ ЯК ФАКТОР СУДОВОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ

Сучасний традиційний підхід до вимірювання ефективності судів здебільшого зупиняється лише на аналізі швидкості розгляду справ та кількості скасованих рішень. Проте, на даний момент важливе місце у забезпеченні ефективності судів займає дотримання принципу доброчесності та формування довіри суспільства до судової влади.

Особливої актуальності це питання набуває серед українського населення, де спостерігається суттєвий розрив між формальною законністю судових рішень та їх суспільною легітимністю через низький рівень довіри до них. Цей рівень з кожним роком знижується, зокрема, станом на вересень 2024 року рівень недовіри сягав 70,2% [1] а станом на березень 2025 року становить критичних 72,9% [1], що свідчить про тенденції до погіршення. Статистична інформація з Державної антикорупційної програми дає можливість відслідкувати взаємозв'язок між вищезазначеними даними та кількістю корупційних правопорушень [2]. Зокрема, кількість зареєстрованих корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією станом на 2024 рік сягала 14 049, а на момент 2025 року склала вже 14 351 (+2,15% до 2024 року), що демонструє кореляцію між рівнем довіри та рівнем корупції.

Критичний дефіцит довіри до судової влади призводить до того, що навіть юридично обґрунтовані рішення сприймаються суспільством як прояв суб'єктивізму або корупції, через що руйнується інститут правової визначеності та нівелюється превентивна функція правосуддя. Розглядаючи цей контекст, буде доречно звернутись до концепції «процесуальної справедливості», згідно з якою готовність громадян дотримуватись правових норм та відповідних судових рішень залежить не стільки від суворості санкцій, скільки від їх переконання у легітимності судової влади [3]. Високий рівень суддівської легітимності підтримує очікування громадян щодо правомірної поведінки інших членів суспільства.

Коли рівень довіри до системи коливається у межах статистичної похибки, будь-який вердикт, навіть юридично бездоганий, сприймається через призму упередженості. У таких умовах доброчесність судді перестає бути лише етичною категорією і перетворюється на практичний інструмент: саме вона визначає, чи буде рішення суду виконане добровільно, чи воно стане черговим приводом для апеляційного оскарження та поглиблення правового нігілізму. Більше того, низький рівень доброчесності і, внаслідок, легітимності судової влади, створює надмірне фінансове навантаження на державу через те, що кожне оскаржуване рішення потребує відповідних процесуальних дій, тобто витрат, та часу роботи суддів апеляційних та касаційних інстанцій. Високий рівень довіри може трансформувати судові рішення з примусу до реального примирення сторін, що є дійсною метою будь-яких сучасних демократичних держав.

Концепт судді як доброчесної, еталонної особи є першочерговим для легітимізації судових рішень, адже якщо суддя має високий моральний авторитет суб'єкти правовідносин очікують на добровільне виконання судових рішень. Це не лише зміцнить рівень довіри до судової системи, а й, потенційно, підвищить рівень ефективності через зменшення корупції та розвантаження ланок апеляційної та касаційної інстанцій.

Не дивлячись на негативні тенденції щодо довіри до суддів, Україна все ж таки намагається підвищити легітимність судової влади. Так, у ст. 87 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» закріплено положення про Громадську раду доброчесності [4]. Саме в діяльності Громадської ради доброчесності вбачається, на мою думку, дійсний та ефективний інструмент подолання недовіри до суддів через відкритість суддівського корпусу. Реальна можливість громадян особисто впливати на відбір та очищення кадрового складу судів проявляється у їх участі в оцінюванні доброчесності кандидатів, наданні інформації про їх професійну етику, репутацію та спосіб життя, а також у формуванні суспільного контролю за відповідними процедурами, що в сукупності сприяє підвищенню прозорості, підзвітності та якості суддівського корпусу. Прозорість діяльності органів судової влади, може стати ключовим фактором до виключення суб'єктивізму та корупції.

Таким чином, доброчесність судді є фундаментом ефективності діяльності судів. Відновлення легітимності, тобто довіри до судової влади, безпосередньо впливає на усі елементи суспільства, допоможе подолати правовий нігілізм, зменшить рівень корупції та зможе реально забезпечити правопорядок в Україні.

Список використаних джерел:

1. Оцінка ситуації в країні, довіра до соціальних інститутів, оцінка проблем, що існують в українському суспільстві (листопад 2025р.). Центр Разумкова. 2025. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-sytuatsii-v-kraini-dovira-do-sotsialnykh-institutiv-otsinka-problem-shcho-isnuut-v-ukrainskomu-suspilstvi-lystopad-2025r>
2. Статистична інформація про результати роботи спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції та інших державних органів. Національне агентство з питань запобігання корупції. URL: <https://dap.nazk.gov.ua/kpi/info/4/>
3. Lars P. Feld & Jean-Robert Tyran. Why People Obey the Law Experimental Evidence from the Provision of Public Goods. P. 1–18. URL: <https://www.semanticscholar.org/paper/Why-People-Obey-the-Law%3A-Experimental-Evidence-from-Tyran-Tyran/b4a97d26a328532492c208ad603ddea48031cec0>
4. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» Кісліцина І. О.

Шевчук Марія Олександрівна

студентка 1-го курсу

факультету прокуратури та слідства

Національного університету

«Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРОРІВ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ПРАВ ПОТЕРПІЛИХ ВІД ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

Сучасна архітектура правосуддя в Україні перебуває у стані фундаментальної перебудови, що зумовлено безпрецедентною кількістю воєнних злочинів, зареєстрованих з початку повномасштабного вторгнення.

Згідно з дослідженням Української Гельсінської спілки з прав людини, станом на кінець січня 2026 року в Україні зафіксовано 212 947 воєнних злочинів, скоєних росією під час війни проти України [1].

Ця цифра свідчить про системний характер воєнної агресії та колосальне навантаження на систему кримінальної юстиції. У цьому контексті діяльність прокурора виходить за межі суто процесуального керівництва досудовим розслідуванням, трансформуючись у комплексну функцію захисту та підтримки потерпілих, які є найбільш вразливою ланкою кримінального процесу.

Актуальність дослідження особливостей діяльності прокурорів у цій сфері підкріплюється динамікою зростання кількості проваджень. Кожен такий випадок – це не просто статистична одиниця, а конкретна людина або група людей, чиї права були грубо порушені. Реалізація процесуальних прав потерпілих у таких умовах вимагає від прокурора переходу від моделі «державного обвинувача» до моделі «координатора справедливості», де інтереси жертви ставляться у центр правової процедури.

Реалізація прав потерпілих у справах про воєнні злочини (насамперед за статтею 438 Кримінального кодексу України [2]) має свою специфіку, пов'язану з високим рівнем психологічної травматизації учасників, складністю збору доказів на окупованих територіях та необхідністю застосування міжнародних стандартів гуманітарного права. Діяльність прокурора у цьому контексті є фундаментом для майбутнього відновлення справедливості.

Протягом останніх років законодавство України, в тому числі відомчі акти Офісу Генерального прокурора, зазнали суттєвих змін, спрямованих на посилення ролі потерпілого. Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК) гарантує потерпілим комплексний набір прав, проте їх реальна реалізація значною мірою залежить від активної позиції прокурора.

Прокурор не просто формально роз'яснює ці права, а забезпечує їх виконання через нові інституційні механізми. Зокрема, у випадках розслідування жорстокого поводження з цивільним населенням, прокурори сприяють активній участі потерпілих у судових засіданнях, що підтверджується передачею до суду у 2024 році обвинувальних актів щодо трьох обвинувачених, де потерпілі були залучені на всіх етапах провадження [3].

Щоб краще зрозуміти особливості їх діяльності звернемося до науково-практичного дискурсу. Українська наукова спільнота активно реагує на потреби практики, формуючи теоретичне підґрунтя для діяльності прокурорів.

Д.І. Клепка та О.В. Новіков у своїй праці «Питання забезпечення прав потерпілих під час розслідування воєнних злочинів» наголошують на критичній необхідності переходу від ретрибутивної системи до по-

терпіло-орієнтованої. Вони стверджують, що справедливе покарання злочинця має обов'язково враховувати потребу у відновленні порушених прав жертви. Автори виділяють п'ять ключових аспектів такого підходу: інформування, всебічна підтримка, відшкодування шкоди, участь у прийнятті рішень та справедливе покарання з урахуванням інтересів жертви [4, с. 261].

М.І. Хавронюк у своїх роботах 2024 року, підготовлених за сприяння ОБСЄ, аналізує захист прав потерпілих у контексті судової реформи та розробки проєкту нового Кримінального кодексу України. Він акцентує увагу на тому, що в умовах війни доступ до правосуддя має бути максимально спрощеним, а захист прав людини – безумовним пріоритетом діяльності всіх органів юстиції [5].

Одним із найбільш значущих кроків у реалізації процесуальних прав потерпілих стало створення у квітні 2023 року спеціалізованого підрозділу в Офісі Генерального прокурора – Координаційного центру підтримки потерпілих і свідків воєнних та інших міжнародних злочинів [6]. Ця інституція була заснована за підтримки міжнародних партнерів, зокрема Консультативної місії ЄС, що підкреслює відповідність українських реформ європейським стандартам правосуддя.

Діяльність прокурора в межах взаємодії з цим Центром базується на принципах людиноцентричності та запобігання вторинній віктимізації. Координаційний центр виконує роль сполучної ланки між правоохоронною системою та соціальними службами, забезпечуючи потерпілим доступ до психологічної, медичної та юридичної допомоги. Для прокурора це означає можливість зосередитися на зборі доказів, маючи впевненість, що потерпілий отримує необхідний супровід і не відмовиться від співпраці через психологічне виснаження.

Прокурори, згідно з новими стандартами, повинні не лише роз'яснювати права, а й активно направляти потерпілих до Центру для отримання комплексного супроводу. Це особливо важливо у справах про сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, де рівень травматизації є критичним, а ризик вторинної віктимізації під час допитів – надзвичайно високим [7].

У справах про воєнні злочини, де обвинувачені часто залишаються на окупованих територіях або в РФ, існує реальний ризик помсти потерпілим чи їхнім родичам.

Прокурори використовують такі заходи:

– дистанційне свідчення. Стаття 336 КПК дозволяє проводити допити через відеозв'язок, що особливо актуально для біженців;

– зміна ідентичності. У суді потерпілий може свідчити зі зміненим голосом або закритим обличчям, перебуваючи у спеціально обладнаному приміщенні;

– обмеження доступу до даних. Прокурори клопочуть про закриті судові засідання, особливо у справах про сексуальне насильство, пов’язане з конфліктом, для захисту приватності жертви.

Яскравим прикладом ефективної роботи є справа Валерія, мешканця Херсонської області, який зазнав катувань під час окупації. Завдяки системній роботі прокурорів та координаторів підтримки, Валерій зміг не лише надати детальні свідчення, а й ідентифікувати конкретних російських військових та їхніх поплічників-колаборантів. Прокурори забезпечили йому юридичний супровід та психологічну підтримку, що дозволило зафіксувати злочин та підготувати справу до розгляду *in absentia* [8].

Отже, аналіз сучасної практики та наукових джерел дозволяє стверджувати, що Україна демонструє значний прогрес у реалізації прав потерпілих від воєнних злочинів. Створення спеціалізованої інфраструктури (Координаційного центру) та зміна філософії діяльності прокурора з «обвинувальної» на «людиноцентричну» є правильним кроком.

Список використаних джерел:

1. 140 воєнних злочинів щодня: чому Україна не встигає притягати до відповідальності злочинців? URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/140voiennykh-zlochyniv-shchodnia-chomu-ukraina-ne-vstyhaie-ptytiahaty-dovidpovidalnosti-zlochyntsviv/> (дата звернення: 08.04.2026)

2. Кримінальний кодекс України. Закон від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 08.04.2026)

3. Участь потерпілих при розгляді справи у суді: досвід проваджень щодо воєнних злочинів. Веб-сайт. URL: <https://ulag.org.ua/uk/articles-andpublications/victim-participation-war-crimes-cases-analysis/> (дата звернення: 08.04.2026)

4. Клепка Д. І., Новіков Д. І. Питання забезпечення прав потерпілих під час розслідування воєнних злочинів. Вісник Кримінологічної асоціації України. 2024. № 31 (1). С. 253–263. DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2024.1.20>

5. Проект нового Кримінального кодексу України: передумови розробки, концептуальні засади, основні положення: монографія. За заг. ред. Ю. В. Бауліна, М. І. Хавронюка. Київ : Компанія ВАІТЕ. 2024. 494 с.

6. До роботи Координаційного центру підтримки потерпілих і свідків воєнних злочинів широко залучатиметься громадянське суспільство, це – надважливо. Веб-сайт. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/do-roboti->

koordinaciinogocentru-pidtrimki-poterpilix-i-svidkiv-vojennix-zlociniv-siroko-zalucaticmetsyagromadyanske-suspilstvo-ce-nadvazlivo (дата звернення: 08.04.2026)

7. Про затвердження Положення про Координаційний центр підтримки потерпілих і свідків (на правах самостійного управління) Офісу Генерального прокурора. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/GP25027> (дата звернення: 08.04.2026)

8. Батурін О. Готові свідчити: як працює захист потерпілих і свідків під час війни. 2025. URL: <https://investigator.org.ua/ua/war/279946/> (дата звернення: 08.04.2026)

9. Ключові слова: воєнні злочини, права потерпілих, діяльність прокурора, кримінальний процес, досудове розслідування, захист прав людини, людиноцентричний підхід.

10. Key words: war crimes, victims' rights, prosecutor's activity, criminal procedure, pre-trial investigation, human rights protection, human-centered approach.

Науковий керівник: професор кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури, PhD, С. К. Костенко

Шишкін В. І.,
студент I курсу
факультету прокуратури
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ВПЛИВ НА СУДДІЮ ЧЕРЕЗ СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ

Стрімка еволюція цифрового середовища та глибока інтеграція соціальних мереж у всі сфери суспільного життя кардинально змінили комунікаційний простір функціонування державної влади. Для вітчизняної судової системи ця цифрова трансформація стала безпрецедентним випробуванням. Сьогодні інструменти віртуальної комунікації все частіше використовуються не стільки як засоби інформування громадськості, скільки як потужні важелі цілеспрямованого тиску на суддів. Ця тенденція ставить під загрозу фундаментальні засади правосуддя, змушуючи юридичну спільноту шукати нові механізми захисту суддівської незалежності в умовах інформаційного суспільства.

З теоретико-правового погляду, проблема впливу через соціальні мережі лежить у площині конфлікту двох основоположних прав, закріплених у Європейській конвенції з прав людини – свободи вираження поглядів у статті 10 та права на справедливий судовий розгляд у статті 6. Соціальні мережі створюють середовище, де межа між реалізацією конституційного права громадян на свободу слова та протиправним тиском на суд часто розмивається до невпізнанності.

Класичні міжнародні стандарти, закріплені у Бангалорських принципах поведінки суддів, вимагають від суддів абсолютної незалежності. Вони зобов'язані здійснювати правосуддя виходячи виключно з оцінки фактів та свідомого розуміння права, виключаючи будь-який сторонній вплив, тиск, погрози чи пряме втручання [1]. На національному рівні ці гарантії імплементовані у Законі України «Про судоустрій і статус суддів», який у ч. 3 статті 6 забороняє втручання у здійснення правосуддя [2]. Проте традиційні правові механізми, які створювалися для захисту від фізичного чи адміністративного тиску, виявилися недостатньо гнучкими перед викликами цифрової епохи.

Фундаментальною причиною загострення цього явища є перехід сучасного суспільства до епохи «постправди». Як аналізує у своєму дослідженні О. Гришук, у цій новій реальності об'єктивні факти втрачають свою вагу, поступаючись місцем емоціям та особистим переконанням. Відбувається цивілізаційний зсув: інститути державної влади втрачають «монополію на правду», а соціальні медіа поступово перетягують на себе соціальний вплив і владу [3, с. 7]. Віртуальний простір породжує небезпечний феномен інформаційного квазісуду. Користувачі мережі, лідери думок або анонімні автори виносять власний безапеляційний суспільний вирок ще до того, як суддя встигне дослідити всі матеріали справи у нарадчій кімнаті [3, с. 19]. Систематичне поширення дезінформації або вибіркового, вирваного із контексту даних – руйнує суспільну правосвідомість та цілеспрямовано підриває довіру до суду [3, с. 9].

Сьогодні вплив на суддів через цифрові платформи набув системного, а подекуди індустріалізованого характеру. Згідно з аналітичними висновками Дослідницької служби Верховної Ради України, головним джерелом інформаційного тиску стали анонімні Telegram-канали та децентралізовані фейкові медіа. Основною руйнівною практикою є цільові інформаційні вкидання, спрямовані на викривлення приватного життя суддів, їхнього майнового стану чи членів сімей, що створює упереджену суспільну думку та колосальний психологічний тиск на суддю [4, с. 6–7].

Офіційна статистика та правозастосовна практика повністю підтверджують цю інформацію. У Щорічній доповіді Вищої ради правосуддя за 2024 рік констатується хвиля поширення негативної інформації про суддів у соціальних мережах, що формує хибну думку про всю систему. Зафіксовано численні факти втручання через публікації статей провокаційного змісту, поширення персональних даних суддів, відеосюжетів і прямих погроз в Інтернеті [5, с. 34]. Окремо ВРП відзначає ситуацію навколо Вищого антикорупційного суду – впродовж 2024 року в медіа та соціальних мережах неодноразово поширювалася недостовірна чи маніпулятивна інформація щодо суддів ВАКС, яка містила відверті образи, заклики до розпалювання ненависті та мала на меті заблокувати судовий розгляд резонансних справ [5, с. 57].

Ця проблема є не лише українською, а й загальноєвропейською. У Висновку № 25 від 2022 року Консультативна рада європейських суддів зазначає, що цифровізація зробила правосуддя вразливим. Хоча судді повинні бути стійкими до критики, суспільну довіру необхідно захищати від руйнівних нападів, наклепу та образ [6, с. 11, 13]. КРЕС також наголошує – використання псевдонімів у мережі (що є поширеною практикою) не дозволяє суддям чи громадянам вдаватися до неетичної поведінки онлайн, адже цифрові сліди залишаються назавжди [6, с. 18].

Ефективна протидія такому інформаційному тиску блокується двома ключовими факторами. По-перше, діє етична асиметрія. Відповідно до статті 12 Кодексу суддівської етики, суддя зобов'язаний проявляти стриманість, берегти авторитет правосуддя і не має права публічно коментувати обставини справ, що перебувають у його провадженні [7]. Це робить його слабшою стороною в медійному конфлікті. По-друге, інституційна комунікація вітчизняних судів десятиліттями спиралася на архаїчний принцип «*Cum tacent clamant*» (суди говорять лише своїми рішеннями). В мисленні суспільства така позиція створює тотальну закритість, що автоматично трактується як спроба щось приховати [4, с. 7].

З огляду на зазначене, подолання проблеми вимагає кардинального перегляду як правових, так і комунікаційних стратегій держави. Для захисту суддів від незаконного впливу через соціальні мережі та забезпечення справедливого балансу між незалежністю правосуддя і свободою слова, необхідно реалізувати такі кроки.

По-перше, прискорити гармонізацію вітчизняного законодавства з європейським Регламентом про єдиний ринок цифрових послуг (Digital Service Act) [4, с. 11]. Це дозволить вкорінити легітимні механізми де-

анонімізації авторів протиправного контенту та притягнення до відповідальності адміністраторів великих платформ за підтримку системного кібербулінгу правосуддя.

По-друге, розробити та затвердити на рівні Вищої ради правосуддя у взаємодії з Департаментом кіберполіції Національної поліції України спеціальний алгоритм швидкого реагування на факти інформаційних кампаній проти суддів, що дозволить оперативно блокувати джерела загроз.

І загалом, потрібно радикально змінити медіа-принцип судів шляхом переходу до активної комунікації. Необхідно відмовитися від доктрини мовчання та запровадити практику оперативного роз'яснення резонансних рішень простою та зрозумілою для громадян мовою. Це допоможе превентивно зруйнувати маніпулятивні наративи у соціальних мережах та ліквідувати підґрунтя для поширення фейків.

Список використаних джерел:

1. Бангалорські принципи поведінки суддів : Принципи Орг. Об'єдн. Націй від 19.05.2006. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_j67 (дата звернення: 08.04.2026).

2. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII : станом на 4 черв. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> (дата звернення: 08.04.2026).

3. Гришук О. Добросесність судді через призму сучасних соціальних трансформацій. *Слово Національної школи суддів України*. 2020. № 1 (30). С. 6–25. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/gryshchuk_dobroshesnist.pdf (дата звернення: 08.04.2026).

4. Інформаційна довідка щодо балансу основоположних прав (статті 6 і 10 ЄКПЛ) у контексті взаємовідносин медіа та судової влади / Дослідницька служба Верховної Ради України. Київ, 2024. 16 с. URL: <https://research.rada.gov.ua/uploads/documents/33877.pdf> (дата звернення: 08.04.2026).

5. Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні : Щорічна доповідь за 2024 рік / Вища рада правосуддя. Київ, 2025. 64 с. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_zh_2024_rik_pro_stan_zabezpechennya_nezalezhnosti_suddiv_v_ukrayini_0.pdf (дата звернення: 08.04.2026).

6. Висновок КРЄС № 25 (2022) про свободу вираження поглядів суддів / Консультативна рада європейських суддів. Страсбург, 2022. 20 с. URL: <https://rm.coe.int/ccje-opinion-no-25-2022-ukrainian/1680aaf353> (дата звернення: 08.04.2026).

7. Кодекс суддівської етики : затвердж. XI черговим з'їздом суддів України 22 лют. 2013 р. (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001415-13> (дата звернення: 08.04.2026).

Науковий керівник: к. ю. н., доц. Овсяннікова О. О.

Юрчик Макар
студент 1 курсу, 1 групи
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У ПРИЙНЯТТІ СУДОВИХ РІШЕНЬ

Штучник інтелект (далі – ШІ) – це набір наукових підходів, концепцій та технологій, що ставлять за мету імітацію людиноподібних розумових функцій машиною. Сучасні зусилля зосереджені на тому, щоб апарати могли вирішувати комплексні проблеми, які ще нещодавно були прерогативою людини. ШІ увійшов у сучасний електронний соціум, зачіпаючи численні аспекти функціонування, включно із системою правосуддя. Залучення ШІ-алгоритмів у судові інституції більшість держав створює свіжі перспективи для вдосконалення процедури слухання справ, збільшення продуктивності праці суддів та зниження обтяження на судовий апарат.

Важливість цієї проблематики підкреслюється тим, що впровадження ШІ надає реальні шанси на оптимізацію роботи судової системи, зниження завантаженості суддівського корпусу та прискорення доступу громадян до правосуддя. Залучення подібних технологічних рішень породжує цілий спектр гострих дискусійних моментів, пов'язаних із гарантуванням прав особистості, забезпеченням прозорості роботи алгоритмів, визначенням суб'єктів відповідальності за ухвалені висновки та збереженням непорушності справедливого судового розгляду. Ключовим напрямком наукового пошуку стає аналіз участі штучного інтелекту саме у стадії винесення судових вердиктів, оскільки це є стрижневим компонентом усієї системи правосуддя.

Штучний інтелект у правосудді розглядається як комплекс технологій, здатних виконувати окремі інтелектуальні функції, які раніше були виключною прерогативою людини. Сюди входить аналіз правових норм, судової практики та формування рекомендацій щодо вирішення справ.

У сучасних умовах такі системи поступово стають частиною роботи судових органів у різних країнах, що демонструє тенденцію до цифровізації судочинства [1].

Головним напрямом застосування штучного інтелекту є автоматизація обробки правової інформації. Завдяки алгоритмам можна швидко аналізувати значні обсяги судових рішень, знаходити закономірності та узагальнювати судову практику. Це сприяє покращенню підготовки до розгляду справи та забезпечує єдність у правозастосуванні. Подібні системи здатні прогнозувати можливі результати судових процесів, що є корисним інструментом як для суддів, так і для учасників справ.

Однією з важливих переваг штучного інтелекту є підвищення ефективності судочинства. Завдяки автоматизації таких рутинних завдань, як обробка документів, сортування справ чи пошук необхідної інформації, значно зменшується навантаження на суддів та працівників судового апарату. Як результат, скорочуються строки розгляду справ, а доступ до правосуддя для громадян стає більш оперативним і зручним. Водночас, упровадження штучного інтелекту у процес винесення судових вердиктів пов'язане з низкою загроз. Одне з найбільш обговорюваних питань стосується проблеми упередженості алгоритмів. Оскільки ці системи навчаються на базі вже наявних даних, вони здатні ретранслювати ті соціальні чи юридичні перекося, які закладені у попередніх судових актах. Це ризикує підірвати принцип рівності сторін і спричинити дискримінацію.

Не менш суттєвою є проблема зрозумілості та обґрунтованості рішень, сформованих за участі ШІ. Судове рішення мусить бути явним та мотивованим, проте надто складні алгоритми не завжди дають змогу чітко розкрити логіку їхньої роботи. Така непрозорість може підірвати довіру до судочинства та поставити під сумнів легітимність ухвалених вироків.

При ухвалюванні хибного чи несправедливого рішення з використанням ШІ, вкрай важко встановити, хто саме має нести за це відповідальність. Це може бути як суддя, який поклався на рекомендації програми, так і творець цього програмного забезпечення або ж держава, яка запровадила подібні технологічні рішення. Відсутність чітких юридичних норм у цій сфері породжує правову невизначеність [2]. Важливим аспектом є забезпечення прав людини. Застосування ШІ не має призводити до порушення права на справедливий судовий розгляд, права на захист особистої інформації та інших фундаментальних свобод. У цьому контексті ключовим стає збереження головної ролі судді як особи, яка ухвалює рішення, тоді як штучний інтелект має виконувати лише допоміжну функцію.

Отже, інтеграція штучного інтелекту у механізм судового ухвалення рішень несе як значне позитивне значення, так і ризики. Його ефективність буде залежати від належного законодавчого врегулювання, технічної надійності самих систем та неухильного дотримання етичних норм. Лише через багатогранний підхід можна досягти гармонійного поєднання передових технологій із базовими принципами правосуддя.

Список використаних джерел:

1. Шишка Н. В. Штучний інтелект в українському правосудді: правові передумови запровадження. Юридичний науковий електронний журнал. № 3. 2021. С. 143–145. URL: https://lsej.org.ua/3_2021/37.pdf.

2. Радутний О. Е. Штучний інтелект як суб'єкт злочину. Інформація і право. № 4 (23). 2017. С. 106–115. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/bitstreams/a44f7afb-d5e4-414f-8b1d-76bea34b3956/download>.

Науковий керівник: д. ю. н., професорка Москвич Лідія Миколаївна, кафедри кримінального процесу НЮУ імені Ярослава Мудрого.

Ярошенко Д. Д.
здобувач вищої освіти
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого

ЦИФРОВІЗАЦІЯ СУДОЧИНСТВА: АКТУАЛЬНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Стрімкий розвиток інформаційних технологій суттєво змінює підходи до організації та здійснення правосуддя. Цифровізація судочинства є одним із пріоритетних напрямів реформування судової системи України, що визначається як необхідністю підвищення ефективності судового захисту прав громадян, так і курсом на євроінтеграцію.

Під цифровізацією судочинства слід розуміти комплексне впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у всі стадії судового процесу – від подання позову до виконання судового рішення. Це поняття охоплює електронний документообіг, онлайн-засідання,

системи автоматизованого розподілу справ, електронні докази, а також застосування штучного інтелекту в окремих аспектах судової діяльності.

Наразі в Україні вже функціонує низка цифрових інструментів: Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система (ЄСІТС), автоматизований розподіл справ між суддями, можливість електронного подання процесуальних документів. Водночас практика свідчить про наявність суттєвих проблем у правовому регулюванні цих відносин.

Першою та однією з найгостріших проблем є законодавча неврегульованість статусу електронних доказів. Попри те що чинне процесуальне законодавство формально визнає їх допустимими, відсутні чіткі стандарти щодо способів їх отримання, автентифікації та оцінки судом. Це породжує суперечливу судову практику та загрозу порушення права на справедливий судовий розгляд.

Другою проблемою є забезпечення рівного доступу до правосуддя в умовах цифровізації. Перенесення судового процесу у цифровий простір ставить у нерівне становище осіб похилого віку, осіб з обмеженими можливостями, мешканців сільської місцевості, які не мають належного доступу до інтернету або необхідних цифрових навичок. У такий спосіб цифровізація може фактично звузити, а не розширити доступ до правосуддя.

Третьою проблемою є захист персональних даних та інформаційна безпека. Зберігання масивів судових матеріалів у цифровому форматі вимагає надійного кіберзахисту. Витік або несанкціонований доступ до таких даних може спричинити серйозні наслідки для сторін провадження та підірвати довіру до судової системи.

Четвертою актуальною проблемою стає питання правомірності та меж застосування штучного інтелекту в судочинстві. Системи ШІ здатні здійснювати аналіз правових позицій, прогнозувати результати справ, сприяти виявленню корупційних ризиків. Проте автоматизоване прийняття рішень або надмірна залежність судді від алгоритмічних рекомендацій є несумісними з конституційним принципом незалежності судді та його особистої відповідальності за ухвалені рішення.

Для вирішення зазначених проблем видається доцільним: по-перше, розробити комплексне законодавче регулювання електронних доказів з чіткими вимогами до їх допустимості та автентифікації; по-друге, запровадити гарантії доступності цифрових судових сервісів для вразливих категорій населення; по-третє, розробити та ухвалити спеціальний нормативний акт про застосування ШІ у правосудді з обов'язковим закріпленням принципу збереження остаточного рішення за суддею-лю-

диною; по-четверте, посилити правові механізми захисту персональних даних у судових інформаційних системах відповідно до стандартів GDPR з урахуванням євроінтеграційних зобов'язань України.

Отже, цифровізація судочинства є об'єктивною тенденцією, що несе значний потенціал для підвищення ефективності та доступності правосуддя. Однак її успіх залежить від якості правового регулювання, яке має забезпечувати технологічний прогрес без жертвування фундаментальними гарантіями справедливого судового розгляду.

Список використаних джерел:

1. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12>.
2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.
3. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>.
4. Богатчук Д. П. Перспективи розвитку електронного судочинства в Україні. Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки. 2025. Т. 15. С. 19–44. DOI: <https://doi.org/10.18523/2617-2607.2025.15.19-44>.
5. Бежевець А. М. Електронне судочинство як необхідний елемент цифрової трансформації суспільства та держави. Інформація і право. 2020. № 4(35). С. 142–146. DOI: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2020.4\(35\).221244](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2020.4(35).221244).
6. Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council (General Data Protection Regulation). OJ L 119, 4.5.2016.

Науковий керівник: Москвич Лідія Миколаївна, доктор юридичних наук, професор, доцент кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

ЗМІСТ

НАУКОВІ ТА ПРАКТИКИ

Бакаянова Н. М.

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРГАНІВ АДВОКАТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ	3
---	---

Беспалько І. Л.

ЗАВДАННЯ ПРОКУРОРА ЯК ПУБЛІЧНОГО ОБВИНУВАЧА В ПІДГОТОВЧОМУ СУДОВОМУ ПРОВАДЖЕННІ	8
--	---

Бондар І. В., Малярчук Л. С.

ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ	11
--	----

Бондарєва М. В., Остапенко О. І.

ПОНЯТТЯ СУДОВОГО ТЛУМАЧЕННЯ	15
-----------------------------------	----

Гансецька В. В.

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В СУДОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ЕТИЧНІ РИЗИКИ	19
---	----

Григоренко Юрій

АДВОКАТСЬКА ТАЄМНИЦЯ В ЦИФРОВОМУ СУДОЧИНСТВІ: ПРАКТИЧНІ РИЗИКИ ТА СТАНДАРТИ ЄСПЛ	22
---	----

Завальнюк І. В.

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У СУДОЧИНСТВІ: МІЖ ЕТИЧНИМ РЕГУЛЮВАННЯМ ТА ЗАКОНОДАВЧИМ ІМПЕРАТИВОМ	25
---	----

Іваницький С. О.

ВІЙСЬКОВА АДВОКАТУРА В СИСТЕМІ ПРАВОСУДДЯ,	28
ЩО РЕФОРМУЄТЬСЯ.....	28

Іванцова Альона

ВИДИ КІБЕРЗЛОЧИНІВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ТА ПРОБЛЕМИ ЇХ ДОКАЗУВАННЯ.....	35
---	----

Капліна О. В.

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ОСОБИ	38
НА СУД ПРИСЯЖНИХ В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ.....	38

Karpenko R. V.

CHALLENGES OF DIGITIZING THE JUDICIAL SYSTEM IN UKRAINE DURING THE WAR AND UNDER MARTIAL LAW	43
---	----

Кісліцина І. О.

СУДДІВСЬКА ЕТИКА ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ СУСПІЛЬНОЇ ДОВІРИ ДО СУДОВОЇ ВЛАДИ.....	47
--	----

Костенко С. К.

ВИКЛЮЧНІ ВИПАДКИ ПРЕДСТАВНИЦТВА ПРОКУРАТУРОЮ ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ В СУДІ: ПРОПОЗИЦІЇ ЗМІН ДО ЗАКОНУ	53
--	----

Кравченко М. О.

СУДОВИЙ ЗБІР ЯК ПРОЦЕСУАЛЬНА ПЕРЕШКОДИ У ДОСТУПІ ДО СУДУ У ПРАКТИЦІ ЄСПЛ	57
---	----

Легких Кирило Вікторович

ВИСНОВКИ ВЕРХОВНОГО СУДУ PER INCURIAM ТА МЕХАНІЗМ «СКАСУВАННЯ ПОПЕРЕДНІХ ПРЕЦЕДЕНТІВ».....	60
--	----

Макаренко Олександр, Морозов Євгеній, Крикун Павло

ПРАКТИКА ОСКАРЖЕНЬ ППР ЩО СТОСУЮТЬСЯ ПИТАНЬ ОПОДАТКУВАННЯ ІНОЗЕМНОГО ДОХОДУ, НАЧЕБТО ОТРИМАНОГО ВІД БРИТАНСЬКОГО СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ «FENIX INTERNATIONAL LTD» ЗА СТВОРЕННЯ КОНТЕНТУ НА ПЛАТФОРМІ ONLYFANS	63
--	----

Мельник І. С.

ВИЩІ СУДИ В СИСТЕМІ СУДОУСТРОЮ УКРАЇНИ: ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ	67
---	----

Москвич Лідія

СУДДІВСЬКА ВИНАГОРОДА ТА ДОВІЧНЕ ГРОШОВЕ УТРИМАННЯ ЯК ОБ'ЄКТИ ЗАХИСТУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ ТА ГАРАНТІЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ СУДОВОЇ ВЛАДИ.....	72
---	----

Нестерчук Л. П., Карп А. Р.

РОЛЬ ТА ПОЗИЦІЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ ЩОДО СУДОВОГО ІМУНІТЕТУ ДЕРЖАВИ-АГРЕСОРА ЯК УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВИХ ЗАСАД ФУНКЦІОНУВАННЯ СУДОВОЇ ВЛАДИ	76
--	----

Нор Артем

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИЙ ВЕКТОР РОЗВИТКУ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ	80
---	----

Овсяннікова О. О.

ДО ПИТАННЯ РЕФОРМУВАННЯ ВИЩОЇ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ КОМІСІЇ СУДДІВ УКРАЇНИ	83
---	----

Осипчук Антоніна

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЯК ВАЖЛИВИЙ ІНСТРУМЕНТ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПРОКУРАТУРИ	87
--	----

Остафійчук Л. А.

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ПРАВОСУДДЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ СТІЙКОСТІ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ	91
--	----

Плахотнік Олег Віталійович

ЗНАЧЕННЯ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ ТА МІЖДИСЦИПЛІНАРНОСТІ ПРОКУРОРІВ В УМОВАХ ПЕРЕХІДНОГО ПРАВОСУДДЯ	94
---	----

Подкопась С. В.

ОСНОВНІ ЗАХОДИ ПОСИЛЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНОЇ СПРОМОЖНОСТІ КВАЛІФІКАЦІЙНО-ДИСЦИПЛІНАРНОЇ КОМІСІЇ ПРОКУРОРІВ	97
--	----

Потапенко Андрій

ПЕРЕВАГИ ТА РИЗИКИ ДЕЯКИХ ЗАКОНОДАВЧИХ ІНІЦІАТИВ ПРО ВРЕГУЛЮВАННЯ ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СУДДІ	102
---	-----

Синицин Павло Миколайович

ВІЙСЬКОВІ СУДИ В УКРАЇНІ: АКТУАЛЬНІСТЬ ВІДНОВЛЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ	106
---	-----

Снідевич О. С.

ПРОБЛЕМИ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ФОРМИ РІШЕННЯ ЯК ПІДСТАВИ ДЛЯ ПРИМУСОВОГО ВИКОНАННЯ ТА ВИКОНАВЧОГО ДОКУМЕНТА В АСПЕКТІ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ВИКОНАВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ	109
---	-----

Стефанчук М. М.

ПРОЦЕДУРА ВІДБОРУ ГЕНЕРАЛЬНОГО ПРОКУРОРА: КОМПЛЕКСНИЙ ПЕРЕГЛЯД ЧИ ЗАКОНОДАВЧЕ УНОРМУВАННЯ?	113
--	-----

Туманяни А. Р.

ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ
З ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК КАТАЛІЗАТОР КОНВЕРГЕНЦІЇ
КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА 117

Удовика Л. Г.

ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ПЕРЕХІДНОГО ПРАВОСУДДЯ..... 121

Уркевич В. Ю.

ПРО ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ
В РОБОТІ ВЕРХОВНОГО СУДУ 126

Хотинська-Нор Оксана

РОЗГЛЯД СУДОМ СПРАВ, ПОВ'ЯЗАНИХ
ІЗ ВИЗНАННЯМ ОСОБИ ЗНИКЛОЮ БЕЗВІСТІ
ЗА ОСОБЛИВИХ ОБСТАВИН, ЯК БАГ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ
(НА МАТЕРІАЛАХ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ)..... 130

Храпенко О. О.

ЦИФРОВІЗАЦІЯ СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ В УМОВАХ
ВПРОВАДЖЕННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ:
ПРОЦЕСУАЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ 134

Шевцова Я. О.

ОПРИЛЮДНЕННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ:
БАЛАНС ВІДКРИТОСТІ ТА ЗАХИСТУ ПРИВАТНОСТІ..... 137

Щербатий Р. Р.

ДО ПИТАННЯ ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВОГО ВИЗНАЧЕННЯ
ПОНЯТТЯ «ФОРМУВАННЯ СУДДІВСЬКОГО КОРПУСУ» 140

СТУДЕНТИ ТА АСПІРАНТИ

Абдурахманова Руслана Андріївна

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДИСТАНЦІЙНОГО
СУДОЧИНСТВА: ВПЛИВ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІВ: ЯЗКУ
НА СПРИЙНЯТТЯ АВТОРИТЕТУ СУДУ 144

Альошина Дарина

РЕАЛІЗАЦІЯ ГАРАНТІЇ ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД
ПРИ ДИСТАНЦІЙНОМУ РОЗГЛЯДІ КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВ... 148

Антоненко Данило

КОЛІЗІЇ МІЖ МІЖНАРОДНИМ ТА НАЦІОНАЛЬНИМ
КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОМ 152

Антощук В. В.

СКЛАД ОРГАНУ, ЩО ЗДІЙСНЮЄ ДИСЦИПЛІНАРНЕ ПРОВАДЖЕННЯ ЯК ГАРАНТІЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ ПРОКУРОРА.....	155
---	-----

Афонякіна Олександра Андріївна

СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ.....	159
--	-----

Басюк Юрій Миколайович

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕТИЧНИХ ЗАСАД ВЗАЄМОДІЇ АДВОКАТА ІЗ СУБ'ЄКТАМИ СУДОВОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ СУДОЧИНСТВА.....	163
--	-----

Боброва М. Р.

РОЛЬ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В СУЧАСНОМУ СУДОЧИНСТВІ: МОЖЛИВІСТЬ ТА РИЗИКИ.....	167
---	-----

Бондарєв Тимур

ТРАНСФОРМАЦІЯ СУДОВОЇ ВЛАДИ ПІД ВПЛИВОМ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ: МОЖЛИВОСТІ, РИЗИКИ ТА УКРАЇНСЬКІ ПЕРСПЕКТИВИ	170
--	-----

Бровченко Т.Д.

ВЕРХОВНИЙ СУД ЯК КЛЮЧОВИЙ ЕЛЕМЕНТ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУДОЧИНСТВА В УМОВАХ ПРАВОВОЇ РЕФОРМИ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	173
--	-----

Вацяк Анастасія

ФІКСАЦІЯ ТА ЗБІР ДОКАЗІВ ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	178
---	-----

Волонтирець Анастасія Сергіївна

ЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОКУРОРОМ ПРАВА ОБВИНУВАЧЕНОГО НА ЗАХИСТ	181
--	-----

Гартман Юлія

ВСТАНОВЛЕННЯ ФАКТІВ ТА ПРЕЮДИЦІЯ ЯК ОДИН З ЕЛЕМЕНТІВ ДОКАЗУВАННЯ У СПРАВАХ ПРО ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ВНАСЛІДОК ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ.....	185
---	-----

Глушакова Крістіна

ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ КІБЕРЗЛОЧИНІВ.....	192
--	-----

Голик Б. В.

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В СУДОЧИНСТВІ ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ТА РИЗИК ДЛЯ НЕУПЕРЕДЖЕНОСТІ СУДУ	196
---	-----

Голіздра М. С.

ПРАВОСУДДЯ В УМОВАХ ПЕРЕВАНТАЖЕННЯ: ІНСТИТУТ УГОД ПРО ВИЗНАННЯ ВИНОВАТОСТІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЇ У СПРАВАХ ПРО КОЛАБОРАЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ	199
---	-----

Головай І. С.

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ: ЕТИЧНІ ТА ПРАВОВІ АСПЕКТИ	203
--	-----

Гуменюк В. О.

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У СУДОВОМУ ПРОЦЕСІ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ВИКЛИКИ	207
--	-----

Гусарук Єгор

ВПЛИВ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА ПРИЙНЯТТЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ: МОЖЛИВОСТІ, РИЗИКИ ТА ПРАВОВІ МЕЖІ	209
--	-----

Джур Катерина Ігорівна

РІШЕННЯ ВРП ЯК ЗАГРОЗА КОНСТИТУЦІЙНИМ ГАРАНТІЯМ НЕЗАЛЕЖНОСТІ АДВОКАТУРИ	212
--	-----

Дзядевич Володимир Русланович

ЕВОЛЮЦІЯ КОНЦЕПЦІЇ «ВІДСТАВКИ СУДДІ»: ВІД РАДЯНСЬКОЇ ПЕНСІЙНОЇ ПАРАДИГМИ ДО СУЧАСНОЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ГАРАНТІЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ.....	216
--	-----

Димчишин О. В.

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ СТАНДАРТИ ДОБОРУ ТА ОЦІНЮВАННЯ СУДДІВ	221
---	-----

Долгоруک А. С.

ПРОБЛЕМИ ДОСТУПУ ДО ПРАВОСУДДЯ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА	225
---	-----

Драч К. В.

ЦИФРОВІЗАЦІЯ СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ: ВІД ВИМУШЕНОГО ЗАХОДУ ПІД ЧАС ВІЙНИ ДО СТАНДАРТУ ПІСЛЯВОЄННОГО ПЕРІОДУ	228
--	-----

Дьячук Б. Є.	
КОРУПЦІЙНІ РИЗИКИ У СИСТЕМІ ПРАВОСУДДЯ ТА СПОСОБИ ЇХ МІНІМІЗАЦІЇ	230
Згама Є. С.	
ПРАВОВИЙ СТАТУС ПРОКУРОРА В КОНТЕКСТІ ПРЕДСТАВНИЦТВА ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ В СУДІ	233
Зімбалецька Анна Сергіївна	
ПРИЗНАЧЕННЯ СУДДІВ ВАКС	237
Зубрицький О. О.	
ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ДИСЦИПЛІНАРНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЩОДО АДВОКАТІВ.....	241
Каменський Владислав	
ЗАСТОСУВАННЯ ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ У ВИГЛЯДІ ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	245
Карповець Анастасія	
ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА АДВОКАТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА МОЖЛИВІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ДОСВІДУ АДВОКАТУРИ ОРГАНАМИ СУДОВОЇ ВЛАДИ.....	248
Кесарелі Владислав	
ЦИФРОВІЗАЦІЯ СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ:	251
ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ	251
Kyselova Vlada	
LEGAL MECHANISMS OF REPARATIONS AS A COMPONENT OF TRANSITIONAL JUSTICE IN UKRAINE UNDER MARTIAL LAW: CURRENT STATE AND CHALLENGES.....	254
Климчук Аліна	
ПРОБЛЕМИ ДОКАЗУВАННЯ ТА ФІКСАЦІЇ ЗБИТКІВ, ЗАВДАНИХ ЗБРОЙНОЮ АГРЕСІЄЮ РФ	258
Колтунов В. В.	
АПЕЛЯЦІЙНИЙ ПЕРЕГЛЯД ЯК ЕЛЕМЕНТ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД	261
Колтунов В. В.	
СУД ПРИСЯЖНИХ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ	263

Кравченко А. В.

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС
ІНСТИТУТУ АДВОКАТУРИ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ 266

Кравчук Сергій Сергійович

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ
В ДІЯЛЬНОСТІ СУДІВ 269

Красножон О. М.

ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРАТУРИ
ПОЗА МЕЖАМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ:
ІНОЗЕМНИЙ ДОСВІД..... 272

Кройтор Олег Олександрович

ЦИФРОВІЗАЦІЯ СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ:
СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ 276

Кушей Кирило

КРИТЕРІЇ ВІДМЕЖУВАННЯ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ ВІД «ВИЖИВАННЯ В ОКУПАЦІЇ»
В СУДОВІЙ ПРАКТИЦІ..... 279

Ліхтанська А. О.

ПРОБЛЕМИ ДОКУМЕНТУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ
НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ:
ПРАВОВІ ПРОГАЛИНИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ
ЩОДО СТВОРЕННЯ ГІБРИДНИХ МЕХАНІЗМІВ..... 282

Лещинська Аріна

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 285

Ліпко М. О.

ДОСВІД КРАЇН ЄС У ПИТАННЯХ
ПЕРЕХІДНОГО ПРАВОСУДДЯ ДЛЯ УКРАЇНИ 289

Луканіна Є. О.

ГАРМОНІЗАЦІЯ СУДОУСТРОЮ УКРАЇНИ
З ЄВРОПЕЙСЬКИМИ СТАНДАРТАМИ:
ВИКЛИКИ НА ШЛЯХУ ДО ЧЛЕНСТВА В ЄС 291

Мазур Д. С.

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ СУДОУСТРОЮ
УКРАЇНИ З УРАХУВАННЯМ ДОСВІДУ США..... 295

Мамотенко А. Р.

ДО ПИТАННЯ ПРО СПОСОБИ ПОДОЛАННЯ КОРУПЦІЙНИХ РИЗИКІВ У СИСТЕМІ ПРАВОСУДДЯ.....	298
---	-----

Мовчан Анастасія Вікторівна

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ ГАРАНТІЙ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	301
--	-----

Мозгальов В. Ю.

ПРОБЛЕМИ ПЕРЕХІДНОГО ПРАВОСУДДЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ЗА АДМІНІСТРАТИВНИМИ ПРАВОПОРУШЕННЯМИ, ПЕРЕДБАЧЕНИМИ Ч. 6 СТ. 164 КУПАП	306
--	-----

Мороз І. А.

НЕЗАЛЕЖНІСТЬ СУДОВОЇ ВЛАДИ ЯК ОСНОВА ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ	310
--	-----

Мостовий Семен

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У СИСТЕМІ ПРАВОСУДДЯ: ДОПОМІЖНИЙ ІНСТРУМЕНТ ЧИ ЗАГРОЗА СУДДІВСЬКІЙ НЕЗАЛЕЖНОСТІ?.....	313
--	-----

Нестеренко А. С.

ЦИФРОВІЗАЦІЯ СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ ЯК УМОВА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЄСІТС.....	317
---	-----

Німчук Софія

ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ (ДАНІ З МЕСЕНДЖЕРІВ, СОЦМЕРЕЖ, ХМАРНИХ СХОВИЩ) У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ	320
---	-----

Овсієнко А. О.

ДИСТАНЦІЙНЕ СУДОЧИНСТВО: ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ТА БЕЗПЕКОВІ РИЗИКИ	322
---	-----

Огородюк О. П.

ЧИ МОЖЕ ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ БУТИ СУДДЕЮ.....	325
---	-----

Опаленик Л. І.

СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ОБҐРУНТОВАНІСТЮ ОБМЕЖЕННЯ ДОСТУПУ ДО ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: МІЖ НАЦІОНАЛЬНОЮ БЕЗПЕКОЮ ТА ПРАВОМ НА ЗАХИСТ	327
---	-----

Осадчук І. О.

РОЛЬ АДВОКАТА, ЯКИЙ НАДАЄ ПРАВНИЧУ ДОПОМОГУ
СВІДКУ, НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ..... 331

Передерій І. Д.

ПРОКУРАТУРА УКРАЇНИ В СИСТЕМІ ПРАВОСУДДЯ:
КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ
ТА ДІЯЛЬНОСТІ..... 335

Петришин І. П.

ВПЛИВ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
НА ФУНКЦІОНУВАННЯ СУДОВОЇ СИСТЕМИ 338

Питель В. М.

ОСОБЛИВОСТІ ПРЕДСТАВНИЦТВА НЕПОВНОЛІТНЬОГО
ПОТЕРПІЛОГО У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ:
ЄВРОПЕЙСЬКІ ПІДХОДИ ТА УКРАЇНСЬКА ПРАКТИКА 342

Погоріла А. О.

ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ СУДАМИ
ПЕРШОЇ ІНСТАНЦІЇ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ 346

Подвалюк Д. С.

ДО ПИТАННЯ ПРОВЕДЕННЯ КОНКУРСУ НА ЗАЙНЯТТЯ
ВАКАНТНОЇ ПОСАДИ СУДДІ АПЕЛЯЦІЙНОГО СУДУ..... 349

Подвезько А. О.

МАЙБУТНЄ СУДОЧИНСТВА: СУДИ БЕЗ ПАПЕРУ, ШТУЧНИЙ
ІНТЕЛЕКТ ЗАМІСТЬ СУДДІ ТА ОНЛАЙН-ПРАВОСУДДЯ..... 352

Полумисна Марія

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ:
ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ 354

Попович К. Г.

ОСОБЛИВОСТІ СПАДКУВАННЯ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ ЯК ЕЛЕМЕНТ
ПРОБЛЕМАТИКИ ПЕРЕХІДНОГО ПРАВОСУДДЯ 356

Прібилова Варвара

ОСОБЛИВОСТІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ
ЗЛОЧИНІВ У КІБЕРПРОСТОРІ..... 360

Радченко Даніїл

ФІКСАЦІЯ ТА ЗБІР ДОКАЗІВ ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО
ПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ..... 363

Романенко Д. А.

ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУДІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО
СТАНУ: ВИКЛИКИ ТА ЗАСОБИ АДАПТАЦІЇ 366

Садовський Ярослав

ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ У ЦИФРОВОМУ
СУДОЧИНСТВІ..... 369

Сахарнян К. Б.

ПРАВОВІ ВИСНОВКИ ВЕРХОВНОГО СУДУ
ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЄДНОСТІ СУДОВОЇ
ПРАКТИКИ В УКРАЇНІ 372

Сергієнко Андрій Васильович

ДЕРЖАВНА МОВА В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ 375

Сікора Ярослав

АДВОКАТУРА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ:
ГАРАНТІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА НОВІ ВИКЛИКИ 378

Скаб'як Аліна

ТРАНСНАЦІОНАЛЬНА ОРГАНІЗОВАНА ЗЛОЧИННІСТЬ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 380

Стеценко Я. В.

ПОДАННЯ ПОЗОВНОЇ ЗАЯВИ ЧЕРЕЗ ЕЛЕКТРОННИЙ СУД
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМА ДОСТУПУ
ДО СИСТЕМИ..... 383

Страднік В. І.

УЧАСТЬ МІЖНАРОДНИХ ЕКСПЕРТІВ У ФОРМУВАННІ
СКЛАДУ ВИЩОЇ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ КОМІСІЇ СУДДІВ:
ЗАГРОЗА СУВЕРЕНІТЕТУ ЧИ ІНСТРУМЕНТ ОЧИЩЕННЯ
СУДОВОЇ ВЛАДИ?..... 386

Токмина Богдана

АВТОНОМІЯ ПРИСЯЖНИХ І ПРОЦЕСУАЛЬНА РОЛЬ СУДУ
В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ
СПРАВЕДЛИВОГО СУДУ 390

Фоміна Олена

ЕЛЕКТРОННІ ДОКАЗИ У ДОКАЗУВАННІ В УКРАЇНІ
ТА КРАЇНАХ ЄВРОПИ 394

Холод Дар'я Русланівна

СПІВВІДНОШЕННЯ ЗАПОВІТУ ТА ОСОБИСТОГО РОЗПОРЯДЖЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ: ШЛЯХИ МІНІМІЗАЦІЇ СУДОВИХ СПОРІВ	397
--	-----

Холод Денис

ПЕРЕХІДНЕ ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ ВОЄННОГО ЧАСУ	402
--	-----

Хомутецький Даниїл

ПІДСТАВИ ВІДСТУПЛЕННЯ ВІД ВИСНОВКУ ПРО ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ПРАВА У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ: ПІДХІД STARE DECISIS	404
---	-----

Циганок Софія Віталіївна

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ СУДОЧИНСТВА ТА ПРОБЛЕМИ ЇХ ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ	407
--	-----

Чайка В. В.

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРАВА НА СУДОВИЙ ЗАХИСТ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ МОБІЛЬНИХ ПЛАТФОРМ....	411
--	-----

Шабунін Максим

СПАДКУВАННЯ ПРАВА НА КОМПЕНСАЦІЮ ЗА ЗНИЩЕНЕ МАЙНО («Є-ВІДНОВЛЕННЯ»): АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВСТВА ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ	413
--	-----

Шевченко Т. Г.

ДОБРОЧЕСНІСТЬ ТА ДОВІРА ДО СУДДІВ ЯК ФАКТОР СУДОВОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ	418
---	-----

Шевчук Марія Олександрівна

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРОРІВ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ПРАВ ПОТЕРПІЛИХ ВІД ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ.....	420
---	-----

Шишкін В. І.

ВПЛИВ НА СУДДЮ ЧЕРЕЗ СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ	424
---	-----

Юрчик Макар

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У ПРИЙНЯТТІ СУДОВИХ РІШЕНЬ	428
---	-----

Ярошенко Д. Д.

ЦИФРОВІЗАЦІЯ СУДОЧИНСТВА: АКТУАЛЬНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ.....	430
--	-----

Для нотаток

Наукове видання

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУДОВОГО ПРАВА

Матеріали XI міжнародної науково-практичної конференції

(24 квітня 2026 р.)

Видається в авторській редакції

Підписано до друку 12.06.2026. Формат 60×84/16.
Ум. друк. арк. 26. Обл.-вид. арк. 25. Тираж 100 пр. Зам. № 699

ТОВ «Видавничий дім «Право»,
вул. Харківських Дивізій, 11/2, м. Харків, Україна
Для кореспонденції: а/с 822, м. Харків, 61023, Україна
Тел.: (050) 409-08-69, (067) 574-81-20
Вебсайт: <https://pravo-izdat.com.ua>
E-mail для замовників послуг: verstka@pravo-izdat.com.ua
E-mail для покупців: sales@pravo-izdat.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 8024 від 05.12.2023

Виготовлено ТОВ «Промарт Плюс»,
вул. Весніна, 12, м. Харків, 61023, Україна
Тел. (097) 445-07-79
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 8388 від 16.07.2025